

85110

YILDIZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

KORUMA, PLANLAMA VE MOSTAR KENTİ;
BRANKOVAC MAHALLESİ ÖRNEĞİNDE İRDELEME

Mimar Mehmet Bengü ULUENGİN

F.B.E. Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir ve Bölge Planlama Programında
Hazırlanan

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Tez Danışmanı : Prof. Dr. Zekai Görgülü

Prof. Dr. Zekai Görgülü

Doç. Dr. Cemal Çav

Yrd. Doç. Dr. İclal Dincer

İSTANBUL, 1999

İÇİNDEKİLER

KISALTMA LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	ix
ÇİZELGE LİSTESİ	x
ÖZET	xii
ABSTRACT	xiii
1. GİRİŞ.....	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Amaç.....	1
1.3. Yöntem.....	4
2. KAVRAMSAL TEMEL.....	5
2.1. Kültür ve Doğa Varlıklarının Korunması: Tanımlar, Yöntemler.....	5
2.1.1. Taşınır kültür varlıkları.....	5
2.1.2. Taşınmaz kültür ve doğa varlıkları.....	6
2.1.2.1. Anıtlar ve anıt grupları (külliyeleler).....	6
2.1.2.2. Sitler.....	6
2.1.2.2.1. Doğal sit.....	6
2.1.2.2.2. Tarihî sit.....	7
2.1.2.2.3. Arkeolojik sit.....	7
2.1.2.2.4. Kentsel sit.....	7
2.1.2.2.5. Kırsal sit.....	7
2.1.2.2.6. Karmaşık sit.....	7
2.1.3. Koruma ölçütleri.....	8
2.1.3.1. Tarihî belge ölçütü.....	8
2.1.3.2. Zaman ölçütü.....	8
2.1.3.3. Estetik değer ölçütü.....	9
2.1.4. Taşınmaz kültür varlıklarının tescil edilmesi.....	9
2.2. Koruma Düşüncesinin Evrimi ve Kavramsal Temeli.....	11
2.2.1. Kültür varlıklarının korunması.....	11
2.2.2. Doğa varlıklarının korunması.....	13
2.2.3. Tarihî çevre kavramı ve tarihî çevre koruma düşüncesinin evrimi.....	16

2.2.3.1.	Tarihî çevre kavramı.....	16
2.2.3.2.	Tarihî çevre koruma düşüncesinin evrimi.....	18
2.2.3.3.	Tarihî çevrenin temel öğeleri ve bu öğelerin Mostar Kenti örneğinde irdelenmesi.....	20
2.2.3.5.	Tarihî çevrenin bozulmasına yola açan etkenler.....	23
2.2.3.5.1.	Bakımsızlık.....	23
2.2.3.5.2.	Terk ya da demografik yapıdaki değişiklikler.....	24
2.2.3.5.3.	Bayındırlık etkileri.....	24
2.2.3.5.4.	Gelişme baskıları.....	25
2.2.3.5.5.	Ticaret işlevinin tarihi çevreye etkisi.....	26
2.3	Planlama.....	27
2.3.1	Planlamanın tarihçesi.....	27
2.3.2.	Şehirlerin kuruluş nedenleri.....	28
2.3.2.1.	Coğrafi nedenler.....	28
2.3.2.2.	Ekonomik nedenler.....	28
2.3.2.3.	Askerî nedenler.....	29
2.3.2.4.	Devlet başkanının veya hükûmetin isteği.....	29
2.3.3.	Planlamanın esasları.....	30
2.3.3.1.	Sorunların değişkenliği-planlamanın sürekliliği.....	30
2.3.3.2.	Planlamada esneklik.....	31
2.3.3.3.	Planın geçerlilik süresi.....	32
2.3.3.4.	Uygulama ve kontrol.....	32
2.3.4.	Planlamayı etkileyen faktörler.....	34
2.3.4.1.	Fiziksel faktörler.....	34
2.3.4.2.	Ekonomik faktörler.....	34
2.3.4.3.	Sosyal faktörler.....	35
2.3.4.4.	Teknik faktörler.....	35
2.3.4.5.	Tarihî faktörler.....	36
2.3.4.6.	Malî faktörler.....	36
2.3.4.7.	Hukukî faktörler.....	36
2.3.4.8.	Estetik faktörler.....	37
2.3.5.	Planlamanın aşamaları.....	37
2.3.5.1.	Araştırma aşaması.....	37
2.3.5.2.	Değerlendirme aşaması.....	40
2.3.6.	Şehir karakteri.....	41
2.3.6.1.	Şekilci davranış.....	42
2.3.6.2.	Şekilci olmayan davranış.....	43
2.3.7.	Planlama sürecine yaklaşımlar.....	44
2.3.8.	Koruma amaçlı imar planları.....	45

2.3.8.1.	Kavramlar ve tanımlardaki çelişkiler.....	47
2.3.8.2.	İmar planlama sürecindeki sapmalar.....	48
2.3.8.3.	Merkezi ve yerel yönetimlerin güddüğü politikalar.....	49
2.3.8.4.	Koruma bilinci ve kentsel rantlar.....	50
2.3.8.5.	Plancının zorunlulukları.....	51
2.3.8.6.	Uygulama yöntemleri.....	52
2.3.8.6.1.	Uygulama yöntemlerinin belirlenmesi için verilerin elde edilmesi.....	53
2.3.8.6.1.1.	Saptama-belgeleme çalışmaları.....	53
2.3.8.6.1.2.	Çevre ile ilgili analizler.....	54
2.3.8.6.1.3.	Rölöve ve tipoloji çalışmaları.....	55
2.3.8.6.2.	Tarihî çevrenin bozulmasına yol açan etkenlerin kontrol altına alınması.....	55
2.3.8.6.3.	Sihhileştirme, onarım, yenileme çalışmaları.....	57
2.3.8.6.4.	Yeniden kullanım (<i>Rehabilitation</i>).....	57
2.3.8.6.5.	Tarihî çevrede yeni bina.....	57
3.	MOSTAR KENTİ VE BRANKOVAC MAHALLESİ.....	59
3.1.	Kentin Bosna Hersek Bölgesi İçindeki Önemi.....	59
3.2.	Kentin Genel Özellikleri.....	62
3.2.1.	Konum.....	62
3.2.2.	Coğrafi özellikler.....	62
3.2.2.1.	Topografya.....	62
3.2.2.2.	İklim.....	63
3.2.2.3.	Bitki örtüsü.....	63
3.2.2.4.	Jeolojik yapı.....	64
3.2.3.	Demografik özellikler.....	64
3.2.4.	Tarihî gelişim.....	65
3.2.4.1.	15. yy öncesi.....	65
3.2.4.2.	Osmanlı Dönemi (1468-1878).....	66
3.2.4.3.	Avusturya-Macaristan Dönemi (1878-1918).....	69
3.2.4.4.	Yugoslavya Krallığı ve Sosyalist Yugoslavya dönemleri.....	73
3.2.4.5.	1991-95 Balkan Savaşı sonrası.....	74
3.2.5.	Sosyal yapı.....	76
3.2.6.	Ekonomik yapı.....	76
3.2.7.	Ulaşım.....	78
3.2.7.1.	Kara ulaşımı.....	78
3.2.7.2.	Raylı ulaşım.....	80
3.2.7.3.	Hava ulaşımı.....	80

3.2.7.	Mostar ile ilgili geçmiş planlama çalışmaları.....	80
3.2.7.1.	1990 Mostar Tarihî Kent Koruma İmar Planı (<i>Regulacioni Plan Starog Grada u Mostaru, 1990</i>).....	84
3.2.7.2.	1990 Mostar Tarihî Kent Koruma İmar Planı hükümleri.....	86
3.3.	Brankovac Mahallesi.....	91
3.3.1.	Çalışma alanının konumu ve seçim nedenleri.....	91
3.3.2.	Çalışma alanının 1881'deki durumu.....	93
3.3.3.	Kent dokusu.....	93
3.3.4.	Caddeler ve sokaklar.....	97
3.3.5.	Açık alanlar ve parklar.....	97
3.3.6.	Anıtlar ve önemli binalar.....	99
3.4.	Tespit Sonuçları.....	106
3.4.1.	Fiziksel yapı özellikleri.....	106
3.4.2.	Sosyal yapı özellikleri.....	110
3.4.3.	İşleve göre alan hesapları.....	123
3.4.4.	Mülkiyete göre alan hesapları.....	132
3.5.	Sentez.....	134
3.6.	Planlama Yaklaşımı.....	141
3.6.1.	Genel yaklaşım.....	143
3.6.2.	Makro düzeyde kararlar.....	143
3.6.3.	Mikro düzeyde kararlar.....	144
3.6.4.	Yapılaşma düzeni.....	145
3.6.5.	Donatım alanları.....	146
3.7.	Drage Palavestre Sokağı İle İlgili İncelemeler.....	148
4.	BRANKOVAC MAHALLESİ KORUMA İMAR PLANI.....	153
4.1.	Mostar'da Tarihî Çevre Koruma.....	153
4.2.	Dokuya Yapılacak Müdahaleler ve Uygulama İlkeleri.....	155
4.2.1.	Koruma stratejisi.....	156
4.2.2.	Koruma ilkeleri.....	156
4.2.3.	Plan notları.....	159
4.2.3.1.	Genel hükümler.....	159
4.2.3.2.	Korumaya ilişkin hükümler.....	160
4.2.3.3.	1a ve 1b No.lu altbölgeler (Osmanlı Dönemi kent dokusu) için yeni yapılaşma hükümleri.....	162
4.2.3.4.	2 No.lu altbölge (Avusturya-Macaristan Dönemi kent dokusu) için yeni yapılaşma hükümleri.....	167
4.2.3.5.	3 No.lu altbölge (gelişme alanları) için yeni yapılaşma hükümleri.....	171

4.2.3.6.	Diğer Hükümler.....	175
4.2.4.	Müdahale yöntemleri.....	176
4.2.4.1.	Rekonstrüksiyon.....	176
4.2.4.2.	Tipolojik rekonstrüksiyon.....	177
4.2.4.3.	Sürelî bakım.....	177
4.2.4.4.	Onarım.....	178
4.2.4.5.	Restorasyon.....	179
4.2.4.6.	Yeni işleve uyarlama (<i>Rehabilitation</i>).....	180
4.2.4.7.	Sihhileştirme.....	181
4.2.4.8.	Kısmî veya tümüyle yıkım.....	181
4.2.4.9.	Çevreye uyumlu yeni bina.....	182
4.2.4.10.	Müdahale biçimleri dökümü.....	184
4.3.	Ekonomik Boyut.....	185
4.3.1.	Kamu mülkiyetindeki binaların korumabilmesi için fon oluşturulması.....	186
4.3.1.1.	Bayındırlık hizmetlerini üstlenmiş kamu idarelerinin bütçe kaynaklarının koruma amacına yönlendirilmesi.....	186
4.3.1.2.	Kamu fonlarının oluşturulması ve işletilmesi.....	186
4.3.1.3.	Bireysel girişimler-özel fonların oluşturulması ve işletilmesi.....	188
4.3.1.4.	Koruma projeleri yoluyla istihdam olanakları.....	189
4.3.1.5.	Bölgesel ekonomiyi destekleyici genel süreçler içinde korunmuş binaların kendi kendine yeten faaliyetlerde kullanımı.....	189
4.3.2.	Özel ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki binalarda koruma kararlarının teşviki.....	190
4.3.2.1.	Hükümet yardımı.....	190
4.3.2.2.	Vergi muafiyeti.....	191
4.3.2.3.	Tarihî çevredeki ticaret potansiyelinden faydalanan kuruluşların verilendirilmesi.....	191
4.3.2.4.	Mal sahiplerine uzun vadeli/düşük faizli kredi sağlanması (<i>soft loan</i>).....	191
4.3.2.5.	Malzeme yardımı.....	191
4.3.2.6.	İmar haklarının transferi.....	192
4.3.2.7.	Çapraz sübvansiyon.....	192
4.3.2.8.	Yerel yönetimin doğrudan müdahalesi.....	192
4.3.2.9.	Teknik yardım.....	192
4.3.4.10.	Ekonomik model.....	193
4.4.	Yasal ve Örgütsel Boyut.....	194
4.5.	Kentsel Tasarım Önerisi.....	199
5.	SONUÇ.....	202

KAYNAKLAR.....	207
EK 1. Mostar tarihi bölge tespit formu	210
EK 2. Geleneksel yapım detayları.....	211
EK 3. Mostar ve kapı tipolojisi.....	212
EK 4. Paftalar.....	213
ÖZGEÇMİŞ.....	214

KISALTMA LİSTESİ

AKTC	<i>Aga Khan Trust for Culture</i> (Ağa Han Kültür Vakfı)
BiH	<i>Bosnia i Herzegovina</i> (Bosna Hersek)
GEEAYK	Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu
ICCROM	<i>International Center for Restoration and Conservation of Monuments</i> (Uluslararası Anıt Koruma ve Restorasyon Merkezi)
ICOMOS	<i>International Council for Monuments and Sites</i> (Uluslararası Anıtlar ve Sitler Kurulu)
KTVKK	Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu
PCU	<i>Project Coordination Unit</i> (Proje Koordinasyon Birimi)
UNESCO	<i>United Nations Educational Scientific and Cultural Organizations</i> (Birleşmiş Milletler Eğitim Bilim ve Kültür Örgütü)
WMF	<i>World Monuments Fund</i> (Dünya Anıtlar Fonu)

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 3.1.	Bosna-Hersek'in Avrupa'daki yerini gösteren harita (Kaynak: <i>International Management Group</i>).....	60
Şekil 3.2.	Mostar'ın uydu fotoğrafı. (Kaynak: <i>European Union Administration of Mostar</i> 'ın 19. Milano Trienali için hazırladığı sergi kitapçığı).....	61
Şekil 3.3.	Mostar'ın 1878 tarihli haritası. (Kaynak: <i>Osterreichische National Bibliothek</i> , Viyana).....	68
Şekil 3.4	Mostar'ın tarihî gelişimi (Kaynak: Pašić, A., <i>Regulationi Plan Starog Grada u Mostaru</i> , 1990).....	70
Şekil 3.5.	Mostar'da 1991-95 Balkan Savaşı'nın yarattığı tahribatı gösteren harita (Kaynak: Mostar 2004 Workshop '97 kitapçığı).....	75
Şekil 3.6	Mostar'ın ulaşım şeması (Kaynak: Mostar Belediyesi'nden alınmış farklı ölçekli haritaların birleştirilmesiyle elde edilmiştir).....	79
Şekil 3.7	Mostar Arazi Kullanış (savaş öncesi) (Kaynak: Mostar 2004 Workshop '97 kitapçığı).....	83
Şekil 3.8	"1990 Mostar Tarihî Kent Koruma İmar Planı"nın sınırlarını gösterir harita (Kaynak: Pašić, A., <i>Regulationi Plan Starog Grada u Mostaru</i> , 1990).....	90
Şekil 3.9	Brankovac Mahallesi Ulaşım Şeması.....	92
Şekil 3.10.	Mostar'daki Osmanlı mahalleleri (Kaynak: Pašić, A. (1994), <i>Islamic Architecture in Bosnia and Herzegovina</i> , IRCICA Yayını, İstanbul).....	94
Şekil 3.11.	1881 Tarihli Mostar Haritası (Kaynak: <i>Kriegsarchiv</i> , Viyana).....	95
Şekil 3.12.	1881 Tarihli Mostar Haritası'nda çalışma alanını gösterir bölüm (Kaynak: <i>Kriegsarchiv</i> , Viyana).....	96
Şekil 3.13.	Çalışma alanındaki cadde ve sokaklar.....	98
Şekil 3.14.	Savaş öncesi tiyatro binasının fuayesi olarak kullanılan açık alan.....	100
Şekil 3.15.	Bišćevića Evi'nin 1905'te çekilmiş fotoğrafı (Kaynak: <i>Bildarchiv, Osterreichische National Bibliothek</i> , Viyana).....	100
Şekil 3.16.	Karadžozbegova Camii'nin 1898'de çekilmiş fotoğrafı (Kaynak: <i>Bildarchiv, Osterreichische National Bibliothek</i> , Viyana).....	102
Şekil 3.17.	Belediye Binası.....	103
Şekil 3.18.	Banka Binası.....	103
Şekil 3.19.	Tiyatro Binası.....	104
Şekil 3.20.	Şain Evi.....	104
Şekil 3.21.	Muslibegovića Evi.....	107
Şekil 3.22.	Çalışma alanındaki binaların referans ve kapı numaraları.....	108
Şekil 3.23.	Çalışma alanındaki binaların yapım dönemleri.....	109
Şekil 3.24.	Çalışma alanındaki binaların tarihî değeri.....	111
Şekil 3.25.	Çalışma alanındaki binaların hasar durumu.....	112
Şekil 3.26.	Çalışma alanındaki binaların kat adetleri.....	114
Şekil 3.27.	Çalışma alanındaki binaların yapım malzemeleri.....	115
Şekil 3.28.	Çalışma alanındaki binaların zemin katta arazi kullanışları.....	117
Şekil 3.29.	Çalışma alanındaki binaların birinci katta arazi kullanışları.....	118
Şekil 3.30	Çalışma alanındaki mülkiyet deseni.....	119
Şekil 3.31.	Harabe haline gelmiş binalar.....	137
Şekil 3.32.	B12 Bölgesi'nde sıhhi olmayan şartlarda yaşayan aileler.....	137

ŞEKİL LİSTESİ (Devam)

Şekil 3.33.	Çalışma alanında kentsel doku farklılaşmasına göre altbölgeler.....	138
Şekil 3.34.	Çalışma alanında işlev farklılaşmasına göre altbölgeler.....	139
Şekil 3.35.	Sentez.....	140
Şekil 3.36.	Şerifa Burića Sokağı'nın güneyindeki açık alan.....	142
Şekil 3.37.	Mülkiyet sorunundan ötürü müdahale edilemeyen ve çöplük haline gelen binalar.....	142
Şekil 3.38.	Planlama Yaklaşımı.....	147
Şekil 3.39.	Drage Palavestre Sokağı'ndaki binalar.....	150
Şekil 3.40.	Drage Palavestre Sokağı'ndaki binalar.....	151
Şekil 3.41.	Drage Palavestre Sokağı'ndaki binalar.....	152
Şekil 4.1.	Çalışma alanındaki binalara yapılacak müdahaleler.....	183
Şekil 4.2.	Çalışma alanı için öngörülen ekonomik model.....	195
Şekil 4.3.	Mostar'ın idari yapısı.....	197

ÇİZELGE LİSTESİ

Çizelge 3.1.	1910-91 yılları arasında Mostar'ın nüfusu.....	65
Çizelge 3.2.	Çalışma alanındaki binaların tarihî değere göre dağılımları.....	113
Çizelge 3.3.	Çalışma alanındaki binaların hasar durumuna göre dağılımları.....	113
Çizelge 3.4.	Çalışma alanındaki binaların kat adetlerine göre dağılımları.....	116
Çizelge 3.5.	Çalışma alanındaki binaların yapıım malzemelerine göre dağılımları...	116
Çizelge 3.6.	Çalışma alanındaki binaların işlevsel dağılımları.....	120
Çizelge 3.7.	Çalışma alanındaki binaların mülkiyet dağılımları.....	120
Çizelge 3.8.	Cinsiyete göre nüfus dağılımı.....	122
Çizelge 3.9.	İşsizlik oranı.....	122
Çizelge 3.10.	İşleve göre alan hesapları.....	123
Çizelge 3.11.	Mülkiyete göre alan hesapları.....	132
Çizelge 4.1.	Müdahale yöntemlerine karar verme ilkeleri.....	176
Çizelge 4.2.	Müdahale biçimlerinin dökümü.....	184
Çizelge 4.3.	Ekonomik teşviklerin dökümü.....	193

ÖZET

Bu çalışma, özel bir felaket durumu olan savaş sonrasında, tarihi ve kültürel mirasın yoğun olduğu bir kentte planlama çalışmalarının yürütülmesine ilişkin bir yöntem oluşturmak amacıyla ele alınmıştır.

Tespit çalışmaları Temmuz 1997’de, üçüncüsü düzenlenen Mostar 2004 Workshop sırasında yapılmış; binaların fiziksel durumu, mülkiyet durumu, günümüzdeki kullanımı, kat sayısı, yapı malzemesi, çatı biçimlenişi ve malzemesi, anıtsal değerlilikleri, yapı tarihi sorgulanmış ve her bina fotoğraflanmıştır. Mostar Belediyesi, Şehir Planlama Bölümü arşivinden mahalledeki binaların kayıtları incelenmiş ve mülkiyet durumu, ev sahibi-kiracı adı gibi eksik kalmış bilgiler tamamlanmaya çalışılmıştır. Bölgede hem konum hem de mimari özellikleri açısından önemli olduğu düşünülen Drage Palavestre Sokağı kentsel tasarım çalışması için seçilmiştir. Sözkonusu sokak, kesitte incelenmiş, fotoğraflar ve ölçümlerle, sokağı oluşturan binalara ait gerekli veriler toplanmıştır. Bu evlerde yaşayan insanlarla sohbet edilmiş, anket soruları yöneltilerek, genel sorunlar ve sosyal durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kentin genelinde tipolojik araştırmalar yapılmıştır.

Savaş sırasında önemli ölçüde hasar görmüş bölgede konut işlevinin hakim olduğu (%47), harabe halinde duran binaların onarılamadığı, ve terk edilmiş binalarla ilgili önemli bir mülkiyet sorunu olduğu saptanmıştır. Bölgedeki binalarının %39’unun çevresiyle birlikte korunması gerekli anıtsal veya geleneksel değer taşıyan binalar oldukları belirlenmiştir. Binaların %29 oranında kullanılamaz durumda olması, savaş sonrası fiziksel ve demografik yapıdaki hızlı değişim, geleneksel yapılara yapılan yeni ekler, yasal olmayan inşaatlar ve büyük binaların hasarlı olmalarından dolayı kullanılamaması, gözlenen diğer sorunlardır.

Sentez çalışmasında bu sorunların çözümlemesi gerçekleştirilmiş, planlama yaklaşımı ile planlama stratejisi belirlenmiştir.

Yapılan 1:1000 ölçekli ‘Brankovac Mahallesi Koruma İmar Planı’ ile mahalle genelinde hem sıhhileştirme hem de tarihi fiziksel çevreyi koruma amacıyla öneriler getirilmiş, alınan ulaşım ve arazi kullanım kararları ile tarihi çevrenin gelişme baskılarına maruz kalması önlenmeye çalışılmıştır.

Korunacak binalara yapılacak müdahaleler parsel bazında belirlenmiştir. Yeni yapılaşmanın tarihi çevre ile uyum içerisinde olmasını sağlamak amacıyla da plan notlarında ‘yeni yapılaşmaya ilişkin hükümler’le bina planimetrisi, gabarisi, cephe elemanları kontrol altına alınmıştır.

ABSTRACT

This project aims to propose a method for administering a master plan in post-war situations, in a town with a rich cultural heritage.

The analytical part of the project has been undertaken during the third Mostar 2004 Workshop in July 1997. Buildings were surveyed to determine conditions; ownership; landuse; number of floors; materials; roof shape; cultural and architectural significance; and age. Each building was also recorded photographically. Archives of the Town Planning Division of the Mostar Municipality were consulted in order to fill in missing information which could not be acquired during the survey. Drage Palavestre Street, which is believed to be important architecturally, was chosen for an urban design proposal. This street was examined in cross-section, and the facades of the buildings lining this street were measured and photographed. Social surveys were conducted to determine the social status of inhabitants, and inherent problems. Typological research was carried out in the city at large.

The initial analyses have revealed that the area, a site of heavy destruction during the war, is mainly residential (47%), and that derelict buildings are in a state of disrepair, and a serious ownership problem exists with abandoned buildings. 39% of the building stock were earmarked as cultural heritage worth preserving. The fact that 29% of the building stock is unutilized, major demographic changes, extensions made to historic buildings, illegal building activity, disuse of large buildings due to damage, are amongst other problems which have been identified.

These problems have been formulated in the synthesis section, and a planning strategy has been drawn up in the planning scheme.

The 'The Preservation Plan for Brankovac Mahala' in 1:1000 scale aims to protect the area from development pressures by limiting traffic and commercial activity, and aims for infra and supra-structural upgrading and preservation.

The interventions have been determined on a plot-by-plot basis, and 'design guidelines' have been formulated to control plan types, bulk and façade elements.

1. GİRİŞ

1.1. Giriş

Mostar, Bosna Hersek'in güneybatısında, Neretva nehrinin karşılıklı iki kıyısına yerleşmiş, 80 000 nüfuslu bir kenttir. 1992-95 Balkan Savaşı sırasında, 427 yıl önce Osmanlılar tarafından inşa edilmiş tek kemerli köprünün bombalanarak yıkılmasıyla dünya kamuoyunda gündeme gelmiştir.

“Köprü bekçisi” anlamına gelen Mostar, bölgenin Osmanlı egemenliğine girmesinden önce de bir yerleşim alanıydı. Mimar Hayreddin tarafından tasarlanan köprünün inşa edilmesinden önce, aynı noktada bir asma köprü bulunuyor, ve kıyı kesimini iç bölgelere bağlayan yol buradan geçiyordu. Ancak Mostar'ın gelişmesi ve önemli bir yerleşme haline gelmesi, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı olarak gerçekleşmiştir. Dört yüzyıl boyunca Hersek Sancağı'nın merkezi olan Mostar, 19.yüzyılda Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliğine girmiştir. 1918 yılından itibaren Yugoslavya sınırları içerisinde yer alan Mostar, Bosna Müslümanları, Sırlar ve Hırvatlardan oluşan üç ayrı etnik grubu barındırmıştır. Yüzyıllar boyu barış içinde yaşayan bu üç grup arasında 1992'de patlak veren ve 1995'e dek süren savaşta Mostar, Bosna Hersek'in en fazla hasar gören kentlerinden biri olmuştur. Yerleşmenin simgesi niteliğini taşıyan, Neretva Nehri üzerindeki köprü, kasım 1993'de bombalanarak yıkılmıştır. Mostar'da savaş sonrası büyük fiziksel zararlar meydana gelmiş ve bu durum gerek altyapı, gerekse yerleşme ile ilgili sorunlar yaratmıştır. Nüfusta azalmalar görülmüş, kentin genel ekonomik, kültürel ve turistik işlevleri de savaştan önemli ölçüde etkilenmişlerdir.

Bosna Hersek'in simgesi sayılan Mostar'da çoğu değerli pek çok Osmanlı eseri bulunmaktadır. Savaşta, Sırp ve Hırvat bombalarına özellikle hedef olmuş bu eserlerin yeniden inşa edilmeleri önem taşımaktadır. Eşsiz bir hoşgörü ve anlayış sonucu, üç ayrı kültüre ait eserlerin yüzyıllar boyu yanyana inşa edilmeleriyle oluşan kent dokusunun, sahip olduğu tüm kültür varlıkları ile gelecek nesillere nasıl aktarılacağı, halen kentin başlıca sorunudur. Bu çalışmada, bir mahalle ölçeğinde bu sorun irdelenmiş, bu konuya ilişkin çeşitli öneriler getirilmeye çalışılmıştır.

Çalışma bölgesi olarak seçilen Brankovac Mahallesi, ‘tarihî kent’ anlamına gelen kent merkezi *Stari Grad*’ın kuzeyinde yer almaktadır. Mahalle, kent merkezine en yakın konut bölgelerinden biridir. Brankovac Mahallesi, mimari açıdan hem Osmanlı, hem de Avusturya-Macaristan dönemi özelliklerini taşır. Uzun yıllar gelişmiş bu iki ayrı dönem mimarisinin yanısıra, bölgede Eski Yugoslavya Dönemine ait yapılarla da karşılaşmak mümkündür. Mahallenin bir diğer önemli özelliği de barındırdığı kilise, cami ve sinagogla, Mostar’a özgü etnik kaynaşmayı simgelemesidir.

Brankovac Mahallesi, konumu ve sahip olduğu önemli dini ve idari yapılar nedeniyle savaş sırasında zarar görmüştür. Kent merkezine yakın bir konut ve ticaret bölgesi olması, savaş sonrası girdiği değişim sürecini hızlandırmıştır. Mostar’ın konut stokunun büyük bir kısmını barındıran mahallenin yasal yollardan çok kısa bir zaman içinde onarılması ve sıhhileştirilmesi gerekmektedir.

1.2. Amaç

Bu çalışma, özel bir felaket durumu olan savaş sonrasında, tarihi ve kültürel mirasın yoğun olduğu bir kentte planlama çalışmalarının yürütülmesine ilişkin bir örnek teşkil etmesi amacıyla ele alınmıştır.

Çalışma hiçbir surette kalıplaşmış bir yöntemler dizisi sunmayı amaçlamamaktadır. Ele alınan örnek, felâketin kapsamı, kentin savaş öncesi korunmuşluk durumu ve savaş sonrası başlayan denetimsiz imar faaliyeti açısından uç bir örnek teşkil etmektedir. Böylelikle, bu araştırma sırasında elde edilecek birikimin daha az vahim durumlara uygulanabilme ihtimali artmaktadır.

Herşeyden önce, bu araştırmanın uygulanabilir olması amaçlanmıştır. Tarihi köprünün yıkılması, Mostar’ın bir bakıma kötü, bir bakıma da iyi talihi olmuştur; çünkü tarihi köprü yıkılmadan, uluslararası kamuoyunun dikkati bu denli Mostar’a yönelmezdi. Uluslararası kuruluşlar Mostar’a yardım etmek için adeta yarışmaktadırlar. Böyle bir ortamda, yapılan

her akademik çalışma yardım kuruluşlarının dikkatini çekmekte, cazip bulunan öneriler uygulanacak ortam bulmaktadır.

İncelenen alan kapsamında ele alındığında amaçlar, aşağıdaki gibi sıralanabilir:

- Savaş sonrası önemli ölçüde hasar görmüş, kent merkezine yakın bir bölgenin analizleri yapılarak bugünkü durumunun tespit edilmesi;
- Savaş sonrası kent genelinde karşılaşılan sorunların tespit edilerek planlama alanında irdelenmesi;
- Bölgedeki mevcut kullanılmayan konut stokunun optimal çözümlerle kullanılabilir duruma getirilmesi;
- Savaş sonrası yeniden yapılanma sürecine hızla giren alanda önerilen müdahalelerle tarihi ve kültürel değerlere sahip çıkılması;
- Savaş sonrası gelişimin planlı ve kısa zamanda gerçekleşmesi için daha önce yapılmış başarılı uygulamaların sentezini sunan bir ekonomik model hazırlanması;
- Kendini finanse edebilen, hatta kar sağlayacak bir onarım/koruma programının hazırlanması;
- Mostar kentine örnek olduğu düşünülen Brankovac Mahallesi'nde yapılan bu çalışmanın tüm kent için örnek bir çalışma olması;
- Tarihi kentin işlevinin ve canlılığının sürekliliğinin sağlanması;
- Savaş sonrası hasar görmüş, tarihi bir bölgenin yeniden yapılanması çalışmasına örnek teşkil etmesi
- Uygulanabilir olması

Savaş gibi bir felâketin ardından, toplumun daha acil ihtiyaçlarını karşılanması için çaba harcamak yerine fiziksel çevre ile ilgilenmek, kimi zaman eleştiri konusu olmuştur; Avrupa Konseyi üyesi Jacques Baumel bu konu ile ilgili düşüncelerini aşağıdaki gibi ifade eder:

“Savaşta erkekler, kadınlar ve çocuklar acı çekerken kültürel miras ile ilgilenmek utanılacak bir durum değildir. Savaşta tarihi kasabalar ve mahalleler yok oldukça- ki halkın büyük bir bölümünün tarihi binalarda yaşadığı bir bölgeden söz ediyoruz- bu insanlar, mülteci durumuna düşmenin yarattığı ezikliği tatmaktadırlar. Bu duruma düşen kişiler,

müsbepilere ancak kin besleyebilir, ve yarının savaşlarını hazırlarlar... Hangi ülke ya da kurum için çalıştığımız bir önem taşımaz, herşeyden önce, savaş malülleri için çalışmalıyız.”

1.3. Yöntem

Tespit çalışmaları Temmuz 1997’de, üçüncüsü düzenlenen *Mostar 2004 Workshop* sırasında yapılmıştır. Çalışma alanının belirlenmesi, workshop başlangıcında yapılan tartışmalarla gerçekleşmiştir. Binaların tespitinde Ek 1’de görülen formlar kullanılmıştır. Bu formlarla binaların fiziksel durumu, mülkiyet durumu, günümüzdeki kullanımı, kat sayısı, yapı malzemesi, çatı biçimlenişi ve malzemesi, anıtsal değerlilikleri, yapı tarihi sorgulanmış ve her yapı fotoğraflanmıştır.

Mostar Belediyesi, Şehir Planlama Bölümü arşivinden mahalledeki binaların kayıtları incelenmiş ve mülkiyet durumu, ev sahibi-kiracı adı gibi eksik kalmış bilgiler tamamlanmaya çalışılmıştır.

Bölgede hem konum hem de mimari özellikleri açısından önemli olduğu düşünülen Drage Palavestre Sokağı, örnekleme çalışması için seçilmiştir. Sözkonusu sokak, kesitte incelenmiş, fotoğraflar ve ölçümlerle, sokağı oluşturan binalara ait gerekli veriler toplanmıştır. Bu evlerde yaşayan insanlarla sohbet edilmiş, anket soruları yöneltilerek, genel sorunlar ve sosyal durum ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Kentin geleneksel karakterini ayrıntılı bir biçimde tanımlayabilmek amacıyla, çeşitli tipolojik araştırmalar da yapılmış ve bu incelemeler sırasında sadece bölgeyle sınırlı kalınmayarak, Mostar genel tarihi dokusu üzerinde de çalışılmıştır.

2. KAVRAMSAL TEMEL

2.1. Kùltür ve Doğa Varlıklarının Korunması

Korumanın temel sorunlarından biri, korunacak değerlerin hangi ölçütlere göre belirleneceğidir. Anıtların korunması pek fazla tartışma konusu olmazken, anıtsallıktan uzak, gündelik binalar da kimi zaman, tarihe ait bileşen olarak değer kazanmakta ve koruma kapsamına alınmaktadır. Bazı binalar ise, teknolojinin geçirdiği belirli evrelere ait belgeler olarak değerlendirildiklerinden korunmaktadırlar. 1976 yılında UNESCO tarafından venedik Tüzüğü'nün genişletilmiş anıt kavramı, kültürel geleneklerle ilgili tüm maddi varlıkları kapsamak üzere "kültürel varlık" olarak yeniden ele alınmıştır. 1983'te çıkartılan 2863 sayılı Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na alınan bu deyim, değişik uygarlıkların sanat anlayışı, bilim düzeyi, sosyal yaşamı hakkında somut veriler sağlayan ve korunmalarında kamu yararı görülen eşya ve yapıtları kapsamaktadır (T.C. Resmi Gazete, sayı 18113, 23 Temmuz 1983, s.1-2). Estetik ve bilimsel açıdan değer taşıyan jeolojik oluşum, bitki örtüsü, su öğesi, yabani yaşam bölgeleri, tarihî bahçeler "doğal varlık" kapsamına girmektedir.

Korunacak Değerler "taşınır" ve "taşınmaz" kùltür varlıkları olarak iki ana bölümde incelenmektedir.

2.1.1. Taşınır kùltür varlıkları

Resim, heykel, halı, kilim, seramik kaplar, çini, metal, mücevher, sikke, cam, deri eşya, elyazması kitap gibi sanat eserleri ve belgeleri içerir. Özel koleksiyonlarda, kimi zaman belirli bir aileye ait kuşaktan kuşağa aktarılan miras olarak veya müzelerde korunurlar. Müzayedelerde ve antika dükânlarında, bazen büyük meblâğlar karşılığında el değiştirirler. Yasal düzenlemelerle, bu varlıkların ÷lke sınırları içinde kalması sağlanır. Zaman içinde, kullanılmalarından ötürü, ya da çevre etkileriye oluşun yıpranma ve bozulmalar, her konunun ilgili uzmanınca onarılır.

Kimi zaman, aslında bir taşınmaz kültür varlığının parçası olan fresk, mozaik, heykel, rölyef gibi bileşenlerin de, yerlerinde korunmaları teknolojik veya ekonomik açıdan sorunlar doğurduğundan, taşınmazdan ayrılarak müzelerde korunduğu görülür. Bu konuya Venedik Tüzüğü'nün 8. Maddesinde değinilmektedir.

2.1.2. Taşınmaz kültür ve doğa varlıkları

Taşınmaz kültür ve doğa varlıkları anıtlar ve sitlerdir.

2.1.2.1. Anıtlar ve anıt grupları (külliyele)

Taşınmaz kültür varlıkları tek bina, ya da bina gruplarının oluşturduğu külliyele biçiminde olabilir. Efes'teki Celcus Kütüphanesi, Birgi Çakır Ağa Konağı gibi binalar anıt sınıfına birer örnekken, İstanbul Süleymaniye Külliyesi tüm binalarıyla korunacak bir anıt grubudur.

Doğal anıtlar, mağaralar, kanyonlar gibi yeryüzü şekilleri, şelaleleler, göller, ırmaklar gibi su öğeleri, ya da asırlık ağaçlar veya nesli tükenmekte olan ağaç türleri olabilir.

2.1.2.2. Sitler

Sit alanları, korunmaya değer kültür veya doğa varlıklarının bir arada bulunduğu ve oluşturdukları kompozisyonla, kompozisyonu oluşturan öğelerin tek tek haiz oldukları değerlerin üzerinde bir değere sahip oldukları alanlardır. Özelliklerine göre sitler doğal, tarihî, arkeolojik, kentsel, kırsal ve karmaşık olarak sınıflandırılmaktadırlar (Ahunbay, 1996).

2.1.2.2.1. Doğal sit

Doğal ya da insan müdahalesi sonucu oluşmuş yeryüzü şekilleri, su öğesi, bitki örtüsü veya yabani hayvanları barındıran doğa parçalarıdır. Avusturalya'daki Great Barrier Reef, Amerika'daki Yellowstone Park, Manyas Gölü doğal sitlere birer örnektir.

2.1.2.2.2. Tarihî sit

Önemli bir tarihî olayın geçtiği, ya da bu tür olaylarla ilgili olan alanlar tarihî sit ilan edilmektedir. Örneğin Atatürk'ün Büyük Taarruz'u yönettiği Kocatepe ve çevresi, ya da Çanakkale Savaşı'nın yapıldığı Gelibolu Yarımadası birer tarihî sittir.

2.1.2.2.3. Arkeolojik sit

Endüstri Devrimi sonrasına kadarki döneme ait kalıntıların bulunduğu alanlardır. Hellenistik dönem Yunan uygarlığına ait kalıntıların bulunduğu Bergama, Roma uygarlığına ait kalıntıların bulunduğu Pompeii, demirin ilk kez kok kömürü ile ergitildiği Coalbrookdale vadisi arkeolojik sitlere örneklerdir.

2.1.2.2.4. Kentsel sit

Eski kentlerin uyumlu düzenini, mimari bütünlüğünü, donatılarını koruyabilmiş sokaklar, mahalleler veya kentler "kentsel sit" olarak tanımlanmaktadır. Hırvatistan'daki Dubrovnik Kenti, Bosna Hersek'teki Mostar Kenti, Mardin veya Muğla kentleri kentsel sitlere birer örnektir.

2.1.2.2.5. Kırsal sit

Yerleşme düzeni ve boyutları, dokuyu oluşturan yapıların türü ve yapım tekniği, malzemesiyle köy, bağ, yazlık niteliği taşıyan yerlerdir. Tarımsal üretime dayalı bir yerleşmede her ailenin sahip olduğu ahır, samanlık, serander vb. birimlerin yanyana geliş biçimi, evlerin araziye yerleşme düzeni ilginç kümelenmeler, dokular oluşturabilir.

2.1.2.2.6. Karmaşık sit

En az iki sit özelliğine birden sahip olan alanlardır. Sitlerin çoğu bu sınıfa girmektedir. Örneğin Pamukkale, doğal oluşumu ve yanındaki Hierapolis Kenti'nin kalıntıları ile doğal ve arkeolojik sitin; Bosna Hersek'teki Mostar doğal ve kentsel sitin; Hırvatistan'daki Split

arkeolojik ve kentsel sitin bir arada buldukları karmaşık sitlerdir. İstanbul Tarihî Yarımada'da ise tarihî, arkeolojik, doğal ve kentsel sit bir arada ve iç içe bulunmaktadır.

2.1.3. Koruma ölçütleri

Geçmişten kalan tüm izlerin korunması, pratik ve ekonomik sebeplerden ötürü mümkün değildir. Bu durumda, öncelikle korunması gerekli, vazgeçilmez, ya da korunması rastlantılara bırakılmayacak anıtların seçimine yardımcı ölçütlerden yararlanmak gerekir.

Bu ölçütler:

1. tarihî belge ölçütü
2. eskilik ölçütü ve
3. estetik değer ölçütüdür.

Tüm bunlar pratik zorunluluklarla ortaya çıkan öznel sınırlamalardır.

2.1.3.1. Tarihî belge ölçütü

Tarihî belge niteliğinde olan bir bina bu özelliğini iki şekilde kazanır:

1. bir tarihî olaya bağıntılı olarak,
2. bir tarihî süreci belirten olarak.

Bir bina ya da bir yerleşme parçası, sosyal, ekonomik, teknik veya estetik bir gelişmenin ifadesi olarak görülüyorsa, tarihî sebeplerle korunması söz konusu olur. Örneğin İstanbul'un ahşap konutlu mahalleleri, Osmanlı şehircilik tarihine ve o dönemdeki sosyal yaşantıya ait belgeler olduklarından, korunmaları gerekir (Kuban, 1971).

2.1.3.2. Zaman ölçütü

Zaman, bir binanın korunması için ölçüt olamaz. Bundan birkaç yıl önce yapılmış bir binayı tarihî eser olarak korumak genellikle söz konusu değildir. Fakat, bunun sebebi o binayı doğuran koşulların az veya çok devam etmekte olmalarıdır. Eğer bugünden yarına, teknikte ve sosyal yaşantıda köklü değişiklikler olsa, örneğin, Türkiye'de bütün konutları prefabrike binalarla değiştirmek mümkün olsa, dün yapılmış bir bina tarihî kimlik kazanır.

Böyle uç bir örnek, zaman ölçütünün öznel niteliğini ortaya koymaktadır. Zaman ölçütü hakkında bir kayıt koymak gerekirse, değişmiş bir sosyal, teknik veya estetik ortama ait olmanın, binaya tarihî kimlik kazandırdığı söylenebilir.

2.1.3.3. Estetik değer ölçütü

Yaygın bir ölçüt olarak, korumayı gerektiren koşulların başında, estetik değerler gelmektedir. Estetik değer aslında nesnellikten uzak bir değerdir. Bir kişinin veya grubun bir eseri güzel bulması, tamamen haklı bile olsa, o esere koruma açısından bir estetik değer kazandırmaz. Estetik değer, uzun bir süre içinde teşekkül etmiş yaygın bir yargı sonucunda ortaya çıkar, yani nesnelleşir. Gelişmiş bir kültür ortamında bu yargı yaygındır. Herkesin okuma yazma bildiği, okuduğu, geniş bir sanat kültürüne sahip ortamda tarihî bir eser için estetik yargı teşekkül etmiştir. Türkiye bu noktadan çok uzaktır. Türkiye’de en güzel tarihî konut, çoğu kişi için kolaylıkla gözden çıkarılabilecek bir nesnedir. Buna karşılık halk, camilere, yapıldıkları dönemi dikkate almaksızın eski eser olarak baktığından, betonarme bir mescidin tarihî eser olarak tescilini isteyebilmektedir.

2.1.4. Taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının tescil edilmesi

Taşınmaz kültür ve doğa varlıklarının (anıtlar ve sitler) saptanarak ulusal kültür varlıkları kütüğüne geçirilmesi işlemine “tescil” adı verilmektedir. Binaların tescil edilmesi ve sit alanlarının belirlenmesinin önemi azımsanmamalıdır. Bu işlemle korunması gerekli kültür veya doğa varlığı yasal güvence altına alınmakta ve dokunulmazlık sınırları tanımlanmaktadır. Kültür varlıkları tescil işlemiyle birlikte ayrıca sınıflandırma işlemine tabî tutulurlar. Taşındıkları tarihî, estetik, özgünlük vb. özellikler göz önünde bulundurularak değerlendirilir ve gruplara ayrılırlar. Her gruptaki binaya uygun müdahale sınırları tanımlanmıştır.

Cantacuzino’ya (1990) göre, bina tescili ve sit alanlarının belirlenmesi, danışmanların katkısıyla yerel yönetim tarafından gerçekleştirilmelidir; çünkü belediye veya bölgesel yönetime, bölgedeki kültürel miras ile gurur duyduğunu ve bu mirası önemsedğini

gösterme fırsatı verir. Bazı durumlarda yerel veya ulusal gönüllü kuruluşlar tescil işlemine katkıda bulunabilirler.

Türkiye’de halen geçerli olan sınıflandırma düzeni, “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu”na 28.2.1995 tarihinde alınan kararla belirlenmiştir. Bu karara göre, taşınmaz kültür varlıkları iki bölümde incelenir:

1. Grup binalar: Evrensel, ulusal ya da bölgesel değere sahip, “tarihî , anı ve estetik nitelikleriyle korunması zorunlu” binalardır. Antik binalar (Efes Tiyatrosu, Ayasofya), sivil ve askeri mimarlık örnekleri (Valens Su Kemerli, Selimiye Camii, Rumeli Hisarı), saraylar (Topkapı Sarayı, Dolmabahçe Sarayı), plan düzeni, yapım yöntemleri ve özgün malzemesiyle korunacak konutlar, bu grupta yer alır.
2. Kentsel çevreyi oluşturan, yöreye karakter veren, geleneksel yapım yöntemleriyle yapılmış binalar bu gruba girmektedir. Bu binalar, ufak iç değişikliklerle yeni bir işleve uyarlanabilirler.

Tescil işlemi binayı çevresiyle birlikte koruma altına almalıdır.

Kentsel sit alanları, değişik yapılanma koşulları uygulanacak altbölgeyle birlikte belirlenmelidir:

1. Yeni yapılaşma ve müdahalelerle ilgili kuralların ve yapılanma koşullarının kesin hükümlerle, kimi zaman parsel ölçeğinde belirlendiği altbölge,
2. Sit alanındaki yapıları gölgelemeleri açısından yükseklik sınırlamaları getirilecek komşu bölgeler,
3. Bölgede geçerli imar kanununa uygun herhangi bir yapının yapılabileceği, sit alanının etki alanı dışındaki bölgeler.

Sit alanı ve tescilli bina statüsü genellikle negatif kontrol yöntemiyle koruma sağlamaya çalışır. Planlamayla yetkili kurum, hangi tür yeni yapılaşmanın kabul edilemez olduğunu ve hangi biçim ve kütlede yeni yapılaşmanın kabul edilebilir olduğunu tarifleyebilir.

2.2. Koruma Düşüncesinin Evrimi ve Kavramsal Temeli

2.2.1. Kültür varlıklarının korunması

Kazılarda ortaya çıkan ya da hâlâ ayakta duran antik binalar incelendiğinde, bunların zaman içinde ek ve onarımlarla, kısmen yenilenerek yaşatıldıkları gözlenmektedir. Özgün haliyle günümüze ulaşabilen çok az sayıda anıt olmasına dayanarak, restorasyonun tarihi çok gerilere, yapı sanatının başlangıcına kadar götürülebilir (Ahunbay, 1996). Koruma, ilkçağlarda ve Hristiyanlığın yayılma döneminde dinsel etkilerle ve yetke gücüne bağlı olarak gelişmiştir. Babil Kralı Nabanidus'un M.Ö. 355-538 yılları arasındaki krallığı süresince yapmış olduğu anıtları anlatan pişmiş toprak yazıt, Sippar'daki güneş tanrısı tapınağının restore edildiğini ve aynı eserin 45 yıl önce II. Nabuhadnezzar tarafından da onarıldığını belgelemektedir (Encarta, 1997).

Ortaçağ'da işlevsel ve siyasi nedenlere dayanan koruma anlayışı, Rönesans'ta papaların Roma Devri kalıntılarını kapsayan koruma emirnameleriyle sağlanmaya çalışılıyordu. İtalya'da 15. yy.da koruma öncüsü olarak bilinen Leon Batista Alberti'nin ideal şehri tanımlarken "Eğer yerleşmede herhangi bir Roma devri kalıntısı bulunuyorsa korunmalıdır" yaklaşımı, çağının koruma anlayışına yön vermiştir. Bu yıllarda korumaya yönelik kararlar alan ilk papa, II. Pius (1458-1464), 1462 yılında Roma ve çevresindeki tarihî anıtlara zarar verilmesini yasaklamış, daha sonra Papa IV. Siktus (1471-1484) ve II. Julius (1503-1513) benzer koruma emirnameleri yayınlamışlardır. Bu dönemde toprak altındaki klasik eserlere de ilgi duyulmaya başlamış, ilk arkeolojik kazılar gerçekleştirilmiştir. İtalya'da 1624 yılından 1750 yılına kadar eski eserlerin korunması amacıyla sekiz önemli papalık kanunu yayınlanmıştır. Bunlardan bazıları: 1726 yılında alınan kararla taş ustalarının üzerinde herhangi bir işleme taşıyan eski taşları yeniden işlemelerini yasaklamış, böylece yaygın bir alışkanlık olan eski binaların yıkılıp taşlarının yeni binalarda kullanılması önlenmeye çalışılmıştır. 1802 tarihli Editti Doria Pamphili ve 1820 tarihli Editti Pacca adlı benzer iki papalık kararı ile o zamana değin tek tek çıkartılmış bütün koruma hükümleri bir araya toplanmaya çalışılmıştır. Editti Dorin Pamphili ile ilk kez eski eserlerin bir listesinin yapılmasından söz edilmiş, Editti Pacca ile eski eserleri denetleyecek örgüt geliştirilmeye çalışılmıştır (Bonelli, 1966).

17. yy.da İsveç, Danimarka gibi ülkelerde daha çok taşınır eski eserlerin korunmasına yönelik kral buyrukları ile yaygınlaştırılmaya çalışılmıştır.

18. yy.da Fransız İhtilali'ni, soylularla özdeşleştirilen saray, şato, kale, kilise gibi anıtların tahrip edildiği bir dönem izlemiş, bu anıtlar uzun süre bakımsız kalmıştır. Ortaçağ sanatının incelenmesi ve bu sanat eserlerinin restore edilmesi için çaba gösteren kişi Eugène Emmanuel Viollet le Duc'tür (1814-1879). Viollet le Duc, daha önce onarım yapan mimarların kişisel görüşlerine göre, gelişigüzel yönelen onarımlarını bir düzene sokmak ve restorasyon çalışmalarını mimarlık tarihi araştırmalarına dayamak için atılımlarda bulunan bir öncüdür (Erder, 1975). Viollet le Duc'ün ortaya attığı, her yapının yalnız görünüş olarak değil, strüktür olarak da ait dönemin üslubunda restore edilmesini kabul eden kuram, Stilistik Rekompozisyon, ya da Üslup Birliğine Varma İlkesi olarak anılmaktadır (Bonelli, 1966).

Üslup Birliğine Varma İlkesi'ne göre gerçekleştirilen uygulamalara karşı eleştiri, ilk olarak ressam ve sanat eleştirmeni John Ruskin'den (1819-1900) geldi. Gotik mimarisini inceleyen Ruskin, bu binaların üslup birliğine ulaşmak için eklerinin kaldırılıp yerlerine tam bilinmeyen "orijinallerinin" yapılmasını reddediyor, anıtların bugüne ulaştıkları biçimiyle bırakılmalarını öngörüyordu. Temelinde sanat yapıtının dokunulmazlığı ilkesi yatan bu söylem, Anti-Restorasyon Akımı olarak adlandırılmaktadır (Bonelli, 1966).

İtalya'da Luca Beltrami (1854-1933) tarafından ortaya atılan "Tarihî Restorasyon" kuramı anıtların tarihî belgelerden sağlanacak somut verilere dayanılarak restore edilmesini önermekteydi. Söz konusu somut veriler, binaya ait yazılı tasvirler, gravürler veya tablolar olabilirdi. Bu kuramı eleştirenler veri olarak kabul edilen belgelerin güvenilirliğini tartışmaktaydılar. Bir tasvir, gravür veya tablo, sanatçının öznel yorumu olduğundan tarihî belge olarak kullanılması uygun değildi.

Çağdaş restorasyon kuramı, 1883'ten sonra, İtalyan Camillo Boito'nun (1836-1914) ortaya attığı ve Gustavo Giovannoni'nin (1873-1947) geliştirdiği ilkeler üzerine kurulmuştur.

18. yy.ın ikinci yarısında ve 19. yy.ın başlarında mimari eserleri korumaya yönelik ilk yasalar hazırlanmış, “tarihsel anıt” kavramı şekillenmeye başlamıştır. 19. yy.ın ikinci yarısında , Sanayi Devrimi'nin etkisi ile tarihsel ve doğal çevrenin yok olma tehlikesi, doğal çevre ile birlikte tarihsel kent alanlarına da ilgiyi arttırmış, çevre koruma düşüncesi ortaya çıkmıştır. 20. yy. başlarında tüm ülkelerde art arda koruma önlemleri alınırken, korumanın ancak planlama yoluyla gerçekleştirilebileceği savı, aydınlar ve plancılar arasında tartışılmaya başlamıştır. İki dünya savaşının neden olduğu yoğun yıkıntılar, tarihî çevre koruma anlayışına yeni görüşler getirmiş, bombalanma sonucu yıkılan alanlar, siyasal nedenlerle aynen inşa edilmiş, tarihî, geleneksel, görsel değer taşıyan kent ve kasabaların tüm öğelerinin birlikte korunması gereği, planlama ilkeleri arasında yer almıştır.

1960'lardan sonra, birçok ülke, yeni ile eskiyi bütünleştirmek üzere yeni yasalar çıkarmış ya da var olanları düzenlemiştir. Koruma sorunları uluslararası düzeyde tartışılmaya başlamış, eskiden yalnızca tarihî değeri ve görünüş özelliği nedeni ile müze parçaları olarak korunan alanlara ekonomik işlerlik kazandırarak “etkin koruma”yı sağlamak, korumanın önde gelen amacı olmuştur. 1970'lerde tarihî değerleri tüm ulusların ortak malı sayan, korumanın büyük ölçüde yerel yönetimlerin katkısı ve halkın desteği ile gerçekleşeceğine inanan Avrupa Konseyi “Uluslararası Mimari Mirası Koruma Kampanyası” ile konuyu geniş halk kitlelerine iletmeye çalışmış, düzenlediği toplantılarla korumanın ekonomik, sosyal ve yasal sorunlarına çözümler aramıştır. Bu toplantılar sonucunda, çeşitli baskılar altındaki tarihî alanların yaşatılmasında, kent dokusunun tarihî, arkeolojik, mimarî incelemesi ile birlikte ekonomik ve sosyal araştırmaların verilerini de değerlendiren planlama-koruma yaklaşımı benimsenmiş ve bütünleşmiş koruma düşüncesi, tüm ilgili ülkelere tartışmasız kabul edilmiştir.

2.2.2. Doğa varlıklarının korunması

Doğa varlıklarının korunması düşüncesi, kültür varlıklarına kıyasla, çok daha geç tarihlerde gelişmiştir. Doğa varlıklarının oluşumunu sağlayan güçler, insan gücünün çok üzerindedir. İnsan gücüyle yapılan kültürel varlıkların tahrip edilip sonsuza dek yok olmaları nispeten kolayken, doğa kendini sürekli yeniler. Doğanın kendini yenileme

özelliğinin de belirli bir sınır dahilinde mümkün olduğu ve bu sınır aşıldığında doğal varlıkların da sonsuza dek yok olabileceği anlayışı, Endüstri Devrimi ile başlayan geniş çaplı doğa tahribatıyla oluşmuştur.

Koruma hareketinin esası, güzellik anlayışının 18. yy. Avrupası'nda değişmeye başlamasıyla oluşmuştur. Doğanın formlarının güzelliğini tanınması, insanın dikkatini doğal peyzaj bölgelerine çekmiştir. Bunun en güzel örneği (manzara güzelliğinin takdir edilmesi) Batı Amerika'nın kolonizasyonu sırasında görülmüştür.

Bugün Kuzey Amerika'da vahşiliğin (doğallığın, eldeğmemişliğin) geniş bir popüleritesi vardır. Bugün bu vahşilik, ekonomik gelişme ve ziyaretçi kalabalığı tarafından tehdit altındadır. Tarihleri boyunca Amerikalılar vahşi tabiata hep gelişme, medeniyet ve Hristiyanlık adına fethedilecek bir bölge olarak bakmışlardır. Vahşi tabiat bir ordu tarafından mağlup edilecek bir düşman olarak algılanmış, zorluk ve tehlike ile eş tutulmuş, insanın çalışmasının amacı, kontrol edilmiş doğa olan kırsal bölgede yerleşmek olarak kabul edilmiştir. Kırsal şartlar cennete, kolay yaşama ve mutluluğa daha yakın görülmüştür.

Vahşi tabiatın takdir görmesi ilk önceleri, doğu kıyılarındaki okumuş tabaka arasında, Avrupa'dan gelen romantik dalga ile olmuştur. Böylece "güzel" in yalnızca düzenli doğada değil, karmaşık manzarada da olabileceği kabul görmüştür.

1840'larda Kuzey Amerika'da Romantik Dalga çok yaygın idi. Doğu kıyısında oturmakta olan aydınlar vahşi doğaya geziler düzenler, "etki"ler toplarlar ve dönüşlerinde bunları Romantik biçimde yazarlardı. Thoreau tarafından başlatılan geçmişe özlem akımı, Amerikan milli kimliğini öncüler ile bağdaştırmış ve kişiler vahşi doğayı takdir etmeye başlamış ve kaybolmuş olmasından üzüntü duymuşlardır.

Koruma ilkeleri yy.ın başında test edilmiş ve Yosemite Milli Parkı'nda San Fransisco'yu besleyecek bir rezervuar yapılması gündeme gelmiştir. Bu savaşı korumacılar kaybetmişlerdir, ancak Roderick Nash'ın belirttiği gibi böyle birşeyin gündeme gelmesi ve tepki görmesi bile bir başarıdır. Elli sene önce böyle birşey hiç tepki görmezdi.

Koruma, doğal ve inşa edilmiş çevre ile ilgili çok çeşitli kavramları içermektedir. Bu içerik o denli geniştir ki tarihî şehir dokusundan vahşi doğaya kadar geniş bir yelpazeye sahiptir. Kabul edilebilir müdahale miktarı da çok değişiklik gösterir. Bazıları doğal çevrede bir yuvanın dahi bozulmaması gerektiğini savunurken, bazıları da tarihî şehir dokusunda yeni binalar yapabilmek için seçici bir yıkımı koruma ve restorasyon için gerekli bulurlar. Çevresel değişikliği yöneten korumacılar, korumacı olmaktan çok köktencidirler. Çevresel değişiklik kanunun kendisidir. Doğal sistemler hep ileri doğru gelişirler, denge durumuna nadiren ulaşırlar. Topluluk, politik, ekonomik ve teknik olarak geliştikçe insanın yaptığı çevre devamlı yenilenir. Bugün beğendiğimiz birçok bina, bir zamanlar yerinde olan yıkılmış olduğu için vardır. Paris'te bulunan yapıların çoğu 2. İmparatorluk Dönemi'nden kalmadır. Paris'te 1850 ve 1860'larda Napoléon III ve Georges-Eugène Haussmann tarafından yaptırılan değişikliğin hızına 19. yy. Gotik uygulayıcıları şiddetle karşı çıkmışlardır. İlk tarihî Değerler Genel Müfettişi Prosper Mérimée'ye göre bu, Ortaçağ Fransı'sı'nın katli için yapılmış bir ortaklıktır.

2.2.3. Tarihî çevre kavramı ve tarihî çevre koruma düşüncesinin evrimi

2.2.3.1. Tarihî çevre kavramı

Tarihî çevre denildiğinde, tarihî nitelikli binaların, geleneksel ortamlarında buldukları çevre kastedilmektedir. Kültür varlıklarının sınıflandırılmasında kullanılan gruplar göz önünde bulundurulursa, bu daha çok 'kentsel sit' olarak tanımlanmış alanlara karşılık gelir.

Tarihî çevreler önemli tarihî belgelerdir. Bu belgeler bize, söz konusu çevrenin olduğu dönemde toplumun sahip olduğu kültürel birikim, ulaşılmış teknik beceri, estetik değerler ve sosyal ve ekonomik durum ile ilgili bilgi aktarır.

En basit örnek olarak, tarihî bir binaya ait ahşap kapının incelenmesiyle, kapının yapımında ne tür aletlerin kullanıldığı belirlenebilir. Kapının yapımında kullanılan ahşap türü o dönemde yerel olarak bulunan veya ithal edilen ağaç türlerine ilişkin ipuçları verir. Kapının yapımında ahşap malzeme kullanılmış olması, söz konusu dönemde güvenli bir ortam bulunduğuna işaret eder, çünkü güvensiz dönemlerde metal gibi daha sağlam malzemelere yönelir. Kapının üzerinde bulunan metal aksam (kilit, menteşe, kapı tokmağı) o dönemin demirciliği ile ilgili bilgi aktarır. Tüm bu bilgiler, söz konusu kapının bünyesinde gizlidir ve incelendikçe ortaya çıkar. Bir çok örneğin incelenmesiyle belirli benzerlikler bulunur. Bu benzerliklerin yorumlanmasıyla, tek tek örneklerden elde edilemeyecek bilgiler edinilir. Teknoloji geliştikçe, tarihî eserlerin bünyelerinde gizli olan bilgilerin daha fazlasına erişilebilir. Örneğin karbon-14 yöntemi (karbon elementinin radyoaktif bir izotopu olan karbon-14'ün yarılanma ömrü kullanılarak, bu elementi içeren nesnelere yaşlarının belirlenmesi) kullanılarak tarihî nesnelere yaşları belirlenmeye başlamadan önce, gerçekte hep o nesnelere bünyesinde gizli olan bu bilgiye ulaşamıyordu.

Tarihî çevre "korumanın" çok ilginç bir örneği, bugün Danimarka'da Kopenhag'ın 40 km. batısındaki "Lejre Tarih-Arkeoloji Araştırma Merkezi"nde uygulanıyor. 1992 yılında merkezi ziyaret eden Önder Küçükerman projeyi aşağıdaki gibi anlatıyor:

“[Çok kabaca] tanımlamak gerekirse, Lejre Projesi, 2000 yıl önceki Danimarka hayatını gün ışığına çıkaran arkeolojik araştırmalar sonucunda ortaya çıkan buluntuların, çok ayrıntılı, titiz ve bilimsel değerlendirilmesi sonucunda yeniden biçimlendirilmesiyle hayata geçirilmiştir. Lejre’de yapılan her çalışma, 2000 yıl önceki gerçekleri çok açıklıkla yeniden yaşatmaya yöneliyor. Meselâ, arkeolojik araştırmalarda eski mimari yapılar hakkında ele geçen buluntular esas kabul edilerek, o eski yapılar, yeniden ve çok büyük bir titizlikle yeniden kurulmakta. Ancak işin belki de en önemli yanı, bu işleri yaparken, 2000 yıl öncesinin en küçük ayrıntısına kadar herşeyiyle, ham malzemesiyle, el aletleriyle, üretim şekilleriyle, beslenme ve giyim sistemiyle birlikte, bir bütün olarak hayata geçirilmiş olmasıdır.

...

Lejre’nin belki de en önemli özelliği, bu 2000 yıllık sürekliliğin çok güçlü mesajlarını canlı bir biçimde, Danimarkalı genç kuşaklara ve hatta oyun yaşındaki çocuklara bile çok kısa sürede ve kesin bir şekilde verebilmesinde yatıyor.

Bu sistemi canlı tutabilmek amacıyla gönüllü aileler, 2000 yıl önceki hayatın yeniden yaşatıldığı bu deneysel hayatın ve çevrenin sürekliliğini sağlayarak bu gerçekleri kendinden sonraki kuşaklara aktarmaktadır...

...” (Küçükerman, 1992).

Önder Küçükerman’ın da anlattığı gibi, korunan müze-kentler, endüstri çağından geçmişe dolaysız bir bakış olanağı sunmaktadır. Ayrıca tarihî çevre koruma, endüstri çağına yaşama olanağı bulamayacak zanaatların sürdürülebilmesi için olumlu ortam hazırlar. Tarihî binaları özgün malzeme ve detaylarıyla koruyabilmek için bu yapı elemanlarını üreten zanaatların yaşatılması gerekir. Buna ek olarak, turistlerin ilgi çekici bulunduğu tarihî çevrede, doğrudan inşaat sektörüyle ilgili olmayan, ancak turistik açıdan ilgi çekici zanaatların da barınması mümkündür. Mostar’da savaş öncesi aşağıdaki zanaat kolları bulunmaktaydı:

- Kujundije (kuyumculuk),
- Sahacije (saatçiler),
- Kandjize(bakırcılık), kalajdzije (kalaycı), dzugumdzije (güğümcü),
- Terzije (terzi),

- Grncar (seramikçilik),
- Basmakcije (basmakçı), Kundurzije (kunduracı), postuldije (postalcı), cizmedzije (çizmecisi), papucije (pabucçu),
- Ahşap kakmacıları,
- Halaci (hallaççı),
- samardzije (semerci),
- Ekmekcije (fırın)
- Semsidzije (şemsiye tamirciliği)
- Curcija (kürkçülük)
- Abadzije (kumaşçılık)
- Timurdzije (kılıççılık, silahçılık)
- Dericilik.

Müzelerde mekândan soyutlanmış olarak sergilenen parçalar yerine, ayakta duran, yaşayan bir köy ya da kentin bileşenleri olan binaları ve onlara ait öğeleri; kapı, pencere, dolap, ocak, tavan ve cumbaları yerinde, özgün konumunda görmek ve çevrenin bütünlüğünü kavramak çok daha ilginç ve etkileyicidir. Bu veriler, günümüze ulaşamayan ve hakkında çok az yazılı bilgi bulunan yaşam biçimlerinin anlaşılmasına, düşünceyle canlandırılmasına katkıda bulunmaktadır.

2.2.3.2. Tarihi çevre koruma düşüncesinin evrimi

Tekil olarak anıtsal yapıların korunması, hatta, daha iyi görünmelerini sağlamak amacıyla çevrelerindeki dokunun temizlenmesi olarak özetlenebilecek 19. yy. koruma anlayışından kent dokusunun tümüyle korunması düşüncesine geçiş, oldukça yakın tarihlerde gerçekleşmiştir. Avrupa'da, ilk kez 19. yy. sonunda anıtları çevreleyen dokunun temizlenmesi yerine, anıta fon oluşturduğu ve ölçek verdiği için korunması gerektiğini savunan bir görüş ortaya atıldı. Bu görüş, 1931'de Uluslararası Müzeler Örgütü tarafından düzenlenen Atina Konferansı'nda "Tarihi anıtların estetik değerinin artırılması" maddesinde "Binalar yapılırken yerleşmelerin kişiliğine ve dış görüntülerine, özellikle çevreleri özel itina isteyen tarihi anıtların etrafına saygı gösterilmesi önerilir. Hatta bazı

yapı kümeleri ve ... özellikleri olan manzaraların oluşumu korunmalıdır” (Erder, 1975) şeklinde dile getirilmiştir.

Dikkat edildiğinde, buradaki kaygının daha çok önemli tarihî anıtlara fon oluşturan tarihî çevrelerin korunmasına ilişkin olduğu; tarihî yerleşmelerin kendi özellikleri dolayısıyla korunmaları düşüncesinin henüz gelişmediği anlaşılır. Kırsal ve kentsel sitlerin korunmasıyla ilgili düşünsel zeminin oluşumu, 1960’lı yılların ortalarına rastlamaktadır. Bu konu 1964 yılı Mayıs ayında Venedik’te toplanan İkinci Uluslararası Tarihî Anıtlar Mimar ve Teknisyenleri Kongresi’nde gündeme gelmiş ve olumlu yönde kararlar alınmıştır. Toplantı sonuçlarını içeren Venedik Tüzüğü’nün birinci maddesinde “Tarihî anıt” kavramının kentsel ve kırsal yerleşmeleri kapsayacak biçimde tanımlanması, tarihî çevre koruma alanında büyük bir atılımdır. Aynı tüzüğün altıncı maddesinde, korunacak anıtların çevrelerinin korunması ile ilgili önemli bir ilke daha yer almaktadır: “Anıtın korunması, ölçeği dışına taşmaması koşuluyla, çevresinin de bakımını içine almalıdır. Eğer geleneksel ortam varsa, olduğu gibi bırakılmalıdır. Kütle ve renk ilişkilerini değiştirecek hiçbir yeni eklentiye, yok etmeye, ya da değiştirmeye izin verilmemelidir”.

Venedik Tüzüğü kararları, birçok ülke için, tarihî çevre koruma kanununu oturtacağı bir taban olmuştur.

Venedik Tüzüğü, Türkiye’de de, o dönemde koruma uygulamalarından sorumlu kuruluş olan Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu (GEEAYK) tarafından prensipte benimsenmiştir. Ancak ilkeleri tam olarak uygulamaya konulamamıştır. Çünkü o sırada yürürlükte olan yasa, genişletilmiş anıt kavramının gereklerinin yerine getirilmesine olanak vermiyor, tarihî kentlerdeki kültür varlıkları ancak tek tek tescil edilerek koruma altına alınabiliyordu. Bu yöntemle, yalnız tarih ve sanat değeri taşıyan önemli anıtlar, yalı ve konaklar tespit ediliyor, yerleşme dokusunun çoğunluğunu oluşturan mütevazı yapılar ise koruma kapsamı dışında kalıyordu. Mevcut yasayla tarihî bir mahalleyi, sokağı korumak olanaksızdı. Yasal düzenlemedeki bu önemli eksiklik nedeniyle ülkemizde kırsal ve kentsel sit niteliğindeki tarihî çevrelerin korunması çok gecikmiş; gerekli önlemler alınmadığı için, tarihî kentlerimiz, koruma amacına yönelik olmayan imar planlarıyla tahrip edilmiştir (Ahunbay, 1996).

Türkiye’de tarihî çevreyi bir bütün olarak koruyabilmek için gerekli yasal çerçeve, ancak 1970’li yıllarda oluşturulabilmiştir. 1973 yılında yürürlüğe giren 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu, tarihî çevrenin bir bütün olarak tescil edilip koruma altına alınabilmesi için gerekli yasal zemini oluşturmuştur. Bu yasanın sağladığı olanaklarla GEEAYK, Antalya, Bursa, Edirne, Konya, Muğla, Urfa gibi tarihî kentlerin korunabilmesine olanak veren sit ilanı kararlarını alabilmiştir. Günümüzde, bu kentlerden bazılarının korunmuş, bazılarının ise, koruma kararına rağmen büyük ölçüde tahrip olmuş olduğu göz önünde bulundurulursa, yalnız yasal korumayla sonuca ulaşamayacağı anlaşılabilmektedir. Korunmuş kentlerin çoğunda, ileriki bölümlerde incelenecek olan ‘Tarihî çevrenin bozulmasına neden olan etkenler’in bulunmadığı, tahrip olanlarda ise bu etkenlerin bir ya da bir kaçının mevcut olduğu dikkati çekmektedir.

Avrupa’da 1975 yılı, Avrupa Mimari Miras Yılı ilan edilmiş ve bu çerçevede başlatılan kampanya sonucunda yayınlanan Amsterdam Bildirgesi’nde, mimari mirasın korunması, kentsel ve bölgesel planlamanın hedeflerinden biri olarak belirlenmiştir.

Korumanın, merkezi yönetimden başlayarak yerel yönetime ve korunması öngörülen yöre sakinlerine varan bir yelpaze içinde, ilgili tüm kesimlerce bir bütün olarak yürütülmesi fikri ilk olarak 1976 yılında, Nairobi’de yapılan UNESCO toplantısında gündeme getirilmiş ve toplantı sonunda alınan “Tarihî Alanların Korunması ve Çağdaş Rollerini Konusunda Tavsiyeler” konulu kararlar, üye ülkeler tarafından benimsenmiştir.

2.2.3.3. Tarihî çevrenin temel öğeleri ve bu öğelerin Mostar Kenti örneğinde irdelenmesi

Endüstri Devrimi öncesinde yerleşmelerde yaşayabilecek kişi sayısı, yerleşmeyi çevreleyen tarım alanlarında üretilen besin miktarınca belirleniyordu. Fazla büyüyen bir kentteki nüfusu besleyecek besinin üretilebileceği tarım arazisi bulunmadığından veya bu arazinin kentin çok uzağında bulunmasından ötürü yiyecek sıkıntısı oluşuyor, yetersiz beslenme sonucu baş gösteren hastalık ve salgınlar nüfusu azaltıyordu.

Bu ortamda çoğu kent, yy.lar boyunca kapladığı alanda hiçbir değişiklik olmadan (ki bu alan genellikle kenti çevreleyen surlarca tanımlanırdı) varlığını sürdürmüştür. İstanbul'da Tarihî Yarımada ve Galata; Diyarbakır, Viyana Kenti, Budin, Prag vd. bu tür yerleşmeye örnek oluştururlar. Surlar içindeki alanın dar, kıvrımlı ve kimi zaman çıkmaz sokakları, kent merkezinde ve anıt girişlerinin çevresindeki meydanlar ve dokuyu oluşturan iki üç katlı binalar, bu tür kentlerin karakteristik özelliklerindedir. Değişik zamanlarda inşa edilmiş ve gerçekte her biri birbirinden farklı binalardan oluşmasına karşın, geleneksel doku genellikle homojen bir yapı sergiler. Spontane olarak gelimesine rağmen yerleşmede bir kargaşa söz konusu değildir. Bu, kentte yaşayanların, komşularının haklarını gözetmelerini sağlayan ortak bir dünya görüşü ve değer sistemine sahip olmalarından kaynaklanmaktadır. Genellikle, yapılaşmaya ilişkin herhangi bir yazılı kanun olmamasına karşın, doku son derece düzgün ve uyumlu bir biçimde gelişir (Ahunbay, 1996).

Çatı biçimleri, kütle boyut ve biçimlenmesi, dış yüzeylerde kullanılan malzeme ve renkler, yaygın yapım geleneğine bağlıdır ve bütün bu özellikler bir araya geldiğinde kent için karakteristik olan homojen bir görünüm ortaya çıkar (Ahunbay, 1996).

Yapı geleneği, sosyolojik etkenler, iklim koşulları, coğrafi özellikler ve malzeme olanakları ile ilişkilidir. Rapoport'a göre (1969) bunların arasından en etkili, sosyolojik etkenlerdir. Kentte yaşayanların kazançlarını sağlama yöntemleri, dini inançları, mahremiyete verilen önem, kentteki güvenlik koşulları vd. yerleşmeyi şekillendirir. Mostar kent dokusunun karakteri, 15. yy. öncesi yöresel yapım geleneğinin, İslam etkileri taşıyan Osmanlı yapım geleneğiyle kaynaşması sonucu oluşmuştur. 1878 yılında Mostar'ın Avusturya-Macaristan egemenliğine girmesiyle başlayan ve Yugoslav Krallığı ile Federal Yugoslavya dönemlerinde de devam eden müdahaleler sonucunda Mostar, bugünkü görünümüne ulaşmıştır. Tarihî gelişim bölümünde de incelendiği gibi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun gelişme alanı olarak, Neretva'nın doğusunu değil batısını seçmesi, Mostar'ın Osmanlı döneminde şekillenmiş dokusunun, benzeri kentlere kıyasla çok daha iyi korunmasını sağlamıştır. Bu dokunun özellikleri, Tarihî Köprü çevresindeki geleneksel çarşıdan, geleneksel mahallelere kadar kentin çeşitli yerlerinde gözlenmektedir. Cantacuzino (1990), bu geleneksel İslam kenti dokusunu aşağıdaki gibi özetlemektedir:

1. Yüksek irtifa (H) olmaksızın yüksek yoğunluk

Geleneksel islam kenti, bir veya iki katlı avlulu evlerden oluşan dokusuyla, 'yüksek irtifa olmaksızın yüksek yoğunluk' olgusuna çok iyi bir örnektir. Kent dokusuna uymayan yükseklikteki kütlelerin inşa edilmesi önemli sakıncalar doğurur. Bunlar, mahremiyetin zedelenmesi, mikro-klimanın zarar görmesi ve yerleşme karakterinin bozulması şeklinde özetlenebilir. Mostar'da 1881 sonrası, Avusturya-Macaristan yönetiminin etkisi altında gerçekleştirilmiş imar faaliyetlerinde, uyumsuz kütlelerin inşa edildiğini ve söz konusu sakıncaların doğduğunu gözlemek mümkündür. Söz konusu tarihte de Neretva Nehri'nin doğu yakasındaki en önemli aks olan, bugünkü adıyla (Marşala Tita) Mareşal Tito Caddesi ile ikincil aks olan Braće Fejića (Fejića Kardeşler) Caddesi arasında kalan yapı adalarında (B1 Bölgesi) yüksek kütleler inşa edilmiştir.

2. Devamlılık

Avlulu plan tipinde inşa edilmiş binalar, kentsel bağlamda yan yana geldiklerinde kesintisiz duvarlardan oluşan sokak cepheleri meydana gelir. Sokakta ilerleyen kişi, bir parselin bitip ötekinin başladığını fark etmez; sokak cephesinde bir devamlılık söz konusudur. Bu özellik, kentsel ölçek ve karakteri belirlemenin yanısıra, mekan olarak algılanan kamu alanlarının -sokak, çıkmaz ve meydancıklar- oluşumunu sağlar.

Günümüzde, çoğu zaman imar kanunlarının da zorlamasıyla yaygın olarak uygulanan, dışadönük villa ya da apartman plan tipi, tanımsız kamu alanlarının oluşmasına yol açar. Yol ve komşu cephelerinden, genellikle beş ve üçer metre olarak belirlenen çekme mesafeleri, mahremiyeti olmayan, kullanışsız ve mekan olarak nitelenemeyecek alanlar yaratır. Bu şekilde oluşmuş kent parçaları, ölçek ve karakterden yoksundur. Ayrıca bu oluşum, avlulu plan tipine kıyasla daha geniş cephe alanlarını iklim etkilerine maruz bırakır.

3. Tanımlı biçimlerdeki özel ve tanımsız biçimlerdeki kamu alanları.

Tipik islam kenti, biçimsel olarak tanımlı (kare, dikdörtgen) avlu mekanları ve bunların etrafına dizilmiş yaşama mekânları ile, ulaşımı sağlayan 'arta kalan' mekanlardan -sokak, çıkmaz ve meydancıklar- oluşur. Mostar'ın kıvrımlı sokakları da aynı organik gelişim sonucu oluşmuştur. Tabii bu oluşumda, savunma sırasında düşmanı şaşırtma arzusu da rol oynar. İslam/Osmanlı kenti'nin karakterini kıvrımlı sokaklar ve çıkmazlar, bu sokaklar boyunca dizilmiş ve özellikle sokakların kesiştiği yerlerde

oluşan meydancıklar ve kişinin aniden karşısına çıkan, mahalle mescidinin de bulunduğu mahalle meydanları oluşturur.

4. Hareket yoğunluğu

Şehirlerde hareket yoğunluğu-ki buna hem araç hem yaya hareketi dahildir-büyük ölçüde farklı işlevlerin bir arada bulunmasına ve bina boyutuna bağlıdır. Çok sayıda işlevi barındıran, sınırlı inşaat alanına sahip binalar, yüksek hareket yoğunluğuna yol açarlar. Küçük parsellerin tevhid edilerek, eski dokuda bulunan ortalama inşaat alanının birkaç katı inşaat alanına sahip ve genellikle tek işlevi barındıran binalar haline dönüştürülmeleri, hareket yoğunluğunu düşürür.

2.2.3.5. Tarihî çevrenin bozulmasına yol açan etkenler

Tarihî çevreler bugün bakımsızlık, terk ya da demografik yapı değişimi, bayındırlık etkileri veya rant baskıları gibi çeşitli tehlikelerle karşı karşıyadır.

Tarihî çevre korumanın başta gelen sorunlarından biri, değişen dünya ve yaşam koşullarına karşın, tarihî sürekliliğin sağlanmasıdır.

2.2.3.5.1. Bakımsızlık

Ekonomik olanaksızlık, ya da binanın kullanılabilirliğini yitirmesi bakımsızlığa yol açar. Bakımsızlığın çok ilginç bir örneğine Kahire Kenti'nin tarihî mahallelerinde rastlanır. Çoğu kerpiç olan evler, süreli bakımdan geçirilmedikleri takdirde, yağmurlarla eriyip yavaş yavaş çökmeye başlarlar. Üst katlarında ikamet edilmeyen evlerin çoğu bu şekilde yok olmaya terk edilmişlerdir. Ancak, zemin katlarında ticaret işlevi bulunan binalar, zemin kat tavanı hizasına kadar eridiklerinde, hemen yağmur etkilerine karşı korumaya alınırlar; çünkü binanın rant getiren tek yeri zemin kattaki dükkandır (Lewcock, 1991).

2.2.3.5.2. Terk ya da demografik yapıdaki değişiklikler

Uzun yıllar aynı çevrede, hatta aynı binada yaşamış kişiler çevrelerine anıları ve aile bağları ile bağlı olduklarından korumaya daha yatkındırlar.

Kırsal alanlardan kentin tarihî çevrelerine gelen yeni kullanıcılar ise, çoğunlukla içinde barındıkları harap binaların mimari değerini kavrayacak bilgiden yoksundur. Tarihî konutlar onlar için ucuz barınaktan öte bir değer taşımamaktadır. Sonuç olarak tarihî evler kötü kullanılmakta, terk edilmiş olanların ahşap kaplamaları yakılmak için sökülmekte, duvar bezemeleri olan odalar gelişigüzel boyanmakta, yeni ek ve bölmeler yapılmak üzere binanın özgün dokusuna zarar verilmektedir. İstanbul'da bu tür demografik değişikliklere Tarihî Yarımada'nın genelinde rastlamak mümkündür. Mostar'da da, son Balkan Savaşı benzer demografik değişikliklere yol açmıştır. Mostar'ın savaş öncesi barındırdığı 120 000 kişiden ancak 40 000'i halen kenttedir, ancak kentin günümüzdeki nüfusu 80 000 düzeyindedir (IMG Raporu, 1996). 40 000 kişilik farkı, savaş sırasında çevre köylerden Mostar'a göçen halk oluşturmaktadır.

Yukarıda söz edilen hasarların engellenebilmesi için kullanıcıların eğitim ve ekonomik düzeylerinin yükseltilmesi, kaçak yapılanma ve kısıtlı yıkıma karşı gerekli denetim mekanizmalarının sağlanması gerekmektedir.

2.2.3.5.3. Bayındırlık Etkileri

Yeni ailelere iş ve konut gerekir. Her yeni nesil bir öncekine kıyasla daha iyi yaşam şartları -daha yüksek gelir, daha konforlu konutlar, daha fazla kamu hizmeti-arzular.

Bu arzular, büyük şehirlere göçün temel sebebini oluşturur. Bu hizmetler kasabalarda daha ucuza sağlanabilecekse de, hatta bu hizmetlere gerçekte ihtiyaç yoksa da, kasabada kalmak geleneksel bir yaşam tarzını kabul etmek ve sınırlı iş olanaklarıyla yetinmek anlamına gelir-yeni nesil ise, bununla yetinmek istememektedir.

Garip olan Şu ki, bu hizmetleri sağlamak kasabalarda daha ucuza mal olur. Örneğin kasabada pis su sorunu fosseptik ile halledilebilecekken, Şehirde mutlaka kanalizasyona ihtiyaç duyulur ki bu, yollardan sonra en büyük yatırıma gerektiren altyapıdır. Birim maliyetlerin Şehirde daha yüksek olmasına karşın, paranın bulunma ihtimali de Şehirde daha yüksektir (Shankland, 1975).

Temiz su borularının döŐenmesi, kanalizasyona kıyasla daha kolaydır. Kanalizasyon, büyük çaplı borulara ihtiyaç duyduğundan tarihî dokuyu tahrip eder. Elektrik tesisatının tarihî kentlere uygulanması en kolaydır. Kanalizasyonun aksine, elektrik kabloları direkler üzerine döŐenebilir. Toprağa gömülmeleri, direklerle taşınmalarının birkaç katına mâl olur. Maalesef, irkin Şehir donatıları, yavaş yavaş artıklarından çevrede yaŐayanları fazla rahatsız etmez (Shankland, 1975).

Belediyelerin tarihî yerleşmelerde yaptıkları altyapı düzenlemeleri, görsel ve fiziksel bozulmalara yol açmaktadır.

2.2.3.5.4. Gelişme baskıları

Günümüzde, tarihî binalara en büyük tehlikeyi gelişme baskıları oluŐurmaktadır. Yıkılıp, yerine yeni bir bina inşa edilen tarihî bir binadan, bombalanma sonucu harabe haline gelmiş bir binadaki kadar bile iz kalmamaktadır. Özellikle sokaklar yeniden planlanıp ortogonal sisteme getirildiğinde, eskiye ait izler tümünden yok edilmiş olur. Çoğu imar planı organik yapıdaki kent dokusu üzerine ortogonal yol sistemini empoze eder (Shankland, 1975).

Ancak gelişmiş ölkelerde, tarihî kentlere en büyük tehdidi arabalar oluşturur. Hayatî ihtiyaçlar sağlandıktan sonra giriŐilen en büyük yatırım olan araba, küçük bir evin yarısı kadar taban alanını kaplar, yolları, kaldırımları, meydanları ve bahçeleri işgal eder. Bir kere satın alındı mı sürekli kullanılmak zorundadır (Shankland, 1975).

2.2.3.5.5. Ticaret işlevinin tarihî çevreye etkisi

Ticaret, tarihî bölgelerin canlı tutulabilmesi için etkili bir araçtır. Ancak ticaret işlevinin, tarihî çevre için sakıncalar doğurabilecek bazı özellikleri vardır. İlk olarak, ticaret için reklâm şarttır. Reklâmcıların ‘pasif reklâm’ olarak tanımladıkları tabelâ, afiş, ışıklı pano gibi araçlar, ticaretin yapıldığı yerde (genellikle dükkânın bulunduğu binanın cephesinde) halkın dikkatini çekmek için kullanılırlar. Kent sokaklarındaki trafiğin büyük bölümünü yayaların oluşturduğu tarihlerde, tabelâ ve afişler mütevazı boyutlarda idiler. Çünkü yürüme hızında ve tabelâ veya afişe oldukça yakın mesafeden geçen kişi tarafından algılanacak biçimde yapılmaları yeterli idi. Kaldı ki çoğu kişi, yakın çevresindeki dükkanların yerini ezbere biliyor, dükkân sahibini tanıyor, dolayısıyla tabelâsına bakma gereği duymadan bulabiliyordu. Araç trafiğinin şehir yollarına hakim olması ve sokakların caddelere dönüşmesiyle birlikte, geleneksel tabelâ ve afişler yetersiz kaldılar. Hızla geçen bir aracın içinden de algılanabilecek büyüklüğe ulaşmış benzerlerinin arasından seçilebilecek biçimde renkli, ışıklı ve çarpıcı hale geldiler. Günümüzde, ticari bir cadde, bina cephelerini örten ve birbirleriyle yarışan tabelâ, afiş ve ışıklı panolarla kaplıdır. Kaldırımında yürüyen kişiyi cezbetmek içinse, mümkün olduğunca büyük bir vitrin kullanılır. Bunun yanı sıra, çoğu dükkan zinciri, halkın belleğinde yer eden ve kolayca algılanmalarını sağlayan bir “imaj”a sahiptir. Bu tür dükkanlar, cephelerinde hep aynı renkleri kullanırlar, çoğu zaman zinciri simgeleyen logonun cephede görünmesini arzu ederler, tabelâları hep aynı büyüklükte ve renktedir.

Böyle bir oluşumun, anıtların ve tarihî binaların cephelerini etkilemesi arzu edilmez. Bu nedenle, bölge için yazılacak plan notlarında, pasif reklâm araçlarıyla ilgili kısıtlamalar getirilir. Ticaret birimi sahipleri, böyle bir uygulamaya, satışı olumsuz yönde etkileyeceği iddiasıyla karşı çıkarlar.

Çağımız ‘görsel çağ’ haline gelmiştir. İletişim için değişmez ortam, görsel ortam haline gelmiştir. Geleneksel olarak, çoğu ticaret kolu, görme dışındaki duylara da hitap ederdi. Bir fırının yanından geçtiğimizi, çevresine yaydığı koku sayesinde, başımızı çevirip bakmadan da algılayabiliriz. Benzer şekilde pastahaneler, lokantalar hep koku duyusuna hitap ederler.

Eskiden, doğu ülkelerine gitmiş seyyahlar, bu ülkelerdeki çarşılarda çevreyi kaplayan, bir noktadan ötekine ilerledikçe değişen kokuları uzun uzadıya tasvir ederler. Üretimin dükkanda gerçekleştirildiği dönemlerde koku duyusu alışveriş için günümüzde olduğundan çok daha iyi bir kılavuzdu. Mücevheratçının dükkanından yayılan lehim kokusu, eğercinin dükkanından yayılan deri kokusu, kunduracının dükkanından yayılan boya kokusu, neredeyse tabelâyı gereksiz kıları. Demirci veya bakırcının dükkanından gelen ritmik çekiç duyma algısına hitap ederdi. Günümüzde, ticaret ve konut işlevinin kimi zaman üst üste yer aldığı ve ticaret birimi sayısının, Endüstri Devrimi öncesine göre kat kat arttığı bir dönemde, duyma algısına hitap eden pasif reklâmın, zaten dayanılmaz hale gelmiş gürültü kirliliğine istenmeyen bir katkısı olacağı, haklı olarak savunulabilir. Bu uygulama, ancak tarihî bölgelerin salt ticari alanlarında ve geleneksel iş kolları (zanaatlar) ile bağlantılı olarak önerilmektedir.

2.3. Planlama

2.3.1. Planlamanın tarihçesi

Modern şehirciliğin kökleri çok eski zamanlara dayanmaktadır. Şehirlerden pek çoğunun gelişimi tesadüflere bırakılsa da, bunların kuruluşlarının genellikle iktisadi, coğrafi, topografik veya askeri sebeplere dayanan planlı süreçler olduğu bilinmektedir (Adams,1935).

Örneğin, Mısır'daki Kahun şehri, M.Ö. 2500-3000'lerde, Mısır piramitlerini inşa edebilmek için kurulan şehirlerden biridir ve tamamen planlı bir şekilde yapılmıştır. Yine M.Ö. 475'te Perikles zamanında Anadolu'nun Milet kasabasında doğmuş olan Hippodamos, dünyanın bilinen ilk şehircisidir ve Pire, Rodos, Priene şehirlerinin planlarını yapmış; bunlar için birbirini dik kesen yollar ve dikdörtgen yapı adalarından ibaret, dama tahtası şeklinde planlar önermiştir. Bu ilke, sonradan dünyanın pek çok şehrine ilham vermiş, ancak Ortaçağ'da askeri sebeplerin önem kazanması ve savunma şartlarının ön plana geçmesi nedeniyle yüksek ve engebeli yerlerde kurulan şehirlerde uygulama alanı bulamamış, buralarda kıvrımlı yollar tercih edilmiştir. 19. ve 20. yy.larda koşulların tekrar

değişmesi sonucu, bu ilke yeniden ortaya çıkmış ve bu sırada kurulan Amerikan şehirlerinden birçoğu, düşüncesizce uygulanan bu ilkenin kurbanı olmuştur. Kamu binalarını bir yerde toplamak ve bir şehir merkezi yaratmak gibi o zaman için ileri sayılabilecek bir öneri olmakla birlikte, Hippodamos'un tüm şehri dikdörtgen yapı adaları halinde düşünmesi, o dönemde topografik şartlara önem verilmediğini ve estetiğin yalnızca düzenden doğacağına inanıldığını göstermektedir (Adams,1935).

M.Ö. birinci yy.da yaşayan Romalı Vitruvius, şehrin kurulacağı veya gelişeceği yerin şartlarını araştıran bir şehircidir ve şehircilik ilkelerini içeren eserinde ilk kez ekonomik sorunlardan bahsetmiştir.

Estetik kaygılara ve reprezentasyona –Roma ve Bizans imparatorlarının iktidar göstergesi olarak inşa ettirdikleri sirkler, zafer takları; Alman imparatorlarının şatoları, sarayları verilen önem yanında sosyal sorunların ihmal edilmiş olduğu 19. yy.da, sanayileşme esnasında anlaşılmıştır.

2.3.2. Şehirlerin kuruluş nedenleri

2.3.2.1. Coğrafi nedenler

Eski çağlarda insanlar, gıdalarını temin edebilmek için tarıma elverişli verimli araziye seçmişlerdir. Su kenarları, orman yakınları, havası ve manzarası güzel olan yerler, şehir kuruluşlarında tercih edilmiştir. Birçok büyük şehir, nehir kenarlarında kurulmuştur: Roma Tiber'in, Paris Seine'in, Rotterdam Meuse'ün, Anvers Escuet'in, Viyana Tuna'nın üzerinde bulunduğu gibi, İtalyan şehirlerinin çoğu da nehir kenarlarında kuruludur .

2.3.2.2. Ekonomik nedenler

Mal alışverişini sağlayan transit yolları, yol kavşakları, gemilerin seyrine elverişli nehir ağzları, doğal limanlar, şehirlerin kuruluşunda etkisi olan ekonomik etkenlerdir. Yaşamsal önemi olan maddelerin, örneğin Ortaçağ'da tuz ve baharatın naklinde kullanılan yollar, bazı şehirlerin kurulmasına neden olmuştur. Bir bölgede kömürün, maden cevherlerinin ve

petrolün bulunması da, burada şehirlerin kurulup gelişmesine her zaman etki etmiş faktörlerdendir (Adams,1935).

Deniz kenarında bulunmak, şehirler için önemli bir ekonomik ayrıcalıktır. Amerika'da ilk kurulan şehirlerin New York ve Philadelphia olması rastlantı eseri değildir. Londra ve Hamburg ise, denizden çok içeride konumlanmış olmalarına rağmen, içlerinden geçen derin nehirler sayesinde aynı avantajlara sahiptirler (Adams,1935).

2.3.2.3. Askeri nedenler

Eski şehirlerin kuruluş nedenleri arasında savunma faktörü oldukça önemli bir yere sahiptir. Roma İmparatorluğu'nun çökmesinden sonra birçok küçük devletin ortaya çıkması ve derebeylerin bağımsızlıklarını ilan etmeleri dolayısıyla, Ortaçağ'da yeni kurulan şehirlerde, kolay savunabilme faktörü, kuruluş sebeplerinin başına geçmiştir. Daha önce kurulmuş olanlar, savunma olanağını bir takım surların inşasıyla elde etmeye çalıştılsa da, bunların maliyeti, yeni kurulacak şehirleri tepelere doğru itmiştir.

Türkiye'deki ilk demir-çelik sanayiinin kurulduğu Karabük için yer seçiminde, askeri düşünceler baskın olmuş, fabrikanın hammaddeleri olan demirin Ereğli'den, kömürün ise Zonguldak'tan getirilmesi göze alınıp, fabrika, dağlar arasında uçakla bile güçlüklerle görülen ve tepelere yerleştirilen uçaksavar toplarıyla kolayca savunulabilen dar bir vadiye kurulmuştur (Adams,1935).

Askeri faktörler, savunma yöntemlerinin epey değiştiği günümüzde, şehir kuruluşlarını eskisi gibi etkilememektedir.

2.3.2.4. Devlet başkanı veya hükûmetin isteği

Tarihte bir hükümdarın veya imparatorun isteği ile kurulan şehir örnekleri çoktur. Yakın devirlerde ise Avustralya'da Kanberra bu şekilde kurulmuştur.

Şüphesiz, bir şehrin kuruluşuna bu etkenlerin tümü birden etki eder. Örneğin Ankara, ilk şekliyle ekonomik ve askeri şartları bir arada toplayan bir konumda kurulmuştur. Ankara o zamanın en büyük ticaret ve kervan yolu üzerinde bulunmanın yanısıra, arazi durumunun savunmaya elverişli olması ve şehir kalesinin inşası ile de avantajlı bir konum kazanmıştır. Tüm bunların dışında, onu bugünkü durumuna ulaştıran faktör, Atatürk'ün isteğidir.

2.3.3. Planlamanın esasları

2.3.3.1. Sorunların değişkenliği – planlamanın sürekliliği

Planlamaya etki eden faktörler, zaman içinde devinim halindedir. Planlamada esas, fikirlerin uzun bir zamana hitap etmesidir. Ancak, zamanın gereklerine uymayan bir katılık ve planı güncelleştirme yerine uygulamaları bozup baştan yapma zihniyeti, harcanan tüm paranın boşa gitmesine yol açar.

Bir zamanlar çok moda olan yapay aks düzenleri, bugün eleştirilmektedir. Daha belirgin bir örnek, İtalya'daki St. Pierre Meydanı'nın başına gelenlerdir. Mussolini yönetimi bu değerli eserin uzaktan görünmemesinden şikayetçi olduğundan, abideye geniş bir bulvarla girilmesinin daha uygun olacağı düşünülmüş, bu amaçla aradaki küçük yapı adaları yıkılmış ve sonuçta meydanın eski etkisinin tamamen kaybolduğu gözlenmiştir. Görüldüğü gibi, zamanın estetik görüşleri planı değiştirmektedir (Adams,1935).

Hukuki problemler de değişmez değildir. Zamanın gereklerine göre çıkan konut kanunları, istimlak kanunları, hatta imar kanunları, planların değişmesini gerektirir.

Mali sorunlar daha değişkendir. Şehir gelirlerindeki değişiklikler, yeni mali kaynaklar ve devlet yardımları, bazen şehir imarında parlak devirler açarlar. Bazen de imar tahvilleri, banka kooperasyonları veya konut kredileri sayesinde belirli mali kaynaklar harekete geçerler.

Tarihî eserlere karşı tutumun değişmesi de planlamayı etkileyebilir. Örneğin bazı kazılarda çıkan eserler, civarlarının düzenlenmesinde rol oynarlar. Kimi zamansa, bunlar birer

ayrıntı olmaktan çıkıp şehrin karakterini değiştirecek bir önem kazanırlar. Sultanahmet Camii etrafındaki arkeolojik alan bunlardan biridir.

Teknik problemlerin planlamada esaslı değişiklikler gerektireceği şüphesizdir. 20. yy.ın başında trafik kelimesi atlı arabayı ifade ederken, bugün aynı kelimededen otomobiller anlaşılmaktadır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra uçağın gelişmeye başlamasından beri havaalanları durmaksızın büyümektedir. Sadece motorlu taşıt sayısının hızla artışı faktörü bile, elli yıl önce yapılmış bir imar planını geçersiz kılmaktadır.

Nüfus artışları her planlamada göz önünde tutulacak bir konudur, ancak bu artış bazı şartlarda normalin çok üstüne çıkabilir. Küçük bir şehre bir askeri birliğin gelmesi veya şehirden ayrılması bile şehir hayatını etkileyebilir. Bazen büyük bir sanayi kuruluşu, şehir nüfusunu birden arttırabilir. İstanbul, hiçbir zaman bugünkü boyutlarda bir gecekondu sorunuyla karşılaşmamıştır çünkü son yıllarda şehre yapılan göç, tarihin hiçbir döneminde olmamıştır. Planlamanın bu gibi sosyal problemlerden bağımsız düşünülmesi olanaksızdır.

Bir şehirde ekonomik koşulların değişmesi de kaçınılmazdır. Örneğin, ulaşım tıkanıklıkları sadece can sıkıntısı doğurmakla kalmayıp, her tür nakliyatın maliyetini yükselterek, hayat pahalılığı yaratırlar.

Fiziksel koşulların değişmesi, diğerlerinden az rastlanacak bir olgu olsa da, şehrin fay hattında bulunması gibi etkenler, planlamada dikkate alınmalıdır.

Görüldüğü gibi, planlama ve ona yön veren araştırmalar devamlı olmalıdır. Özellikle büyük şehirlerde imar planının belli bir süre içinde yapılıp bitirilmesi söz konusu değildir.

2.3.3.2. Planlamada esneklik

Çok kesin, değişmez bir plan, uygulama olanaklarından yoksundur. Verileri elde etmeye yardım eden ön çalışmaların devamlı olması ve zaman zaman bunların üzerinde değişiklikler yapılması gerektiğine göre, esneklik, planlamanın önkoşullarından biridir.

Yapılacak iş, acil ve gerçekleşmesi yakın konuları planlamak, uzun süreli işler içinse genel planlarla yetinmektir. Küçük şehirlerin, ilk araştırmalar için gereken uzmanları ve daimi bir büroyu finanse edememesi, önemli bir sorundur. Amerika’da küçük şehirlerin uyguladıkları yöntem, sürekli görevlendirilemeyen uzmanların müşavir olarak çalışmalarıdır.

2.3.3.3. Planın geçerlilik süresi

Üzerinde çok durulan ön çalışmalar, araştırmalar, istatistiksel faaliyetler, yapılacak tahminlerin tutarlılığını arttırmak içindir. Bunların analizi sonunda mutlaka gelecek hakkında bir takım ipuçları yakalanmalı, bazı kararlara varılmalıdır. Krizlerin ortaya çıkmasını bekleyip, çıktıktan sonra bunları giderici çabalara girişmektense, krizleri meydana gelmelerinden önce engellemek, ileri görüşlülük sayesinde olanaklıdır. Bunlardan birincisi, uygulanan şehircilik; ikincisi ise uygulanması gereken şehirciliktir.

İleri görüşlülük sayesinde, şehircilikte aciliyetlerle karşılaşmaktan ve çözüm yolları üretmeye vakit bulamadan dayatmaları kabul etmekten kurtulunabilir. O halde yapılacak planlar, gündelik dertleri çözmekle kalmayıp, geleceğin olası sorunlarını da hesaba katmalıdır.

Planların hitap edeceği süre olarak A.B.D.’de 20-30 yıl kabul edilmektedir. İngiltere’de ise, 20 yıl için yapılan planlama, beşer senelik programa bağlanmakta ve her beş senede bir verilerin kontrolünden sonra değişiklikler plana aktarılmakta ve yeniden 20 yıllık projeler hazırlanmaktadır. Türkiye’deki eski Yapı ve Yollar Kanunu ise, bu süreyi 50 yıl olarak belirlemiştir, ama tutarlı tahminlerde bulunabilmek için 50 yıl gereğinden uzundur (Özdeş, 1962).

2.3.3.4. Uygulama ve kontrol

Çok eski tarihî devirlerde bile şehir inşasına ait nizamnamelerin var olduğuna ilişkin belgelere rastlanmıştır. Mezopotamya medeniyetinde Babil krallarından Hammurabi,

M.Ö.2000 yılında şehre ait bazı kurallar koymuştur. Bunları duyuran kitabeler, aynı zamanda şehircilikteki kısıtlama ve yasaklara ilişkin ilk resmi belgelerdir.

Yunan medeniyetinde binaların yapılması için bazı düzenlere uymak gerekiyordu. Roma devrinde de kira evleri hakkında yükseklik tahdidi konmuştu. Ortaçağ şehirleri, üst katların güvenliği için ve yangına karşı değişik düzenler kabul etmişlerdi. 19. yy.da fabrika sistemine benzer şekilde gelişen konut inşaatı, birçok yeni kanun ve nizamnamenin ortaya çıkmasına neden oldu. Özellikle Amerika'da çelik konstrüksiyon ve asansörlerle binaların durmadan yükseltilmesi, ışık ve havanın sadece sokak cephelerine girebilmesine yol açıyordu (Adams,1935).

20. yy.ın başlarında, nizamnamelerin çoğalması ve bazı yeni kısıtlamaların konması gerektiği anlaşıldı. Halkın sağlığı ve güvenliği için yapı tekniği, mekanik ve elektrik tesisatları hakkında yönetmelikler hazırlandı. Yoğun yerlerde yangına karşı dayanıklı olma şartı arandı.

Planın ve plancının otoritesinin hâlâ tam anlamıyla kurulamamasının nedeni, insanların İnsan Hakları'nı öne sürüp bencillğe eğilimli tutumlar sergilemeleridir. Şehircilikte başarısızlığın en büyük nedeni, keyfiliktir. Yapılan çalışmalar bilimsel yöntemlere dayanıyorsa, sonradan yapılan değişiklikler ancak sosyal, ekonomik, teknik vb. problemlerin değişmesi halinde söz konusu olabilir. İşte bu sebeple ve halkın çıkarı için, plancının otoritesine ihtiyaç vardır (Özdeş, 1962).

Planlamanın amacı halka hizmet olduğuna göre, kontrolü de halkın kendisi tarafından yapılmalı, plancının elindeki yetkiyi kötüye kullanmasına izin verilmemelidir. Esasında şehirlerin imarına bütün halk katılır. Bir kısmı, kârlı girişimler için inşaata sermaye yatırarak, bir kısmı, devlet, şehir veya belediye tahvilleri satın alarak amme hizmetlerinin gerçekleşmesine yardım eder ve tek tek her birey, şehir ve belediye vergileri ödeyerek imar hareketlerinin gerçekleşmesine katkıda bulunur.

Bütün ülkelerde, isimleri ve kuruluş şekilleri farklılıklar göstermekle birlikte, sözü edilen kontrol, halktan seçilmiş kimselerden oluşan Belediye Meclislerince yapılır. Esasında

halkın katılımı, onay aşamasından daha önce başlar. Kimi şehirlerin ve kasabaların imar planlarının hazırlanmasından önce, şehirciye bazı bilgiler vermek üzere bir rapor düzenlenir. Tüm bunların üzerinde ise hem uzmanlık konumu bulunan, hem de toplum çıkarının en yüksek koruyucusu durumunda olan devletin hakemliğine ihtiyaç vardır. Devlet, bu işi ilgili bakanlığı aracılığıyla yapar (Özdeş, 1962).

2.3.4. Planlamayı etkileyen faktörler

2.3.4.1. Fiziksel faktörler

25 yıl boyunca ayakta kalabilmiş olan Hippodamos planına yapılan en büyük saldırı, arazinin topografik durumunu göz önüne almamış olması, yani şehirciliğin fiziki cephesinde düştüğü hatadır. Tabiat örtüsü, planlamaya şekil veren, hatta çoğu kez şehrin karakterini belirleyen etkenlerdendir. Bugünkü tekniğin eğimlere mahkûm olamayacağını iddia etmek kadar, eğimli bir arazide diğer tüm faktörler bir kenara bırakılarak mutlaka eşyükselti eğrilerine paralel bloklar yapılması gerektiğini söylemek de yanlıştır (Adams,1935).

Alvar Aalto'nun eğimli bir arazide eşyükselti eğrilerine dik bloklar tasarımı, doğaya aykırı olmanın aksine, kademe kademe düşen çatılarla, başarılı bir doğaya uyum örneğidir.

Şehirciliğin fiziki cephesi, topografik durumun yanısıra, bölgenin coğrafi ve jeolojik durumuyla, meteorolojik ve sıhhi bilgileri de içerir.

2.3.4.2. Ekonomik faktörler

Ekonomik cephe kuşkusuz, planlamada tasarlanan imar faaliyetinin şehir bütçesiyle ayarlanmasından ibaret değildir. Şehirde ticaretin gelişmesi ve ticaret alanlarının sınırlandırılması, gıda maddelerinin temini, sanayi bölgelerinin seçimi, iskan alanlarının yerleştirilmesi ve bunların şehir merkezine uzaklıkları, liman yerinin belirlenmesi, ulaşımında zaman kaybının psikolojik etkileri, benzin ve işgücü kaybı, topografik ve doğal duruma uygunluk, arazi fiyatlarının yükselmesini engellemek birer ekonomik sorundur.

2.3.4.3. Sosyal faktörler

İçinde mimarlık ve mühendislik öğeleri de barındıran şehircilik, bugün yeni bilimsel kimliği ile insanlara sıhhi, sağlam, kendilerine layık bir şekilde yaşayacakları, çalışacakları ve dinlenecekleri bir ortam yaratmak için çalışmaktadır.

E. A. Gutkind'e göre, insanın dünya üzerindeki varlığı 300.000 yıldan beri sürmektedir ve bu sayı, 10.000 nesle karşılık gelmektedir. İnsanlık tarihinin bilinen kısmı ise 5000-6000 yıl öncesine kadar uzanır ki bu da 170-200 nesli ifade eder. Oysa şehircilikte sosyal sorunların önemini ilk olarak öne sürenler, yalnızca birkaç nesil öncesinin insanlarıdır (Gutkind, 1955).

Sosyal amaçlı uygulamaların en önemlisi Ebenezer Howard adlı İngiliz şehircisinin başlattığı *bahçe şehir* hareketidir.

2.3.4.4. Teknik faktörler

Yeraltı ve yerüstü ulaşım sistemlerinde, yol profillerinin belirlenmesinde, zemin cinslerinin ve mukavemetlerinin bilinmesi gereken her yerde, ağaç yetiştirilmede ve buna benzer tüm ayrıntılarda işbirliği yapılması gereken büyük bir meslek grubu, mühendislerdir.

Örneğin, liman yerinin tespitinde, onun şehir merkezi ve sanayi bölgesi ile kolay, sürekli, ekonomik ulaşım bağlantılarından ve liman yerinin şehir ekonomisinde oynayacağı rolün araştırılmasından başka, suların yüksekliği, su akımları, rıhtım inşa kolaylıkları gibi teknik yönler, üzerinde durulmaya değer.

Ucuz ve uygulanması mümkün kanalizasyon şebekesinin gerçekleşmesi, bölgelerin belirlenmesinde rol oynayabilir. Aynı şekilde, gelecekteki nesillere su temin etmenin bir problem haline gelmesi, büyük iskan alanlarının seçimine etki edecektir.

2.3.4.5. Tarihî faktörler

Şehir, yaşayan bir bünyedir ve zamanın gereklerine uyması kaçınılmazdır. Bu nedenle, korunacak eserlerin seçiminde hatalı bir abartıya kaçmamak ve titizlik çok önemlidir.

Tarihî şehirlerin birer müze şehir olması yönünde ortaya atılan fikir, kısa zamanda demode olmuştur. Bunun nedeni, mevcut şehirlerde bulunan servetleri terk etmenin ekonomik bakımdan imkansız oluşu değil, bunları arasına görmek yerine içlerinde yaşamının farkı, yani geçmiş asırların kültürel mirasından genç neslin yararını sağlama isteğidir (Adams,1935).

2.3.4.6. Malî faktörler

Liman inşası, yeşil sahaların, çocuk bahçelerinin oluşturulması ve bakımı, ulaşım sıkıntılarının giderilmesi ve tüm dünyanın karşı karşıya bulunduğu sosyal konut sorunu, hep mali problemlerle ilgilidir. Bu işler için gerekli birikmiş para, genelde şehirlerin elinde hazır bulunmamaktadır. Bu arada vergiye tâbî emlakın iyi bir şekilde değerlendirilmesi vergi tahakkuk oranlarının adil ve şehirlerin imarına elverişli şekilde ayarlanması, arazi fiyatlarının artışlarında kişilerin aşırı derecede çıkar sağlaması yerine, uygun oranlar içerisinde şehrin ve belediyelerin yararının sağlanması gerekmektedir.

2.3.4.7. Hukukî faktörler

Şehircilikte kısıtlama ve yasak, işlemesi gereken bir yaptırımdır. Profesör Gustav Oelsner'in de söylediği gibi, şehirciliğin yarısı yapmak ise, yarısı da yasak etmektir. Her faaliyet, yönetmeliklere, nizamnamelere ve kanunlara uygun olmak zorundadır. Dolayısıyla, kısıtlama ve yasaklar da hukukî oldukları sürece yürürlüğe girebilirler. Ancak çok kez, demokrasinin yanlış yorumlanmasından dolayı, bunun uygulanmasında güçlük çekilmektedir. Toplum için gerekli yasakları fertler için feda etmek amme hukukuna aykırıdır (Özdeş, 1962).

2.3.4.8. Estetik faktörler

“Güzel Şehir Akımı”nın öngördüğünün aksine, şehircilik yalnız güzeli bulmayı amaçlayan bir disiplin değildir, ancak konunun teknik boyutu, sonuçta estetik değeri olan bir plan yaratmaya engel değildir (Özdeş, 1962).

2.3.5. Planlamanın aşamaları

2.3.5.1. Araştırma aşaması

Şehirciliğin değişik cepheleri içerisinde ele alınan problemlerle ilgili verilerin toplanmasının, büyük bir malî külfet getirdiği bir gerçektir. Ancak şehir planlaması için harcanan para ne kadar olursa olsun, o plana göre yapılacak yatırımlara oranla çok mütevazıdır ve verilere dayanarak bilimsel bir metod izlediği sürece, yerini bulacaktır.

Bu verilerin elde edilmesi, çeşitli uzmanların katıldığı bir ekip çalışmasının ürünüdür. İlk olarak, harita mühendislerinin gerekli ölçeklerde haritaları hazırlaması gerekir. Coğrafyacılar bunlara kendi bilgilerini ekler; jeologlar yeraltı şartlarını belirler, jeoloji haritaları hazırlar; kadastro mühendisleri kadastral haritaları oluşturur; tarım uzmanları tarıma elverişli olan ve olmayan araziye tespit eder, yeşil saha için elverişli yerleri seçer, ağaçlandırma şartlarını inceler; çeşitli uzmanlık dallarına mensup mühendisler kanalizasyon imkanlarını, yapılacak binaların yüksekliklerini etkileyecek zemin gerilmelerini, yeraltı su seviyelerini, yol, köprü ve tesisat şebekelerinin şartlarını tespit eder; mimarlar ve peyzaj mimarları korunması gerekli bina ve doğa parçalarını değerlendirir; tarihî eser uzmanları korunması gereken sanat eserlerini seçer; iktisatçılar imalat, ticaret ve sanayi gelişmesini ve bunların iktisadi sonuçlarını inceler; sosyologlar nüfus hareketlerini, toplum eğilimlerini, kültür durumunu araştırır; maliyeciler vergi kaynakları, belediye finansmanı, gelir ve gider konularında; hukukçular da kanun ve mevzuat sorunlarında çalışırlar (Özdeş, 1962).

Araştırılması gereken veriler için her şehirde geçerli olabilecek bir liste yapmak güçtür. Aşağıda, esasını Amerikalı şehircilik uzmanı Ladislas Segoe'nun *Local Planning*

Administration (Mahalli Planlama İdaresi) adlı kitabı ile Sir Patrick Abercrombie'nin *Town and Country Planning* isimli kitabından alan liste sunulacaktır:

Fiziksel araştırmalar:

- Bölgesel coğrafi ilişkiler
- Topografik bilgiler
- Jeolojik durum
- Meteoroloji, yağış, rüzgar
- Doğal kaynaklar, nehirler, seller
- Açık ve yeşil sahalar ve nüfusa oranları
- Arazinin kullanılışı

Ekonomik araştırmalar:

- Tarım, imalatçılar, toptan ve perakende ticaret, her tür sanayi
- Çeşitli meslek gruplarının gelirleri
- İş verme ve işsizlik
- Yapı fiyatları
- Su, elektrik, yakıt, işe yarayan ve yaramayan maddelerin kullanılışı ve fiyatları
- Vergiler
- Hareket yoğunluğu
- İnşaatın yapım ve yıkım işleri
- Ticaret sahası ve pazarlar

Sosyal araştırmalar:

- Nüfus artışı, yayılışı, nüfusu oluşturan unsurların özellik ve eğilimleri
- Yoğunluk durumu
- Meslekler ve hareket
- Sağlık durumu, doğum ve ölüm oranları, çocuk ölümleri, hastalıklar
- Konut ve kiralar, bina tipleri
- Eğitim
- Eğlence yerleri

- Hayır ve yardım kuruluşları
- Sıhhi olmayan bölgeler ve şartları
- Kusur ve suç

Teknik araştırmalar:

- Yollar, transit durumu, nakil vasıtaları ve bunların kullanılışı
- Ulaşım sistemi, sabah-akşam saatlerinde ortalama trafik akışı
- Ulaşımında zaman ve uzaklıklar
- Hava, deniz, kara ulaşımı ve birbirleriyle bağları
- Yerel inşa tekniği ve malzemesi
- Tesisat şebekeleri
- Kanalizasyon durumu

Tarihî araştırmalar:

- Kuruluşundan bugüne şehrin geçirdiği tarihî dönüşüm
- Çeşitli tarihî devirlerin şehre etkisi, bugüne kadar kalmış veya değişmiş büyük imar hareketleri, arkeolojik kalıntılar ve yerleri
- Var olan tarihî yapıların ve sanat eserlerinin tam tescili ve değerlendirilmesi

Malî araştırmalar:

- Vergiye tâbî olan emlakın değerlendirilmesi
- Vergi tahakkuk ve oranları
- Vergi ve diğer kaynaklardan gelir
- Bir programın uygulanmasında harcanacak para
- Ana giderler
- Belediye finansmanı
- Arsa değerleri

Hukukî araştırmalar:

- Belediye yönetmeliği, nizamnameler
- Planlama ve bunlarla ilgili kanunlar

- Menkul emlakın nakline ait kanunlar
- Belediye varidat işlerine ait kanunlar
- Arazi istimlakı ve belediye tarafından bunların satışına ait kanunlar
- Umumi gelişmelerin finanse edilmesine ait kanunlar

Estetik araştırmalar:

- Şehir silüetleri, genel görünüşler, peyzajlar
- Doğal değerlerin korunması
- Güzel yapılar ve mimari eserlerin tespiti

2.3.5.2. Değerlendirme aşaması

Elde edilen verilerin değerlendirilmesinde de bir ekip çalışması söz konusudur. Araştırmalarda emeği geçen uzmanlardan pek çoğunun verilerin değerlendirilmesinde de söz sahibi olacağı kesindir.

Jeolog sadece var olan jeolojik durumu tespit edip onu bir harita üzerinde göstermekle kalmaz, kayan arazi parçaları için kademeli ağaçlandırma şekilleri, inşaata elverişli olan ve olmayan sahalara için kullanım olanakları öne sürer, deprem durumuna göre önerilerde bulunur. İktisatçılar var olan durumun tespiti ile yetinmeyip iktisadi bakımdan gerekli önlemleri de ortaya koyarlar. Sosyologlar nüfus hareketleri ve toplum eğilimleri bakımından yerinde kararlara rehberlik ederler. Ulaşım uzmanları o şehrin bünyesine en uygun sistemi araştırırlar. Tarihî eser uzmanları değerli yapıları tescil eder, onların ve çevrelerinin ve hatta geniş etki alanlarının bağlı olacakları rejim hakkında esaslar koyarlar.

Tüm bu çalışmaları koordine edecek, başvurulacak uzmanları belirleyecek ve uzman görüşlerinin ne kadarının dikkate alınacağına karar verecek olan kişi, şehircidir. Şehircinin, türlü sorunların her birinde derin bilgilere sahip bir uzman değil, bunların organizasyon ve koordinasyonunda ileri görüş ve yaratıcılık sergileyebilen bir kişi olması gerekir.

2.3.6. Şehir Karakteri

Elieel Saarinen, “Şehir” (*The City*) adlı kitabında, planlamada şehir karakterinin, değişen hayat şartları ve şehrin gelişme hızı olmak üzere iki esas faktöre bağlı kaldığını söylemektedir (Saarinen, 1943).

Değişen hayat şartlarına bağlı olarak, Mısır medeniyetinden bu yana, en düzgünden en düzensizine kadar her çeşit karaktere tanık olunmuştur. Şüphesiz bunlar birer form oyunundan ibaret olmayıp, bu formların arkasında belirli anlamlar vardır. Halkın psikolojik eğilimleri ve işlevsel gerekler, formları belirler. Saarinen, şehrin gelişim hızıyla ilgili olarak da, belirli ve acele bir amaç için yapılan ve inşası kısa bir sürede tamamlanan şehirlerin şemasının düzgün olacağını ileri sürer. Buna örnek olarak, M.Ö. 3000’lerde, piramid inşasında çalışacak işçiler için planlanıp kısa zamanda bitirilen Kahun şehrini gösterir. Aynı şekilde Romalıların yaptığı Castrum, hem belli bir düşmana hem de civardaki saldırgan kavimlere karşı bir kale görevi yapmak üzere, askeri kamp şehri olarak kısa zamanda inşa edilmiştir.

Her yol, üzerinde hareket edecek taşıta göre yapılır. Ortaçağ’da tek olanak yürümek olduğundan, sadece yayalara hitap eden bir yolun şekilci olmasına gerek yoktu. Ancak değişen hayat şartları, yani sık sık gerçekleşen düşman istilaları nedeniyle, yolların gizlenmeye ve sürpriz saldırılara elverişli bir şekilde planlanmış labirentlere dönüşmesi gerekti. Sonuçta Ortaçağ plan şeması, bölgeyi iyi tanımayan düşmanı şaşırtarak savunma amacı güden karışık bir özelliğe büründü. Yunan medeniyetinde de aynı nedenlerle planlar karmaşıklaştı (Saarinen, 1943).

Ortaçağ yakından incelendiğinde, iki esas planlama tipi görülmektedir. İlk grup, ilk çekirdekleri surlarla çevrili küçük yerleşmeler olan ve zamanla etrafına halkalar ekleyerek büyüyen şehirlerdir. İkinci grup, askeri bakımdan olduğu gibi ticari ve hatta yönetsel birer merkez olacakları düşünülen, bundan dolayı da belirli bir oranda büyüyecekleri baştan kabul edilen şehirleri içine alır. Bunların plan şemaları daha düzgün bir karaktere sahiptir.

Ortaçağ şehirlerinin yukarıdaki gibi gruplanması mümkün olsa da, bu devrin en önemli özelliği, her şehrin kendine özgü bir tarzının olmasıdır.

Rönesans'ta, Ortaçağ şehirlerinin stil bakımından biraz zayıf ve üniform karakteri değişmeye başlamış, bunun yerine ahengi bozmayan, zengin ve değişik şekiller ortaya çıkmıştır. Venedik'teki San Marco Meydanı, malzeme, stil, oran, renk ve çizgi kontrastları bakımından bu çeşitliliğin önemli örneklerindedir (Saarinen, 1943).

Rönesans'ın sonlarına doğru, Yunan medeniyetinden aynen adapte edilen klasik formlar nedeniyle, zamanın şartlarına uygun yenilikler ihmal edilmiştir (Özdeş, 1962).

2.3.6.1. Şekilci davranış

İçinde yaşayan insanların yaşam şartlarına uygun şehirlerin inşasına elverişli devirlerde, şekilci davranışlar gerekmemektedir. Ancak tarih boyunca, insanların ihtiyaçlarına önem vermeyen bazı kuvvetler, büyüklük, katılık ve disiplin ifadeleri aramışlardır (Adams,1935).

Bu kuvvetlerin ölçüsüne uygun olarak çeşitli saray devirleri gelip geçmiştir. Versailles Sarayı, bitişik bulunduğu Versailles şehrinin yol şemasını belirlemiş, üç esas arter olan bulvarlar, sarayla birlikte şekilci ve simetrik bir bütün oluşturmuştur (Mumford, 1939).

Bir diğer tipik örnek, Almanya'daki Mannheim şehridir. Burada şehir, simetrik bir ızgara şeması ile ve at nalı formun orta aksına sarayı getirmek suretiyle inşa edilmiştir. Yine Almanya'daki Karlsruhe şehrinde,sarayın kulesi tüm şehrin odak noktası kabul edilerek, merkezden çevreye doğru 32 bulvar inşa edilmiştir (Özdeş, 1962).

Napoléon III'ün Fransa'daki imar hareketlerinin çoğu, pratik nedenlere dayanmıştır. Esas ilgilenilen, başkentin güzelliği değil, yönetimden memnun olmayanların isyanları olmuştur. Düzgün olmayan, dar sokaklar, düşmana karşı değil, şehir içindeki ayaklanmalarda polise karşı güçlük çıkardığından, İmparator, askeri gösterilere ve topçu hareketine uygun olan, düz ve geniş bulvarlar inşa etmeye karar vermiştir. Bu iş için

görevlendirilen Haussmann'ın yaptığı uygulama, tabii ki geleceğin trafik ihtiyacını karşılamayı hesaba katamamıştır (Saarinen, 1943).

18. yy.ın ikinci yarısında klasik düzenle birlikte yaygınlaşan ağırbaşlı sadelik, Rokoko Devri'nin aşırı süslemeciliğinden sonra sakin ve dinlendirici bir etki yapmıştır.

Saarinen, şekilcilik konusundaki düşüncelerini şöyle dile getiriyor: “Şekilci davranış, şehirde insanların var olduğunun ve bu insanlar için klasik dekorasyondan daha fazla önem taşıyan ihtiyaçlar bulunduğunun unutulmasıdır. Halka, elverişli bir hayat için gerekli esas ihtiyaçları sağlayacak yerde, daha çok tiyatro dekorlarının sunulmasıdır.”

2.3.6.2. Şekilci olmayan davranış

Perikles devrinde inşa edilmiş olan Atina Akropolü'nün, dört yapısı (Propylacum, Parthenon, Erechleion ve Pallas Athene abidesi) ile şekilci olmayan bir anlayışın ürünü olduğu bilinmektedir. Yine Yunan medeniyeti zamanında inşa edilen Olympus ve Roma Devri'nin şaheseri Forum Romanum da aynı görüşü yansıtır (Sergeldin, 1989).

Viyanalı mimar Camillo Sitte, M.Ö. 384-322 yılları arasında yaşamış olan Aristo'nun, şehirlerin sadece savunma açısından değil, insanları mutlu edecek şekilde yapılmasını isteyen sözlerini hatırlatarak, şehirciliğin, teknik problemler yanında bir de sanat yönü bulunduğunu vurgulamaktadır (Adams, 1935).

Saarinen, şekilci davranışın tarihe ait olduğunu umarak, şekilci olmayan davranışların doğduğu ve kabul edildiği ülkelerde, yeni yaratıcı formlara doğru ilk adımların atılmış olduğunu söylemektedir (Saarinen, 1943).

2.3.7. Planlama Sürecine Yaklaşımlar

Planlama sürecine yaklaşımlar iki karşıt karakter gösterirler. Bir taraftan bazen geometrik ve genellikle bölgesel ölçekte, geniş şematik veya soyut plan vardır. Diğer taraftan - Sitte'nin de belirttiği gibi- karşılaştırma yapıldığında, mimari, peyzaj ve şehirselle ölçekte daha uygulanabilir karşıtı vardır (Mumford, 1939).

Her ne kadar şematik bir nazım imar planı ile desteklense de bunların birincisi fazla detaylı değildir. Bunun örnekleri: Daniel Burnham'ın 1909 tarihli Chicago planı, Arthur Comey'in 1923 tarihli kıtasal üçgenlemesi vd (Mumford, 1939).

Bunların yapı ve içerik açısından algılanması büyüklüklerinden ötürü zordur, ancak bir uydudan bakılırsa estetik yargıya varılabilir.

İkinci yaklaşım değişik kabullerden yola çıkar: Kullanıcıların ihtiyaçlarını karşılamak üzere bir şehirselle mekan nasıl planlanır? Bir konut, çevresi ve mobilyaları nasıl tasarlanır? Bir cadde veya meydana bulunan boşluğa nasıl görünümlü bir yapı yapılır? Mevcut olan bir bina veya bitişiği nasıl ele alınır?

Bu iki yaklaşım, planlama konusunda, her zaman vardır ve beraber ele alınmalıdır. Evrensel planlama ve özel uygulama detayları zaman içinde yer değiştirerek birbirlerini takip ederler, Batıda bütün planlama tarihçesi bu iki yaklaşımın dalgalanması şeklinde görülür (Saarinen, 1943).

Diyebiliriz ki ikinci tip, ızgara planlamanın popüler olup Romalıların uygulamasına ve geometrik olarak mükemmel şehir planının tarif edilmesine kadar tek planlama olarak süregelmiştir (Özdeş, 1962).

Eski dünyada var olan birinci tipin benzer tarafları muhtemelen Ortaçağ'da kayboldu. Ortaçağ ikinci tip planlamanın bir model olarak algılandığı zamandır (Özdeş, 1962).

Teoride ve yalnızca küçük yerleşmelerde bölgesel planlama anlamında olmadan, Rönesans'ta batıda şematik planlama yeniden yükseldi. Bu planlar Rönesans'ın Ortaçağ'daki şehirsal büyüme dokusunu düzeltmesi ve şematize etmesi gibi geometrik, eşkenar çokgen şeklindeydi. Barok'ta bu planlar geometrik merkezlerinden dışarı doğru düzenli büyüdüler. Bu devirden sonra, özellikle 19. yy.da , formüle edilmiş şemalar rutin olarak uygulandı (Özdeş, 1962).

Burada açıklanan evrensel tarihçe, şematik plan olarak, ne kadar basit olsa da günümüzdeki planlama prosedürünün esasını oluşturmuştur. Sitte'yi soyut planın mekanik uygulamasına bir tepki olarak kabul edersek, onun şehir planlama konusunda modern bir fenomen olduğu veya burada anlatılan fasit tarihin bir parçası olduğu soruları ortaya çıkar. Sitte'nin, ikinci baskısı bir ay içinde yapılan kitabının önsözündeki açıklaması, bu kitabın giderek hızlanan bir devinimin tetiğini çekmesi şeklinde olmuştur. Dönüşümlerin giderek hızlanması bu savı doğruladı (Özdeş, 1962).

2.3.8. Koruma amaçlı imar planları

Tarihî çevre koruma, şehir planlama olgusunun ayrılmaz bir parçası olduğundan, planlamadan sorumlu kamu kurumunun yetki ve sorumluluğunda olmalıdır. Genellikle, anıtların korunmasından sorumlu kamu kurumları, bir tarihî çevre koruma programını uygulayabilecek ilgiye ve uzman kadroya sahip değildirlere (Cantacuzino, 1990).

Cantacuzino'ya göre (1990) tarihî çevre koruma için:

1. tarihî çevre olarak tanımlanacak bölgenin sınırlarının çizilmesi esnasında ve tescil edilmeye aday binaların belirlenmesi için uygulanacak seçim kriterlerinin saptanması,
2. saptanan kriterler ışığında tarihî çevrenin (kentsel sitin) sınırlarının belirlenmesi,
3. bina veya bina gruplarının tescil edilmesi,
4. korunabilmeleri için sit koruma alanlarının ihdas edilmesi
5. bina tescili ve sit ihdas etmenin gereklerinin belirlenmesi
  - a. tasarım sınırlamaları ve yapım kılavuzu
  - b. finansal yardımlar
  - c. yapı ustalarının yetiştirilmesi

6. sit koruma programının işlemlerini sağlayacak mekanizmanın kurulması
  - a. Şehir veya bölge için danışman kadronun belirlenmesi
  - b. Plancı, mimar ve şehirselle yöneticilerin yetiştirilmesi gereklidir.

Herhangi bir koruma programının, bölge sakinlerinin rızası ve katılımı olmaksızın başarıya ulaşabileceğini düşünmek gerçekçi değildir. Ancak katılımın sağlanabilmesi, koruma planından etkilenen sakinlerin, planın amacının mülkiyet haklarını kısıtlamak veya mülklerinden rantabl bir şekilde faydalanmalarını engellemek olmadığını anlamalarına bağlıdır.

Koruma ve yenileme işlemi, yerleşmenin organik gelişimini belgeler nitelikte olmalı, tarihte belirli bir dönemdeki haline geri döndürmeyi amaçlamamalıdır. Dolayısıyla, daha önce yapılmış ve çoğu tarihî nitelikli olan müdahale, bina, anıt veya yerin doğal gelişiminin bir parçası olarak kabul edilerek korunacaktır. Ancak yapılan ek, tarihî binanın yapısal stabilitesini tehlikeye sokuyorsa kaldırılması uygun görülebilir. Bu yaklaşım sayesinde yerleşmenin gelişimi görsel olarak sarıh kılınmış ve gelecekte yapılacak müdahalelerin, sözgelimi, 16. yy.dan kalma bir yerleşmeye yapılmış ilk müdahaleler gibi değil, doğal gelişim süreci içerisinde, zamanı geldikçe yapılmış olağan müdahaleler olarak algılanmasını sağlayacaktır.

Tarihî çevre korumanın amacı tarihî yerleşmeyi yok olmaktan kurtarmak, kültür mirasını günümüz yaşamıyla bütünleştirmektir.

Görgülü'ye göre (1993), imar planlama, koruma ve plancı ilişkileri göz önüne alındığında ortaya çıkabilecek sorunlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

1. Kavramlar ve tanımlardaki çelişkiler
2. İmar planlama sürecindeki sapmalar
3. Merkezi ve yerel yönetimlerce güdülen politikalar
4. Koruma bilinci ve kentsel rantlar
5. Plancının zorunlulukları

Aşağıdaki beş bölümde, koruma imar planı konusu, Görgülü'nün öngördüğü katkıyla, Bosna Hersek ve Mostar'dan örneklerle zenginleştirilerek incelenecektir:

2.3.8.1. Kavramlar ve tanımlardaki çelişkiler

Ülkemizde imar planlamasına ilişkin kavramlar ve tanımlarda önemli bir kargaşa yaşanmaktadır. Aynı olumsuzluk, planın yapımından uygulanmasına kadar, tüm sürecinde gözlenmektedir. Günümüzde Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, İller Bankası ve belediyelerin birbirleriyle olan ilişkileri neredeyse kopmuştur. Türkiye'de günümüzde, Kültür Bakanlığı, Çevre Bakanlığı, Turizm Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Orman Bakanlığı, İller Bankası, Belediyeler, Valilikler ve Özel Bürolar plan yapmakta ya da yaptırmaktadırlar. Bu kadar fazla kurumun aynı konuda çalışıyor olması, planlamanın devamlılığını, eşgüdümünü ve hiyerarşisini yok etmiştir. Buna benzer yetki karmaşası, özellikle uluslararası kurum ve kuruluşların işe karışmaları sonucu, Bosna Hersek'te de yaşanmaktadır.

Her kurum, yetki ve deneyimini dikkate almadan plan hazırlayarak, planların üretilmesi, uygulanması ve denetlenmesi konusunda kurumsallaşmayı engellediği gibi, kendi ilgi alanları içinde planlamaya yönelik yeni bir kavram veya tanımla ortaya çıkmaktadır: Koruma imar planı, turizm amaçlı imar planı, imar islah planı gibi. Bu tür ve benzeri kavramlar altında yapılan çalışmaların tümü gerçekte imar planı kapsamına girer. İmar planı kavramı tektir. Ancak hazırlandığı kentin, bir alt bölgesinin ya da beldenin niteliğine göre planlamanın yaklaşımı ve kararları farklılaşır (Görgülü, 1993).

Koruma kurullarının birçok kentte bütünde veya bir alt bölgede koruma amaçlı imar planı istemek zorunda kalmaları (üstelik çoğu zaman yürürlükte bir imar planının bulunmasına karşın), planlama sürecindeki sapmaların ve kavram ve yetkilerdeki kargaşanın somut örneğidir. Bir imar planı içinden sit bölgesi olarak belirlenmiş bir alanın çıkartılarak orada 'koruma amaçlı imar planı' hazırlamak,

- parçacıl bir yaklaşım getirmesi,
- yapılaşma ve işlev alanlarına ilişkin oluşturulacak yeni plan kararlarının alanın yakın çevresi ve plan bütünü içinde sağlıklı yorumlanması güçlüğü,

- fizik mekâna yansiyacak sosyal ve ekonomik verilerin ilgili yerleşmenin bütününde toplanmasından dolayı ortaya çıkacak kopukluklar,
  - bu plan sınırları içinde o güne kadar yürürlükteki imar planına göre yapılmış uygulamaların çözümündeki güçlükler,
- gibi nedenlerle koruma ve yenilemeye ilişkin sorunları çözücü bir araç olamamaktadır (Görgülü, 1993).

Bu tez kapsamında ele alınan Brankovac Mahallesi Koruma İmar Planı, aşağıdaki nedenlerden ötürü, bir imar planı içinden sit bölgesi olarak belirlenmiş bir alanın çıkartılarak orada 'koruma amaçlı imar planı' hazırlanmasına örnek teşkil etmez:

- çalışma alanı, sınırları daha geniş olan sit bölgesinin içinde, çalışmanın lisans üstü tezi kapsamında tutulabilmesi için belirlenmiş bir alandır,
- Planlama çalışması, kent ölçeğinde alınan kararlarla entegre biçimde yürütülmektedir,
- Sit alanı bütünü için benzer bir çalışma halen yürütülmektedir.

2.3.8.2. İmar Planlama Sürecindeki Sapmalar

Planlama süreci, konuyla ilgili, ülke ölçeğinden parsel ölçeğine varan verilerin analiz edilmesi, sentez çalışması sonucu nazım plan ve uygulama planı aşamalarına ulaşan, uygulayan ve denetleyen çalışmalar bütünü olarak yorumlanmalıdır. Çözümleme çalışmaları ise, imar planına veri teşkil edecek fiziksel, sosyal, ekonomik analizler bütününe verilen addır. Günümüzde, planlama alanına çıkılarak elde edilecek fiziksel mekân saptamalarından dahi yoksun planlar üretilmeye başlanmıştır. Bu niteliksiz plan elde etme yöntemi, hiçbir yöresel, sektörel ve toplumsal veriyi dikkate almadan, her yer için aynı özellik ve anlatım tekniklerini içeren planların üretilir duruma gelmesine yol açmıştır.

Kentsel, arkeolojik ya da tarihî ve kültürel değerleri içeren bir kentin imar planı bu değerleri kapsayan, onlara yeni yorumlar getiren ve sonradan bir başka planı gerektirmeyecek anlayışla hazırlanmalıdır. Bu tür kent ya da alt bölgeler için:

- klasik imar planlama, özellikle adalama tekniklerini içermeyen,
- gerçekçi bina saptamalarına dayalı ve onların tarihî niteliklerini belirleyen,
- yalnızca tek bina ölçeğinde kalmayarak mekansal dokuyu araştıran,

- klasik imar düzenlerine göre yapı adası ölçeğinde yapılaşma değerleri vermeyen,
  - gerekirse daha alt ölçeklerde ve parsel boyutunda korumayla birlikte yeni yapılaşma hakları getirebilecek kütle düzeni ve dokusu gibi arayışlar içinde olan,
  - koruma-yenilemeye ilişkin yasal düzenlemelere saygılı,
  - koruma- yenileme konularında görüş ve karar verebilecek kurumlarla ilişki kuran,
  - deneyim ve birikimlerinden yararlanılabilecek uzmanlarla işbirliği yapan,
- bir çatki doğrultusunda planlama yaklaşımları sergilenmelidir (Görgülü, 1993).

2.3.8.3. Merkezi ve yerel yönetimlerin gütdüğü politikalar

Kalkınma planları incelendiğinde ülkesel mekân organizasyonunun sağlıklı korunabilmesi için sosyal, ekonomik ve fiziksel sorunlara doğru tanılar getirildiği, kent , bölge ve ülke bütünü doğrultusunda gerçekçi çözüm önerileri ouşturulduğu izlenmektedir. Ancak bu önerilerin uygulama araçları olması gereken yasalar ve yönetmelikler amaçlanan doğruları bulmakta yetersiz kalmışlardır. Bir yandan önemli-önemsiz her türlü sorun karşısında yasa çıkartma alışkanlığı, bir yandan da siyasi iktidarın sürekli kendi politik yeğlemeleriyle çözüm araması sorunların büyüyerek devam etmesine yol açmıştır.

Siyasî iktidarların bilinçli politikasızlıkları yerel yönetimlere de yansımış, kendi yerleşmeleri için çözüm bulma konusunda yetersiz kalmışlardır.

Geçmiş kültürlere sahip çıkmak ve bu değerlerle birlikte çağdaşlaşmak, toplumsal bilinçlenme gerektirir. Bu bilincin sergileneceği mekânlar ise kentler olmalıdır. Ancak her ikisine de ulaşamamış olması bir yana, konu ile ilgili yeterince açık politikalar da izlenmemektedir.

Bir yandan kentleşme baskısı, öte yandan “Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Mevzuatı”nın finansman, örgütlenme, uygulama-denetim konularındaki yetersizliği, kültür varlıklarının yitirilmesine yol açmıştır. Koruma kanunlarını merkezî yönetim adına uygulayan ve denetleyen koruma kurulları, bilimsellik uğruna, uygulaması güç, çelişkili kararlar üreterek halkın gözünde “yasaklayıcı kurum” imajını oluşturmuşlardır.

Bu nedenlerden ötürü, tarihî binaların korunması konu olunca karşımıza çıkan üç taraf (halk, yerel yönetim ve koruma kurulu), bir yandan birbirleri üzerinde baskı kurma, diğer yandan da birbirlerinden kaçma çabasındadırlar. Bu davranışlar aşağıdaki gibi özetlenebilir:

- Korunacak tarihî bina sahibi, yeni imar hakları kazanmak amacıyla binasını yok olmaya terk etmekte, yıkmakta, yakmakta, ya da imar planını uygulayan kurum üzerinde baskı kurarak bu hakları elde etmeye çalışmaktadır.
- Koruma kurulları, söz konusu yanlışları gidermek amacıyla tarihî eserleri tescillemekte ve tartışmalı koruma grubu kararları almaktadır.
- Belediyeler ise genellikle oy kaygısıyla koruma amaçlı imar planlarına sıcak bakmamaktadırlar, çünkü bu konuda sürekli halk ile kurulların arasında kalmaktadırlar. Bir koruma imar planının üretilip yürürlüğe girme süresi genellikle belediyelerin hizmet dönemlerini aştığından ve plan onanana değin koruma kurullarınca belirlenecek geçici yapılaşma koşullarının kamuoyunda sıkıntı yaratması nedeniyle, belediyeler koruma amaçlı imar planlarından uzak durmaktadırlar.

2.3.8.4. Koruma bilinci ve kentsel rantlar

Toplumumuzda yaşadığı çevreye sahip çıkma bilinci gelişmemiştir. İmar planlarında koruma-yenileme konularına yaklaşımlar bir yerde bu bilinçsizliğin, bir yerde de bilinçli politikasızlığın eseridir. Çok az belediye, iş edindikleri konuların dışında, plan ve kent bütünüyle ilgili fikir beyan edebilir; bu da yukarıda değinilen konuyu—uzmanlara danışmanın gerekliliğini—kanıtlar. Benzer şekilde, bölge sakinlerinin yaptığı itirazlardan çok azının kendi parseli dışındaki sorunlarla ilgili olduğunu görüyoruz. Girişimciler ise, genellikle topraktan elde edilecek rantın ait olunan toplum ve çevre adına bir sınırı olduğunun bilincinde değildir.

Uygulanan kentleşme politikaları sonucu kentsel topraktan elde edilen rantta logaritmik artışlar gözlenmekte ve bunu sonucunda gelişme alanlarında kontrol, yerleşik alanlarda ise korunması gereken kültürel miras kaybedilmektedir.

Yerleşik alanlarda koruma kararlarıyla kentsel rant sürekli çelişki içindedir. Koruma bilincinin oluşabilmesi için aşağıdaki gibi özendirici önlemlere başvurulmalıdır:

- koruma ve yenileme amaçlı faizsiz kredi sistemlerinin yürürlüğe konması,
- vergi muafiyeti sağlanması,
- kamunun destekleyici ve ödüllendirici fonlar oluşturması,
- koruma kurullarının, araştıran; imar planı, rölöve, onarım, restorasyon, yeni işleve uyarlama projeleri ve mimarî proje üretebilen; uygulamaları denetleyen yeni bir örgütsel ve finansal yapıya kavuşturulması,
- kamu kuruluşlarınca gerçekleştirilen koruma-yenileme çalışmalarının artırılarak, eski eserlerin getirebileceği rantlara örnek sergilenmesi.

Bu ve benzeri önlemler 4. Bölüm'de daha detaylı olarak ele alınacaktır.

2.3.8.5. Plancının zorunlulukları

Yukarıda sayılan tüm çelişkilerin karşısında plancı yalnızdır. Plancı yine de bu güçlüklerin içinde, aldığı mesleki eğitimin sosyalliği, toplumsallığı ve onun getirdiği sorumluluğun bilincinde olarak bütünden ayrıntıya sorunlar karşısında ağırlığını koymak ve üstlendiği işlevlerin gereklerini yerine getirmek zorundadır. Bunun yolu da çağdaş gelişmeleri, ülkemizdeki değişimleri izlemek ve sonuçta oluşturulacak sentez içinde planlama ile plancının görevlerini doğru tanımlamaktan geçmektedir. Böylesine bir ele alış, planlama sürecindeki sapmaların giderilmesinde önderlik edecektir. Plancı için aşağıdaki görevlerin yerine getirilmesi gereklidir:

- Öncelikle planlama sürecini olumsuz yönde etkileyen sorunların aşılabilmeleri için hedeflerin belirlenmesi, uzun vadede değişebilecek sorunlar yanında kısa vadede aşılabilecek sorunların çözüm yöntemlerinin saptanmasıdır. Bu bağlamda da, analiz, sentez, değerlendirme ve karar aşamalarına ulaşan bir planlama bütününün ortaya koyulabilmesi gerekmektedir.
- Her imar planı, ait olduğu yerleşmenin özelliklerini yorumlayacak ve yönlendirecek biçimde oluşturulmalıdır.
- Tarihî, kültürel ve doğal değerlere sahip bir yerleşmenin imar planı, o yerleşmenin belirli alt bölgeleri için, yeniden koruma amaçlı imar planı gerektirmeyecek koşullarda

hazırlanmalıdır. Aynı ilke, ilgili koruma kurulunca verilmiş o yerleşmeye ilişkin herhangi bir sit (doğal, kentsel, arkeolojik) kararı için de korunmalıdır. Buradaki temel veriler, sağlıklı bir çözümleme yaklaşımı, uzman kişi ve kurumlardan gerek görülen noktalarda yardım isteme ve ilgili koruma kurulu ile birliktelik içinde olmalıdır. Özellikle kentsel sit olarak belirlenen alanlarda, klâsik imar planlama teknikleri ve yapı imar düzenlerinden kurtulup çözümleme çalışmalarını değerlendiren, doku ve bina olarak koruma-yenileme ilkelerini gözeten, bunun için gerekli araçları kullanan, eşitlikçi imar hakları doğrultusunda parsel ölçeğinde yapılaşma kararlarını tanımlayabilen davranışlar imar planının adı koruma amaçlı olsa da olmasa da sergilenebilmelidir. İmar planlarının derinlik kazanması, ortaya çıkan çelişkilerin tümünün koruma kurullarına taşınmaması, dolayısıyla kurulların yasadışı görünümlerinin yok edilmesi ve plancının hem yerel yönetimleri, hem de koruma kurullarının yönlendirici işlevi ancak böylesine uygulamaların fazlalaşmasıyla olasıdır.

- Plancı, imar planı ya da koruma amaçlı imar planında koruma kurullarının almış oldukları sit kararlarıyla, kendisinin planlama süreci içindeki yalnızlığını ve üzerindeki baskıları oldukça azaltan kurumlar olduğu hiç unutulmamalıdır. Ona düşen görev, imar planını oluştururken koruma kurulu, yerel yönetim ve halk arasındaki optimal çözümü aramak olmalıdır.

2.3.8.6. Uygulama yöntemleri

Koruma amaçlı imar planı uygulanacak alanın tarih içindeki gelişimi sonucu oluşmuş karakteri, dört ana başlık altında incelenebilir:

1. Tarihî veya vernaküler kasaba ve köyler (örneğin Cumalıkızık-Bursa, Hvar-Hırvatistan)
2. Büyük şehirlerde tarihî kentler veya mahalleler (örneğin Tarihî Yarımada-İstanbul, Viyana-Avusturya)
3. Tümüyle tarihî olan kentler ve şehirler (örneğin Venedik-İtalya, İsfahan-İran, Dubrovnik-Hırvatistan, Bath-İngiltere)
4. Tarihî yapı grupları, sitler, saraylar vs. (örneğin Topkapı Sarayı)

Planlama, yerleşmenin karakterine göre yönlendirilir. Plan planlama alanı bütününden tek yapı ölçeğine doğru detaylandırılır. Tarihî doku içinde tarihî binalar ve tarihî bina grupları, aynı nitelikte olmayan binalarla iç içe ve üst üstedir (Erder, 1975). Uygulama yöntemleri:

1. planlamada saptanan modele göre tarihî çevrede korunacak binalarla, korunması gerekli olmayan, yıkılıp yerine tarihî çevreye uygun yeni bina yapılabilecek binaların belirlenmesi,
2. tarihî nitelikli binaların, söz konusu binaya uygun yöntemle (onarım, restorasyon, yeni işleve uyarılma v.d.) korunması,
3. çevreye uyumlu binaların aynı biçimde kalmalarının sağlanması,
4. çevreye uyumlu olmayan binaların yerine, ve boş parsellere yapılacak yeni binaların tarihî çevreye uyumlu olmasının sağlanması.

2.3.8.6.1. Uygulama yönteminin belirlenmesi için verilerin elde edilmesi

2.3.8.6.1.1. Saptama-belgeleme çalışmaları

Saptama çalışmaları çoğu kez coğrafi sınırları belirli, ya da önceden tanımlanmış sit alanları içinde yapılır. Yapılacak ilk çalışma bu alandaki yapıların envanterinin çıkartılmasıdır. Bu çalışmanın ne kadar detaylı olacağı, söz konusu alandaki binaların değerleri, korunmuşluk durumları, yapılması düşünülen müdahalenin mahiyeti, eldeki imkanlar gibi etkenlerce belirlenir. Detay miktarı, yelpazenin bir ucunda, her binanın sadece fotoğraflanmasından, diğer uçta, detaylı rölövelerin çıkartılması, çevre imgesinin oluşumuna katkıda bulunan yol kaplaması, ağaç, hazire, meydan gibi çevre öğelerinin tespit edilmesi, çevre sakinlerinin sosyal ve ekonomik durumları ile ilgili araştırmalar yapılması arasında değişebilir. Detay miktarı, tüm sit alanı içinde sabit olmayıp, tarihî eser bakımından daha zengin veya daha iyi korunmuş altbölgelerde artıp, tarihî öğelerin daha az veya pek iyi korunmamış olduğu altbölgelerde azalabilir.

Saptama çalışmaları, çoğu zaman uzmanlık gerektiren gözlemler ve öznel değerlendirmeler içerdiğinden, yeterli bilgi birikimine sahip kişilerce yürütülmelidir.

Envanter çalışması, tescil edilecek binaların ve sınıflarının belirlenmesinde kullanılacak ölçütlerin oluşturulması, bölgedeki kültür varlıklarıyla ilgili arşiv yaratılması ve analiz çalışmaları için kesin veri sağlanması amacıyla yapılır.

2.3.8.6.1.2. Çevre İle İlgili Analizler

1/1000 ölçekli haritalara anıtlar, geleneksel değer taşıyan binalar, çevreye uyumlu müdahale görmüş geleneksel bina ve çevreye uyumlu yeni binalar ile çevreye uymayan yeni binalar ayrı anlatım teknikleri ile işaretlenir. Korunması istenen sokak görünümleri belirlenir.

Ayrı paftalara:

- mülkiyet durumları
- kat adetleri
- binaların durumu (onarım gerektirmeyen, onarım gerektiren, yeniden yapımı gereken)
- kullanım biçimleri (konut, ticaret, sanayi, eğitim, vd.)
- yapım teknikleri (ahşap, tuğla, kâgir, vd.)
- yoğunluk
- gelir dağılımı
- nüfus yapısı
- aile büyüklüğü
- iş gücü-gelir-yerleşme ilişkileri

gibi demografik ve sosyolojik veriler incelenir. Yaya ve taşıt trafiğiyle ilgili araştırmalar yapılır ve ulaşım haritaları ile bina yapım tarihleri araştırılarak kronolojik haritalar hazırlanır.

2.3.8.6.3. Rölöve ve tipoloji çalışmaları

Eldeki olanaklara göre fotogrametrik veya geleneksel ölçüm yöntemleri ile rölöveler çıkarılır. Zemin kat ve üst kat planları ile sokak silüetleri hazırlanır. Bu paftalarda özgün durumunu korumuş, değişmiş ve yeni yapılmış binalar işaretlenir. Onarım gerektiren binaların 1:50 ölçekli rölöveleri çizilir. Yıkılmış olan binaların restitüsyon projelerinin hazırlanması için kaynak araştırmaları yapılır. Yeterli belge bulunamaması halinde ve yeni yapıların yapılması gerekli ise, çevreye uyumlu yapı tasarımı için yapım klavuzu oluşturulması gerekir. Bu nedenle tipolojik araştırma yapılır. Cephe düzenleri, cumba, çıkma, saçak, kapı ve pencere ölçü oran ve malzemeleri incelenir.

2.3.8.6.2. Tarihî çevrenin bozulmasına yol açan etkenlerin kontrol altına alınması

Ekonomik olanaksızlık, ya da binanın kullanılabilirliğini yitirmesi bakımsızlığa yol açar. Bakımsızlığın önlenmesi demografik yapıya ve yerel yönetimin politikasına/ekonomik olanaklarına bağlıdır.

Demografik yapının korunabilmesi tarihî çevrenin karakterinin korunabilmesiyle mümkündür. Genellikle konut işlevinin hakim olduğu tarihî çevrelerin, ticaret lehine işlev değiştirmesi demografik yapıdaki değişikliğe yol açan önemli bir etkidir. Bu alanların konut alanı olarak korunabilmeleri demografik yapılarının bozulmaması için gereklidir. Plan kararları konut alanlarının ticaret baskısından korunmasına yönelik olmalıdır. Bu, ticaretin zemin katlarda kalmasını sağlayarak, yoğunluğu ve trafiği kontrol altında tutarak gerçekleştirilebilir.

Demografik yapının değişmesine yol açan bir diğer etken ise tarihî konut alanlarına yapılan topyekun müdahalelerdir. Belirli bir bölge tümünden yenilendiğinde bu yenileme çalışmasının maliyetini karşılayabilmek amacıyla kira ve satış bedelleri yükseltilir. Bu da genellikle, alanda bulunan sakinlerin yerine daha yüksek gelir grubuna mensup kişilerin gelmesine yol açar. Bunu önlemek amacıyla, yenileme gerçekleştirilse dahî, sübvansyonlarla kira ve satış bedelleri düşük tutulmalıdır.

Belediyelerin tarihî yerleşmelerde yaptıkları altyapı düzenlemeleri, görsel ve fiziksel bozulmalara yol açmaktadır. Tarihî çevrede uygulama yapacak mercilerin, bölgenin hassasiyetinin farkında olmaları gerekir. Tarihî çevreyi oluşturan küçük detayların (kaldırım taşları, geleneksel aydınlatma elemanları, sokak tabelâları, bina numaraları) da en az tarihî binalar kadar değerli olduğunun anlaşılması gerekir.

Uygulanması mecburi olan altyapı, mümkün olduğunca gözden uzak noktalara yerleştirilmeli, mümkünse toprak altına döşenmelidir.

Günümüzde, tarihî binalara en büyük tehlikeyi gelişme baskıları oluşturmaktadır. Yıkılıp, yerine yeni bir bina inşa edilen tarihî bir binadan, bombalanma sonucu harabe haline gelmiş bir binadaki kadar bile iz kalmamaktadır. Özellikle sokaklar yeniden planlanıp ortogonal sisteme getirildiğinde, eskiye ait izler tümünden yok edilmiş olur. Çoğu imar planı organik yapıdaki kent dokusu üzerine ortogonal yol sistemini empoze eder.

Ancak daha önce de belirtildiği gelişmiş ülkelerde, tarihî kentlere en büyük tehdidi arabalar oluşturur. Yaya trafiğine göre düzenlenmiş yolların motorlu araç trafiğinin yükünü kaldırmaları mümkün değildir. Bu yolların yaya yolu olarak korunması, tarihî çevrenin varlığını sürdürebilmesi açısından çok önemlidir.

Toprak rantının kontrol altında tutulabilmesi için yoğunluğun kontrol altında tutulabilmesi gerekir. Genellikle tarihî çevreler şehirlerin nüvesini oluşturduklarından merkezi iş alanı görevini üstlenmişlerdir. Alanda toprak rantı yükseldikçe gelişme baskıları artar ve kat adetleri sınırlı tarihî binaların korunmaları gittikçe güçleşir. Merkezdeki gelişme baskısı, ikinci ve üçüncü merkezlerin yaratılması, ve desantralizasyon ile mümkündür. Özellikle tarihî çevreyi tahrip eden işlevler öncelikle desantralize edilmelidir.

2.3.8.6.3. Sıhhileştirme, onarım, yenileşme ve temizleme

Tarihî çevre koruma, sadece dış cephelerin korunması ve onarılması şeklinde ele alınmamalı, gerekli sağlık donanımının geliştirilmesi ve konfor koşullarının sağlanması ve yenilenmesi de düşünölmelidir. Tarihî çevrede konutlara ve diğler yapılarla sonradan eklenen katlar ve arka bahçelerdeki eklenti yapılar kaldırılarak yeniden özgün kütle ve mekanlara kavuşmak mümkündür. Ancak bu temizlik, tarihî anıtlar çevresinde çok dikkatli yapılmalıdır. Sağlıksız dokuya yapılan temizlik, anıtların etrafının temizlenmesi işleminde özgün yapıların gereksiz yıkımı ile tanımsız mekanlar ortaya çıkmasına neden olur ve anıtın genel etkisini bozar. Tarihî çevreyi çirkinleştiren elektrik ve telefon telleri, televizyon antenleri, ilan panoları kaldırılmalı, kent mobilyalarına, tanıtıcı levhalara uygun tasarımlar oluşturulmalıdır. Tarihî çevre içindeki trafiğın temizlenmesi, park alanlarının sınırlandırılması da üzerinde durulması gereken bir konudur.

2.3.8.6.4. Yeniden kullanım (*Rehabilitation*)

Tarihî çevreyi kirletici gürültü ve işlevlerden arındırmak gerekir. Endüstri ve ticaret, tarihî çevre içinde yer almaması gereken işlevlerdir. Sıhhileştirilen eski kent dokuları ilginç yaşam mekanları oluşturarak turizm odağı olmaktadır. İlk başta ekonomik yaşamı canlı tutan bu oluşumun korumaya karşıt olumsuz etkileri olabilir. Koruma alanına olan yoğun ilgi, ticaretin artmasına, zemin katların dükkanlara dönüşmesine, ilanlar ve reklam panolarının gelmesine neden olur. Bu durum konut dokusunu zedeleyebilir.

2.3.8.6.5. Tarihî çevrede yeni bina

Tarihî çevrelerde üzerindeki bina yok olmuş parseller veya bina yapılmamış alanlar bulunabilir. Bu arsalar toplumun ihtiyacına yönelik yeni binalar yapılması gerekebilir. Bu durumda oluşmuş doku içinde, programı yoğun iri kütleler yaparak dokunun ölçeğini bozmamak gerekir.

Yeni tasarımlar için çevre analizleri ile hazırlanan yapım klavuzlarına başvurularak yöreye uygun yorumlamalar yapılabilir. Bu da yeni tasarımların, oluşmuş doku ile bütünleşmesine yardımcı olur.

3. MOSTAR KENTİ VE BRANKOVAC MAHALLESİ

3.1. Kentin Bosna Hersek Bölgesi İçindeki Önemi

Mostar, Osmanlı Devleti'nin Hersek Sancağı'nda kurduğu en önemli ve eski merkezlerden biridir. Kent, Bosna Hersek Sancağı'nın başkenti Saraybosna ile Adriyatik Denizi'nin bağlantısını sağlayan yol üzerinde bulunduğundan, hep bir geçiş bölgesi görevi görmüştür. Böyle önemli bir aksın üzerinde bulunması, kentin bölge için değerini arttırmış, zenginleşmesini sağlamıştır.

Yüzyıllar boyunca Hersek Sancağı'nın yönetim merkezi olan Mostar'da, Osmanlı egemenliği kendisini hem kent kültüründe, hem de mimaride hissettirmiştir. Bosna Hersek'te, Osmanlı dönemine ait en fazla eser Mostar'da bulunur. Ayrıca Bosna Hersek Bölgesi'nin etnik çeşitliliğini en iyi yansıtan kent de Mostar'dır. 1566'da yapılan ve Neretva Nehri'nin iki kıyısını birleştiren *Stari Most* (Tarihî Köprü) bu kaynaşmanın bir göstergesi olarak kabul edilmiş ve hem Mostar'ın hem de Bosna Hersek'in simgesi haline gelmiştir.

Savaştan önce, Mostar'ın çevresindeki ekili tarım alanları ve kurulu endüstri bölgeleri, Bosna Hersek ekonomisine önemli ölçüde katkıda bulunmuştur. Mostar ayrıca barındırdığı Osmanlı ve Avusturya dönemi kültür varlıklarıyla, Neretva'nın manzarası ve Tarihî Köprü'nün mimarisiyle turistler için ilgi çekici bir kent haline gelmiş ve zamanla turizm, kent için önemli bir gelir kaynağı olmuştur.

1991-95 Balkan Savaşı'nda önemli zarar gören Mostar kenti, Bosna Hersek Bölgesi'ndeki konumu, yüklendiği işlevler ve simgesel anlamdan dolayı bir odak noktası haline gelmiş ve yeniden yapılanması için yoğun çalışmalar başlatılmıştır.

Şekil 3.1. Bosna-Hersek'in Avrupa'daki yerini gösteren harita (Kaynak: *International Management Group*)

Şekil 3.2. Mostar'ın uydu fotoğrafı. (Kaynak: *European Union Administration of Mostar*'ın 19. Milano Trienali için hazırladığı sergi kitapçığı)

3.2. Kentin Genel Özellikleri

3.2.1. Konum

Bosna Hersek Bölgesi'nin güneyinde yer alan Mostar'ın Adriyatik Denizi'nden uzaklığı 48 km.dir. Neretva'nın karşılıklı iki kıyısına konumlanmış yerleşim, nehri Dinar Dağları'na doğru 3,5 km. kadar takip eder (Pašić, 1994).

Kentin, başkent Saraybosna'ya uzaklığı 130 km.dir. Mostar Havaalanı'nın savaş sırasında kullanılamaz hale gelmesi nedeniyle bugün Mostar'a en kolay ulaşım, Saraybosna'dan karayolu ile sağlanmaktadır. Kentin, güneyde Hırvatistan sınırları içinde bulunan iki önemli turizm merkezi Dubrovnik ve Split ile de karayolu bağlantısı vardır.

3.2.2. Coğrafi Özellikler

3.2.2.1. Topografya

Güneyde Adriyatik Denizi'nden, kuzeyde dağlık iç bölgelere kadar Neretva boyunca uzanan verimli vadiye yerleşmiş olan Mostar'ın, denizden yüksekliği 59 m.dir. Kentin çevresinde bulunan üç önemli yükselti şöyle sıralanmaktadır: güneyde Vucja Glavica Tepesi, güneybatıda Hum Tepesi, kuzeybatıda Bijeli Tepesi. Üç taraftan dağlarla çevrili olması, kentin nehre paralel gelişmesine yol açmıştır (Pašić, 1994). Mimarî de topografik yapıya uygun olarak gelişmiş, özellikle kentin doğu kesiminde eğimli ve merdivenli bir sokak dokusu oluşturmuştur. Yamaçlara kurulan evler, Neretva'nın manzarasından yararlanma avantajına sahip oldukları gibi, nehir silüetine de zenginlik katmaktadırlar.

Neretva Nehri'nin batısı, doğu kesime göre daha az eğimlidir. Osmanlı Dönemi'nde bu alan daha çok tarım amaçlı kullanılmış, yerleşim, Radabolja Nehri boyunca olmuştur.

Bölgenin toprağı, çevredeki dağlarda bulunan kireç taşının yağmur suyunda çözünüp demir vs. gibi minerallerle birleşmesinden dolayı kırmızımsı bir renktedir. Bu toprağı besleyen Neretva Nehri, bölgede sıradağları geçerek denize ulaşan tek nehirdir. Nehre hiçbir ırmak karışmadığı halde suyun debisi oldukça yüksektir.

3.2.2.2. İklim

Dalmaçya Bölgesi ve Akdeniz Bölgesi arasında kalan Mostar'da, Akdeniz iklimi baskın bir şekilde hissedilir. Kentin kuzey bölümünde yer alan sıradağlar, bu yönden gelen rüzgarları engeller. Yazlar sıcak, kışlar ılıman, ilkbahar ve sonbaharsa yağışlı geçer. Yılın büyük bir bölümü güneşlidir. Bölgenin nem oranı için aylık en yüksek değer %70'i bulmaktadır; yıllık oran ise %17'dir. Bölgede, kışın kuzeydoğu rüzgarı, bahar ve sonbaharda ise güney rüzgarları hakimdir (Pašić, 1994). Kar yağışı ve don sık görülmez.

Aralık başı-mart sonu arasında, %71 düzeyinde kuzey yönlü rüzgarların hakim olduğu soğuk devrede, 5-16 derece arasında değişen sıcaklıklar ve %58 yağmur gözlenir. Kar yağma olasılığı %11 düzeyindedir.

Nisan ve haziran aylarındaki geçiş döneminde yine kuzey yönlü rüzgarlar hakimken, hava sıcaklığı 15-23 derece arasına yükselir. Yağış aynı oranda, yalnızca yağmur olarak devam eder.

Haziran sonu-ekim sonu arasındaki sıcak devrede, kuzey ve güney yönlü rüzgar esme olasılığı %43 ve %38 ile aşağı yukarı eşitken, rüzgarsız gün olasılığı %19'a çıkar. Nem oranının düşük olduğu yaz ayları (%10-15) kurak geçer. Sıcaklık genellikle 30 derecenin üzerinde seyrederken 40 derecenin üzerine çıktığı gün sayısı 18'i geçmez.

3.2.2.3. Bitki örtüsü

Bu iklim için tipik olan tarım ürünleri, genellikle Neretva'nın batı kıyısındaki bahçelerde ve kente 5-15 km. mesafede yer alan tarlalarda yetişir. Bunlardan en önemlileri üzüm, kayısı, vişne, şeftali, nar, incir ve çeşitli sebzelerdir. Bölgedeki ormanlıklar karaçam ve maki sınıfına giren Halep çamından oluşur. Kentin çevresindeki dağların fundalık açısından zengin olmaları, tarımın gelişmesine yardımcı olmuştur (Pašić, 1994).

Savaştan önce bitki örtüsü açısından epey zengin bir kent olan Mostar, savaş sırasında bu dokusunu önemli ölçüde kaybetmiştir. Ağaçların kesilip yakacak olarak kullanılmasının,

tarlaların yanmasının ve üretimin durdurulmasının kent ekonomisine verdiği zarar çok büyüktür.

3.2.2.4. Jeolojik yapı

Mostar'ın geniş çevresinin jeomorfolojik ve jeolojik yapısı, birinci, ikinci ve üçüncü zamanlardaki tektonik hareketler sonucu ortaya çıkmıştır. Bu uzun süre içinde çeşitli değişiklikler ve aşınmalar nedeni ile yapılaşma ve tabakalaşma, önemli ölçüde değişikliğe uğramıştır. Örneğin, birinci zamanın Devon Devri'ne ait bir tabakalaşmanın üzerinde üçüncü zamana ait bir Neojen yapı veya çok aşınma nedeni ile genç üst tabaka yapılarının yanında daha eski devirlere ait tabakalar birlikte gözlenebilmektedir. Bu maddelerin oluşturduğu katmanlar arasına yer yer giren kil tabakaları, özellikle Stolac Bölgesi'nde heyelanlara neden olmaktadır.

3.2.3. Demografik özellikler

Tapu defter kayıtlarına göre, demografik yapıyla ilgili elde edilen ilk bilgi, 1474 yılında Mostar'da 19 hane bulunduğudur. 16. yüzyılda kentte görülen hızlı ekonomik gelişme sonucu, nüfusta da büyük bir artış gerçekleşmiş ve yüzyılın ikinci yarısında Neretva Nehri çevresinde mahalleler oluşmaya başlamıştır. 1633 yılında 24, 1670 yılında 30 mahalle bulunduğuna dair bilgiler, kentin bu dönemdeki nüfusu hakkında ipucu vermektedir. 1663'de Mostar'ı ziyaret eden Evliya Çelebi'ye göre kentte 3040 konut ve 53 cami vardır. 1703 yılında kentin nüfusu 12.000'i bulmuştur ve bu nüfusun hemen hemen tamamını Müslümanlar oluşturmaktadır.

Kentteki Hıristiyan nüfusa ilişkin ilk kayıt 1575'e tarihlense de, elimizdeki ilk sayısal veri Katolik nüfusun 1630'da sadece 10 kişi olduğudur. 19. yüzyılın başından itibaren Hıristiyan nüfusta hissedilir bir artış gözlenmektedir. 1813'teki kayıtlara göre kentte 339 Katolik bulunmaktadır. 1848'de Mostar'da Ortodoks kesimi barındıran 684 hane vardır. 1856'da ise kentte bulunan Ortodoks nüfus 2534'e ulaşmıştır. Bosna Hersek'in en büyük kilisesi olan Doğu Ortodoks Kilisesi'nin 1873 yılında Mostar'da kurulması, Hıristiyan nüfusundaki bu hızlı gelişimin en açık göstergesidir.

1879'da 10848'i bulan Mostar nüfusunun 6421'ini Müslüman, 3026'sını Ortodoks, 1366'sını Katolik ve 35'ini Yahudi kesim oluşturmaktadır. 1885 yılında yapılan sayımlara göre ise kentte, 6825'i Müslüman, 3369'u Ortodoks, 2359'u Katolik, 98'i Yahudi ve 17'si diğer dinlere mensup olmak üzere 12665 kişi yaşamaktadır.

1910 ve 1991 yılları arasında Mostar'ın nüfusu aşağıdaki çizelge 3.1.'de belirtilmiştir.

Çizelge 3.1. 1910-91 yılları arasında Mostar'ın nüfusu (IRCICA, 1995)

Yıl	Kent Merkezi	Kent Merkezi Dışı	Toplam
1910	16 392	45 224	61 616
1921	18 176	247 822	265 998
1931	20 295	62 895	83 190
1953	31 680	40 559	72 239
1961	72 402	293 149	365 551
1971	47 216	42 504	89 720
1981	63 427	46 950	110 377
1991	75 865	50 753	126 618

Nisan 1991'de yapılan son sayıma göre toplam nüfusu 12618 olan kentin merkezinde 21795 Hırvat, 25929 Müslüman, 14142 Sırp, 11555 Yugoslav ve bu etnik gruplar haricinde de 2444 kişi yaşamaktadır (IRCICA, 1995).

3.2.4. Tarihî Gelişim

3.2.4.1. 15.yüzyıl öncesi

Mostar ve çevresinin Osmanlı öncesi durumuna ilişkin veriler oldukça sınırlıdır. Mostar Vadisi'nde rastlanan tarihöncesi ve Roma Dönemi izleri, bölgede çok eski çağlara ait bir yerleşim olduğunun göstergesidir. Mostar yakınındaki Blagaj'daki eski kent, bir Roma yerleşimi olarak kurulup önemli bir Ortaçağ merkezine dönüşmüştür. 15.yüzyılda sancağı yöneten ve ona *Hersek* adını veren Hersek Stjepan Vuckic de burada yaşamıştır (IRCICA, 1995).

Mostar'ın bugünkü konumuna ait ilk Tarihî belge, 1440 yılında yazılmıştır ve Neretva Köprüsü yakınında, *Gost Radivoje* adında bir kaleden söz etmektedir. Diğer bir kayıt ise, Dubrovnikli tüccarların, Sırp Kralı Djuradj Brankovic'in hizmetindeki vatandaşları bilgilendirmek için yazdıkları mektuptur. Bu mektupta, Vladislav Hercegoviç'in babasından kaçtığı ve Neretva üzerinde bulunan iki köprüyü ele geçirdiği yazılıdır (IRCICA, 1995).

3.2.4.2. Osmanlı Dönemi (1468-1878)

Bosna-Hersek'te Türk egemenliği, Fatih Sultan Mehmet'in 1468 yılında sancağı ele geçirmesiyle başlamış ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun 1878 yılındaki işgaline dek, 400 yılı aşkın bir süre devam etmiştir. Bosna halkı, kendi dinlerine yakın buldukları İslamiyeti kısa zamanda kabul etmiş, bunun yanısıra Osmanlı'nın getirdiği yaşam tarzını ve mimariyi de benimsemiştir. Osmanlı egemenliğiyle, bölgede var olan kent olgusu değişmiş, kale çevresinde gelişen küçük Ortaçağ köylerinin yerini canlı kent merkezleri almaya başlamıştır.

15. yüzyılın ikinci yarısında Hersek Sancağı'na giren Osmanlılar, 1468'de Blagaj'ı ve çevresindeki kalelerle birlikte Neretva üzerinde bulunan köprüyü almışlar ve köprü çevresinde küçük bir yerleşim kurmuşlardır. İlk olarak 1474 yılında, Osmanlı subaşı İskender Paşa burada oturmuş ve yerleşme, *Mostar* olarak anılmaya başlamıştır. Boşnakça'da *Most* 'köprü', *Mostar* ise 'köprü bekçisi' anlamına gelmektedir (IRCICA, 1995).

Fatih Sultan Mehmet Dönemi'nde çok sağlam olmayan köprü, Neretva Nehri üzerindeki stratejik öneminden dolayı yeni bir ahşap köprü ile değiştirilmiştir. 15. yüzyıldan itibaren Mostar'ın kent dokusunda Osmanlı mimarisinin izleri güçlü bir şekilde hissedilmeye başlamıştır.

Bosna Beylerbeyi'nin bir parçası olarak 1470'lerin başlarında kurulmuş Hersek Sancağı'nın sancakbeyi, 1522'den 1530'a dek Mostar'da oturmuş, ayrıca kent, 15. yüzyıl sonlarına kadar da bölge kadısının oturduğu merkez olmuştur.

Kentin en önemli anıtsal yapıları ve sivil mimarî örnekleri, Kanuni Sultan Süleyman Dönemi'nde inşa edilmiştir. Bunlar arasında *Stari Most* (Tarihî Köprü), Karadžozbegova ve Vucijukovica Camileri sayılabilir. Ticaret ve konut bölgelerinin birbirinden net bir şekilde ayrıldığı Osmanlı kent dokusu, bu dönemde gelişmiştir. Tarihî Köprü, gelişen kentin çekirdeğini oluşturmuş, çevresinde konumlanan çarşı ile de odak noktası haline gelmiştir.

1566'da Neretva üzerinde yapılan *Stari Most*, Bosna Bölgesi'nden Adriyatik sahiline ulaşmak için geçiş olarak kullanılmış ve bu sayede hızlanan kent gelişimi, 1670'lere dek sürmüştür (IRCICA, 1995).

Mostar, en iyi dönemini 17. yüzyılda yaşamıştır. Uygun coğrafi yapısı ile diğer merkezlere olan bağlantıları artmış, Hersek Sancağı'nın en önemli ticaret, kültür ve eğitim merkezi haline gelmiştir. Daha önce de belirtildiği gibi, Osmanlı Dönemi sırasında çoğunluğu oluşturan Müslüman nüfus, kültürel gelişimde önemli rol oynamış, çeşitli zanaat kollarının ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Venedik'le olan savaşlar sırasında, -özellikle Karlovci'deki anlaşmadan sonra- birkaç kez kale duvarları sağlamlaştırılmıştır. 1687'de Atojan Jankovic liderliğinde Venedikliler, kenti ele geçirme girişiminde bulunmuşlarsa da, surlarla çevrili kent merkezine girememişlerdir. Venedik Dükü Mezzenigo'nun 1717'deki saldırısı da aynı şekilde başarısız olmuştur (IRCICA, 1995).

Yeniçeri bölükleri, kumandanları ile beraber, yeniçeri ordusunun dağıldığı 1826 Tarihîne dek Mostar'da bulunmuşlardır. Dizdar tarafından yönetilen askerler, 19.yüzyılın sonunda Avrupa tarzı düzenli bir ordu kurulana dek köprü kalelerini savunmuşlardır. 1833 yılında da Mostar, Hersek Sancağı'nın yönetim merkezi olmuş, bölgedeki önemini arttırmıştır.

Osmanlı egemenliğinin son yılı olan 1878'de mimarî mirası, 3'ü Eski Kent'te, 32'si mahallelerde bulunan 35 cami, 2 hamam, 1 kervansaray, saat kulesi, Tarihî Köprü,

Radabolja kolu üzerindeki 2 küçük köprü, Katolik Kilisesi, birkaç Hıristiyan okulu ve 1909 konut oluşturmaktadır.

Osmanlı İmparatorluğu Dönemi'nde Mostar'ın tarihsel gelişimi, Bosna Hersek'teki kent yapısının Ortaçağ yerleşimi olmaktan kurtulup, bir Osmanlı kasabasına dönüşümünün gözlemlendiği önemli bir örnektir. Osmanlılar köprünün yanında yer alan Ortaçağ kalelerini kentin merkezi olarak kullanmışlar ve kaleyi, çevresinde kentin ve ticaretin hızla geliştiği bir çekirdek haline getirmişlerdir.

En iyi dönemini, Osmanlı İmparatorluğu'nun yükseliş devrinde yaşayan Mostar, imparatorluğun zayıflamasından olumsuz yönde etkilenmiş, kentin ekonomik durumu kötüleşmiş, yaşam standardı düşmüştür. Bu durum Avusturya-Macaristan işgaline dek sürmüş, işgal, kent için her alanda büyük bir değişimi de beraberinde getirmiştir.

3.2.4.3. Avusturya-Macaristan Dönemi (1878 - 1918)

1878'de Avusturya-Macaristan ordusunun Bosna Hersek'i ele geçirmesi, tüm Bosna Hersek kentleri için olduğu gibi, Mostar için de büyük bir dönüm noktası niteliğini taşır. Bölgede 40 yıl kadar egemenlik süren Avusturya-Macaristan İmparatorluğu, kentin ekonomik ve sosyal yapısında değişiklikler meydana getirmiş, yaşam üzerinde olduğu kadar mimaride de kalıcı etkiler bırakmıştır.

Çok kısa bir zaman içinde kentte oluşan yeni kapitalist düzenin etkisiyle, kentin sanayi öncesi toplumdan, sanayi toplumuna geçiş süreci başlamıştır. Bu iki farklı uygarlığın karşılaşmasından doğan sentez, kentte oluşmuş Osmanlı dokusunu ve sosyal yapıyı olumsuz yönde değiştirmiştir.

Avusturyalı mimarlar Bosna'da, alışık olmadıkları Osmanlı Mimarsisi'yle karşılaşmışlar; konut ve ticaret bölgelerinin net olarak ayrıldığı, iyi işlenmiş bir sokak ağına sahip olan Osmanlı dokusunu özenle inceleyerek, Bosna'ya özgü bir üslup yaratmaya çalışmışlardır. Bu üslup, Avrupa'nın o dönemde kabul ettiği eklektik, neogotik ve neorönesans akımları

ile, Osmanlı Mimarisi'nin ve onun kaynağı olarak gördükleri Arap Mimarisi'nin bir yorumu olarak ortaya çıkmıştır.

Kırk yıla yakın süren Avusturya-Macaristan egemenliği sırasında, çok hızlı bir yapılanma gözlenmektedir. Yeni binalar, köprüler ve yollar yapılmış, güney, kuzey ve batıdaki askeri karargahlarla, kentin sınırları belirlenmiştir. 1885'te kente modern bir su şebekesi, buna bağlı olarak da itfaiye örgütü ve kanalizasyon sistemi gelmiştir. Kentin yönetsel açıdan yeniden örgütlenmesi sağlanmış, 1891'de günümüzde halen faaliyet gösteren tapu ve kadastro daireleri kurularak, yeni yapılaşma yasaları uygulamaya konmuştur. 1894'te caddelerin ışıklandırılması gündeme gelmiş, 1911'de elektrik santrali ve ağı kurulmuştur. Kent, yeni otoyol ve yollarla Saraybosna'ya ve Adriyatik Denizi'ne bağlanmıştır (Çolakoğlu, 1990). Neretva'nın batı kıyısında kurulan ulaşım ağı, kentin ekonomik gelişiminin devamlılığını sağlamada etkili olmuş, yeni tren istasyonu, çevresine yerleştirilen yönetim, kamu ve konut binalarının geliştiği önemli bir merkez haline gelmiştir.

Kente daha fazla sermayenin akması, yerleşmeyi hızlandırmış, nüfusta da önemli derecede artış söz konusu olmuştur. Bu gelişim, beraberinde konut ihtiyacını meydana getirmiş, böylece kent, Avrupa'nın büyük şehirlerinde yaygın olan kiralık ev kavramı ile ilk defa tanışmıştır. Toprak ve bina alım satımı ve kiralaması ile uğraşan yeni bir meslek grubu ve gayrimenkul sahiplerinin oluşturduğu bir sınıf ortaya çıkmıştır.

Yeni yönetim, anacaddeye, günün şartlarına göre gerekli yeni işlevlerle donatılmış yapılar yerleştirmiştir. Kent, Neretva'nın doğusunda dört (Carina, Brankovaç, Bjelusine, *Stari Grad* (Eski Kent)), batısında üç (Cernica, Prethumlje, Zahumlje) olmak üzere yedi bölgeye bölünmüştür. Kentin iki yakası, Musalla Meydanı'ndaki 1882 tarihli Cezar Franz Joseph, kuzeyde askeri kışlalar yakınındaki 1913 tarihli Carinski ve güneyde, Tarihî Köprü'den 200 m. uzaklıkta yer alan 1916 tarihli Mujaga Komadina Köprüsü ile birbirine bağlanmıştır.

Avusturya-Macaristan egemenliğinde geçen 40 yıl içerisinde, Mostar'da kent dokusunu olumsuz yönde değiştiren müdahaleler aşağıdaki gibidir (Çolakoğlu, 1990).

Eski Kent Bölgesi'ndeki ana aks üzerinde yeni yapılar yapılmıştır. Bunlar, askeri karargah, belediye binası, okul kompleksi, bir yönetim yapısı, konut ve iş binaları, tütün fabrikası (1880-1885), İngiliz Konsoloslugu, Luka Okulu (1908), dini okul, Keyvan Kethüda Camisi'nin yeniden yapımı, Djordle Knezic tarafından tasarlanan Sırp İlkokulu, Frank Vancas tarafından 1910'da tasarlanan Lands Bank gibi yapılarıdır. Ayrıca, Sauerwald Caddesi boyunca Adalet Sarayı ve Ruznameci Camisi'nin karşısında polis merkezi, Wencel Eczanesi ve Ukraine Sineması gibi yapılar yapılmıştır.

Musala Meydanı, yapılan birkaç bina ile yeni bir kent merkezi olarak tasarlanmıştır. Söz konusu yeni binalar, Neretva Oteli (1892), okul (1880), hamam, postane, itfaiye binası (1901) ve yeni köprünün karşısındaki Bristol Oteli'dir.

Tren İstasyonu ve çevresinde yapılan en önemli yapılar, Wregg Oteli, birinci katında kafeteryası bulunan polis binası, mahkeme ve hapishane (1892), 1898'de ilk kısmı, 1902'de ikinci kısmı açılan lise, Jubilee İlkokulu (1905), Adam Mikaciç'in tasarladığı apartman binası, Buz Fabrikası (1903), Belediye Hastanesi (1889) ve Zanaat Okulu olarak sıralanabilir.

Rondo ve tren yolu arasındaki bölgede lüks evler yapılmıştır. Bunlar arasında Liska Caddesi'nde Zahumka, Neretvanka (1905), Fesner (1897) ve Pasko'nun evlerinden söz etmek mümkündür.

Ponthum'da, St.Peter ve St.Paul kiliselerinin çevresine Katolik cemaati ile ilgili yeni düzenlemeler eklenmiştir. Bunlar arasında Merciful Kardeşler'in Katolik Okulu (1872), Hrvoje Tiyatrosu (1887) ve Fransız Manastırı sayılabilir.

Avusturya-Macaristan egemenliği süresince ilk bilinçli koruma çalışmaları ve ilk kadastral haritalar hazırlanmıştır. Bu dönemde yapılan birçok çizim ve tasarım bugüne dek korunabilmiştir. Bunların en ilginç, bugün de sık sık gündeme gelen, meydanı batı kıyıya bağlayan 20 m. genişliğindeki köprüdür (Çolakoğlu 1990).

Yeni kent merkezi sayılan tren istasyonunun önemi, Eski Kent üzerindeki baskıyı azaltarak, yapılan müdahalelerin de sayısını ve niteliğini etkilemiş olmasıdır. Yeni yönetim, motosikletlerin de köprüden geçmesine izin vermiştir. Trafığe bağlı olarak köprü taşla kaplanmış ve anacade ile bağlantısını sağlamak amacıyla caddenin kotu yükseltilmiştir. Söz konusu yeni düzenleme, dükkan sahiplerinin dükkan girişlerini yeni kota göre değiştirmelerine yol açmıştır.

Doğu kıyıda trafik sorunlarını çözmek ve yeni inşaat alanları açmak amacıyla organik kent dokusunda, geometrik düzende bir yol şeması önerisi söz konusu olmuş ve böylece, bu yeni tasarımlarla eski kentin yok olma süreci başlamıştır.

3.2.4.4. Yugoslavya Krallığı ve Sosyalist Yugoslavya dönemleri (1918-1991)

Yugoslavya Krallığı'nın egemenliğinde geçen süre, I. ve II. dünya savaşları ile uzun kesintilere uğratıldığından önemli etkisi olmamıştır. Mostar'ı ve genel olarak Yugoslavya'yı, Avusturya-Macaristan Dönemi'nden sonra şekillendiren ana etken sosyalist-komünist rejimdir.

İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra kentin gelişimi, yeni sosyalist-komünist rejimin politik, ekonomik ve sosyal yaklaşımlarına göre oluşmuştur. Kent, yoğun göçlere sahne olmuş, bu durum karşısında da yeni kamu binaları ve konut ihtiyacı artmıştır. Kentin gelişmesinde, merkezi planlama ve denetim girişimleri devreye girmiştir.

Savaş sonrasında gelişen Yugoslavya'da dönemin etkili olan mimarî akımlarından örnekler verilmiş, ülkenin tüm yerleşimlerinde olduğu gibi Bosna Hersek'teki kentler de yeni rejimin öngördüğü planlama ve mimarî anlayışından paylarını almışlardır. İki savaş arasında modern, İkinci Dünya Savaşı sırasında sosyal-gerçekçi ve 60'larda ise uluslararası üslûp tüm Bosna Hersek kentlerinde hissedilir olmuştur. Mostar'da ise bu akımların en önemli örneği, sınırlarda yer alan büyük apartmanlardır.

Yeni tren istasyonunun Stolac Tepesi'nin yamacına kurulması, bu dönemde kentin gelişimi için yapılan en önemli müdahalelerden biridir. Bunun yanı sıra kentin dışında bir endüstri bölgesi de gelişmiştir.

Planlarda hazırlık devresinin kısa oluşu, acele karar verilmesi ve kurumsal yapılanma ve denetimin yetersizliği, özellikle 1968'den sonra yasal olmayan konut inşaatları ve yetersiz sokak düzeni gibi sorunları ortaya çıkarmıştır (Pašić, 1994). Bu durumdan doğal olarak en fazla etkilenen 16. yüzyılda oluşan eski kent dokusu olmuştur.

Sistem değişikliği ve göçlerle zarar gören kent dokusunu koruma ve planlama amacıyla, 1977'de devlet tarafından Stari Grad Enstitüsü kurulmuştur. İki yıl içerisinde uygulamaya koyulan eski kenti koruma amaçlı plan, 1986 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülü'nü kazanmıştır. Stari Grad Enstitüsü ile başlayan koruma çalışmaları, Mostar halkının destek ve istekleri doğrultusunda 1991'de savaş patlak verene dek sürmüştür ve başarıya ulaşmıştır.

3.2.4.5. 1991-95 Balkan Savaşı Sonrası

Üç etnik grup, Sırp, Hırvatlar ve Boşnaklar arasında çıkan ve daha çok Bosna-Hersek ve Hırvatistan topraklarında hissedilen savaş, 1991 Temmuz'unda başlamış ve 1995 Aralık'ına dek sürmüştür.

Savaş sırasında Bosna-Hersek'te değişik kaynaklara göre 100.000-250.000 civarında kişi ölmüş, 200.000 kişi yaralanmış, 2.300.000 kişi de ülkeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Bosna ekonomisi büyük çöküntüye uğramış, endüstri bölgeleri önemli ölçüde hasar görmüş ve üretim durdurulmuştur.

Mostar'daki durum Bosna-Hersek'in aynası olmuştur. Kentte 5000'den fazla bina hasara uğramış, endüstri ve altyapı çökmüş (Hasandedić, 1968), su şebekesi, hidroelektrik santrali ve güç kaynakları zarar görmüş ve kullanımdışı kalmıştır. Kentte hemen hemen 2000 kişi ölmüş, 260.000 kişi de kenti terk etmiştir. Mostar'ın sosyal yapısında ve yaşam tarzında da büyük değişiklikler olmuş, yerleşme, Neretva'nın batı tarafındaki otoyol (bulevar) sınır kabul edilerek, Hırvat ve Müslüman olmak üzere iki bölüme ayrılmıştır.

Şekil 3.5. Mostar'da 1991-95 Balkan Savaşı'nın yarattığı tahribatı gösteren harita (Kaynak: Mostar 2004 Workshop '97 kitapçığı)

3.2.5. Sosyal yapı

Mostar'da fiziksel çevrenin oluşumunu etkileyen sosyal düzen, 400 yıl süren Osmanlı egemenliği süresince şekillenmiştir. Toplumun temel birimi olan ailede, bu etkiyi hissetmek mümkündür. Duvarlarla çevrili içe dönük bahçeler ve avlularla sokaktan ayrılarak, ailenin mahremiyetini sağlayan evlerin dış dünyayla tek bağlantısı cumbalar aracılığıyla sağlanır. Her Osmanlı kent yapısında gözlendiği gibi Mostar'da da mahalleler, günlük yaşam için gerekli tüm ihtiyaçları karşılar. Mahalleler arasındaki sıkı sosyal alışveriş ve yardımlaşma sayesinde, bir arada yaşayan zengin ve fakir aileler arasında hiçbir zaman aşırı sosyal farklılıklar olmamıştır.

Mostar, genel olarak bir Osmanlı yerleşimi olarak varlığını sürdürmüşse de, kent dokusunda barınan etnik çeşitliliğin izlerini hissetmek oldukça kolaydır. Aynı mahalle içinde var olan camiler, kiliseler ve sinagoglar, Batı Avrupa kültürüne sahip Katolik Hırvatlar'ın ve Bizans kültürüne sahip Doğu Ortodoks Sırları'nın ve Yahudileri'nin, dört yüzyıldan fazla bir süre, dini veya etnik herhangi bir ayırım olmadan Boşnak Müslümanları'yla birlikte yaşadıklarının kanıtıdır.

1991-1995 yılları arasında süren savaştan sonra, yüzyıllar boyu beraber yaşamış üç etnik grup birbirinden iyice uzaklaşmıştır. Sırların çoğunluğu kenti terk etmiş, Hırvatlarla Müslüman kesimin yerleşim bölgeleri resmi olmayan sınırlarla birbirinden ayrılmıştır. Kenti terk eden Sırlar'ın evlerine, yakın köylerden gelmiş veya savaş sırasında evsiz kalmış Müslümanlar'ın yerleşmiş olması, psikolojik gerginlik yaratmaktadır.

3.2.6. Ekonomik yapı

500 yıllık bir geçmişi olan Mostar kentinin ekonomisi, tarım ve tarıma bağlı endüstriye dayanır. Bunların yanısıra, yüzyıllar boyu gelişen zanaatlar ve özellikle de bakır işçiliği, kente ekonomik canlılık katmaktadır. Savaş öncesinde doğal güzellikleri ve mimarî eserleri nedeniyle turizm açısından da gelişmiş bir kent olan Mostar'ın bu özelliğinden bugün ne yazık ki söz edilemez.

Mostar, Hersek Bölgesi'nin endüstri açısından en gelişmiş kenti olarak gösterilebilir. Kentin içerisinde bulunan endüstri alanlarının kapladığı toplam alan 9,5 ha'dır. Kuzeybatıda 4,7 km²lik bir bölgeyi kaplayan kömür madeni önemli bir enerji kaynağıdır. Neretva'nın batı kıyısında Carina Köprü'sünün 1 km. kuzeyinde ise merkez fırın ve süt fabrikası bulunur.

Güney vadide bulunan Bisce Polje Rodoc Bölgesi'nde de önemli endüstri kolları yer almaktadır. APRO Hercegovina'da şarap, cam, gıda, meyve suyu üretimi ve tekstil endüstrisi, üretim hacmi oldukça geniş olan SOKO'da ise klima, mobilya ve yapı elemanlarını kapsayan metal endüstrisi gelişmiştir. Bunun yanısıra Bacevici'deki 63,8 hektarı kaplayan EAL alüminyum fabrikası, 6489 çalışanı ile bölgede önemli bir işleve sahiptir. Kenti endüstri bölgelerine bağlayan yolun üzerinde çok sayıda küçük üretim yapan atölye vardır ve belediye sınırları içinde toplam 200'den fazla atölye bulunmaktadır.

1953 yılında kuzey vadide, Vrapcici'de kurulan pamuk fabrikasının, savaştan önce çoğunluğunu kadınların oluşturduğu birkaç bin çalışanı vardı. Mostar'ın hidroelektrik santralinin, Neretva üzerindeki elektrik üretim sisteminin bir parçası olarak kurulması, bölgenin gelecekteki ekonomik gelişimi için oldukça büyük bir atılım olmuştur. (Pašić, 1994)

Sutina'daki HEKOM kompresör fabrikasının kurulması, kentin kuzeye doğru gelişimini durdurmuştur. Bijelopolje bölgesindeki endüstri alanı 217 ha'dır ve 1985 yılı itibarıyla 4256 kişi çalışmaktadır.

Mostar'ın ekonomisi, 1991-1995 yılları arasında süren Yugoslavya iç savaşından önce dışarıdan bağımsız ve gelişime açık durumda iken, savaşla birlikte doğal olarak olumsuz yönde etkilenmiştir. Binalar, makineler hasar görmüş, marketler, alışveriş merkezleri yıkılmış, endüstri bölgeleri ve fabrikalarda üretim durmuş ve önemli bir işsizlik sorunu başgöstermiştir.

Savaştan sonra büyük ölçüde dış kaynakların yardımına bağlı kalan kentin ekonomisi, günümüzde yavaş yavaş kendini yenilemeye başlamıştır. Birleşmiş Milletler, 70-200 arası devlet girişimini ve 400 küçük girişimi desteklemiş, çalışan sayısı ise, birkaç yüz işçiyken günümüzde 12.000 kişiye yükselmiştir.

Kısa zamanda büyük atılım yapan Mostar ekonomisi, halen yeni yatırımlara, deneyimli ve yetenekli işçilere gereksinim duymaktadır.

3.2.7. Ulaşım

3.2.7.1. Kara ulaşımı

Mostar'ın mevcut karayolu sistemi, kentin doğusunda Neretva Nehri'ne paralel gelişmiş yollar ve kentin batısında, Neretva Nehri'ne paralel 'Bulvar' ve 'Rondo'dan yayılan ışınsal akslar şeklindedir. Doğu kesimde, 100 m rakımlı eşyükselti eğrisini takip eden ve kentin kuzeyde Sarajevo, güneyde Adriatik kıyısı ile bağlantısını sağlayan M-17 karayolu bulunur (Pašic, 1994).

Belediye'nin işlettiği şehiriçi otobüsler, üç adet ring seferden ibarettir. En iç güzergahta ilerleyen otobüs, Stolac Otobüs Terminali'nden hareket ettikten sonra Titova Köprüsü'nden Neretva'nın batısına geçer. Bulevar'ı güneye doğru takip ettikten sonra Podhum'dan tekrar Neretva'nın doğu yakasına geçer ve Marşala Tita Caddesi'nden kuzeye giderek seferini tekrar otobüs terminalinde bitirir. İkinci ve ring, yine Neretva'nın batısında güneye, doğusunda kuzeye hareket etmek üzere kuzeyde Zalik, güneyde ise Rodoc'a kadar gider. Üçüncü ring ise aksi yönde döner. Neretva'nın doğusunda M-17'den güneye doğru Bisce Polje'ye kadar gider, Neretva'yı geçip Bulevar'dan kuzeye, Kuzey Kışla'ya kadar gittikten sonra tekrar Neretva'nın doğu yakasına geçer (IRCICA, 1995).

Şehirler arası otobüs terminali de Stolac Tepesi'nin yamacında, tren yolu istasyonunun yanında bulunur. Mostar'dan her gün otobüs ile Sarajevo, Dubrovnik ve Split bağlantısı vardır. Ayrıca Hırvat kesimden Zagreb'e otobüs hareket eder.

Tarihî Kent merkezi araç trafiğine kapalıdır. Araçların giremeyeceği alanlar döşeme farklılaşmasıyla tanımlandığı gibi, çiçeklik v.d. fiziksel engellerle, kimi yerlerde de varolan kot farklarıyla belirlenmiştir. Savaş öncesi yaya yolu olan Braće Fejića Caddesi bugün araç trafiğine açıktır, ancak Brankovac Mahallesi Koruma İmar Planı kapsamında tekrar yayalaştırılması önerilmektedir.

3.2.7.1. Raylı ulaşım

Mevcut tren yolu Neretva Nehri'nin doğusunda yer alır. Stolac Tepesi'nin yamacında bulunan yolcu istasyonundan sonra tren yolu 700 m.lik bir tünelden geçer. Güney askeri kışlanın 500 m. güneyinde yer alan yük istasyonu'nun ardından tren yolu Bisce Polje'de Neretva Nehri'ni geçerek güneybatıya yönelir. Alümiyum fabrikasını besledikten sonra Mostar Belediye sınırlarından çıkar.

Rayların savaş sırasında hasar görmüş olmasından ötürü tren yoluyla ne yük ne de yolcu taşınmamaktadır.

3.2.7.3. Hava Ulaşımı

Mostar Havaalanı halen kullanım dışıdır. Savaş öncesinde Mostar'ın çoğu Yugoslav şehri ve Avrupa'nın önemli merkezleriyle havayolu bağlantısı bulunmaktaydı. Savaşta askeri amaçla kullanılan havaalanı, henüz sivil kullanıma açılmamıştır, ancak yakında Avusturya Havayolları Mostar-Viyana seferlerine başlayacaktır.

3.2.7. Mostar ile ilgili geçmiş planlama çalışmaları

Yugoslavya'da koruma kavramı, birçok Avrupa ülkesinde olduğu gibi ilk kez İkinci Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkmıştır. 1945 yılında konu ile ilgili ilk yasalar konmuş, 1949 yılında ise Mostar'da Koruma Enstitüsü kurularak koruma çalışmaları başlatılmıştır. 1952-1958 yılları arasında Tarihî Köprü ve Kujundžiluk Sokağı ile ilgili çalışmalar gündeme gelmiş, 1963 yılında Tarihî Kent merkezinin korunmasına yönelik ön araştırmalar yapılmıştır. 1967 yılında söz konusu bölgenin korunmasıyla ilgili yasal işlemler başlatılmış ve koruma kararları Mostar Belediyesi tarafından 1973 yılında çıkartılmıştır.

Mevcut kent dokusunun bozulması ve Tarihî Kent merkezindeki ticari durgunluk karşısında ilgili yönetimlerin yetersizliği, kent sakinlerini bu konuda harekete geçirmiş ve bir koruma kurumunun kurulmasıyla ilgili talepler ortaya çıkmıştır (Pašić, 1994). Ön çalışmaların ve yasal işlemlerin tamamlanmasından sonra, 1977 yılında kentte *Stari Grad* adındaki enstitü kurulmuştur. Enstitü, Hersek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bakanlığı'ndan mali destek gören, yarı özerk bir kurum olarak 1978 yılında faaliyetine başlamıştır. Mostar Belediyesi, enstitüye planlama, koruma ve tasarlama konusunda bazı yasal haklar vermiş, Tarihî Kent içerisindeki tüm gelirlerin enstitüye aktarılmasını sağlamıştır. Stari Grad Enstitüsü'nün görevleri, kültürel, Tarihî ve doğal mirasın korunması için çalışmalar yapmak ve yapılan çalışmaları denetlemek, bunlara ekonomik destek sağlamak ve bilirkişi raporları hazırlamaktır.

Stari Grad Enstitüsü tarafından yürütülen koruma ve canlandırma çalışmasında, Tarihî Kent'teki ticaret merkezinin gelişen, kendini yenileyen ve hem kent sakinlerinin hem de ziyaretçilerin modern gereksinimlerini karşılayabilecek canlı bir bölge olması amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, daha önce yapılmış çalışmalar incelenerek kent dokusunun belgelenmesi tamamlanmış ve söz konusu gereksinimleri saptamak için anketler yapılmıştır. Çalışmanın bu aşamasından sonra, Tarihî Kent'te ve çevresinde bulunan 300 bina için restorasyon ve sıhhileştirme projesi hazırlanmıştır. Hazırlanan projeler uygulanmadan önce kent sakinlerine sunulmuş, yapılan toplantılarda yorumlar alınmış ve sonuçlar basın yoluyla kamuoyuna duyurulmuştur.

Koruma çalışmasının ekonomik altyapısını, öncelikle Tarihî Kent merkezinde yer alan yapıların kira ve vergi gelirleri oluşturmakta, Hersek Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bakanlığı ise gerekli maddi desteği vermektedir. Projenin uygulanmaya başlaması ile kent merkezinin dışında kalan yapıların gelirlerinin de Stari Grad'a aktarılması, yıllık bütçe değerini yükseltmiş ve böylece programın genişlemesine olanak sağlamıştır. Yıllık bütçe 50.000 Amerikan doları olarak belirlenmişken, bu değer çok kısa zamanda 2 milyon Amerikan doları'na ulaşmıştır (Pašić, 1991). Proje ilerledikçe, restorasyonu tamamlanmış ve kullanıma sunulmuş yapılardan gelen kira bedeli, bir sonraki yılın bütçesine aktararak, projenin kendi içinde kendini beslemesi sağlanmış, bu da kapasiteyi arttırmıştır.

Her yıl gelişen koruma çalışması kapsamında, belirli konularda Yugoslavya'dan ve yurtdışından uzmanlar çağrılarak ve çeşitli üniversiteler ile işbirliği yapılarak, kentin dış dünya ile tanışması sağlanmıştır. Bunun yanısıra staj, diploma projesi ve yüksek lisans tezi hazırlama olanakları ile genç uzmanların yetiştirilmesi ve böylece çalışmanın sürekliliği hedeflenmiştir. Projelerin uygulanmasında öncelikle yerel halkın görev alması tercih edilmiş, zanaatkar ve işçilerin eğitilmesi için de çaba gösterilmiştir. Gerçekleştirilen uygulamalarda mümkün olduğunca geleneksel malzemenin ve yapım sisteminin kullanılması ve bu sistemlerin sağlanmak istenen modern yaşam uyarlanması amaçlanmış, kullanıcıların güvenliği için yangın ve deprem yönetmeliklerine bağlı kalınmıştır.

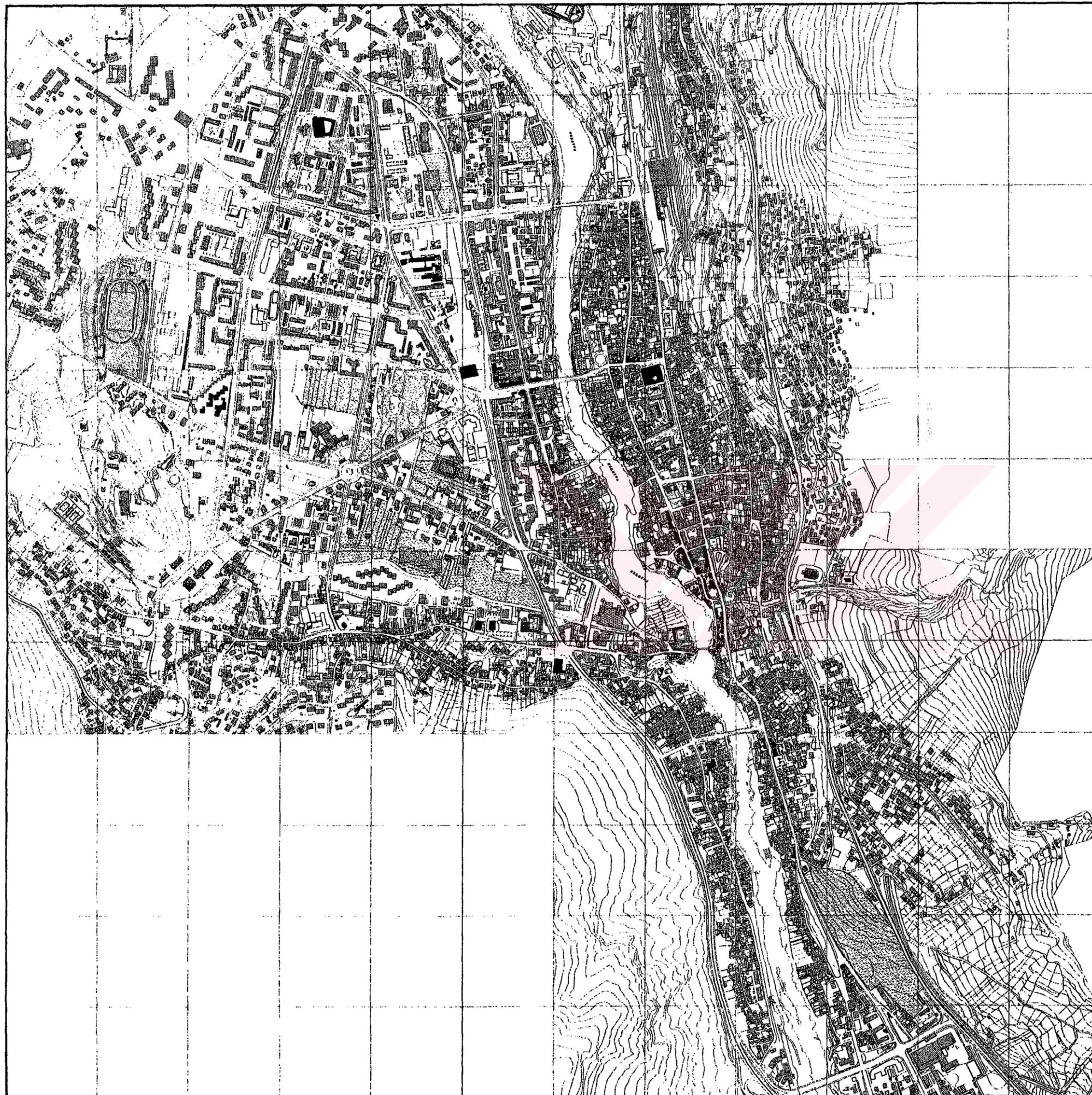
Hazırlanan 300 projeden—162 tanesi Tarihî Kent merkezinde bulunmak üzere—200 proje gerçekleştirilmiştir. Söz konusu projeler restorasyon, sıhîleştirme ve yeni yapı olmak üzere üç gruba ayrılmıştır. Birinci grupta yer alan en önemli uygulamalar, Tarihî Köprü, Saat Kulesi ve Karadžobegova Camii'nin restorasyonudur. İkinci grupta ise 16. yüzyıl tabakhanesi, dükkanlar ve 18. yüzyıl konutları bulunmaktadır. Üçüncü grup uygulamalara örnek olarak, Koski Mehmet Paşa Medresesi ve Marşala Tita Caddesi üzerinde bulunan bazı konut binaları gösterilmektedir.

Stari Grad Enstitüsü'nün Tarihî Kent merkezini koruma ve canlandırma çalışması, halkın destek ve ilgisi sayesinde, savaşın patlak verdiği 1992 yılına kadar başarı ile sürdürülmüştür. Yaklaşık 15 yıl süren projenin sonuçlarından hem kent halkı, hem de ziyaretçiler memnun kalmıştır. Halkın Tarihî Kent'e ilgisi artmış, bu bölge ticaret ve turizm merkezi kimliğini yeniden kazanmıştır. Proje, söz konusu süre zarfında kendi kendini finanse edebilmiş, hedeflenen amaca ulaşmıştır. Stari Grad Enstitüsü bu çalışması ile 1986 yılında Ağa Han Mimarlık Ödülü'ne lâyık görülmüş, Belgrad'daki 13. Mimarlık sergisinde de yer almıştır. Enstitü, 1988 yılında devlete bağlı Prostor Şirketi'nin bünyesine katılmış, faaliyeti 1992 yılında son bulmuştur.

MOSTAR SAVAŞ ÖNCESİ ARAZİ KULLANIŞ

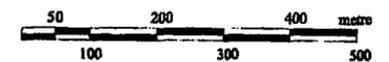
Koruma, Planlama ve Mostar Kenti
Brankovac Mahallesi Örneğinde İrdeleme
Yüksek Lisans Tezi
Mimar Mehmet Bengü Uluengin
Danışman: Prof. Dr. Zekai Görgülü

Kaynak: Mostar 2004 Workshop '97 Broşürü

- Konut
- Ticaret
- Resmi
- Kültürel
- Hastahane
- Turistik
- İmalat
- Askeri
- Eğitim
- Dini
- Spor
- Yeşil alan

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir Planlama Anabilim Dalı
Şehir Planlama Yüksek Lisans
Programı

Şekil 3.7 Mostar Arazi Kullanış (savaş öncesi) (Kaynak: Mostar 2004)

3.2.7.1. 1990 Tarihi Kent Koruma Planı'nın (*Regulazioni Plan u Starog Mostara, 1990*) Değerlendirilmesi

1977 yılında başlayan Tarihi Kent koruma ve canlandırma çalışmaları ışığı altında, Prostor Şirketi tarafından 1990 yılında bir koruma planı hazırlanmıştır. Özel Planlama Yasası ve Koruma Yasası'na göre hazırlanan plan 5 yıllık olarak tasarlanmış ve programların bir yıllık yapılması öngörülmüştür. Planın amacı, "Tarihi bir merkez olan Mostar'ın doğal çevresinin ve yapılarının korunması gayesiyle bugüne dek yapılan araştırmaların ve diğer çalışmaların belgesel bir sentezini sunmak, planlı bir kentsel gelişim sağlamak ve korumacı bir yaklaşım tabanı ile birlikte uygulama için gerekli olan yönetmelikleri oluşturmak" şeklinde belirtilmiştir. Söz konusu plan, binalar ve açık alanlar için yapılacak müdahaleleri saptayarak kentsel, mimari ve teknik şartların ve bölgedeki tüm altyapı uygulamalarına ilişkin koşulların tanımını yapmaktadır.

Koruma sürecinin ekonomik kaynaklarının, Tarihi Kent merkezinin gelirleriyle sağlanacağı, planda vurgulanmıştır. Kentin kültürel, Tarihi ve doğal varlıklarının korunması için kullanılması öngörülen gelir kaynakları, kent merkezinde ofislerin, kamu alanlarının ve otopark kira gelirleri, mevcut boş arsaların değerlendirilmesi ve devlet yardımı şeklindedir.

Koruma planının sınırları, Neretva Nehri doğusunda Marşala Tita Caddesi, kuzeyde Karadžozbegova ve Solakovica Sokağı, güneyde Lučki Köprüsü, Neretva Nehri'nin batı kıyısında ise güneyde Hum Tepesi, Ruža Oteli ve kuzeyde Husnije Repča Sokağı olarak tanımlanmıştır. Planda Mostar kentinin Tarihi merkezi, yakın çevresi ile Tarihi Köprü, kent surları ve çarşı arasında kalan Tarihi Kent merkezi ve Tarihi Kent merkezinin etkilenme geçiş alanı olmak üzere üç bölümde incelenmiştir.

Planda "eşsiz bir evrensel miras" olarak tanımlanan Tarihi Kent ve çevresi hakkında bazı genel ilkeler belirlenmiştir. Özellikle Tarihi Kent merkezi için, her türlü uygunsuz kullanıma, hatalı uygulamalara ve niteliksiz değişimlere karşı etkin bir koruma anlayışı öngörülmektedir. Tüm girişimler bilimsel olgulara dayandırılmalı ve yaklaşımlar Tarihi değerleri sarsamayacak biçimde olmalıdır.

Plan, Tarihî Kent merkezinin Tarihî kimliğini yansıtan koruma, sağlama, restorasyon, canlandırma, işlevlendirme ve yeni yapı kavramlarını mimarî, koruma ve kentsel ölçekte tanımlayarak, alan ve mekân kullanımları ve Tarihî Kent merkezinde bulunan önemli yapıların işlevleri ile ilgili öneriler getirmiştir.

Ayrıca burada yer alan ticaret, hizmet, restoran, otel, konut, yönetim, spor ve eğlence gibi kullanımlar ayrıntılı biçimde açıklanmış ve geleneksel zanaat kolları önemle vurgulanmıştır. Bunun yanı sıra plan, altyapı çalışmaları ile ilgili öneriler de getirerek, yapıların elektrik-su tesisatı, önemli anıtların, bölgelerin ve sokakların aydınlatılması, kanalizasyon, telefon ağı ve merkezi ısıtma sistemi ile sokak kaplaması ve yeşil alan düzenlemesi konularında da çözümler sunmuştur.

Nehir kıyısının korunması ve düzenlenmesi, koku, atık su ve ses kirliliği yapan tüm öğelerin denetim altında tutulması, ele alınan diğer bir konudur. Plan, Tarihî Kent merkezinde taşıt trafiğine belirli saat dilimlerinde izin vermiş, ayrıca kent mobilyaları, trafik, altyapı ve nehre ilgili hükümler de ileri sürmüştür. Fakat planda çatı, cephe, avlu, avlu ve bahçe duvarları, bina ve avlu kapıları, pencereler ve müştemilâtlarla ilgili hükümler yer almamaktadır.

Plan kapsamındaki 880 binadan, 54'ü üzerinde detaylı çalışma yapılmıştır. Bu binalar için müdahale biçimi, kat sayısı, yapıım sistemi, müdahalenin uygulama maliyeti, çatı biçimi ve kaplaması, pencere ve kapıların yanı sıra kanalizasyon, su ve elektrik tesisatı, aydınlatma gibi altyapı bilgileri hakkında kararlar alınmıştır.

Koruma planı ancak 1990 yılının sonuna kadar yürürlükte kalmış, 1991 yılında yönetimin değişmesi ile kaldırılmıştır. 1991 yılında savaşın patlak vermesi ile kentteki tüm koruma ve planlama çalışmaları durmuştur.

3.2.7.1. 1990 Mostar Tarihî Kent Koruma Planı

1. Genel Hükümler

Madde 1:

Bu önerge ile Mostar'daki Tarihî Kent koruma planı, gerekli koşul, yöntem ve işleyiş biçimi ile ortaya konmuştur.

Madde 2:

Koruma planının kapladığı bölgenin sınırları aşağıdaki gibidir:

Neretva Nehri'nin doğusunda, Marşala Tita Caddesi'nin kuzeyde Karadžozbegova Sokağı ve güneyde Lučki Köprüsü arasında kalan kesimi, kuzeyde Solakovica ve Karadžozbegova Sokağı, Neretva Nehri'nin batısında, Lučki Köprüsü'nün güneyde otoban ile kesişim noktası, otoban boyunca B.N. Revolucije'nin batıya doğru uzantısı, B.N. Revolucije'den Husnije Repća Sokağı'na kadar Onesčukova Sokağı'nın bir bölümü, Neretva Nehri'ne, doğu kıyıdaki Salokovića Sokağı'na doğru Husnije Repća Sokağı.

Madde 3:

- Plan a)metin bölümü
b)grafik bölümü içerir.

II. Kültürel ve Tarihî Mirasın Korunması ve Yararlı Duruma Getirilmesi

Madde 4:

Plan, Tarihî Kenti iki bölüme ayırır.

- A.** Mostar Tarihî Kent merkezi; kültürel, Tarihî, sanatsal, bilimsel, öğretici, yüksek değeri ile anıtlar topluluğu, evrensel değer taşıyan bir anıt Tarihî Köprü ve çevresi
B. Tarihî Kent merkezinin etkilenme geçiş bölgesi

Madde 5:

Plan, sanatsal ve bilimsel açıdan yüksek evrensel değere sahip olan Tarihî Köprü'nün korunmasına, -Dünya Mirası listesine girebilmesi amacıyla- özel bir önem göstermiştir.

Madde 6:

Yapılmak istenen özel planlamalar, rekonstrüksiyon, koruma, yenileme ve yeni yapı gibi müdahaleler, bu planın öngördüğü kentsel, mimarî ve koruma politikaları çerçevesinde yapılacaktır.

Madde 7:

Koruma, kültürel, doğal ve Tarihî mirasın kullanımı, yalnız sorumlu Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'nün izni ile gerçekleştirilecektir.

Madde 8:

Binalar ve boş alanlar için yapılan değerlendirme, sınıflandırma, öneri ve müdahale biçimindeki tüm girişimler plana bağlı olarak gerçekleştirilecektir. Sorumlu planlama kurumu, yerel ve Bosna-Hersek'in bütünündeki kültürel, Tarihî ve doğal mirasın sınıflanmasından sonra fiziksel sınıflandırma da yapmak zorundadır.

III. Binaların Kullanımı*Madde 9:*

- A. Tarihî Kent merkezinde yer alan binaların işlevleri: ticaret, zanaat, yönetim, eğlence, turizm, kültür, kamu, dini, konut
- B. Tarihî Kent ile etkilenme geçiş bölgesinde yer alan binaların işlevleri: ticaret, zanaat, hizmet, yönetim, eğlence, turizm, konut, kültür, kamu, dini, konut ve ticaret
- C. Açık alanların işlevleri: Tarihî Köprü ve çevresi, nehrin iki kıyısı, yeşil alanlar, yaya ve taşıt yolları

Madde 10:

Binaların kullanımı, bu planla saptanmıştır. İşlevlerinin değerlendirilmesinde Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü uzmanlarının görüşünü almak gerekmektedir.

IV.Yapım Şartları

Madde 11:

Plana bağlı olarak yapılan tüm müdahaleler, mevcut doğal evre, temel kentsel veriler ve mimarî değerlerle bütünleşmek zorundadır. İnaaat, rekonstrüksiyon, sağlamlaştırma, yeni işlev verme ve koruma müdahaleleri, plana ve plan tarafından verilmiş teknik ve kentsel tasarım tanımlarına uygun olarak yürütülmelidir.

Madde 12:

Kentte yapı yapma iznini elde etmeden önce girişimci, geçerli yapılaşma onayını ve mimarî plan iznini Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'nden almalıdır.

Madde 13:

İnaata başlamadan önce, kullanılacak yapım sisteminin tespit edilmesi için jeolojik ve sismolojik araştırmaların yapılması gerekmektedir.

Madde 14:

Tüm altyapı sistemi (su, kanalizasyon, güç kaynakları, sokak aydınlatma, telefon ağı vs.) plan kapsamındaki altyapı planına dayanan özel projelere göre yapılmalıdır.

Madde 15:

Hareketli veya hareketsiz kent mobilyaları (eşmeler, musluklar, masalar, banklar, dondurma makineleri, gölgelikler, konteynrlar vs.) bu plan tarafından belirlenecektir.

Madde 16:

Binaların ışıklandırılması özel olarak projelendirilmelidir.

Madde 17:

Yeşil alanların korunması ve düzenlenmesi de özel bir projenin konusunu oluşturur.

Madde 18:

Taşıtlar ve yayalar için trafik şeması, Tarihî merkezin yaya trafiğinin sağlanması amacıyla bir programa göre düzenlenmelidir.

Madde 19:

Tabelâlar, trafik işaretleri planda tanımlanan ve Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü tarafından uygun görülen ölçülere göre yapılmalıdır. Mevcut tabelâların istenilen şekle dönüştürülmesinin süresi bir yıldır. Kent merkezinde kullanılan yer isimlerinin yerel dilde olmasına dikkat etmek gerekmektedir.

V. Arazinin Elde Edilmesi ve İdaresi*Madde 20:*

İnşaat yapmak isteyen yatırımcı araziyi, Mostar Belediyesi yetkililerinden edinmelidir.

Madde 21:

Yapının arazi üzerine yerleşimi planda belirtilen metodlara göre yapılır. Plan, bu konuda detaylı bir program içermektedir.

Madde 22:

İfraz işlemlerinde işlevsel düzenleme planda belirtilen programa göre yapılır.

VI. Sivil Halkın Güvenliğinin Sağlanması*Madde 23:*

Plan, kültür varlıklarını savaş etkilerinden korumak amacıyla, yapılan toplantıların getirdiği önerileri kabul eder.

Madde 24:

Sivil halkın savaştan korunması için yapılacak sığınak standartları, plana özel olarak eklenmiştir.

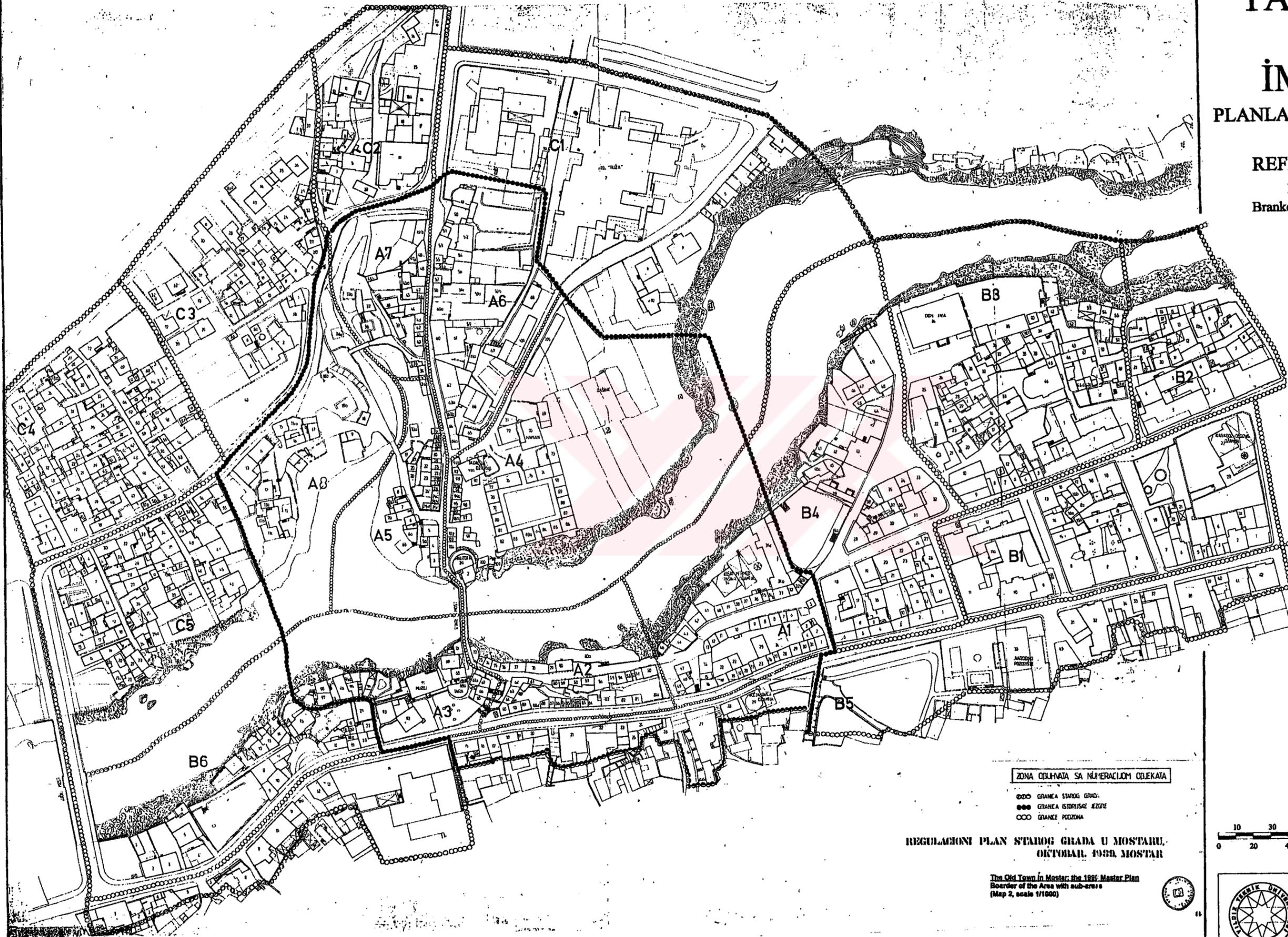
1990 MOSTAR TARİHİ KENT KORUMA İMAR PLANI

PLANLAMA ALANI SINIRLARI
ALTBÖLGELER VE
REFERANS NUMARALARI

Koruma, Planlama ve Mostar Kenti
Brankovac Mahallesi Örneğinde İrdeleme

Yüksek Lisans Tezi
Mimar Mehmet Bengü Uluengin
Danışman: Prof. Dr. Zekai Görgülü

Kaynak: A. Pašić,
Regulacioni Plan Starog Grada u Mostaru, 1990

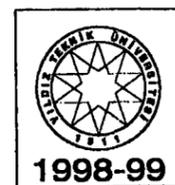
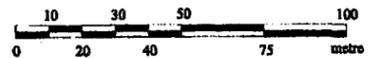

ZONA ODLUČAJA SA NUMERACIONI ODEKATA

- GRANICA STAROG GRADA
- GRANICA ISTORIJSKE ŽEGRE
- ... GRANICA POZICIONA

REGULACIONI PLAN STAROG GRADA U MOSTARU,
OKTOBAR, 1990, MOSTAR

The Old Town in Mostar, the 1990 Master Plan
Boarder of the Area with sub-areas
(Map 2, scale 1/1000)

YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü
Şehir Planlama Anabilim Dalı
Şehir Planlama Yüksek Lisans
Programı

Şekil 3.8 "1990 Mostar Tarihi Kent Koruma İmar Planı"nın sınırlarını

3.3. Brankovac Mahallesi

3.3.1. Çalışma alanının konumu ve seçim nedenleri

Brankovac Mahallesi, Neretva Nehri'nin doğusunda, Tarihî Köprü *Stari Most*'un kuzeyinde yer alır. Çalışma alanının sınırları, kuzeyde sırasıyla Solakovića, Karadžozbegova, Osmana Đikica (Osmancık) ve Knezica Sokakları; doğuda M-17 karayolu; güneyde sırasıyla Alcafića Çıkmazı, Braće Brkića (Brkića Kardeşler), Soldina ve Prvi Maj Sokakları; batıda ise Neretva Nehri tarafından tanımlanmaktadır. Doğu Mostar'ın en önemli iki aksı olan Marşala Tita (Mareşal Tito) Caddesi ve Braće Fejića (Fejića Kardeşler) Caddesi, bölgeyi üç altbölgeye ayırır.

Bölge, kent merkezini çevreleyen 200 m.lik Thunen dairesinde kalmaktadır (Pafta 5). Osmanlı döneminde kent, ilk olarak Brankovac Mahallesi yönünde gelişmiştir. Mostar'ın en eski camii Sinan Paşa Camii (Atik Cami olarak da bilinir), bugün Prvi Maj (1 Mayıs) Meydanı olarak anılan ve mahalle sınırları içinde kalan meydanda bulunuyordu. Halen Brankovac, Tarihî Kent'e en yakın konut alanlarından birisidir. Merkezi konumundan ötürü hem Osmanlı dönemi, hem de Avusturya-Macaristan dönemine ait pek çok mimarî eser mahalle sınırları içinde yer almaktadır. Bölgenin dokusunu zenginleştiren yönetim, kültürel ve dini işlevli bu binalar, çalışma alanı sınırlarının belirlenmesinde etkili olmuştur. Alanın seçimindeki diğer bir etken, her iki dönemin şehircilik özelliklerini yansıtmasıdır: Avusturya-Macaristan döneminde müdahalelerle genişletilen Marşala Tita ve Braće Fejića caddeleri ve bu iki caddeyi birbirine bağlayan sokaklar dışında kalan doku, günümüze değin Osmanlı kent dokusu özelliklerini korumuştur. Genişletilen bu iki aks ise ortogonal kesişimler ile Avusturya-Macaristan dönemi izleri taşımaktadır. Ticaret bölgesine dönüşen Marşala Tita ve Braće Fejića akslarının haricindeki kısım, büyük ölçüde konut alanı olarak kalmıştır.

Hem Osmanlı, hem Avusturya-Macaristan, hem de Yugoslavya dönemi mimarî ve şehircilik özelliklerini yansıttığından; her üç etnik gruba ait önemli binaları içerdiğinden; ve de savaş sonrası başlayan hızlı ve kontrolsüz imar faaliyeti nedeniyle, Brankovac

Mahallesi savaş sonrası kentte gerçekleştirilmesi gereken planlama çalışmaları için bir model teşkil ettiğini ileri sürmek mümkündür.

Ayrıca alanın önemli bir konut bölgesi olması ve kente geri dönen mültecilerin konut ihtiyaçlarının karşılanması için önemli bir potansiyel teşkil etmesi sebebiyle bir an önce planlı olarak sıhhileştirilmesi zarurîdir.

3.3.2. Çalışma alanının 1881'deki durumu

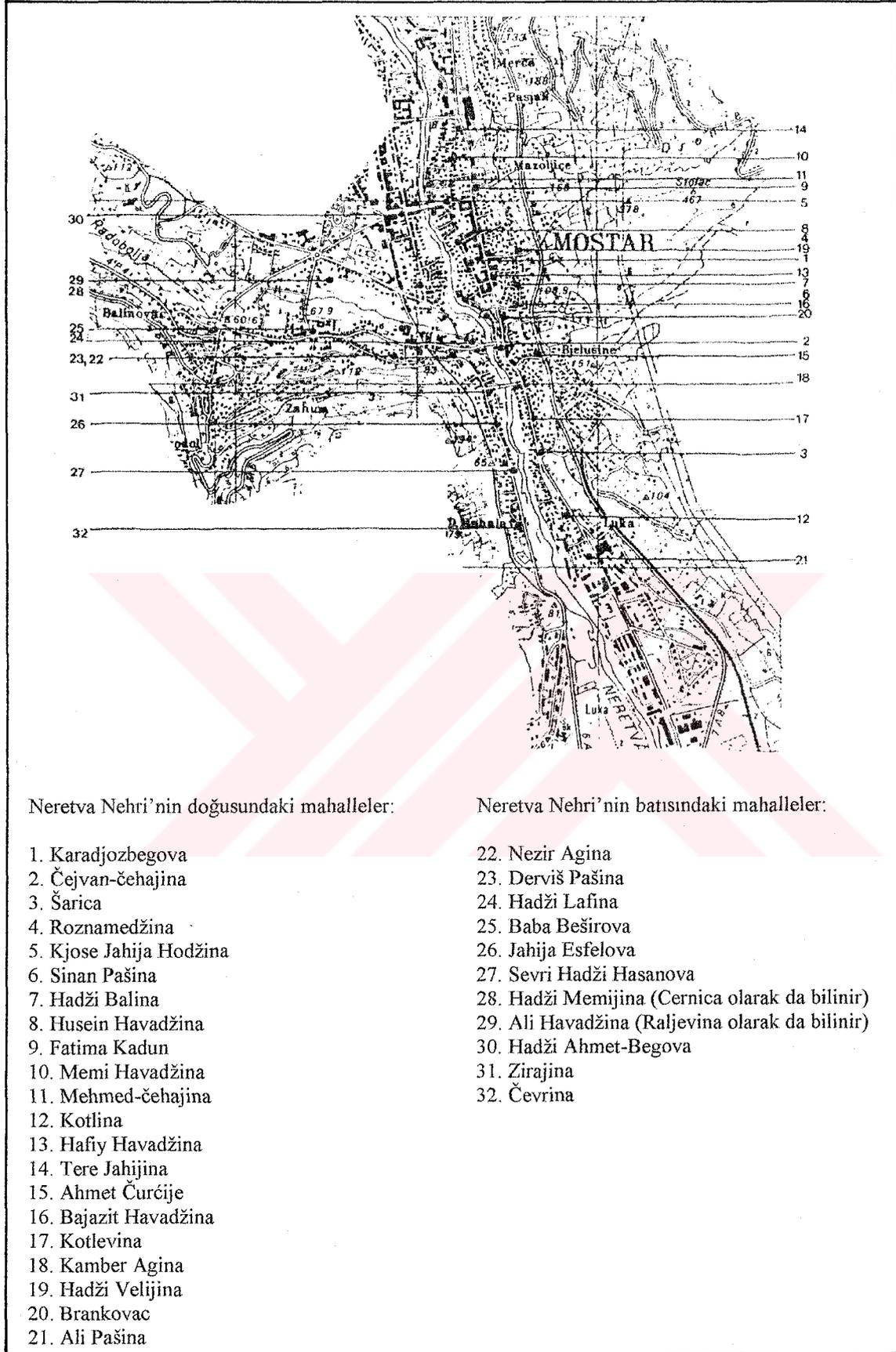
Mostar'ın ilk bilimsel haritası, 1881 yılında Avusturya-Macaristan ordusu tarafından hazırlanmıştır. Bu harita, Avusturya-Macaristan Dönemi'nde yapılan müdahalelerden önce, kentin Osmanlı Dönemi'nde eriştiği son hali belgelediği için çok önemlidir (Şekil 3.11.). Mostar'da halen kullanılan kadastral sistem söz konusu tarihte belirlenmiş ve bu harita üzerine de işlenmiştir.

Bugün 212 parsel üzerinde toplam 386 binanın tespit edildiği çalışma alanında, söz konusu tarihte 287 bina olduğu görülmektedir (Şekil 3.12.). 116 yıllık süre içinde bina sayısında yalnız %34'lük artış olmasına karşın, inşaat taban alanı miktarında %110'luk artış olduğu hesaplanmıştır. Kesitte incelenecek Drage Palavestre Sokağı, o tarihte bir çıkmaz sokaktır. Sokak, doğu ucunda, Šain Evi'ne ait parselde son bulmakta, Braće Čišića Sokağı'na bağlanmamaktadır.

'3.3.6. Anıtlar' başlıklı bölümde değinileceği gibi çalışma alanında 1881 Tarihinde beş camii bulunmaktadır. Bugün bunlardan yalnız biri ayaktadır.

3.3.3. Kent dokusu

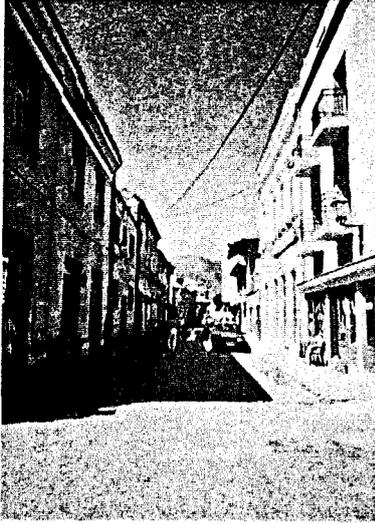
Mostar'ın kent dokusu, yüzyıllar boyunca bölgede egemen olmuş değişik kültürlerin etkisiyle şekillendiğinden homojen değildir. Yine de bazı altbölgelerde, belirli bir kültüre ait doku özelliklerinin hakim olduğu gözlenebilir. Çalışma alanında Neretva Nehri'ne paralel kıyı bölgesi ile Maršala Tita Caddesi'nin doğusunda kalan bölge, belirgin Osmanlı kent dokusu özellikleri taşımaktadır (Bkz 2. Bölüm). Osmanlı kent dokusu, konut işlevini koruyabilmiş geleneksel mahallelerde gözlenebilirken, toprak rantının daha yüksek olduğu ticaret bölgelerinde doku Avusturya-Macaristan döneminde, kimi zaman ise daha yakın

Şekil 3.10. Mostar'daki Osmanlı mahalleleri (Kaynak: Pašić, A. (1994), *Islamic Architecture in Bosnia and Herzegovina*, IRCICA Yayını, İstanbul)

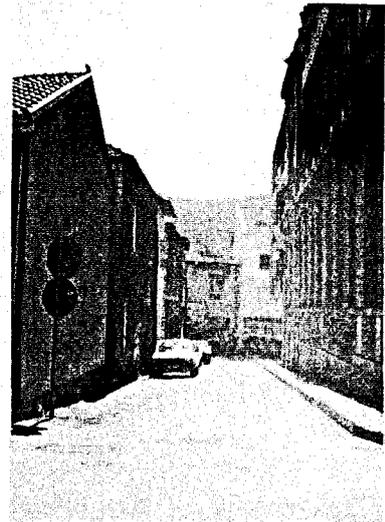
Şekil 3.11. 1881 Tarihli Mostar Haritası

Braće Fejića Caddesi

Braće Fejića Sokağı

Soldina Sokağı

Karadžozbegova Sokağı

Prvi Maj Sokağı

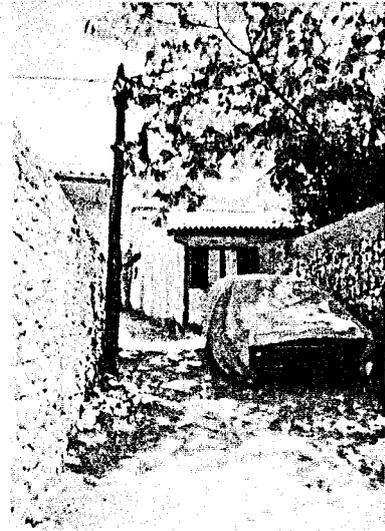
Šerifa Burića Sokağı

Drage Palavestre Sokağı

Osmana Dikića Sokağı

Braće Knezića Sokağı

Şekil 3.13. Çalışma alanındaki cadde ve sokaklar

Mahalle, kent merkezine en yakın boş alanları içerse de, Osmanlı kent dokusunda rastlanmayan açık kamu alanı ve meydan olgusu kentte pek fazla gelişmemiş olduğundan bu boşluklar çok iyi kullanılmayan alanlar olarak kalmışlardır.

Çalışma alanının güneybatısında yer alan Prvi Maj Meydanı kullanılmamaktadır. Neretva, kıyısının dikliğinden ötürü kolayca ulaşılabilinen bir nehir değildir; ancak bu noktada, Prvi Maj Meydanı'nın hemen altında, nehir suyunun alçak olduğu zamanlarda doğal bir kumsal oluşmaktadır. Bu kumsala, meydandan geçildikten sonra merdivenlerden inilerek ulaşılmaktadır. Prvi Maj Sokağı'nın üzerinde bulunan Mostar Kayak Klübü üyeleri, nehre kayaklarını indirmek için bu yolu kullanmaktadırlar. Buna rağmen meydan ölü bir alan olmaktan kurtulamamakta, yalnızca, hemen kuzeyinde yer alan Mostar Merkez Karakolu'na ait araçların park ettiği bir otopark kullanılmaktadır.

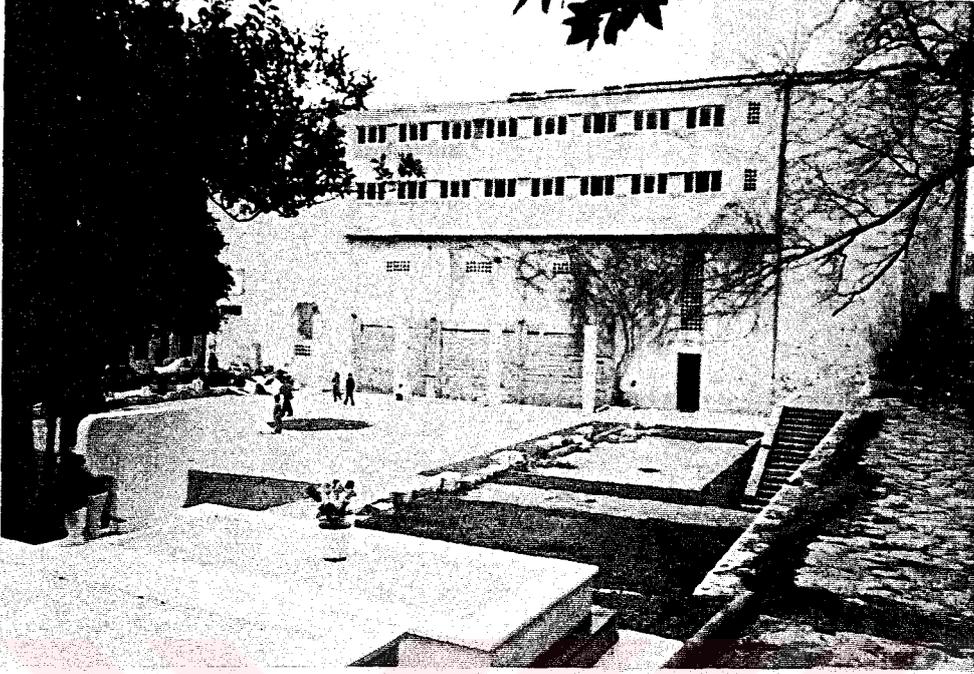
Tiyatronun önünde bulunan açık alan, savaştan önce tiyatronun fuayesi olarak hizmet vermekteyken, binanın kullanılmaz hale gelmesiyle bu işlevini kaybetmiş, ölü bir mekân haline gelmiştir.

B1 altbölgesinde Šerifa Burica Sokağı'nin güneyindeki açık alan da aynı şekilde kullanım dışıdır.

3.3.6. Anıtlar ve önemli binalar

Bölgede 116 yıl önce var olan 5 adet camiden bugün ancak Karadžozbegova Camii ayakta durmaktadır (Şekil 3.16). Mimar Sinan eseri olan Karadžozbegova Camii Vezir-i Azam Rüstem Paşa'nın kardeşi Karagözbey tarafından 1557'de inşa ettirilmiştir. Mostar'ın en büyük ve önemli camisi olmasına karşın basit, kare plan üzerine tek kubbeli plan şeması uygulanmıştır. Kare plandan kubbe tamburuna geçiş stalagtitli pandantiflerle yapılmıştır. Son cemaat mahallinin üzerini üç küçük kubbe örter.

Ana kütle, her kenarı 10.8 m olan bir küpten oluşan caminin kubbe yüksekliği 16 m.dir. Caminin tümü kesme tenelija taşıyla inşa edilmiştir. Caminin içi, yöresel etkiler sonucu, çok renkli kalem işi ile bezenmiştir.

Şekil 3.14. Savaş öncesi tiyatro binasının fuayesi olarak kullanılan açık alan

Şekil 3.15. Bišćević Evi'nin 1905'te çekilmiş fotoğrafı (Kaynak: *Bildarchiv, Osterreichische National Bibliothek, Viyana*)

Prvi Maj (1 Mayıs) Meydanı'nda bulunduğu bilinen ve 1949 yılında yıkılan Sinan Paşa Camii, kayıtlara göre Mostar'ın en eski camisidir. Söz konusu dönemde komşu olduğu konutun avlu duvarında, camiye ait 15.yüzyıldan kalma yazıt halen korunmaktadır. Kentte ilk yerleşim, 1474'de yapılan bu caminin çevresinde gelişmiştir.

Braće Čišića Sokağı ile Braće Šarića Sokağı'nın kesiştiği alanda yer alan Hacı Bali Camii'nin 1612 yılından önce yapıldığı bilinmektedir. 1950 yılında yıkılan caminin yeri, bugün otopark olarak kullanılmaktadır. 1932 yılında yıkılan Hafız Havace Camii, Maršala Tita Caddesi ile Čiče Miličevića Sokağı'nın kesiştiği köşede yer alır. Caminin 1633 yılından önce inşa edildiği bilinmektedir. Yıkıldıktan sonra yerine müftülüğe ait bir bina inşa edilmiştir.

Šerifa Burića Sokağı ile Maršala Tita Caddesi'nin köşesinde yer alan dönemin büyük yapılarından Koski Mehmed Paşa Kervansarayı'nın yeri bugün boştur (Şekil 3.22.). Hanın 1570 yılından önce yapıldığı bilinmektedir. Yıkım nedeni ve tarihi belli olmayan binanın sütunları Ruznameci İbrahim Efendi Medresesi'nin alanında yer almaktadır.

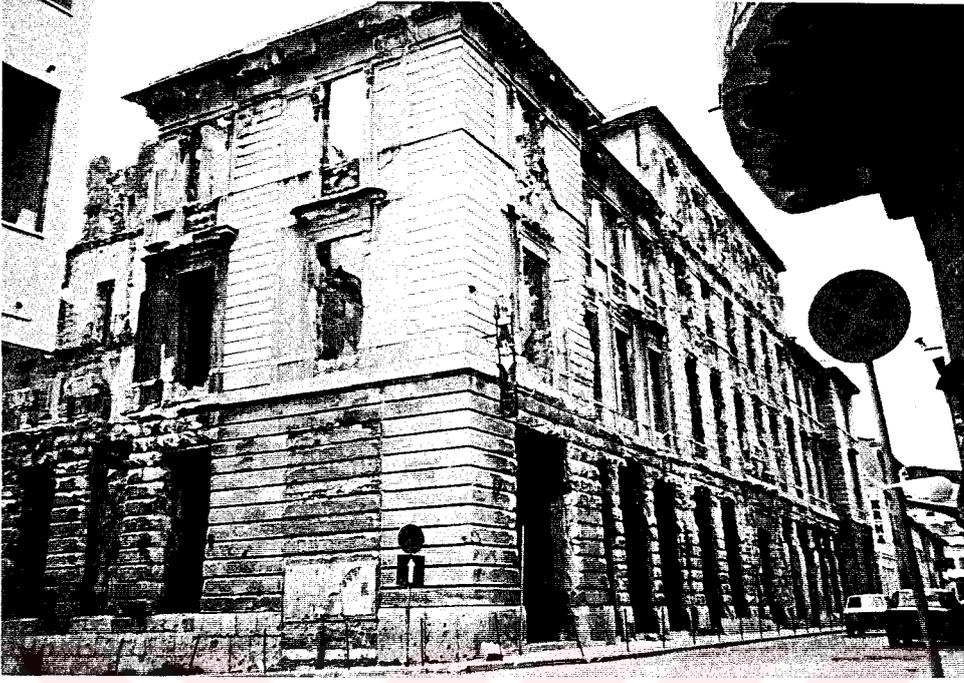
Bišćević Evi:

Balkanlardaki Osmanlı konut mimarisinin en önemli örneklerinden olan Bišćević evi, Neretva Nehri'nin doğu kıyısında yer alır (Şekil 3.15.). Yöresel adı *čošak* (çoşak okunur) olan, nehrin üzerine doğru çıkıntı yapan odasıyla tanınır. 15 m yüksekliğinde iki taş sütun tarafından taşınan *čošak*, üç tarafındaki pencerelerle nehrin manzarasına hakimdir. Yapım tarihi 18. yüzyıl sonu veya 19. yüzyıl başı olarak tahmin edilmektedir. Savaşta fazla hasar görmeyen bina, düşük bir ücret karşılığında, 'Osmanlı Evi Müzesi' olarak gezilebilmektedir.

Üç avlulu yapının hem haremlik hemde selamlık bölümü vardır. Haremlik bölümü bilinmeyen bir tarihte duvarla ayrılmış, Lakišić Ailesi tarafından konut olarak kullanılmıştır. Binanın bu kısmı savaş sırasında bombalanmış ve ağır hasar görmüştür. Yalnız beden duvarları ayakta.

Şekil 3.16. Karadžozbegova Camii'nin 1898'de çekilmiş fotoğrafı (Kaynak: *Bildarchiv, Osterreichische National Bibliothek, Viyana*)

Şekil 3.17. Belediye Binası

Şekil 3.18. Banka Binası

İki katlı kagir binanın çatısı ahşap, çatı örtü malzemesi ise arduvazdır. Selamlık bölümü avlusu deretaşı kaplıdır ve ortada küçük bir havuz bulunmaktadır. Üst kattaki açık sofa, ahşap dikmeler üzerine oturur ve ahşap kafesle kapatılmıştır.

Belediye Binası (*Skupština Opštine*):

Maršala Tita Caddesi'nin batı tarafında yer alır. 1898 yılında yapılan Belediye Binası, Avusturya-Macaristan dönemi mimarisi özellikleri taşır (Şekil 3.17.). Bina, 20. yüzyıl başında Hersek bölge karargâhı olarak Avusturya-Macaristan silahlı kuvvetleri tarafından inşa edilmiş, II. Dünya Savaşından sonra ise sinema ve mağaza gibi işlevleri üstlenmiştir. Savaşa kadar belediye binası olarak kullanılan yapı, savaşta büyük hasar görmüş ve kullanım dışı kalmıştır.

Üç bölümden oluşan binanın orta kısmı dört, yan kısımları üç katlıdır. Kagir yapının taşıyıcı sistemi, dönem yapılarında karşımıza çıkan I profilli çeliktir. Pencereleeri bezemeli olan anıtsal yapının zemin kat cephesinde, rustik taşlar kullanılmıştır.

Banka Binası (*Zemanska Bank*):

Saraybosna'daki binaları ile ünlü mimar Joseph Vancas tarafından tasarlanıp 1910'da inşa edilmiş olan üç katlı yapı, Maršala Tita Caddesi'nin üzerinde yer alır (Şekil 3.18.). Bina banka olarak yapılmış, II. Dünya Savaşı'ndan sonra komünist partinin merkez binası olarak kullanılmıştır. Savaş sırasında önemli ölçüde hasar gören yapı, halen kullanılmaz durumdadır.

Tiyatro:

Maršala Tita Caddesi üzerinde bulunan diğer büyük kütle, bankanın karşısında yer alan tiyatrodur (Şekil 3.19.). 1950'de inşa edilen yapı, masif kütlesi ve sade pencereleri ile döneminin mimarisini yansıtan önemli bir kamu yapısıdır.

Muslibegović Evi:

Mostar'da, halen ayakta bulunan en büyük Osmanlı Dönemi evidir (Şekil 3.21.). Evde bodrum kat, zemin kat, birinci kat ve çatı katı olmak üzere toplam dört ayrı kot bulunur. Ahırları, hizmetçi binaları, yazlık mutfağı ve diğer müstemilâtlarıyla, ilk yapıldığı tarihte

Şekil 3.19. Tiyatro Binası

Şekil 3.20. Şain Evi

geniş bir arsaya yayılmış olan Muslibegović Evi'nden bugün ancak ev, ahır binası ve yazlık mutfak ayakta.

Binanın zemin katı kagir, birinci kat, çatı katı ve çatısı ahşap, çatı örtü malzemesi ise arduvazdır. Avlusu deretaşı kaplıdır ve avlunun kuzeydoğu köşesinde büyük bir sarnıç bulunmaktadır.

Šain Evi:

Bir Sırp aileye ait olan Šain Evi, savaşta ağır hasar görmüştür (Şekil 3.20.). İki katlı binanın zemin katı kagir, birinci kat ve çatısı ahşap, çatı örtü malzemesi ise kiremittir. Avlusu deretaşı kaplıdır ve ortada küçük bir havuz bulunmaktadır.

3.4. Tespit Sonuçları

3.4.1. Fiziksel yapı özellikleri

Çalışma alanı 105 504 m²'dir. Ek1'deki formlar kullanılarak 386 adet bina üzerinde tespit çalışması yapılmıştır.

Bölgede geleneksel değerli 98 bina tespit edilmiştir (Şekil 3.24.). Bu, alan bazında, tüm bölgenin %37'sini oluşturur. Çevreye uyumlu yeni binaların oranı ise, %31'dir. Bu grupta değerlendirilen binalar yeni malzeme ve yapım sistemine sahip olsalar da hacim, yükseklik, parsel yerleşim düzeni, cephe özellikleri, pencere ve kapı boşluk oranları ile Tarihî Kent dokusuna uyum sağladığından ve çoğu zaman avlu duvarlarının ardına saklanarak sokak görünümünde olumsuz bir görüntüye neden olmadığından, 'çevreye uyumlu' olarak nitelendirilmişlerdir. Çevreye uyumsuz bina grubunda ise, malzeme ve yapım yönteminin yanı sıra gubarisi ve kapı ve pencere oranları ile de çevreyle bütünleşmesi söz konusu olmayan binalar yer alır (Çizelge 3.2.).

Binaların hasar durumu incelendiğinde, bölgedeki binaların sadece %24'ünün iyi durumda olduğu tespit edilmiştir. Bu gruba savaş sırasında pek fazla zarar görmemiş ve özellikle savaştan sonra onarım görmüş ve yenilenmiş binalar girmektedir (Şekil 3.25.). Kötü durumda

Şekil 3.21. Muslibegović Evi

geçmişte değişime uğramıştır. Doğu-batı yönündeki düşey kesitlerle inceleme yapıldığında dokudaki bu değişiklik açıkça gözlenebilmektedir (Uluengin, Özilkiz, 1997).

3.3.4. Caddeler ve sokaklar

Bölgeyi ikiye ayıran en önemli cadde, Marşala Tita Caddesi'dir. Günümüzde kullanılmayan Belediye Binası gibi yönetim, tiyatro gibi kültürel ve de ticari işlevli birçok binanın üzerinde bulunduğu cadde, kentin en işlek akslarından birisidir. Caddede kuzeye doğru tek yönlü trafik vardır. Yaklaşık 1,8 km. uzunluğunda olan Marşala Tita Caddesi'nin 260 m.'si çalışma bölgesi sınırları içerisindedir.

1881 Tarihinde Drage Palavestre Sokağı'nın, Šain Evi'yle son bulan bir çıkmaz sokak olduğu *Stadtplan*'dan okunmaktadır.

Bir diğer yaya aksı da, batıda yer alan Brace Fejica Sokağı'dir. Gece bar ve kafeleri ile çok canlı ve hareketli olan sokak, hem pazara hem de kent merkezine giden aksı oluşturur.

Değişik dönemlerdeki müdahalelerle özgünlüklerini yer yer yitirmiş geleneksel mahalleler, bugün farklı bir tehdit altındadır. Mal sahipleri, 1991-95 Balkan Savaşı'nda tahrip olmuş binalarını tamir ederken, binayı, tarihî özelliklerini dikkate almaksızın değiştirmekte ve genişletmektedirler. Bu müdahaleler, geleneksel detayların yok olmasına ve kentin en değerli bölgelerinin geri dönüşü olmayacak şekilde değişmesine yol açmaktadır.

3.3.5. Açık alanlar ve parklar

Bölgedeki sokak şemasında büyük bir değişiklik olmamışken sokak genişliklerinde önemli değişimler söz konusudur. Marşala Tita Caddesi genişletilerek, kenti boydan boya kesen yoğun bir aks haline getirilmiştir. Brace Fejica Sokağı'nı Marşala Tita Caddesi'ne bağlayan sokaklar da aynı dönemde genişletilmiştir. 1882 yılından bu yana korunmuş sivil mimarlık örneğine rastlamak oldukça zordur. Özellikle alanın batı kısmında küçük parselli yapıların yerini büyük kütleli binalar almıştır. Yeşil alan oranında da önemli ölçüde azalma kaydedilmiştir. Doğu kesimde yer alan yeşil doku, M-17 Karayolu'nun yapılması ile yok edilmiştir.

olan binaların oranı ise, %28'dir. Bu gruba giren binalar oldukça zarar görmüş, fakat duvar, çatı gibi bileşenleri kısmen var olan binalardır ve bunların bir kısmı, yeterli sıhhi koşullara sahip olmasalar da, halen kullanılmaktadır (Çizelge 3.3.).

Yapılan tespitler sonucunda, bölgede binaların kat sayıları açısından çok yüksek olmadıkları saptanmıştır (Şekil 3.26.). Çoğunlukla iki katlı yapılarla karşılaşmaktadır. Bunların oranı % 59'dur. Bunu %23'lük bir oranla tek katlı, %16 ile üç katlı yapılar izler (Çizelge 3.4.).

En çok kullanılan yapı malzemesi, %59'luk bir oran ile taş ve tuğladır. Bunu % 39 ile betonarme yapılar izler (Şekil 3.27.). Bölgede varolan ahşap yapı sayısı ise sadece 4'tür (Çizelge 3.5.).

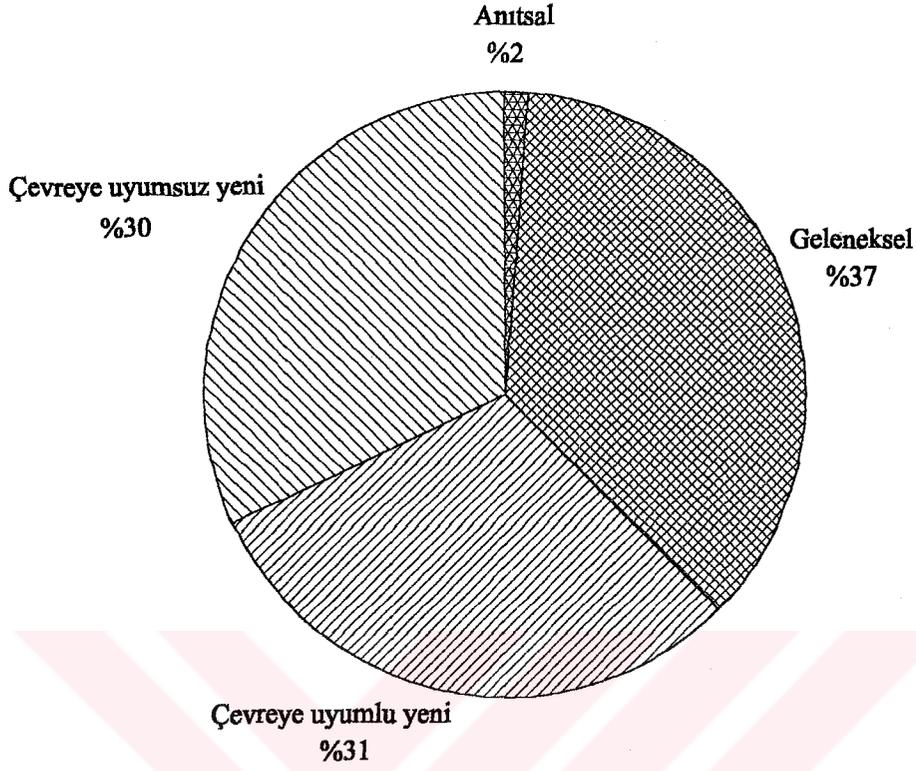
İşlev dağılımı incelendiğinde, planlama alanının metrekare bazında %47'lik oran ile konut ağırlıklı olduğu, bunu % 24'lük oranla boş binaların izlediği görülür. Resmi binalar %12'lik pay alırken ticaret işlevi bölgede ancak %7'lik orana sahiptir. Bunu %5'lik pay ile kültürel binalar, %4'lük pay ile de müstemilâtlar izler. Dini binalar %1, eğitim işlevi %0.4, imalat ise ancak %0.1'lik paya sahiptirler (Şekil 3.28., 3.29.) (Çizelge 3.6.).

Bölgedeki parsellerin büyük çoğunluğu şahıs mülkiyetindedir (Şekil 3.30.). Bu oran %95 olarak tespit edilmiştir. Vakfa ait yapıların oranı %2, kamu yapılarının oranı ise %3 olarak saptanmıştır (Çizelge 3.7.).

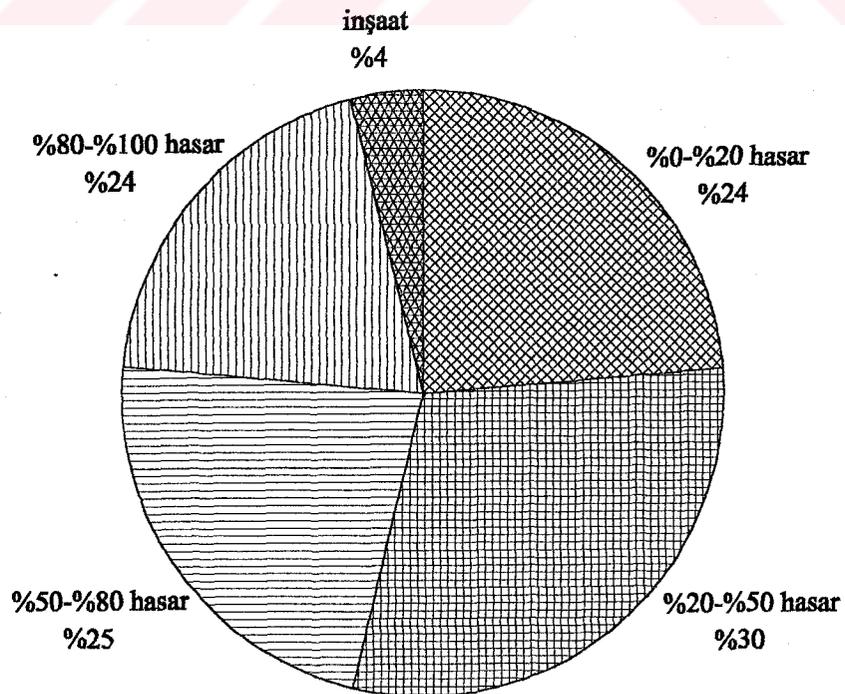
3.4.2. Sosyal yapı özellikleri

Sınırlanan bölge içerisinde 1965 kişinin yaşadığı tespit edilmiştir. Bu nüfusun %25'ini erkek, %29'sını kadın, geri kalan %45'ini çocuklar oluşturmaktadır (Çizelge 3.8.). Çalışma durumu oranları, kentin genelinde hissedilen ekonomik sıkıntının bir aynasıdır. Çalışanların oranının %45, işsiz oranının ise %55 olduğu saptanmıştır (Çizelge 3.9.) Toplam 118 hanede yapılan tespit çalışmasına göre, 28 hanede aileden hiç kimse çalışmamaktadır.

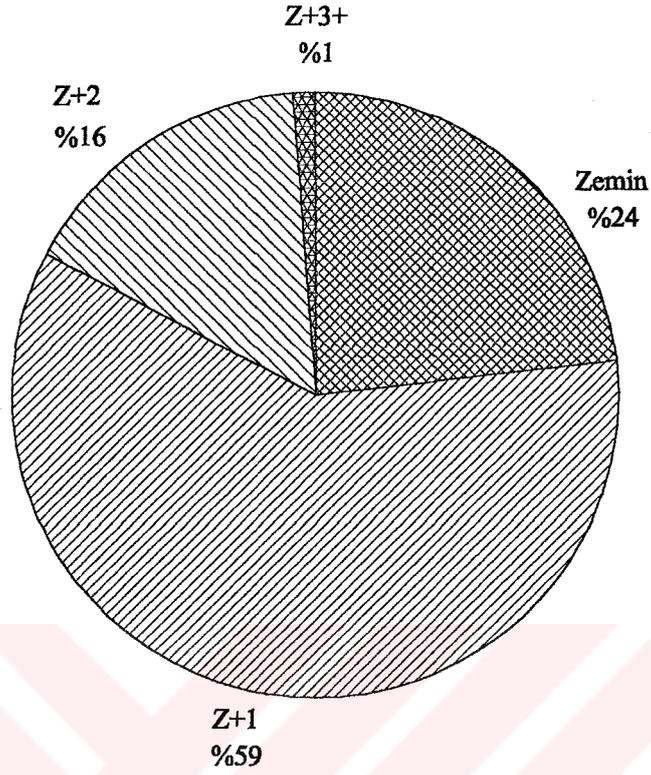
Çizelge 3.2. Çalışma alanındaki binaların tarihî değere göre dağılımları

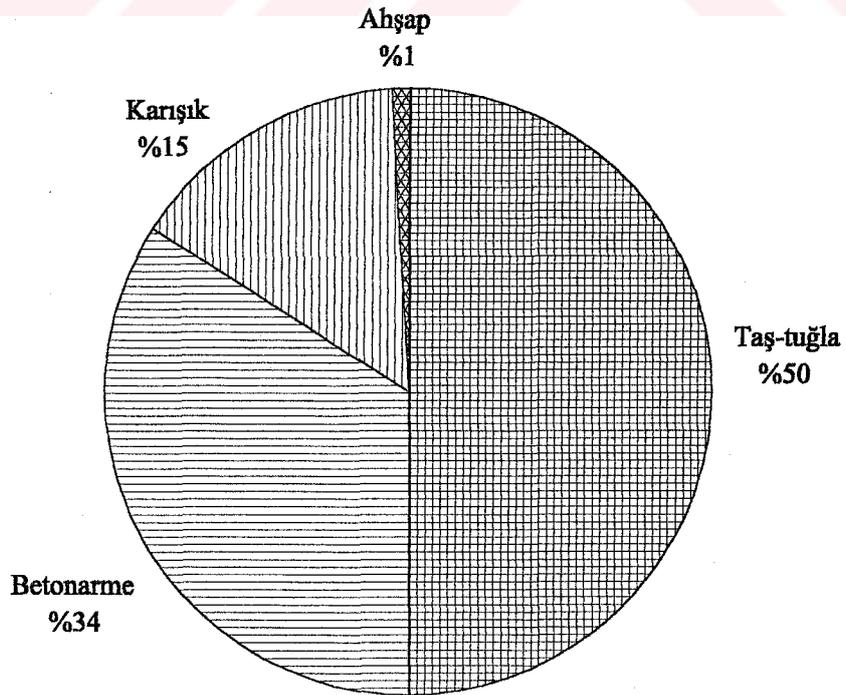
Çizelge 3.3. Çalışma alanındaki binaların hasar durumuna göre dağılımları

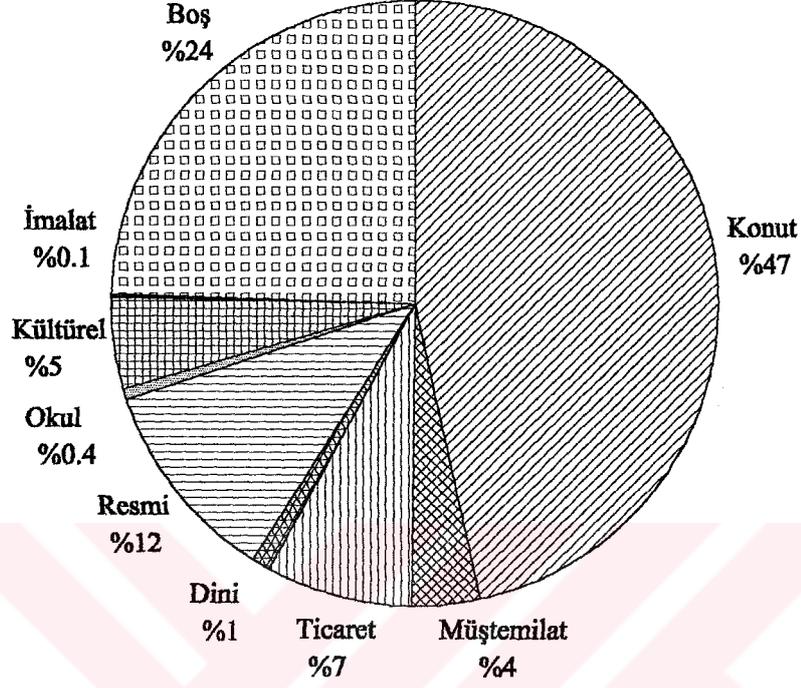
Çizelge 3.4. Çalışma alanındaki binaların kat adetlerine göre dağılımları

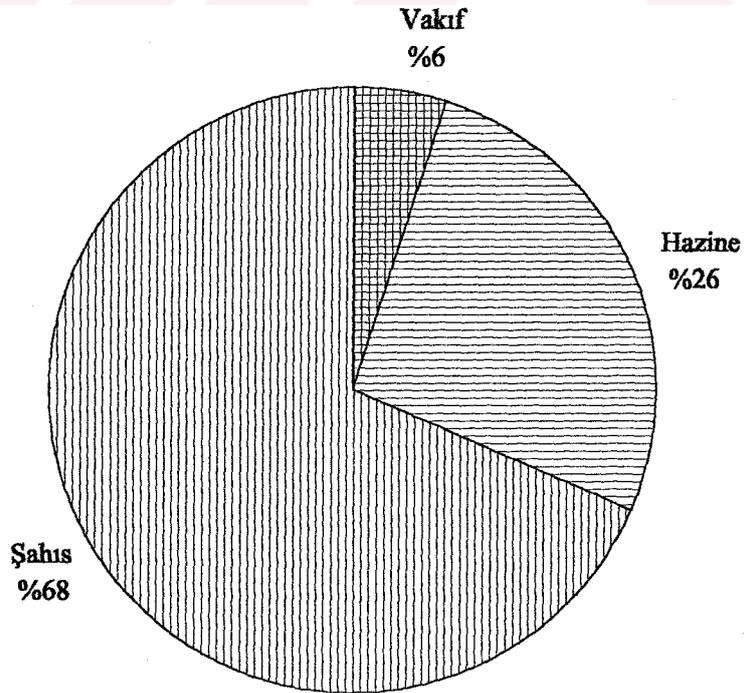
Çizelge 3.5. Çalışma alanındaki binaların yapım malzemelerine göre dağılımları

Çizelge 3.6. Çalışma alanındaki binaların işlevsel dağılımları

Çizelge 3.7. Çalışma alanındaki binaların mülkiyet dağılımları

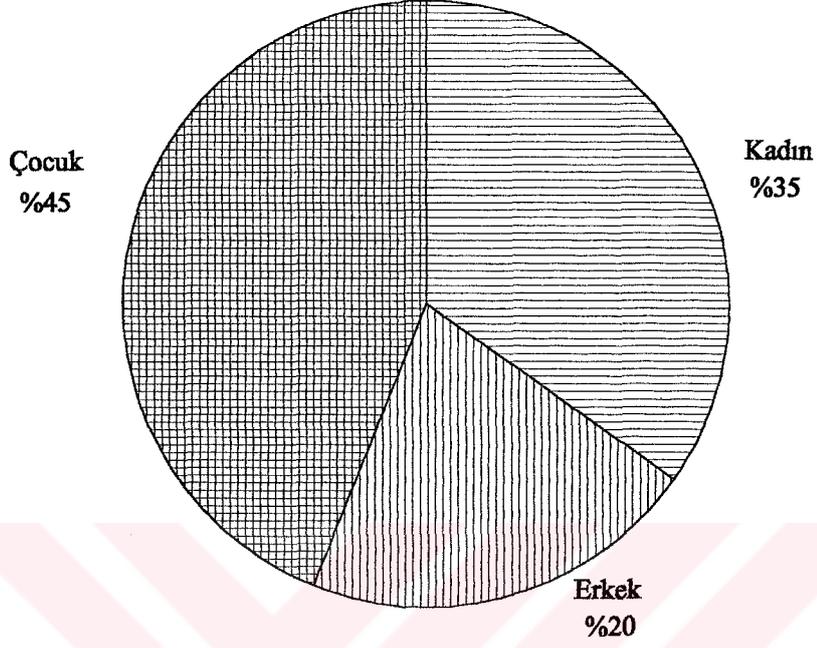
Çalışma alanı sınırları içerisinde, daha çok Müslüman Boşnaklar'ın yaşadığı gözlenmiştir. Etnik grupların, savaş öncesi mahalledeki dağılımları ile ilgili herhangi bir sayısal veriye ulaşmak mümkün olmamıştır.

Daha önce de belirtildiği gibi, Mostar genelinde gözlenen özellikleri yansıtan Brankovac Mahallesi'nde her üç etnik grup yüzyıllar boyunca birlikte yaşamıştır. Bunun en güzel kanıtı, mahallede bir arada bulunan cami, kilise ve sinagogdur. Bu denge, 1991'de çıkan Balkan Savaşına kadar sürmüştür, savaş sırasında bölgenin demografik yapısında önemli değişiklikler olmuştur. Bölgede yaşayan Sırlar kenti terketmiş, Hırvatların çoğunluğu ise, kentin batısına taşınmışlardır.

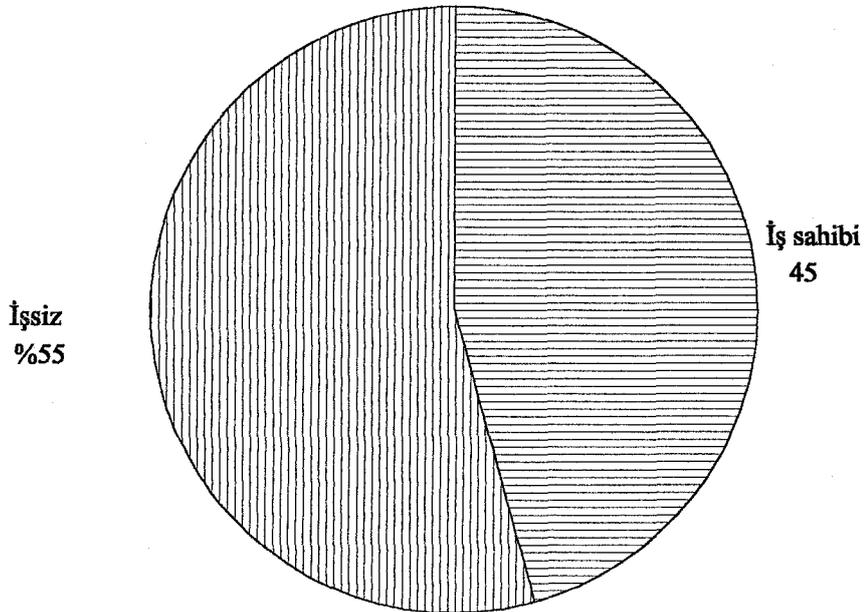
Savaş sırasında kente, çevre köylerden büyük ölçüde göç söz konusu olmuştur. Genellikle tarım ve hayvancılıkla uğraşan bu yeni gruplar yukarıda sözü edildiği gibi, kentte Sırlar tarafından terkedilmiş konutlara ve yıkılmış binaların müstemilâtlarına yerleşmişlerdir. Ekonomik olanaksızlıklar içerisinde olan bu kesim, sıhhi olmayan koşullarda yaşamaktadırlar. Kentteki evleri yıkılmış Müslümanlardan da terkedilmiş Sırp evlerine yerleşenler vardır. Bu grubun en büyük dileği gerekli maddi olanaklara kavuşarak evlerini tamir edebilmek ve kendi evlerinde oturmaktır. Alandaki mülkiyet sorunu gözlenen en büyük sorunlardan biridir. Bu sorun, yapılacak müdahalelerin uygulanma yöntemini de etkileyen bir durum olarak belirmektedir.

Kentte ekonomik ve idarî denge sağlanana kadar, demografik yapıdaki değişikliğin süreceği tahmin edilmektedir. Savaş sırasında Mostar'ı terkeden halkın kente geri geleceği beklenmektedir. Bu durum bir konut gereksinimi, mülkiyet vb. bir çok sorunu da beraberinde getirecektir.

Çizelge 3.8. Cinsiyete göre nüfus dağılım

Çizelge 3.9. İşsizlik oranı

3.4.3. İşleve göre alan hesapları

Çizelge 3.10 İşleve göre alan hesapları

Ada	Bina	Taban Alanı	Kat Adedi	Kat Alanı	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dini	Boş	Diğer
B1	1	114	z	114			114				
	1a	24	z	24		24					
	2	132	z+1	264	132		132				
	3	122	z+1	244						122	
	3a	63	z	63		63					
	4	63	z+1	126	63		63				
	5	56	z+1	112	56		56				
	6	170	z+2	510	170		170				
	7	164	z+1	328	164		164				
	8	1257	z+3	5028						5028	
	8a	107	z	107						107	
	8b	78	z	78						78	
	9	139	z+2	417	278		139				
	10	257	z+2	771	514		257				
	11	635	z+3	1905						1905	
	11a	71	z	71						71	
	12	568	z+3	2272	1704		568				
	13	131	z+1	262	131		131				
	14	94	z+1	188	188						
	15	105	z+2	315							315
	15a	12	z	12			12				
	16	55	z+1	110	110						
	16a	83	z	83	83						
17	20	z	20				20				
18	270	z+2	810	810							
19	113	z	113					113			
20	33	z+1	66	66							
21	31	z+1	62	62							
22	158	z	158						158		
23	115	z	115						115		
		5240		14748	4531	99	1950	113	273	7782	
B2	1	381	z+2	1143						1143	
	2	236	z+1	472						472	
	3	598	z+1	1196				1196			
	4	153	z+2	459				459			
	5	306	z+1	612				612			
	6	91	z	91	91						
	7	94	z+1	188	188						
	8a	38	z	38			38				
	8	27	z+1	54			54				
	9	88	z+1	176	176						
	10	73	z+1	146	146						
	12	211	z+1	422	422						
	13	148	z+1	296	296						
	14	18	z+1	36	36						
	15	29	z+1	58	58						
	16	24	z+1	48	48						
	17	17	z+1	34	34						
	18	79	z+1	158	158						
	18a	15	z	15			15				
	19	49	z+1	98	98						
	20	69	z+1	138	138						
	21	55	z+1	110							110
22	36	z	36							36	

Ada	Bina	Ta	Kat Adedi	Ka	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dini	Boş	Diğer
B2	23	11	z	11		11					
		2846		6035	1889	26	92	2267		1761	
B3	1a	288	z	288			288				
	1b	227	z+3	908	908						
	1c	210	z+3	840	840						
	1d	193	z+3	772	579		193				
	3	77	z+1	154	154		77				
	5	8	z	8		8					
	6	44	z	44			44				
	7	59	z	59			59				
	8	175	z+1	350			88			175	87 imalat
	9	42	z	42	42						
	10	30	z	30			30				
	11	21	z	21			21				
	12	81	z+1	162							162
	13	18	z	18			18				
	14	61	z+1	122	122						
	15	25	z+1	50	50						
	16	54	z+1	108	108						
	17	37	z	37	37						
	18	17	z	17			17				
	19	37	z	37			37				
	20	92	z+2	276	184			92			
	21	84	z	84				84			
	22	152	z+1	304					304		
	23	42	z	42	42						
	24	94	z+2	282	282						
	25	179	z+2	537					537		
	26	79	z+2	237	237						
	27	26	z	26			26				
	29	31	z+2	93	93						
	30	94	z+2	282	282						
	31	71	z+2	213	213						
	32	72	z	72							72
	33	84	z+2	252							252
	34	788	z+1	1576					1576		
	35	203	z	203					203		
	36	60	z	60							60
	37	56	z	56							56
	38	131	z+1	262	262						
	38a	17	z	17			17				
	38b	13	z	13			13				
	39	80	z+1	160	160						
	40	31	z	31			31				
	40a	12	z	12			12				
	40b	24	z	24			24				
	41	21	z	21			21				
	42	29	z	29			29				
	43	22	z	22			22				
43a	95	z+1	190	190							
44	54	z+1	108	108							
44a	44	z	44	44							
45	27	z	27			27					
46	326	z	326							326 Okul	
47	62	z+1	124	124							
47a	8	z	8			8					
47b	25	z	25	25							

Ada	Bina	Ta	Kat Adedi	Ka	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dini	Boş	Diğer
B3	47c	10	z	10		10					
	48	125	z	125	125						
	48a	16	z	16		16					
	49	68	z+1	136	136						
	50	40	z	40		40					
	50b	18	z	18		18					
	51	24	z	24		24					
	52	15	z	15		15				15	
	53	72	z+1	144						144	
	54	50	z+1	100	100						
	55	69	z+1	138	138						
	5430			11144	5647	484	925	2620		1055	im: 87 ok:326
B4	1	122	z	122			122				
	12	27	z	27		27					
	13	105	z+1	210	210						
	14	79	z+1	158	158						
	26	85	z+1	170	85		85				
	27	77	z+2	231						231	
	32	207	z+3	828	621		207				
	33	137	z+2	411						411	
	45	78	z+2	234	234						
	46	78	z+2	234	234						
	47	67	z+2	201	201						
48	57	z	57	57							
	1119			2883	1800	27	414			642	
B8	1	89	z+1	178						178	
	1a	40	z	40		40					
	1b	50	z	50		50					
	2	46	z+1	92	92						
	2a	33	z	33	33						
	2b	24	z	24	24						
	3	51	z+1	102	102						
	12	19	z	19		19					
	13	71	z+1	142	142						
	14	59	z+1	118	118						
	14a	65	z	65		65					
	14b	8	z	8		8					
	14c	24	z	24		24					
	15	70	z	70	70						
	16	83	z	83	83						
	17	10	z	10							
	17a	12	z	12		12					
	18	125	z+2	375	375						
	19	98	z+2	294	196		98				
	20	35	z+2	105	70		35				
	21	51	z+2	153	153						
	22	91	z+2	273	273						
	23	71	z	71	71						
	23a	27	z+1	54	54						
	24	307	z+1	614						614	
	25	62	z+1	124	124						
	25a	45	z	45		45					
26	69	z+1	138	138							
26a	14	z+1	28	28							
27	146	z+2	438						438		
28	35	z	35	35							
29	157	z+2	471						471		
30	53	z	53	53							

Ada	Bina	Ta	Kat Adedi	Ka	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dimi	Boş	Diğer
B8	30a	54	z+1	108	108						
	30b	34	z	34		34					
	30c	21	z	21		21					
	31	95	z+1	190	190						
	31a	22	z	22		22					
	31b	32	z	32		32					
	31c	12	z	12		12					
	32	61	z+1	122	61						
	33	391	z+3	1564	1173			391			
	34	208	z+1	416						416	
	35	73	z+1	146						146	
	36	109	z+1	218						218	
	37	61	z+1	122						122	
	38	86	z+1	172				86		86	
	39	128	z+1	256				256			
	40	58	z+1	116						116	
	40a	36	z+1	72						72	
	41	53	z+1	106				106			
	41a	39	z	39			39				
	42	80	z+1	160						80	
	43	96	z	96	96						
	44	104	z+1	208	208						
	45	98	z+1	196	196						
	46	80	z	80						80	
	46a	65	z	65			65				
	47	70	z+1	140						140	
	47a	7	z	7			7				
	48	51	z+1	102	102						
	48a	32	z	32			32				
	49	59	z+1	118	118						
49a	11	z	11			11					
50	62	z+1	124	124							
51	68	z+1	136	136							
	4596		9584	4897	538	972				3177	
B9	1	95	z+1	190	190						
	1a	18	z	18		18					
	1b	30	z	30		30					
	1c	16	z	16		16					
	2	52	z	52	52						
	2a	45	z	45		45					
	2b	45	z	45		45					
	2c	16	z	16		16					
	2d	55	z+1	110	110						
	3	66	z+1	132	132						
	4	48	z	48	48						
	5	185	z+1	370	370						
	6	59	z+1	118	118						
	6a	58	z	58	58						
	6b	15	z	15		15					
	7	48	z	48	48						
	7a	24	z+1	48						48	
	8	108	z	108	108						
	8a	61	z	61		61					
9	77	z+1	154	154							
9a	21	z	21		21						
10	54	z	54						54		
10a	22	z+1	44	44							
11	102	z+3	408	408							
12	130	z+1	260	260							

Ada	Bina	Ta	Kat Adedi	Ka	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dini	Boş	Diğer
B9	13	184	z+1	368	368						
	13a	13	z	13	13						
	14	94	z+3	376						376	
	15	504	z+3	2016	1512					504	
	16	36	z+1	72	36	36					
	17	39	z	39		39					
	18	173	z+2	519	173	173					
	19	213	z+3	852			213			639	
	20	169	z+3	676	676						
	21	172	z+3	688	688						
	22	258	z+3	1032				1032			
	23	318	z+3	1272				1272			
	24	142	z+3	568	426		142				
	25	161	z+3	644	483		161				
	26	37	z	37	37						
	26	43	z	43	43						
	26a	30	z	30		30					
	27	68	z+1	136	136						
	27b	5	z	5		5					
	28	55	z	55	55						
28a	24	z	24		24						
28b	28	z	28		28						
		4216		11962	6843	602	516	2304		1697	
B10	1	998	z+3	3992							3992 tiyatro
	2	85	z+1	170	170						
	3	150	z+2	450	450						
	2a	22	z	22		22					
	2b	28	z	28		28					
	4	71	z	71	71						
	4a	22	z	22		22					
	5	56	z+1	112	112						
	6	52	z+1	104	104						
	7	46	z	46	46						
	7a	22	z+1	44	44						
	8	84	z+1	168	168						
	9	68	z+1	136	136						
	9a	16	z	16		16					
		1720		5381	1301	88					3992
B12	1	40	z	40		40					
	1a	20	z	20		20					
	2	40	z	40		40					
	3	143	z+1	286	286						
	3a	22	z	22		22					
	3b	21	z	21		21					
	4	16	z	16		16					
	5	86	z+1	172	172						
	6	85	z	85	85						
	7	55	z+1	110	110						
	8	61	z+1	122	122						
	9	42	z	42	42						
	10	73	z+1	146	146						
	11	40	z	40	40						
	12	96	z	96	96						
	13	50	z	50	50						
13a	19	z	19		19						
14	138	z+1	276	276							
15	52	z+1	104	104							
15a	22	z+1	44	44							

Ada	Bina	Ta	Kat Adedi	Ka	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dini	Boş	Diğer
B12	16	39	z+1	78	78						
	16a	10	z	10		10					
	16b	20	z	20		20					
	17	68	z+1	136	136						
	17a	30	z	30	30						
	17b	6	z	6		6					
	18	73	z	73	73						
	18b	20	z	20		20					
	19	37	z	37	37						
	20	35	z	35						35	
	21	71	z	71						71	
	21b	28	z	28		28					
	22	52	z+1	104	104						
	22a	25	z+1	50	50						
	23	42	z+1	84	84						
	24	92	z+1	184	184						
	25	65	z	65		65					
	25a	20	z	20		20					
	25b	17	z	17		17					
	25c	59	z+1	118	118						
	26	43	z	43	43						
	27	83	z+1	166						166	
	28	87	z+1	174						174	
	28a	20	z	20		20					
	29	60	z+1	120						120	
	30	62	z+1	124						124	
	31	55	z+1	110	110						
	32	67	z+1	134	134						
	32	88	z+1	176	176						
	33	19	z	19						19	
	33	16	z	16						16	
	33	45	z	45						45	
	34	90	z+1	180						180	
	35	68	z+1	136	136						
	36	40	z+1	80	80						
	36	42	z+1	84	84						
	37	88	z+1	176	176						
	37a	20	z	20		20					
	37b	25	z	25		25					
	38	67	z+1	134	134						
	38a	20	z	20		20					
	38b	21	z	21	21						
	39	226	z	226					226		
	39a	25	z	25		25					
	39b	67	z+1	134	134						
	39c	46	z+1	92	92						
	39d	41	z+1	82	82						
	39e	68	z+1	136	136						
	40	138	z+1	276	276						
	40a	30	z	30		30					
	40b	78	z	78		78					
	41	49	z+1	98	98						
	41a	22	z	22		22					
	42	80	z+1	160	160						
	43	47	z+1	94	94						
	43a	7	z	7		7					
	44	42	z+1	84	84						
	44a	33	z+1	66	66						
	44b	7	z	7		7					

Ada	Bina	Ta	Kat Adedi	Ka	Konut	Müş-temilat	Ticaret	Resmi	Dini	Boş	Diğer
B12	45	39	z+1	78	78						
	45	40	z	40	40						
	45a	17	z	17		17					
	46	170	z+1	340						340	
	46a	16	z	16		16					
	46b	57	z	57	57						
	47	32	z	32	32						
		4433			7157	4990	651			226	1290
B13	1	251	z+1	502	251					251	
	2a	139	z+1	278	417						
	2	22	z+2	66	22						
	3	97	z	97	97						
	4	80	z+2	240						240	
	5	168	z+1	336	336						
	6	45	z	45	45						
	6a	10	z	10		10					
	6b	10	z	10		10					
	6c	10	z	10		10					
	6d	22	z	22		22					
	6e	16	z	16		16					
	7	270	z+1	540	270		270				
	8	528	z+2	1584					1584		
	8a	70	z	70	70						
	9	63	z+1	126	63		63				
	9a	69	z	69	69						
	10	67	z	67	67						
	11	95	z	95	95						
	11a	67	z+1	134							134
	11b	37	z	37				37			
	12	83	z	83							83
	12a	23	z	23				23			
	13	47	z	47	47						
	14	134	z+2	402	402						
	14a	66	z+1	132		132					
	14b	80	z+1	160		160					
	14c	7	z	7		7					
	15	110	z	110	110						
	16	75	z+1	150	150						
	17	47	z	47	47						
	18	45	z	45	45						
19	73	z+1	146	146							
20	102	z+1	204	204							
20a	37	z	37		37						
20b	35	z	35		35						
21	70	z+1	140	140							
22	35	z	35		35						
23	71	z	71	71							
	3298			6251	3164	474	393	1584		708	

B1		
Konut	4531	%31
Müştemilât	99	%0.7
Ticaret	1950	%13
Resmi	113	%0.8
Dini	273	%2
Okul		
Kültürel		
Boş	7788	%53
Toplam katlar alanı		14748
Toplma taban alanı		5240
EMSAL		2.81

B2		
Konut	1889	%31
Müştemilât	26	%0.4
Ticaret	92	%2
Resmi	2267	%38
Dini		
Okul		
Kültürel		
Boş	1761	%29
Toplam katlar alanı		6035
Toplma taban alanı		2846
EMSAL		2.12

B3		
Konut	5647	%51
Müştemilât	484	%4
Ticaret	925	%8
Resmi	2620	%24
Dini		
Okul	326	%3
Kültürel		
İmalat	87	%0.8
Boş	1055	%9
Toplam katlar alanı		11144
Toplma taban alanı		5430
EMSAL		2.05

B4		
Konut	1800	%62
Müştemilât	27	%0.9
Ticaret	414	%14
Resmi		
Dini		
Okul		
Kültürel		
Boş	642	%22
Toplam katlar alanı		2883
Toplma taban alanı		1119
EMSAL		2.58

B8		
Konut	4897	%51
Müştemilât	538	%6
Ticaret	972	%10
Resmi		
Dini		
Okul		
Kültürel		
Boş	3177	%33
Toplam katlar alanı		9584
Toplma taban alanı		4596
EMSAL		2.09

B9		
Konut	6843	%57
Müştemilât	602	%5
Ticaret	516	%4
Resmi	2304	%19
Dini		
Okul		
Kültürel		
Boş	1697	%14
Toplam katlar alanı		11962
Toplma taban alanı		4216
EMSAL		2.84

B10		
Konut	1301	%24
Müştemilât	88	%2
Ticaret		
Resmi		
Dini		
Okul		
Kültürel	3992	%74
Boş		
Toplam katlar alanı		5381
Toplma taban alanı		1720
EMSAL		3.13

B12		
Konut	4990	%70
Müştemilât	651	%9
Ticaret		
Resmi		
Dini	226	%3
Okul		
Kültürel		
Boş	1290	%18
Toplam katlar alanı		7157
Toplma taban alanı		4433
EMSAL		1.61

B13		
Konut	3164	%51
Müştemilât	474	%8
Ticaret	393	%6
Resmi	1584	%25
Dini		
Okul		
Kültürel		
Boş	708	%11
Toplam katlar alanı		6251
Toplama taban alanı		3298
EMSAL		1.90

GENEL TOPLAM		
Konut	35062	%47
Müştemilât	2989	%4
Ticaret	5262	%7
Resmi	8888	%12
Dini	499	%0.6
Okul	326	%0.4
Kültürel	3992	%5
İmalat	87	%0.1
Boş	18098	%24
Toplam katlar alanı		75145
Toplama taban alanı		32898
EMSAL		2.28

Bölgenin toplam alanı : 105 504 m²
 Toplam taban alanı : 32 898 m²
 Yeşil alan : 1 600 m²
 Yollar : 24 473 m²

3.4.4. Mülkiyete göre alan hesapları

Çizelge 3.11. Mülkiyete göre alan hesapları

ADA	PARSEL	m ²	MÜLKİYET
B1	3358	232	Şahıs
	3342	667	Hazine
	3343	2087	Hazine
	3347	1968	Hazine
	3348	212	Şahıs
	3349	149	Şahıs
	3351	131	Şahıs
	3353	355	Şahıs
	3357	134	Şahıs
	3360	340	Hazine
	3361	415	Şahıs
	3363	765	Hazine
	3364	398	Şahıs
	3365	253	Şahıs
	3366	227	Şahıs
	3368	2513	Vakıf
	3370	215	Şahıs
	10961	Ha: 5827 %53 Va: 2513 %23 Şa: 2621 %24	
B2	3195	795	Hazine
	3196	407	Şahıs
	3198	219	Şahıs
	3200	156	Şahıs
	3201	227	Şahıs
	3203	292	Şahıs
	3205	492	Şahıs
	3207	160	Şahıs
	3208	292	Şahıs
	3210	190	Şahıs
	3211	1057	Hazine
	3212	635	Hazine
		4922	Ha: 2487 %51 Şa: 2435 %49
B3	3213	683	Şahıs
	3218	169	Şahıs
	3219	309	Şahıs
	3220	448	Şahıs
	3223	334	Şahıs
	3225	471	Şahıs
	3226	2229	Hazine
	3227	121	Şahıs
	3233	1291	Hazine
	3235	1544	Hazine
	3247	312	Şahıs
	3249	272	Şahıs
	3251	470	Şahıs
	3254	158	Şahıs
	3258	657	Şahıs

ADA	PARSEL	m ²	MÜLKİYET
B3	3259	216	Şahıs
	3260	269	Şahıs
		9953	Ha: 5064 %51 Şa: 4889 %49
B4	3261	209	Şahıs
	3264	131	Şahıs
	3275	460	Şahıs
	3276	76	Şahıs
	3277	175	Şahıs
	3335	122	Şahıs
	3338	205	Şahıs
	3339	132	Şahıs
	3340	171	Şahıs
	3341	78	Şahıs
		1759	Şa: 1759 %100
B8	3500	466	Şahıs
	3463	366	Şahıs
	3464	272	Şahıs
	3465	256	Şahıs
	3467	108	Şahıs
	3468	873	Şahıs
	3470	142	Şahıs
	3471	152	Şahıs
	3473	273	Şahıs
	3475	350	Şahıs
	3476	444	Şahıs
	3478	185	Şahıs
	3479	290	Şahıs
	3480	99	Şahıs
	3482	173	Şahıs
	3484	103	Şahıs
	3485	103	Şahıs
	3486	199	Şahıs
	3492	171	Şahıs
	3493	110	Şahıs
	3495	269	Şahıs
	3498	403	Şahıs
	3502	207	Şahıs
	3504	146	Şahıs
	3505	97	Şahıs
	3506	98	Şahıs
	3507	137	Şahıs
3508	537	Şahıs	
3510	536	Şahıs	
3511	524	Şahıs	
3512	541	Şahıs	
3515	257	Şahıs	
3523	88	Şahıs	
3525	315	Şahıs	

ADA	PARSEL	m ²	MÜLKİYET
B8	3526	289	Şahıs
	3527	266	Şahıs
	3528	117	Şahıs
	3529	118	Şahıs
	3531	117	Şahıs
		10197	Şa: 10197 %100
B9	3380	2207	Hazine
	3371	244	Şahıs
	3372	173	Şahıs
	3374	175	Şahıs
	3376/1	615	Şahıs
	3377/1	322	Şahıs
	3378	238	Şahıs
	3381	321	Şahıs
	3381/1	315	Şahıs
	3382/1	265	Şahıs
	3384	492	Şahıs
	3385	380	Şahıs
	3386	138	Şahıs
	3388	465	Şahıs
	3389	138	Şahıs
	3390	246	Şahıs
	3393	178	Şahıs
	3394	249	Şahıs
	3395	473	Şahıs
	3401	197	Şahıs
	3403	281	Şahıs
3406	270	Şahıs	
	8382	Ha: 2207 %26 Şa: 6175 %74	
B10	3668	350	Şahıs
	3630	105	Şahıs
	3631	232	Şahıs
	3633	230	Şahıs
	3634	100	Şahıs
	3659	149	Şahıs
	3660	316	Şahıs
	3667	190	Şahıs
	3669	2133	Hazine
		3805	Ha: 2133 %56 Şa: 1672 %44
B12	3459	1467	Vakıf
	3410	350	Şahıs
	3412	168	Şahıs
	3413	115	Şahıs
	3414	111	Şahıs
	3417	298	Şahıs
	3423	882	Şahıs
	3419	655	Şahıs
	3462	408	Şahıs
	3532	273	Şahıs
	3533	371	Şahıs
	3535	138	Şahıs

ADA	PARSEL	m ²	MÜLKİYET
B12	3536	69	Şahıs
	3537	159	Şahıs
	3538	203	Şahıs
	3541	161	Şahıs
	3534	370	Şahıs
	3547	134	Şahıs
	3455	188	Şahıs
	3454	197	Şahıs
	3546	342	Şahıs
	3544	275	Şahıs
	3564	135	Şahıs
	3565	216	Şahıs
	3566	106	Şahıs
	3567	131	Şahıs
	3460	204	Şahıs
	3457	640	Şahıs
	3451	1008	Şahıs
	3452	651	Şahıs
	3456	436	Şahıs
	3428	548	Şahıs
	3427	195	Şahıs
	3426	194	Şahıs
	3442	267	Şahıs
	3441	171	Şahıs
	3447	191	Şahıs
	3446	71	Şahıs
	3449	94	Şahıs
	3448	408	Şahıs
	3440	665	Şahıs
	3438	679	Şahıs
	3434	373	Şahıs
	3430	173	Şahıs
	3433	100	Şahıs
	3435	435	Şahıs
3436	171	Şahıs	
3437	127	Şahıs	
3407/1	335	Şahıs	
3407/2	259	Şahıs	
3409/2	271	Şahıs	
	16588	Va: 1467 %9 Şa: 15121 %91	
B13	2897	1578	Hazine
	2842	74	Şahıs
	2848	413	Şahıs
	2849	131	Şahıs
	2850	507	Şahıs
	2851	260	Şahıs
	2852	208	Şahıs
	2853	228	Şahıs
	2855	396	Şahıs
	2857	148	Şahıs
	2864	621	Şahıs
	2866	164	Şahıs

ADA	PARSEL	m ²	MÜLKİYET
B13	2886	567	Şahıs
	2891	221	Şahıs
	2893	240	Şahıs
	3157	393	Şahıs
	3159	279	Şahıs
	3162	262	Şahıs
	3163	114	Şahıs
	3194	634	Vakıf
		7720	Ha: 1578 %20 Va: 634 %8 Şa: 5508 %72

Hazine	19 296 m ²	%26
Vakıf	4 614 m ²	%6
Şahıs	50 377 m ²	%68
TOPLAM	74 287 m²	%100

Hazineye ait parsellerin ortalama büyüklüğü 1378 m² (en küçük 340 m² (parsel no 3360), en büyük 2229 m² (parsel no 3226)).

Vakıfa ait parsellerin ortalama büyüklüğü 1538 m² (en küçük 634 m² (parsel no 3194), en büyük 2513 m² (parsel no 3368)).

Şahıslara ait parsellerin ortalama büyüklüğü 258 m² (en küçük 69 m² (parsel no 3537), en büyük 1008 m² (parsel no 3451)).

Ortalama parsel büyüklüğü 350 m².

3.5. Sentez

Mostar'ın tarihî mahalleleri, halen hızlı bir dönüşüm içerisinde. Mal sahipleri, 1991-95 Balkan Savaşı'nda tahrip olmuş binalarını tamir ederken, binayı, tarihî özelliklerini dikkate almaksızın değiştirmekte ve genişletmektedirler. Bu müdahaleler, geleneksel detayların yok olmasına ve kentin en değerli bölgelerinin geri dönüşü olmayacak şekilde değişmesine yol açmaktadır.

Geleneksel dokunun karmaşıklığı ve hassasiyeti göz önünde bulundurulursa, tarihî mahallelerin korunmasına yönelik bir imar planı, gelişme alanları için yapılacak planlara kıyasla daha detaylı olmak zorundadır.

Tarihî binaların korunmuşluk durumları ve sahip oldukları mimarî ve kültürel değer, binadan binaya büyük farklılıklar gösterir. Yakın geçmişte yaşanan savaşın yol açtığı hasar Mostar'ın kent dokusunu daha da karmaşık hale getirmiştir. Dolayısıyla müdahale yöntemlerini belirleyecek plan notları genel bırakılamamaktadır. Böyle bir plan parsel bazında, yoruma mahal vermeyecek bir dille yazılmış tanımlamalar getirmelidir.

Mostar'a geri dönmekte olan mültecilerin yol açtığı konut ihtiyacı, hasar görmüş binaların tamir edilmesini acil kılmakta, ancak bu binaların tarihî özelliklerinin korunabilmesi, dikkatli ve zaman gerektiren bir çalışmayı gerektirmektedir.

Parsel bazındaki müdahaleler için, parselde bulunan binaların tarihî, geleneksel, estetik vs. özellikleri göz önünde bulundurularak, en uygun müdahale biçimini tanımlayan 'Müdahale Biçimleri Listesi' hazırlanacak ve bu hal-i hazır haritalara işlenecektir. Plan notlarında, her müdahale biçiminin gerekleri ayrıntılı olarak açıklanacaktır. Söz konusu binalar için önerilen projeler, Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü tarafından, öngörülen müdahale biçimlerine uyup uymadıkları incelenecek ve ancak uygun bulunduğu takdirde inşaat izni verilecektir. Belirlenmiş müdahale biçimlerine uyulmasını cazip kılmak amacıyla, para ve/veya malzeme yardımı, düşük faizli kredi verilmesi, teknik danışmanlık hizmeti verilmesi gibi yöntemlere baş vurulacaktır.

Bina grupları ve yakın çevreleri ile ilgili müdahaleler, ancak gruba ait her binanın restorasyon, onarım, yeni işleve uyarılma v.s. projeleri onaylandıktan sonra uygulamaya geçebilir. Çalışma alanında bu tür gruplara örnek olarak Karadžozbegova Camii, Bišćević Evi, Muslibegović Evi, Šain Evi gösterilebilir.

Tespit edilen sorunların hemen hemen tümünün temelinde, yakın geçmişte yaşanan savaşın bulunduğu söylenebilir.

Savaş, Mostar'da önemli demografik değişikliklere yol açmıştır. Hırvat ve Boşnaklar'ın müttefik olarak Sırlara karşı savaştığı ilk çatışma sırasında, Mostar'daki Sırp nüfus kenti terk etmiştir. Çalışma alanında, Ortodoks kilisesine yakın olması sebebiyle bu alanı tercih eden Sırlar'a ait pek çok mülk vardır. Bu mülklerin çoğu savaş sırasında Hırvat ve

Boşnak bombalarına hedef olmuştur. Harap halde duran bu mülklerin çoğuna mülkiyet sorunundan ötürü müdahale edilememekte, zamanla çöplük haline dönüşmeleri sebebiyle çevre sağlığını olumsuz yönde etkilemektedirler (Şekil 3.31).

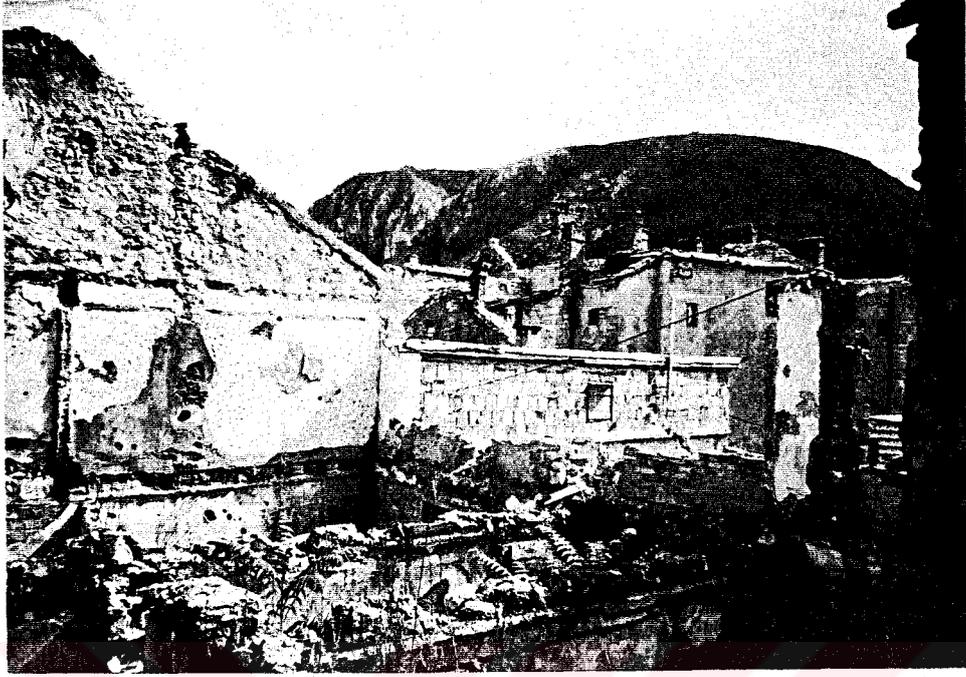
Hırvatlar ile Boşnaklar arasında yaşanan ikinci çatışma ise Mostar'ı ikiye bölmüştür. Savaş öncesinde kentte homojen bir dağılım gösteren Hırvat ve Boşnak nüfustan her biri bugün, kentin kendilerine ait yarısında yoğunlaşmışlardır. Evleri sınırın öteki tarafında kalan aileler, kendilerine ait olmayan mülklerde, çoğu zaman sağlıksız koşullarda barınmaktadırlar. Kendilerine barınabilecek koşulları sağlamak amacıyla aileler, çoğu tarihî eser olan bu mülkleri tahrip eden müdahalelerde bulunmaktadırlar.

Kimi zaman aileler, onarıma sınırının dışında tahrip olmuş binaların avlularınada yaptıkları derme çatma barınaklarda veya müstemilâtlarda sağlıksız koşullarda yaşamaktadırlar (Şekil 3.32.).

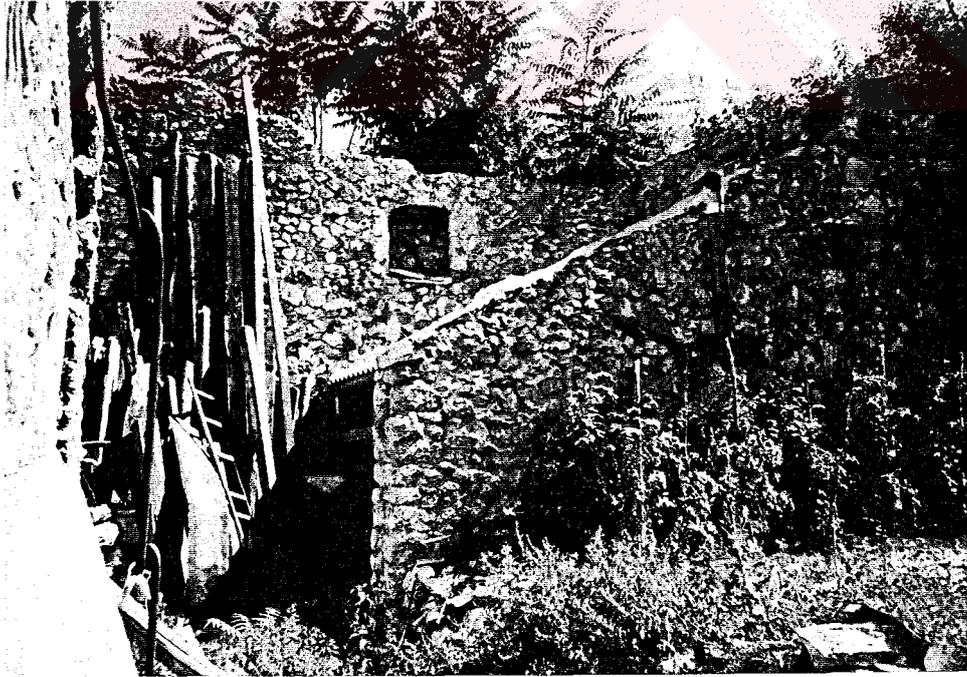
Halen kendi mülklerinde ikamet eden mal sahipleri de, savaşta tahrip olmuş binalarını tamir ederken, binayı, tarihî özelliklerini dikkate almaksızın değiştirmekte ve genişletmektedirler. Bu müdahaleler, geleneksel detayların yok olmasına ve kentin en değerli bölgelerinin geri dönüşü olmayacak şekilde değişmesine yol açmaktadır.

Uluslararası yardım kuruluşları bu durumu yaptıkları malzeme yardımlarıyla daha kötü hale getirmektedirler. İnanların sağlıklı koşullarda barınmaları temel haklarından; ancak bunu elde ederken kültürel mirası yok etmeleri de kabul edilemez. Gönderilen yardım malzemeleri, geleneksel yapım yöntemleriyle uyumsuz, çoğu zaman özgün malzemeyi de tahrip edecek (portland çimentosu gibi) malzemelerdir. Üstelik bu malzemelerin gereğinden fazla miktarlarda gönderilmeleri, mal sahiplerini tarihî eserlere uyumsuz ekler yapmaya yöneltilmektedir. Söz konusu müdahalelerin kimi zaman ruhsatlı olarak gerçekleştirilmeleri, durumun düzeltilmesini daha da güç hale getirmektedir.

Gerek boş parsellere, gerekse savaşta yıkılmış bir binanın yerine inşa edilen yeni binalar genelde gecekondü niteliği taşımakta, çoğu sıvasız ve bitmemiş halde olsa da kullanılmaktadır.

Şekil 3.31. Harabe haline gelmiş binalar

Şekil 3.32. B12 Bölgesi'nde sıhhi olmayan şartlarda yaşayan aileler

Bölgede, Temmuz 1997’de yapılan incelemeye göre %24 oranında kullanılmayan konut mevcuttur. Bu oranın %58’ini yıkık yapılar, 27’sini boş yapılar, %14’ünü de inşaat halindeki yapılar oluşturmaktadır.

Savaşta ciddi şekilde hasar görmüş, kullanılmayan büyük binaların kentin ve bölgenin genel görünümüne olumsuz etkileri vardır. Brankovac Mahallesi’nde bu binalara örnek olarak Belediye Binası, Banka Binası ve Tiyatro gösterilebilir. Onarım masrafları çok yüksek olan bu binalar, kent merkezinde kullanılmayan alan oranını arttırmaktadırlar.

En önemli sorunlardan biri de trafik yoğunluğudur. Yaya trafiğine göre boyutlandırılmış mahalle sokakları, araç trafiği yükünü kaldırabilecek kapasitede değildir. Yol kenarlarına park etmiş araçlar yol kesidini daha da daraltmakta, trafik sıkışıklığını arttırmaktadırlar. Yolun tümünü istila eden araçlardan, yayalara geçecek yer kalmamakta, araçlara göre tasarlanmamış dönemelerde bina köşeleri araçların sürtmelerinden ötürü hasar görmektedir.

Batıdaki anlamıyla meydanlar içermeyen Osmanlı kent dokusu bu özelliğini Brankovac Mahallesi’nde de hissettirir. Avusturya-Macaristan ve daha ileriki dönemlerde yapılan müdahaleler sonucu açılan meydanların çoğunun işlevsiz kaldığı gözlenmiştir. Braće Šarića Sokağı ile Braće Brikića Sokağı’nın kesişim noktasında otopark olarak kullanılan alanla ve Šerifa Burića Sokağı’nın güneyinde kalan boşluk buna örnektir (Şekil 3.36.).

3.6. Planlama Yaklaşımı

Mostar’da planlama ile ilgili en büyük sorun halen yürürlükte bir Nazım İmar Planı’nın bulunmamasıdır.

Mostar, 1991-95 Balkan Savaşı’ndan bölünmüş bir kent olarak çıkmıştır. Neretva Nehri’nin batı yakasında, kısaca “Bulevar” olarak anılan cadde, doğudaki Boşnak nüfus ile batıdaki Hırvat nüfusu birbirinden ayırmaktadır. Söz konusu sınır, hukuken var olmasa da, her iki kesime ait halk karşı tarafa geçmekten kaçınmaktadır, üstelik her iki tarafın merkezi yönetim düzeyinde güdüldüğü politikalar sonucu bu sınır pekiştirilmektedir. Her iki taraf,

Şekil 3.36. Šerifa Burića Sokak'ının güneyindeki açık alan

Şekil 3.37. Mülkiyet sorunundan ötürü müdahale edilemeyen ve çöplük haline gelen binalar

bulevar boyunca kendi kültürünü ön plana çıkartan binalar inşa etmekte, adeta karşı tarafa mevcudiyetini kanıtlamaya çalışmaktadır.

Bu belirsiz ortamda Mostar'ın tümünü kapsayan bir plan hazırlamak mümkün değildir.

Mostar için, sadece Tarihî Kenti içeren bir plan önerisi 1997 yılında UNESCO tarafından hazırlanmıştır. Yetersiz veri ile girilen plan, planlamayı üstlenen kurum olan Venedik Üniversitesi ve projeyi yürüten Profesör Carlo Blasi'nin konu ile ilgili bilgi yetersizliğinden ötürü olgunlaştırılmamış ve sonuçta uygulanmamıştır.

Bu girişimden sonra herhangi bir planlama çalışması gerçekleştirilmemiş, her iki taraf birbirinden bağımsız olarak, kısa vadeli sorun giderici politikalar güder olmuşlardır. Durum öyle çıkmazdadır ki, uluslararası kuruluşların altyapı iyileştirmesi için ayırdıkları fonlar dahî, mevcut imar planı eksikliğinden kullanılamamaktadır.

3.6.1. Genel yaklaşım

Çalışma alanı ile ilgili plan kararları farklı düzeyde geliştirilen iki yaklaşımın sentezi olarak üretilmiştir. Önce makro düzeyde, Mostar içindeki konumu ve işlevi yorumlanarak 'onarma, koruma ve yaşatma' ilkeleri doğrultusunda gelecekteki gelişme baskılarını önleyecek kararlar, daha sonra da mikro düzeyde günümüze ulaşabilmiş tarihî kentsel dokunun korunması, bu dokuya uyumlu yapısal ve mekânsal gelişmeyi sağlayacak kararlar üretilmiştir.

3.6.2. Makro düzeyde kararlar

Mostar'ın Avusturya-Macaristan egemenliği altına girmesinin ardından, zaman içinde tüm yollar araç trafiğine açılmıştır. Eğime dik, merdivenli yollar dahî, üzerleri yeniden kaplanarak araçların geçebileceği hale getirilmiştir. Asfaltın yaygın kullanımının başlamasıyla birlikte de tüm yollar asfalt kaplanmıştır. Bugün, çalışma alanında olduğu gibi tarihî mahallelerin büyük kısmında, eğimden ötürü ilerleyemeyecekleri yollar hariç, araç girişi kısıtlanmış yol bulunmamaktadır. Yaya trafiğine göre boyutlandırılmış mahalle sokakları, araç trafiği yükünü kaldırabilecek kapasitede değildir. Yol kenarlarına park

etmiş araçlar yol kesidini daha da daraltmakta, trafik sıkışıklığını arttırmaktadırlar. Makro düzeyde alınan kararlar doğrultusunda, Braće Fejića Caddesi yayalaştırılacak, ve mahalleler, mahallenin anayollara bağlantısını sağlayan arterler hariç, araç trafiğine kapatılacaktır. Trafiğe kapatılmayan yolların da yol kesitinin yetersizliğinden ötürü, tek yönlü işlemesi öngörülmektedir. Neretva Nehri'nin doğusunda bağlantı sağlanacak anayollar Maršala Tita Caddesi ve M-17 Karayolu'dur.

Böyle bir müdahaleyle birlikte, otopark sıkıntısının doğacağı açıktır, çünkü mevcut durumda araçlar parsel dahilinde veya sokaklara park edilmektedir. Bu nedenle mahalle girişlerinde otoparklar öngörülmüştür. Yine de tüm mahalle sakinlerinin evlerine yakın otopark bulmaları beklenemez, çünkü otopark sahipliliği arttıkça mevcut otoparkların yetersiz kalacağı açıktır.

Gerçekte Mostar büyüklüğünde bir kentte, kent içinde motorlu araç kullanımı gereksiz kalmaktadır. Tarihî mahallelerin en uzağından bile kent merkezine yürüyerek onbeş dakikada ulaşılabilir. Çarşı ve pazardan yük taşınması gerektiği durumlar, ve yürümekte zorluk çekenler (yaşlılar, özürülüler) için cazip toplu taşıma araçları ve güzergâhları belirlenmeli ve işletilmelidir.

3.6.3. Mikro düzeyde kararlar

Geleneksel mahallelerin dar ve kıvrımlı sokakları, oluştukları dönemde, orduların kent içinde kolayca yollarını bulup mahallelere girmelerini engellediği gibi, günümüzde de araç trafiğine engel teşkil etmektedirler. Buna rağmen, çalışma alanında, eğitimden ötürü araçları ilerlemesi mümkün olmayan yollar haricinde tüm yollar araç trafiğine açıktır. Yaya trafiğine göre boyutlandırılmış mahalle sokakları, araç trafiği yükünü kaldırabilecek kapasitede değildir. Yol kenarlarına park etmiş araçlar yol kesidini daha da daraltmakta, trafik sıkışıklığını arttırmaktadırlar. Araç trafiğinin kısıtlanmasıyla, geleneksel mahalleler bir ölçüde ticaret işlevi için cazip olmaktan çıkacakları gibi, yukarıda söz edilen olumsuzluklar da giderilecektir.

3.6.4. Yapılaşma düzeni

Halen geleneksel mahalleler gereğinden fazla yoğunlaşmamıştır, ancak ticaret baskısı sonucu yoğunlaşma tehlikesi altındadır.

Bölge için TAKS ve KAKS kontrolü önerilmediyse de plan notlarının yeni yapılaşma için geçerli hükümlerinden: ‘Yeni yapılacak bina, yıkım öncesi parsel üzerinde bulunan binaların toplam kat alanını geçemez. Uygulama da, parsel üzerinede bulunan mevcut müstakil bina sayısı kadar bina yapılmak zorundadır. Mevcut binaların inşaat alanları tek bir kütle de toplanamaz’ maddesi ile, yoğunluğun kontrol altında tutulması amaçlanmaktadır. Gelişmelerine izin verilmeyen alanların köhneme tehlikesiyle karşı karşıya oldukları bir gerçektir, ancak bir dizi ekonomik önlemlerle Mostar’ın tarihî mahallelerinin köhnemekten korunması amaçlanmaktadır. Kamu yardımları ve yerel yönetimin yatırımlarıyla bölge canlı tutulabilir. Bölgede bulunan binaların, kat alanı itibarıyla %12’sinin kamu binası olması bunu kolaylaştırmaktadır.

Yoğunluğun artması önlemek suretiyle, tarihî doku içinde gelişen ticaret binalarının bu kesimde parsellerin bir kısmında mevcut arka bahçeleri tümü ile yok etmesinin önüne geçilmeye çalışılmıştır.

Özellikle tescilli bina gruplarının yer aldığı yolların cephe hatlarının aynen korunmasına özen gösterilmiştir. Sokak silüeti çıkarılmış olan karakteristik kesimlerde cephe hatlarına aynen uyulmuştur.

Yapı adası içi boş alanların planlaması eskiplandan bağımsız olarak yeni bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu yaklaşımın temel amacı, bu tür yapı adası içi boşluklardan kamu donatım alanlarına ayrılacak kesimin olanaklar ölçüsünde çeşitli parsellerden alınacak parçalardan oluşturulması ve gerekecek kamulaştırmanın çeşitli parsellere dağıtılması öngörülmüştür. Bu uygulama ancak Avusturya-Macaristan Dönemi dokusunda yapılmış geleneksel Osmanlı konutların arka bahçelerinin korunmasına dikkat edilmiştir.

Alışıl gelmiş planlama anlayışının aksine, mevcut binalara yapılacak müdahaleler parsel bazında belirlenmiştir. Üzerinde tarihî bina bulunsun bulunmasın, her parsel için, 'rekonstrüksiyon', 'tipolojik rekonstrüksiyon', 'restorasyon', 'onarım', 'yeni işleve uyarılama (rehabilitation)', 'sıhhîleştirme', 'sürelî bakım', 'yıkım' veya 'çevreye uyumlu yeni bina' olarak belirlenmiş müdahale yöntemlerinden biri önerilmiştir. Silüette incelenmiş sokaklar için, yeni yapılaşma hükümlerine uygun cephe önerileri sunulmuştur.

3.6.5. Donatım alanları

Çalışma alanı büyük ölçüde yaklaşmasını tamamlamış bir bölge olduğundan yeni donatı alanları öngörülmemiştir. Kaldı ki ele alınan alanın sınırlı boyutta olması, bu tür hesapların bölge boyutunda yapılması, gerçekçi sonuçlar alınmasını engelleyecektir.

Çalışma alanının Tarihî Kent sınırları içinde olmasından ötürü, ihtiyaç fazlası dini tesis vardır.

Çalışma alanı içinde ilkokul yoktur, ancak alanın 300 m. kuzeyinde, halen bu bölgeye de hizmet veren bir ilkokul bulunmaktadır. Mahalle muhtarıyla yapılan görüşme sırasında ilkokulun Brankovac Mahallesi'ne de hizmet ettiği, ve halen okul ihtiyacının bulunmadığı öğrenilmiştir.

Brankovac Mahallesi muhtarından edinilen bilgilere göre mahallede halen 1695 kişi yaşamaktadır. Bu, 160 kişi/ha.lık yoğunluğa karşılık gelmektedir. Mahallenin savaş öncesi nüfusu göz önünde bulundurulduğunda, 1102 kişinin (savaş mültecisinin) mahalleye dönmesi beklenebilir. Bu durumda yoğunluk 260 kişi/ha.ra çıkacaktır. İş alanı işlevlerinin (ticaret, resmi) kapladığı toplam alanın (%7+%12=%19) konut işlevinin kapladığı alandan (%47) az olması, bu yoğunluğun gündüz fazla artmayacağını göstermektedir.

Yeşil alan hesapları kişi başına 7 m²'den yapıldığında alanda 14 000 m² yeşil alana ihtiyaç duyulduğu, ancak mevcutta yalnız 1600 m² yeşil alan olduğu görülmektedir. Bu alan teknik olarak gerekli rakkamın neredeyse %10'u ise de, geleneksel konut bölgelerinde tüm binalarda bahçe bulunması nedeniyle yeterli görülmektedir.

3.7. Brankovac Mahallesi, Drage Palavestre Sokağı ile İlgili İncelemeler

Kent dokusundaki değişimi gözleyebilmek için en elverişli aracın doęu-batı yönündeki düşey kesitlerle inceleme yapmak olduğuna değinilmişti. Planlama alanını doęu-batı yönünde kesen en önemli aks, Neretva Nehri'nden başlayarak sırasıyla Biřčevića Sokağı, Braće Fejića Sokağı ve Drage Palavestre Sokağı'ndan geçen akstır. Bu üç sokak içinde en uzununu Drage Palavestre Sokağı olduğundan, metinde söz konusu sokaklar grubu Drage Palavestre Sokağı olarak atfolunacaktır.

Yaklaşık 310 m. uzunluğundaki sokağın üzerinde Biřčević Evi, Belediye Binası, řain Evi gibi önemli binalar yer almaktadır. 1881 tarihli Mostar haritası incelendiğinde (şekil 3.12.) sokağın o dönemde řain Evi'nde biten bir çıkmaz sokak olduğü görülür. Yine aynı haritadan, sokağın Marřala Tita Caddesi ile kesişiminin güneydoğu köşesinde, Marřala Tita Caddesi boyunca güneye doğru uzanan dükkanlar olduğü anlaşılmaktadır. Caddenin genişletilmesi sırasında bu dükkanlar yıkılmıştır. Bugün belediye binasının bulunduğu parselin, 1881 senesinde 12 ayrı parsel olduğü görölmektedir. Karadžozbegova Camii'nin güneyinde yer alan parkın yerinde ise, iki adet bina vardır.

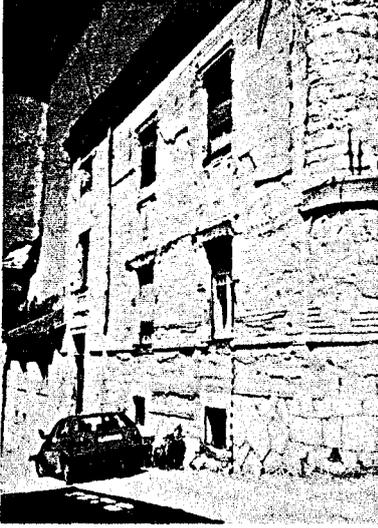
Sokağın en ilginç özelliklerinden birisi, kuzey tarafındaki yapı adasının Avusturya-Macaristan Dönemi'ndeki müdahaleler sonucu daha yüksek binalardan oluşan bir dokuya sahip olması, buna karşın sokağın güneyindeki yapı adasının büyük ölçüde Osmanlı kent dokusu özelliklerini muhafaza etmesidir. Bu özelliğiyle sokak, birbirinden farklı iki silüete sahiptir.

Avusturya-Macaristan Dönemi ve daha geç dönemlerde tevhid edilmiş 3211, 3212, 3235, 3363 ve 3347 numaralı parsellerde 1881'de sırasıyla 3, 3, 2, 3 ve 12 ayrı parsel bulunduğu gözlenmektedir. Bunlardan sonuncusu çalışma alanında, hem yatayda hem düşeyde en büyük kütle olan Belediye Binası'na ait parseldir. Toplamda bakıldığında 23 ayrı parselden 5 parsel elde edilmiştir. Sadece planda bakılsa dahi, bu dönemde yapılan müdahalelerin mevcut kent dokusuyla ne denli uyumsuz olduğü görölebilir; kaldı ki bu kütleler üçüncü boyutta da mevcut dokuyla son derece uyumsuzdur.

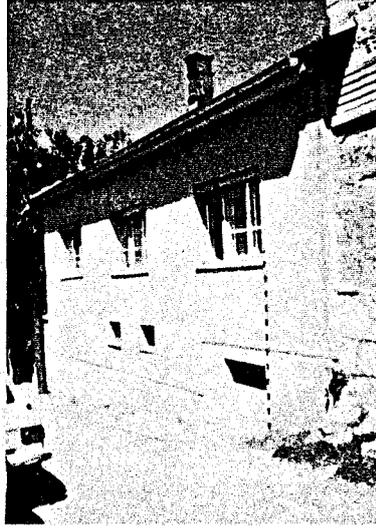
Sokak boyunca doğuya doğru ilerlendiğinde doluluk/boşluk oranının düştüğü görülür. Topografyanın da etkisiyle kentin daha çok nehre paralel gelişmiş, yamaçlara doğru gelişim nisbeten yavaş olmuştur.

Sokağın Osmanlı Dönemi'nde basamaklı olduğu tahmin edilmekteyse de, söz konusu tarihte çekilmiş fotoğraf bulunamadığından bu konu belirsizdir. Ancak sokağın hemen kuzyindeki Osmana Đikica Sokağı'nın o tarihte, güneydeki Bajatova Sokağı'nın ise halen basamaklı oluşu bu tahmini kuvvetlendirmektedir. Her halükârda, 3474 numaralı parselde bulunan B8/43 kodlu binanın girişine bakıldığında, sokağın zemin kotunun yükselmiş olduğu anlaşılmaktadır. İmar planı ve kentsel tasarım önerilerinde sokağın kotunun Osmanlı Dönemi'ndeki kotuna indirilmesi ve tekrar basamaklanması öngörülmektedir. Basamaklanmasıyla birlikte sokak yalnız yaya trafiğine hizmet eder hale gelecektir.

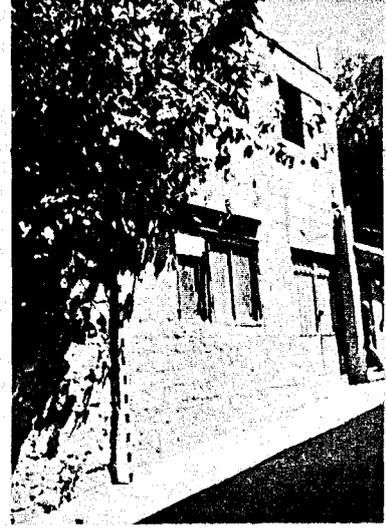
B8 yapı adasının Drage Palavestre Sokağı cephesinde Osmanlı Dönemi'ne ait binalar çoğunluktadır. Bunlardan 3473, 3474 ve 3475 numaralı parsellerde olanlara, eseri tahrip edici müdahaleler yapılmışsa da restorasyonları mümkün görülmektedir.

B9/5

B9/6

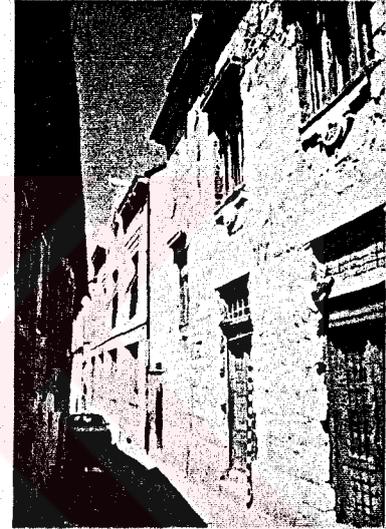
B9/7a

B9/10

B9/11

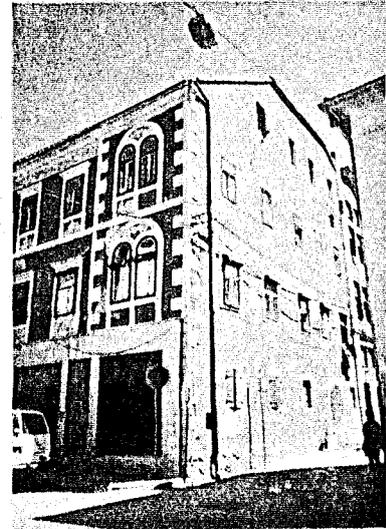
B9/12

B9/13

B9/14

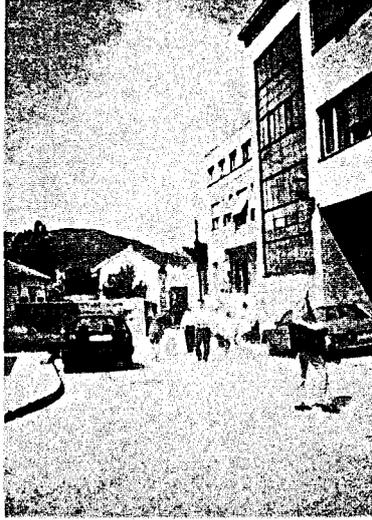

B9/15

Şekil 3.39. Drage Palavestre Sokağı'ndaki binalar

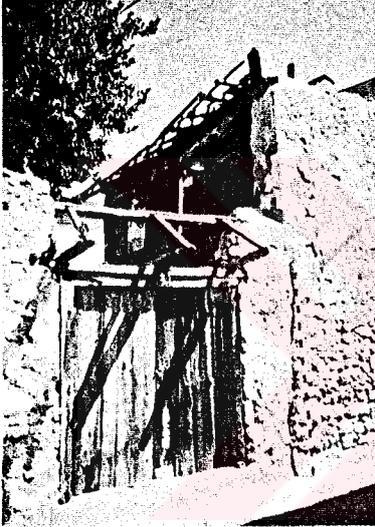
B1/7

B2/3

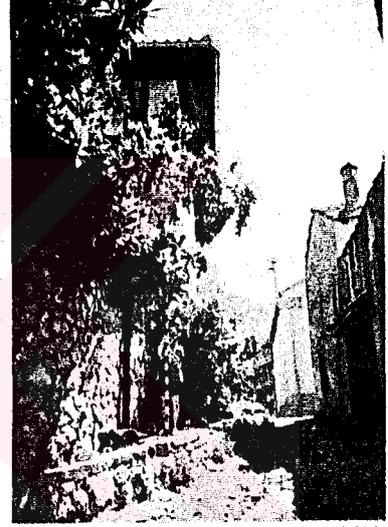
B2/4

B2/21

B2/18

B2/19

B8/1

B8/50

B8/48, B8/49

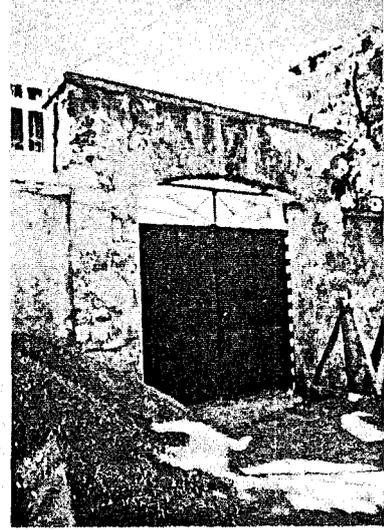
Şekil 3.40. Drage Palavestre Sokağı'ndaki binalar

B8/47

B8/43, B8/44

B8/39

B8/38

B1/18, B3/1

B3/48, B3/49

B1/8

B3/55

B3/55

Şekil 3.41. Drage Palavestre Sokağı'ndaki binalar

4. BRANKOVAC MAHALLESİ KORUMA İMAR PLANI

4.1. Mostar'da Tarihî Çevre Koruma

1991-1995 Balkan Savaşı'na değin çok iyi korunmuş bir kent olan Mostar savaşta sahip olduğu mimari mirası büyük ölçüde kaybetmiştir. Yeniden yapılanma çalışmaları savaş sırasında başlamış, savaş sona erdiğinde hız kazanmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında çok tartışma konusu olmuş bir konu, hasar görmüş tarihî kentlerde rekonstrüksiyon yapılıp yapılmayacağıdır. Savaş sonrası Leningrad, Varşova ve Dresden gibi kentlerin tarihî kısımları, savaş öncesi durumlarına sadık kalınarak, aynen inşa edilmiştir (Shankland, 1975). Bilimsel restorasyonda, rekonstrüksiyon tercih edilen bir yöntem değildir; ancak savaşın amacı etnik grupların asimilasyonu olduğunda, kültürel yapılar özellikle hedef haline gelmekte ve yok edilmeleri bir bakıma savaşın kazanılması anlamına doğurmaktadır. Bu durumda savaşın yarattığı psikolojik zararın giderilmesi ve saldırıya uğramış etnik grubun itibarının iadesi, ancak kendi kültürüne ait yapıların yeniden inşa edilmesiyle mümkündür.

Simgesel değer taşıyan binalar için hal böyleyken, konut dokusunun korunması için halktan aynı derecede destek geldiği söylenemez. Mostar'ın demografik yapısını inceleyen bölümde de belirtildiği gibi Mostar'ın nüfusu savaş öncesine göre büyük ölçüde değişmiştir. Savaştan kaçan halkın yerini çevre yerleşmelerden gelen halk doldurmuştur. Köylerde yaşamaya alışmış, kent kültürüyle tanışık olmayan bu halk için, 'tarihî eserlerin korunması' çok yabancı bir kavramdır. Özellikle savaş gazileri, Mostar'ın düşmana karşı savunulması için büyük özveride bulduklarından kendilerini tüm haklara sahip görmektedirler. Bu haklara, 'imar kanunlarından muafiyet' de dahildir. Konutlarını diledikleri gibi değiştirip, büyütme, kat eklemeye, genişletmeye hakları olduğunu sanarlar. Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü başkanı Zijad Demirović'e göre Mostar'ın tarihî mahalle dokusuna, savaşta verilen zarardan çok savaş sonrası imar faaliyetleriyle zarar verilmiştir. Bu zarara, uluslararası yardım kuruluşları da, bilinçli ya da bilinçsizce katkıda bulunmaktadırlar: geleneksel yapı sistemleriyle

bağdaşmayacak malzemelerden oluşan yardım paketleri, bu malzemelerin geleneksel konutları tamir etmekte kullanılmaları sonucu, tarihî dokuyu tahrip etmektedir.

Söz konusu müdahalelerin çoğunlukla kalifiye olmayan, özellikle de tarihî binalarla çalışma konusunda tümüyle deneyimsiz işçilerce yapılması daha da vahim sonuçlar doğurmaktadır. Bu uygulamaların çoğunun ruhsatlı olması, durumu iyice karmaşıklığa sokmakta, yapılacak yeni müdahalelerin yasal bir tabana oturtulmasını güçleştirmektedir.

Geleneksel dokunun karmaşıklığı ve hassasiyeti göz önünde bulundurulursa, tarihî mahallelerin korunmasına yönelik bir imar planı, gelişme alanları için yapılacak planlara kıyasla daha detaylı olmak zorundadır.

Tarihî binaların korunmuşluk durumları ve sahip oldukları mimari ve kültürel değer, binadan binaya büyük farklılıklar gösterir. Yakın geçmişte yaşanan savaşın yol açtığı hasar Mostar'ın kent dokusunu daha da karmaşık hale getirmiştir. Dolayısıyla müdahale yöntemlerini belirleyecek plan notları genel bırakılmamaktadır. Böyle bir plan parsel bazında, yoruma mahal vermeyecek bir dille yazılmış tanımlamalar getirmelidir.

Mostar'a geri dönmekte olan mültecilerin yol açtığı konut ihtiyacı, hasar görmüş binaların tamir edilmesini acil kılmakta, ancak bu binaların tarihî özelliklerinin korunabilmesi, dikkatli ve zaman gerektiren bir çalışmayı gerektirmektedir.

Daha önce de belirtilen demografik yapıdaki değişim, yapılarla ilgili kararları etkilemekte, uygulamaya geçilmesinde bir engel oluşturmaktadır. Bu nedenle mülkiyet karmaşasının en kısa zamanda çözülmesi, bölge içerisinde yer alan mülklerin sahiplerinin tespit edilerek görüşmelere başlanması gerekmektedir.

Tarihî dokunun yaşatılabilmesi için kullanılması gerekir. Binanın inşa edildiğindeki işlevi bugün, ekonomik veya sosyal nedenlerle geçerliliğini kaybetmişse, binaya yeni bir işlev bulmak gerekir. Bu işlev kimi zaman binaya bazı ekler yapılmasını, en azından binanın

sıhhlleştirilmesini gerektirir. Planlama alanının konumu göz önünde bulundurularak bu işlevlerin, ticaret, kültürel, turistik işlevler ile konut işlevi olması öngörülmüştür.

4.2. Dokuya Yapılacak Müdahaleler ve Uygulama İlkeleri

1991 yılında savaşın patlak vermesinden önce Mostar'da yürürlükte olan koruma planı başarıyla uygulanmaktaydı. Bunun somut kanıtı Mostar Tarihî Kenti'nin korunmasındaki başarılarından dolayı Stari Grad Enstitüsü'ne 1986 yılında verilen Ağa Han Mimarlık Ödülü'dür. Mostar Tarihî Kenti'nin korunmasına yönelik son çalışma 1990 senesinde onanan nazım imar planıdır. Ne yazık ki bu plan ancak bir yıl uygulamada kalabilmiş, savaş süresince zorunlu olarak askıya alınmıştır. Ancak plan, aksine herhangi bir karar alınmadığından halen yürürlükte. Tabii ki savaş sırasında meydana gelen değişiklikler planın uygulanabilirliğini yok etmiştir, ancak yine de bu çalışmada alınan kararların 1990 Nazım İmar Planı kararlarıyla uyum içinde olmasına dikkat edilmiştir.

Mostar'ın tarihî mahalleleri, halen hızlı bir dönüşüm içerisinde. Mal sahipleri, 1991-95 Balkan Savaşı'nda tahrip olmuş binalarını tamir ederken, binayı, tarihî özelliklerini dikkate almaksızın değiştirmekte ve genişletmektedirler. Bu müdahaleler, geleneksel detayların yok olmasına ve kentin en değerli bölgelerinin geri dönüşü olmayacak şekilde değişmesine yol açmaktadır.

Geleneksel dokunun karmaşıklığı ve hassasiyeti göz önünde bulundurulursa, tarihî mahallelerin korunmasına yönelik bir imar planı, gelişme alanları için yapılacak planlara nazaran daha detaylı olmak zorundadır.

Tarihî binaların korunmuşluk durumları ve sahip oldukları mimari ve kültürel değer, binadan binaya büyük farklılıklar gösterir. Yakın geçmişte yaşanan savaşın yol açtığı hasar Mostar'ın kent dokusunu daha da karmaşık hale getirmiştir. Dolayısıyla müdahale yöntemlerini belirleyecek plan notları genel bırakılmamaktadır. Böyle bir plan parsel bazında, yoruma mahal vermeyecek bir dille yazılmış tanımlamalar getirmelidir.

Mostar'a geri dönmekte olan mültecilerin yol açtığı konut ihtiyacı, hasar görmüş binaların tamir edilmesini acil kılmakta, ancak bu binaların tarihî özelliklerinin korunabilmesi, dikkatli ve zaman gerektiren bir çalışmayı gerektirmektedir.

4.2.1. Koruma stratejisi

Tamirat ve yeniden yapım işlemi, gereken müdahalenin ciddiyetine, aciliyetine ve söz konusu anıt veya tarihî eserin önemine göre kaynakların dağıtımı ve gereken malzeme için kaynak altyapısı (perakkende satış noktaları) oluşturulması için bir plan ve stratejiyi içermelidir.

1. Öncelikli müdahale: Önemli anıtların sağlamlaştırılması, dokunun sağlamlaştırılması
2. Tamirat ve yeniden yapım
 Önemli anıtlar: Kültürel önem, ekonomik geçerlilik
 Konutlar: Kente dönmekte olan mültecilerin kullanacağı konutların tespit edilmesi
 Sıhhileştirme
3. Uzun vadeli hedefler: İkinci derece anıtların sağlamlaştırması, uyumlu yeni işlevlerin bulunması, bakım programlarının oluşturulması, doğru bakım yöntemlerinin kullanılması amacıyla profesyonel danışmanlık hizmetinin kurulması, eğitim v.d.

4.2.2. Koruma ilkeleri

Sağlamlaştırma işlerinde her bina ayrı ayrı değerlendirilecek ve işlevini sürdürüp sürdüremeyeceği, yeni işlev verilerek kullanılabilmesi veya yıkılıp yenilenmesinin gereği göz önünde bulundurularak yapılacak müdahaleye karar verilecektir. Bu kararların her biri söz konusu binaya özgü olsa da, daha önceden belirlenmiş ortak prensipler çerçevesinde alınmalıdır.

Bu ilkeler, uygulanabilmelerini sağlamak amacıyla her müdahale için neyin izin verilebilir, neyin izin verilemez olduğunu belirleyen kanun niteliğinde olmalıdırlar. Aşağıdaki kanunlar sayesinde yapılacak müdahalelerin niteliği kontrol altında tutulabilir:

1. Binanın değerlendirilmesi, daha önceki işlevi ve öngörülen yeni işlev ışığında yapılmalıdır. İşlevsiz bir binanın restorasyonu, yalnızca görsel kaygılar sonucu arzulanabilir.
2. Binanın, yıkılıp yenisinin yapılmasındansa tamir edilip kullanılması yeğlenmelidir.
3. Yapılan müdahale, daima minimumda tutulmalıdır. Binanın yapısal stabilitesini sağlayacak müdahalelerin dışındaki müdahaleler konusunda cimri davranılmalıdır.
4. Onarım için yeni malzeme gerektiğinde, mümkün olduğu sürece orijinaliyle aynı kaynaktan elde edilmiş ve geleneksel yöntemlerle işlenmiş malzeme kullanılmalıdır. Bunun mümkün olmadığı hâllerde, kullanılacak yeni malzeme orijinaliyle aynı estetik ve işlevsel karakterde olmalıdır.
5. Eskiye malzemenin yenisıyla değiştirilme kararı, ancak eski malzeme binanın yapısal stabilitesini tehdit ediyorsa veya bulunduğu yüzeyin görsel değerini olumsuz yönde etkiliyorsa verilmelidir.
6. Yapılan müdahale, modern standartlara uygun olması gerekirken, eski dokuda gereğinden fazla değişiklik yaparak binanın inşaat tarihine dair yanlış ipuçları vermemelidir.
7. Herhangibir müdahalenin modern malzemelerle yapılması uygun veya gerekli görüldüğünde, yerleştirilen elemanlar gizlenmeli veya geleneksel malzemeyle kaplanmalıdır. Gizlenemedikleri durumlarda ise bunlara eski malzeme süsü verilmeye çalışılmamalı, ancak yarattıkları zıtlık sempatik olmalıdır.
8. Tarihi bir binaya yeni işlev verirken, getirilen yeni işlevin, binanın tarihi özelliklerini olumsuz yönde etkilemediği ve, bina ve yakın çevresiyle uyumlu olduğuna ve binanın kültürel değerini azaltmadığına emin olunmalıdır.
9. Daha önce gerçekleştirilmiş uygunsuz ve/veya orijinal yapıya zarar veren ekler kaldırılmalı ve bina gerekli tamiratlarla ek yapılmadan önceki haline döndürülmelidir. Bu müdahaleler 4'üncü maddede öngörüldüğü biçimde gerçekleştirilmelidir.
10. Mevcut binalarda yapısal değişiklikler veya yıkımlar veya bölgede gerçekleştirilecek yeni inşaatlar, yetkili koruma kurulunun onayına bağlıdır.
11. Mevcut binalarda herhangi bir değişiklik önerildiğinde, kullanılacak geleneksel malzemeler ve yapım yöntemleri kullanılmalıdır.
12. Gerek mevcut binalara yapılacak müdahaleler, gerekse yeni inşaatlarda girişilecek herhangi bir işlem yerleşmenin doğal topoğrafyasına zarar verir nitelikte olmamalıdır.

13. Modern donatıların gerekli bulunduğu durumlarda bunlar, tarihî çevrenin görsel değerine zarar vermeyecek nitelikte olmalı veya gözden irak noktalara yerleştirilmelidir. Tüm elektrik, telefon ve diğer amaçlarla döşenebilecek kablolar yer altına alınmalı, pilonlara yer verilmemelidir.
14. Restorasyon çalışmaları için gerekli malzemelerin depolanacağı alanlar, tarihî bölgenin dışında konumlandırılmalıdır. Şantiyelere malzeme taşınması belirli güzergahlardan ve saat kısıtlamasıyla gerçekleştirilmelidir. Benzer şekilde tüm ön imalat işleri şantiye dışında gerçekleşmelidir. Geleneksel yöntemlerle uygulanan (işin, doğrudan doğruya uygulanacağı yerden ölçüleri alınarak ‘alıştırma’ yöntemiyle yapıldığı) ve genel olarak zenaat sınıfına giren iş kalemleri istisna kabul edilir.
15. Binaların üzerinde oluşan bitki örtüsü, düzenli aralıklarla temizlenmeli, böylelikle köklerin malzemeye vereceği zarar ve bitki örtüsünün bina cephelerini kapaması önlenmiş olur.
16. Tarihî binalara yapılacak tüm müdahaleler koruma işinde ehil kişilerce yapılacaktır.
17. Yapılacak müdahalelerin her aşamasında, ölçüm, çizim ve kayıt işlemleri gerçekleştirilmelidir. Tüm binaların rölöve ve fotoğrafları eksiksiz olarak tamamlanmalıdır.

Bir binaya ilk yapımında kullanılan malzemedan farklı malzemelerle müdahalede bulunulduğunda, yeni malzemenin, kullanım şartları altında vereceği tepki, geleneksel malzemeye göre farklı olabilir. Kendinden beklenen görevi yerine getirememekle birlikte, çevresinde bulunan malzemenin de geçici veya kalıcı hasara uğramasına yol açabilir.

Tarihî binaların yeniden kullanılabilir hale getirilmesi için yapılacak restorasyon çalışmalarının, ideal restorasyon ilkelerine göre yapılması arzu edilse de, şantiye koşulları ve diğer kısıtlamalar göz önünde bulundurularak daha esnek bir program hazırlanmalıdır. Yukarıda açıklanmış müdahale ilkeleri, tutturulması arzulanan genel standardı açıklarken, her bina için uygulanacak yöntemler ve benimsenecek ilkeler farklıdır.

Her parsel için uygulanması mecburi müdahale biçimi işbu plan tarafından belirlenmiştir. Müdahale biçimi “Yıkım ve yerine yeni bina” olarak belirlenmiş parseller ile hal-i hazırda boş olan parsellerde yeni bina inşa edilmesi; müdahale biçimi “Yeni işleve uyarlama” olarak

belirlenmiş parsellerde yeni işlevin gerektirdiği eklerin inşa edilmesi; ve tüm parsellerde, zaman içinde değişen gereksinimler sonucu inşa edilmesi gereken ekler için plan notlarında “Yeni yapılaşmaya ilişkin hükümler” sunulmuştur.

Planlama alanında kentsel doku ve işlev açısından birbirinden ayrılan üç altbölge tespit etmek mümkündür (Pafta: 17 ve 18). Bu altbölgeler:

1. Osmanlı kent dokusunun hakim olduğu konut alanlarından oluşan altbölgeler,
2. Avusturya-Macaristan Dönemi ve daha ileri dönemlerde yapılmış müdahaleler sonucu karmaşık doku özelliği sergileyen ve özellikle zemin katlarda ticaret işlevinin hakim olduğu altbölge,
3. Yakın dönemde gelişmiş konut işlevinin hakim olduğu altbölgedir.

İşlev ve kentsel doku açısından farklı özelliklere sahip bu altbölgeler için birbirinden farklı yeni yapılaşma hükümleri öngörülmüştür.

4.2.3. Plan Notları

4.2.3.1. Genel Hükümler

Madde 1:

Sunulacak hükümler “Brankovac Mahallesi Koruma İmar Planı”na (buradan itibaren ‘Koruma Planı’ olarak atfolunacaktır) belirlenmiş planlama alanındaki, mevcut veya inşa edilmesi önerilecek, tüm binalar için geçerlidir.

Madde 2:

Koruma Planı’nın onayı yürürlüğe girmesinin ardından, planlama alanı ile ilgili daha önce onanmış imar planları, plan değişiklikleri ve bunlarla ilgili plan notları ile yönetmelik hükümleri geçersizdir.

Madde 3:

Koruma Planı’nda müdahale yöntemleri parsel bazında tanımlanmıştır. Bu parsellerde belirlenmiş müdahale yönteminin dışında uygulama yapılamaz.

Madde 4:

Plan kararlarında ve notlarında değinilmemiş konularda Mostar İmar Yönetmeliği geçerlidir.

Madde 5:

Yapı adası derinliğince tevhid yapılamaz.

Madde 6:

Planlama alanı içindeki her türlü yeni yapım, yıkım, restorasyon, onarım ve sıhhileştirme müdahaleleri planla getirilmiş hükümler uyarınca hazırlanmış detaylı proje ve tanıtıcı fotoğraflarıyla Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'ne (buradan itibaren 'Koruma Enstitüsü' olarak atfolunacaktır) sunulacak, bu kurumun görüş ve onayı ile uygulanacak ve kurum tarafından denetlenecektir.

Madde 7:

Marşala Tita ve Braće Fejića caddeleri hariç, tüm yollar üzerlerindeki tarihî eserlerin yapıldıkları tarihlerdeki orijinal kotlarına indirilip geleneksel kaplama malzemeleri ile (parke taşı vs) kaplanmadan uygulama yapılamaz.

Madde 8:

Bu plan hükümleri değiştirilemez.

Madde 9:

Açıklığa kavuşturulamamış konularda plancının görüşü alınır ve buna uyulur.

4.2.3.1.2. Korumaya İlişkin Hükümler*Madde 10:*

Geleneksel nitelikli olarak (Şekil 3.24.) tanımlanmış binalara yapılacak onarım, restorasyon veya yeni işlev verme gibi müdahalelerde geleneksel yapım malzemesi ve yapım yöntemi kullanılması tercih edilir, ancak günümüzde geleneksel yöntemle üretimi yapılamayan

veya bu yöntemle üretilmesi, uygulanmasını imkansız halê getirecek kadar pahalı olan detaylar için yeni malzemeyle üretilen geleneksel dokuyla uyumlu detaylar kullanılabilir. Geleneksel yöntem ve malzemeyle yapılması mecburi detaylar, Koruma Enstitüsü tarafından belirlenecek ve detayları açıklayan çizim paftaları yine enstitü tarafından hazırlanacaktır. Günümüzde geleneksel yöntemi yapılamayan veya bu yöntemle üretilmesi, uygulanmasını imkansız halê getirecek kadar pahalı olan detaylar için, Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanacak 'yeni malzemeyle üretilen geleneksel dokuyla uyumlu detay paftaları'ndan faydalanılacaktır. Geleneksel nitelikli binalar kapı, pencere, korniş, saçak gibi mimari elemanları, varsa avlu, avlu duvarları, avlu döşeme kaplamaları, ağaçları ile birlikte korunacaktır.

Madde 11:

Planlama alanı içinde tescil edilmiş ve edilecek korunması gerekli taşınmaz kültür varlığı kararı alanı sivil mimarlık örneklerinin onarım, restorasyon veya yeni işlev verme uygulamaları için (adi onarımlar dışında) tekniğine uygun 1:50 veya 1:100 ölçekli rölövesi, içten ve dıştan tanıtıcı fotoğraflarıyla hazırlanmış tamir, tadil veya restorasyon projelerinin Koruma Enstitüsü'den uygulama izni alınması gerekir. Bu binaları tamamlayan müştemilât, avlu vb. eklerde de aynı koşullar geçerlidir. Yapılacak uygulamanın denetleme ve kabulü, Mostar Belediyesi ile Koruma Enstitüsü tarafından yapılır. Uygulama sonucuna ait fotoğraflar ve rapor, arşivlenmek üzere Koruma Enstitüsü'ne iletilecektir.

Madde 12:

Planlama alanında adi onarım konusunda (binaların taşıyıcı sisteminde, planında, cephesinde ve malzemesinde değişiklik yaratmayacak onarımlar) Mostar Belediyesi yetkilidir.

Madde 13:

Geleneksel taş dokusuna sahip sokaklar, eğimleri ve malzemeleri ile korunacaktır. İşbu imar planında sadece yaya trafiğine hizmet vermesi önerilen sokaklar taş kaplanacaktır.

4.2.3.3. 1 No'lu Altbölge (Osmanlı Dönemi Kent Dokusu) İçin Yeni Yapılaşmaya İlişkin Hükümler

Madde 14:

Hmax. 6.50 m.dir, ancak geleneksel nitelikli binalara bitişik yeni bina yüksekliği, söz konusu binanın saçak kotunu aşamaz. Geleneksel nitelikli binanın saçak kotunun 6.50 m.den yüksek olması halinde yeni yapılacak binada aynı yükseklikte yapılmasına izin verilebilir. Bu konudaki karar Koruma Enstitüsüne aittir.

Madde 15:

Subasman kotu en fazla +0.50 m.dir.

Madde 16:

Kot binanın oturduğu zeminin orta noktasından alınır.

Madde 17:

Eğimden kat kazanılamaz.

Madde 18:

Çatı katı veya çekme kat yapılamaz.

Madde 19:

Yeni yapılacak bina, yıkım öncesi parsel üzerinde bulunan binaların toplam kat alanını geçemez. Uygulama da, parsel üzerinde bulunan mevcut müstakil bina sayısı kadar bina yapılmak zorundadır. Mevcut binaların inşaat alanları tek bir kütle de toplanamaz.

Madde 20:

Geleneksel nitelikli binalara bitişik yeni bina yüksekliği, komşu binanın saçak kotunu aşamaz. Yeni bina, geleneksel binanın cephesindeki yatay hatlara saygı gösterecektir.

Madde 21:

Sokak cephesinde geri çekilme yapılamaz. Yeni yapı bitişik olduğu iki yapının sınırını takip etmek durumundadır.

Madde 22:

Binalara kat eklenemez. Ruhsatsız olarak inşa edilmiş mevcut ek katlar mahkeme kararı ile yıktırılacak, ruhsatlı olanların kaldırılması için teşvikler uygulanacaktır.

Binalar ve Bina Ögelerine İlişkin Hükümler**Çatılar***Madde 23:*

Teras çatı yapılamaz. Mevcut teras çatılı binaların çatı biçim ve örtüleri değiştirilecektir.

Madde 24:

Yeni binalarda mail çatı kullanılır. Çatı kaplama malzemesi marsilya kiremiti veya arduvaz plakalardır.

Saçaklar*Madde 25:*

Saçak yapılması mecburidir.

Madde 26:

Saçaklar binadan en az 0.80 m., en fazla 1.20 m çıkabilir.

Bacalar*Madde 27:*

Baca tasarımları, Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanmış 'Bacalara Ait Geleneksel Yapım detayları Paftaları'ndan faydalanılarak yapılacaktır.

Cepheler*Madde 28:*

Binaların yol cephelerindeki açıklıklar, toplam cephe yüzeyinin %20'sinden fazla olamaz.

Madde 29:

Taş cepheler özgün olarak sıvasız iseler aynı şekilde bırakılabilirler.

Çıkmalar*Madde 30:*

Çıkmalar bina cephesinden en fazla 1.00 m çıkabilirler, yol üzerindeki kapalı çıkmalar, ait oldukları katın cephe yüzeyinin 1:3'ünü aşamazlar.

Madde 31:

Yol üzerindeki cephelerde, aesa sınırını aşan çıkmalar, yol zemininden en az 3.00 m temiz yükseklikte olacaktır.

Madde 32:

Yol üzerinde karşılıklı gelen çıkmalar arası uzaklık en az 3.50 m. olmalıdır.

Madde 33:

Çıkma altına tercihen dolgu konsol ya da yalın ahşap payanda yapılabilir.

Duvarlar*Madde 34:***Cepheler:**

- Sıvasız, derzli; küfeki, karataş, granit, tenelija gibi taşlarla örülmüş,
- Sıvalı, badanalı; taş veya tuğla ile örülmüş,
- Sıvalı, badanalı; beton veya betonarme olabilir.

Madde 35:

Cepheler sıvanmaları durumunda beyaza; bej, sarı gibi renklerin pastel tonlarına; ya da çivit katılmış badana etkisi yaratacağı şekilde açık maviye boyanmalıdır.

Bahçe-Avlu Duvarları*Madde 36:*

Bahçe ve avlu duvarları, binanın sokak cephesi boyunca 5 m.'yi aşmamak koşulu ile, en az 2.5 m. yüksekliğinde olacaktır.

Madde 37:

Bahçe ve avlu duvarlarının üzerinde kendi malzemesinden harpuştası olacaktır.

Madde 38:

Bahçe ve avlu duvarları sıvanmaları durumunda beyaz veya bej, açık sarı gibi renklerin pastel tonlarıyla boyanmalıdır.

Bahçe-Avlu Kapıları*Madde 39:*

Bahçe-avlu kapıları ahşap malzemedен, çift kanatlı ve camsız olacaktır.

Madde 40:

Bahçe-avlu kapıları boyanmayacak, malzemenin doğal görünümünü bozmayacak bir koruyucuyla kaplanacaktır.

Madde 41:

Bahçe-avlu kapılarının boyutları 160x180-200x250 cm olacaktır.

Madde 42:

Bahçe ve avlu kapılarının üzerine kiremit veya arduvaz örtülü kapı üstü saçağı yapılabilir.

Pencereler*Madde 43:*

Pencereler düşey doğrultuda dikdörtgen biçiminde ve yüksekliklerinin genişliklerine oranları 1:1.5-1:2 arasında olacaktır.

Madde 44:

Pencereler çift kanatlı veya giyotin pencere olacaktır. Pencere kasası ve kanatları ahşap olacaktır.

Madde 45:

Pencereler ve kasaları malzemenin doğal görünümünü bozmayacak bir koruyucuyla kaplanacaktır.

Madde 46:

Pencerelerde iki kanatlı ahşap kepenk yapılabilir.

Müştemilâtlar*Madde 47:*

Avlulara yapılacak müştemilâtlar için Hmax 3.00 m.dir.

Madde 48:

Max. taban alanı 15 m²dir.

Madde 49:

Müştemilâtlar bir kattan fazla olamaz ve depo dışında bir işlevle kullanılamazlar. Çatı kırma çatı olmalı müştemilâtın ait olduğu binayla özdeş çatı kaplama malzemesi kullanılmalıdır.

İşlevle İlişkin Hükümler*Madde 50:*

Planda belirtilen kullanım alanlarında, kullanım alanı dışında hiçbir tesis yapılamaz. Yapılacak tesislerin işlevi sonradan değiştirilemez.

Madde 51:

1 nolu altbölge konut işlevine tahsis edilmiştir, 3459 parseldeki sinagog aynı işlevle korunacaktır.

2 No'lu Altbölge (Avusturya-Macaristan Dönemi Kent Dokusu) İçin Yeni Yapılaşmaya İlişkin Hükümler

Madde 52:

Hmax. 9.50 m.dir, ancak geleneksel nitelikli binalara bitişik yeni bina yüksekliği, söz konusu binanın saçak kotunu aşamaz. Geleneksel nitelikli binanın saçak kotunun 9.50 m.den yüksek olması halinde yeni yapılacak binanda aynı yükseklikte yapılmasına izin verilebilir. Bu konudaki karar Koruma Enstitüsüne aittir.

Madde 53:

Subasman kotu en fazla +0.50 m.dir.

Madde 54:

Eğimden kat kazanılamaz.

Madde 55:

Tüm binalar bitişik nizam olarak tasarlanacaktır. Bir parselde birden fazla bina yapılamaz.

Madde 56:

Çatı katı veya çekme kat yapılamaz.

Madde 57:

Geleneksel nitelikli binalara bitişik yeni bina yüksekliği, söz konusu binanın saçak kotunu aşamaz. Yeni bina, geleneksel binanın cephesindeki yatay hatlara saygı gösterecektir.

Madde 58:

Koruma bölgesinde bitişik nizam olarak inşa edilecektir. Sokak cephesinde geri çekme yapılamaz. Yeni yapı bitişik olduğu iki yapının sınırını takip etmek durumundadır.

Madde 59:

Binalara kat eklenemez. Ruhsatsız olarak inşa edilmiş mevcut ek katlar mahkeme kararı ile yıktırılacak, ruhsatlı olanların kaldırılması için teşvikler uygulanacaktır.

Madde 60:

Cepheler sıvanacak ve beyaz, bej, açık gri, açık sarı gibi renklere boyanacaktır.

Madde 61:

Taş cepheler özgün olarak sıvasız iseler aynı şekilde bırakılabilirler.

Binalar ve Bina Ögelerine İlişkin Hükümler

Çatılar

Madde 62:

Teras çatı yapılamaz.

Madde 63:

Yeni binalarda mail çatı kullanılır. Çatı kaplama malzemesi marsilya kiremiti veya arduvaz plakalardır.

Saçaklar

Madde 64:

Saçak yapılması mecburi değildir.

Madde 65:

Saçak tasarımları, Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanmış 'Saçaklara Ait Geleneksel Yapım detayları Paftaları'ndan faydalanılarak yapılacaktır.

Bacalar

Madde 66:

Baca tasarımları, Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanmış 'Bacalara Ait Geleneksel Yapım detayları Paftaları'ndan faydalanılarak yapılacaktır.

Cepheler*Madde 67:*

Binaların yol cephelerindeki açıklıklar, toplam cephe yüzeyinin %40'ından fazla olamaz.

Çıkmalar*Madde 68:*

Kapalı çıkmalar bina cephesinden en fazla 1.00 m çıkabilirler, yol üzerindeki kapalı çıkmalar, ait oldukları katın cephe yüzeyinin 1:3'ünü aşamazlar.

Madde 69:

Yol üzerindeki cephelerde, aesa sınırını aşan çıkmalar, yol zemininden en az 3.00 m temiz yükseklikte olacaktır.

Madde 70:

Yol üzerinde karşılıklı gelen çıkmalar arası uzaklık en az 3.50 m. olmalıdır.

Madde 71:

Çıkma altına payanda yapılması mecburidir. Payanda tasarımları Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanmış 'Avusturya-Macaristan Dönemi Payandalarına Ait Geleneksel Yapım Detayları Paftaları'ndan faydalanılarak yapılacaktır.

Duvarlar*Madde 72:*

Cepheler:

- Sıvasız, derzli; küfeki, karataş, granit, teneliya gibi taşlarla örülmüş,
- Sıvalı, badanalı; taş veya tuğla ile örülmüş,
- Sıvalı, badanalı; beton veya betonarme olabilir.

Madde 73:

Cepheler sıvanmaları durumunda boyanmalıdır. Avusturya-Macaristan Dönemi'nde geleneksel olarak cephe koyu tonlara; silme, korniş gibi profilli elemanlar açık tonlara

boyanır. Önerilecek boyama şeması bu ilkeye uymak zorundadır. Cephe için bordo, okru sarı, kiremit rengi gibi renkler önerilmektedir. Avusturya-Macaristan Dönemi'nde, almaşık duvar etkisi yaratmak amacıyla uygulanan, cepheye birbirine uyumlu iki rengin yatay bantlar halinde sürülmesi, güncel uygulamalar da da benimsenebilir.

Pencereler

Madde 74:

Pencereler düşey doğrultuda dikdörtgen biçiminde ve yüksekliklerinin genişliklerine oranları 1:1.5-1:2 arasında olacaktır.

Madde 75:

Pencereler çift kanatlı olacaktır. Pencere kasası ve kanatları ahşap olacaktır.

Madde 76:

Pencerelerde iki kanatlı ahşap kepenk yapılabilir.

İşlevle İlişkin Hükümler

Madde 77:

Planda belirtilen kullanım alanlarında, kullanım alanı dışında hiçbir tesis yapılamaz. Yapılacak tesislerin işlevi sonradan değiştirilemez.

Madde 78:

2 nolu altbölge ticaret, konut, resmi ve özel kurumsal, dini ve kültürel işlevlere tahsis edilmiştir.

Planda T1 olarak işaretlenmiş alanlarda Hticaret=Hbina olabilir.

Planda T2 olarak işaretlenmiş alanlarda ancak zemin kat ve asma katta ticaret işlevi bulunabilir.

3 No'lu Altbölge (Gelişme alanları) İçin Yeni Yapılaşmaya İlişkin Hükümler

Madde 79:

Hmax. 6.50 m.dir.

Madde 80:

Subasman kotu en fazla +0.50 m.dir.

Madde 81:

Kot binanın oturduğu zeminin orta noktasından alınır.

Madde 82:

Eğimden kat kazanılamaz.

Madde 83:

Çatı katı veya çekme kat yapılabilir.

Madde 84:

Tüm binalar avlulu plan tipinde tasarlanacaktır

Madde 85:

Binalara kat eklenemez. Ruhsatsız olarak inşa edilmiş mevcut ek katlar mahkeme kararı ile yıktırılacak, ruhsatlı olanların kaldırılması için teşvikler uygulanacaktır.

Madde 86:

Cepheler sıvanacak ve beyaz, bej, açık gri, açık sarı gibi renklere boyanacaktır.

Madde 87:

Taş cepheler özgün olarak sıvasız iseler aynı şekilde bırakılabilirler.

Madde 88:

Bina kapıları ahşap malzemeden ve çift kanatlı olacaktır.

Binalar ve Bina Ögelerine İlişkin Hükümler

Çatılar

Madde 89:

Teras çatı yapılamaz. Mevcut teras çatılı binaların çatı biçim ve örtüleri değiştirilecektir.

Madde 90:

Yeni binalarda mail çatı kullanılır. Çatı kaplama malzemesi marsilya kiremiti veya arduvaz plakalardır.

Saçaklar

Madde 91:

Saçak yapılması mecburidir.

Madde 92:

Saçaklar binadan en az 0.80 m., en fazla 1.20 m çıkabilir.

Bacalar

Madde 93:

Baca tasarımları, Koruma Enstitüsü tarafından hazırlanmış 'Bacalara Ait Geleneksel Yapım detayları Paftaları'ndan faydalanılarak yapılacaktır.

Cepheler

Madde 94:

Binaların avlu duvarının dışından algılanmayan kısımlarında tasarım serbesttir. Avlu duvarının dışından algılanan kısımlarda açıklıklar, gözüken kısmın %20'sini geçemez.; bu kısımlarda cepheler sıvanmaları durumunda beyaza; bej, sarı gibi renklerin pastel tonlarına; ya da çivit katılmış badana etkisi yaratacak şekilde açık maviye boyanmalıdır.

Çıkmalar

Madde 95:

Kapalı çıkmalar bina cephesinden en fazla 1.00 m çıkabilirler, yol üzerindeki kapalı çıkmalar, ait oldukları katın cephe yüzeyinin 1:3'ünü aşamazlar.

Madde 96:

Yol üzerindeki cephelerde, aesa sınırını aşan çıkmalar, yol zemininden en az 3.00 m temiz yükseklikte olacaktır.

Madde 97:

Yol üzerinde karşılıklı gelen çıkmalar arası uzaklık en az 3.50 m. olmalıdır.

Madde 98:

Çıkma altına tercihen dolgu konsol ya da yalın ahşap payanda yapılabilir.

Duvarlar

Bahçe-Avlu Duvarları

Madde 99:

Bahçe ve avlu duvarları, yapının sokak cephesi boyunca 5 m.'yi aşmamak koşulu ile, en az 2.5 m. yüksekliğinde olacaktır.

Madde 100:

Bahçe ve avlu duvarlarının üzerinde kendi malzemesinden harpuştası olacaktır.

Bahçe-Avlu Kapıları

Madde 101:

Bahçe-avlu kapıları ahşap malzemedен, çift kanatlı ve camsız olacaktır.

Madde 102:

Bahçe-avlu kapıları bayanmayacak, malzemenin doğal görünümünü bozmayacak bir koruyucuyla kaplanacaktır.

Madde 103:

Bahçe-avlu kapılarının boyutları 160x180-200x250 cm olacaktır.

Pencereler*Madde 104:*

Binanın avlu duvarının dışından algılanmayan bölümlerinde pencere tasarımı serbesttir.

Madde 105:

Avlu duvarı dışından algılanan pencereler düşey doğrultuda dikdörtgen biçiminde ve yüksekliklerinin genişliklerine oranları 1:1.5-1:2 arasında olacaktır.

Madde 106:

Avlu duvarı dışından algılanan pencereler çift kanatlı olacaktır. Pencere kasası ve kanatları ahşap olacaktır.

Madde 107:

Avlu duvarı dışından algılanan pencerelerde iki kanatlı ahşap kepenk yapılabilir.

Müştemilâtlar*Madde 108:*

Avlulara yapılacak müştemilâtlar için Hmax 3.00 m.dir.

Madde 109:

Max. taban alanı 15 m²dir.

Madde 110:

Müştemilâtlar bir kattan fazla olamaz ve depo dışında bir işlevle kullanılamazlar.

Madde 111:

Avlu duvarının dışından algılanmayan müştemilâtlarda teras çatı kullanılabilir; aksi taktirde çatı kırma çatı olmalı müştemilâtın ait olduğu binayla özdeş çatı kaplama malzemesi kullanılmalıdır.

İşlevle İlişkin Hükümler*Madde 112:*

Planda belirtilen kullanım alanlarında, kullanım alanı dışında hiçbir tesis yapılamaz. Yapılacak tesislerin işlevi sonradan değiştirilemez.

Madde 113:

3 nolu altbölge konut işlevine tahsis edilmiştir.

4.2.3.2. Diğer Hükümler*Madde 114:*

Yeni bina yapılmadan önce jeolojik ve sismolojik araştırma yapılacak, bu araştırmanın sonucuna bağlı olarak binanın statik hesapları yapılacak, geçerli olan deprem yönetmeliğine uygun olması sağlanacaktır. Aynı şekilde ağır onarım görecektir hasarlı yapılarla ilgili uygulamalarda da yürürlükteki deprem yönetmeliği esas alınacaktır.

Madde 115:

Koruma alanı sınırları içerisine giren Braće Fejića Sokağı ve Mala Tepa Sokağı trafiğe kapatılacak sadece servis araçlarının belirli saatlerde girmesine izin verilecektir.

Madde 116:

Bölge içerisinde bulunan elektrik direkleri kaldırılacak, tesisat yer altına alınacaktır.

Madde 117:

Bölgede yer alan Karadžozbegova Camii, gibi anıtlar geceleri aydınlatılacaktır.

Madde 118:

Alan içinde yer alan tabelalar, levhalar, çöp kutuları 1990 Koruma Planı tarafından belirlenmiş kurallara uygun yapılacaktır.

Madde 119:

Planda yaya yolu olarak belirlenmiş sokakların üzerinde bulunan restoran ve kafe gibi işletmeler, kira karşılığı sokağa şemsiye ve sandalyeleri ile birlikte masa yerleştirebilirler. Yerleştirilen masa ve sandalyeler, sokağın o noktadaki genişliğinin 1/3'ünden fazlasını işgal edemez. Araç trafiğine açık yollarda kaldırıma masa yerleştirilmesi konusundaki karar Mostar Belediyesi'ne aittir. İzin verilmesi durumunda, kaldırımın üzerinde en az 60 cm. geçiş alanı bırakılmak zorundadır ve işgal edilen kaldırım boyu 5m.den fazla olamaz.

4.2.4. Müdahale Yöntemleri

Çizelge 4.1. Müdahale yöntemlerine karar verme ilkeleri

	Değer	Hasar	Malzeme	Dönem	Mülkiyet
Rekonstrüksiyon	1,2,3	4	1,2,4	1,2	1,2,3
Tipolojik Rekonstrüksiyon	2,3	4	1,2,4	1,2	1,2,3
Sürekli Bakım	1,2	1	1,2	1,2,3	1,2,3
Onarım	1,2,3,4	2,3	1,2	1,2,3,4	1,2,3
Restorasyon	1,3	1,2,3,4	1,2,4	1,2,3	1,2,3
Yeni işleve uyarılma	1,2,3	1,2,3,4	1,2,3	1,2,3	1,2,(3)
Sihhileştirme	5	1,2	3,4	3,4	1
Kısmi veya tümüyle yıkım	4,5,6	1,2,3,4	3,4	3,4	1,2
Çevreye uyumlu yeni bina	5,6	1,2,3,4	3,4	3,4	1,2,3

Değer

1. anıt
2. geleneksel değer (uyumlu ek)
3. geleneksel değer (uyumsuz ek)
4. çevreye uyumlu yeni bina
5. çevreye uyumsuz yeni bina
6. değersiz

Hasar

1. %0-30
2. %30-50
3. %50-80
4. %80-100

Dönem

1. Osmanlı
2. Avusturya-Macaristan
3. 1918-1950
4. 1950+

Malzeme

1. ahşap
2. taş/tuğla
3. betonarme
4. karışık

Mülkiyet

1. Özel
2. Kamu
3. Vakıf

4.2.4.1. Rekonstrüksiyon

Tanım olarak rekonstrüksiyon, yıkılmış bir tarihî binanın güvenilir belgelere (rölöve, fotoğraflar vs.) dayanılarak, yeniden inşa edilmesidir. Bu tür belgeleri bulmak genellikle

önemli binalar ve anıtlar söz konusu olduğunda mümkündür. Konutlar için, tarihî veya mimari değere sahip olsalar dahi, bu tür belgeler genellikle mevcut değildir.

Yukarıda değinildiği gibi savaş sonrası ortamda, bir binanın rekonstrüksiyonu, mimari kaygıların dışında, politik anlamlar da taşımaktadır. Bilimsel restorasyonda, bir binanın rekonstrüksiyonuna ancak binanın yıkım öncesi bulunduğu duruma ait güvenilir belgeler var ise izin verilebilir.

Rekonstrüksiyon genellikle %80-%100 hasar görmüş anıtlar ve geleneksel değere sahip binalar için önerilmektedir. Bunlar genellikle Osmanlı veya Avusturya-Macaristan Dönemi'nden kalma binalardır. Anıtlar genellikle kamu veya vakıf mülkiyetindedir.

4.2.4.2. Tipolojik rekonstrüksiyon

Binanın yıkım öncesi durumuna ait yeterli belge bulunmadığı, ancak belirli bina tipolojisine işaret eden kalıntıların var olduğu durumlarda uygulanacak yöntemdir. Yine de öncelikle çeşitli arşivlerde binaya ait fotoğraf, rölöve vd. belirleyici belge bulunup bulunmadığı araştırılmalı, bulunduğu takdirde uygulama da söz konusu belgeler esas alınmalıdır. Bu tür uygulamalarda, Koruma Enstitüsü'nün hazırlayacağı 'geleneksel detay paftaları' ve 'yeni malzemeyle üretilen geleneksel dokuyla uyumlu detay paftaları'ndan faydalanılabilir.

Tipolojik rekonstrüksiyon genellikle %80-%100 hasar görmüş geleneksel değere sahip binalar için önerilmektedir. Bunlar genellikle Osmanlı veya Avusturya-Macaristan Dönemi'nden kalma binalardır. Kamu veya vakıf mülkiyetinde olmaları mümkünken genellikle şahıs mülkiyetindedirler.

4.2.4.3. Süreli bakım

Binanın yaşamını sürdürmesini sağlayacak, taşıyıcı sisteminde, planında, cephesinde ve malzemesinde değişiklik yaratmayacak onarımlar bakım olarak tanımlanmaktadır. Binaların ahşap, madeni, pişmiş toprak, taş vb. çürüyen ya da bozularak eskiyen öğelerinin özgün biçimlerine uygun olarak aynı malzeme ile değiştirilmesi; bozulan iç ve dış

sıvaların, kaplamaların, renk ve malzeme uyumu sağlanarak ve özgün biçimlerine uygunluk gözeterek yenilenmesi bu kapsamda tanımlanmıştır.

Anıtlar ve değişikliğe uğramamış, geleneksel değere sahip binalardan %0-%30 hasar görmüş olanlar, ya da aynı tarihî değer sınıflarından olup rekonstrüksiyon, onarım veya restorasyon yapılmış binalar için önerilmektedir. Bu binalar Osmanlı, Avusturya-Macaristan veya 1918 sonrası döneme ait olabilirler. Genellikle ahşap, taş veya tuğla malzemedен inşa edilmişlerdir. Özel, kamu veya vakıf ülkiyetinde olabilirler.

4.2.4.4. Onarım

Bu müdahalenin mahiyeti, söz konusu binanın taşıdığı tarihî, mimari ve geleneksel değere göre değişir. Anıtsal değere sahip binaların özgün yapım yöntemleri ve malzemeleri ile onarımları en önemli koşuldur. Bu tip bir müdahalenin önerildiği durumlarda binadan elde edilecek verilere özen göstermek gerekmektedir. Yapının yeni bir işlevle kullanılması gerekliliği karşısında sıhhileştirme amaçlı tesisat yerleştirme işlemlerinin en az müdahale ile gerçekleşmesine çaba gösterilecektir. Onarım, sağlamlaştırma, sıhhileştirme, elde yeterince veri mevcutsa bütünleme ve temizleme gibi restorasyon tekniklerini içerir

Müdahale, eskimiş veya yok olmuş geleneksel elemanların, yine geleneksel yöntemlerle üretilmiş benzerleriyle değiştirilmesi; binanın sıva/çatlak tamirlerinin yapılması; çatı, dere ve oluklardaki olası su sorunlarının giderilmesi gibi işlemleri kapsar. AKTC ile WMF'ın hazırlamış olduğu listedeki onbeş binadan bazıları bu yöntemin uygulanacağı örneklerdendir.

Onarım anıt, geleneksel değere sahip bina ve çevreye uyumlu yeni binalardan %30-%80 hasar görmüş olanlar için önerilmektedir. Bu binalar Osmanlı, Avusturya-Macaristan veya 1918 sonrası döneme ait olabilirler. Genellikle ahşap, taş veya tuğla malzemedен inşa edilmişlerdir. Özel, kamu veya vakıf mülkiyetinde olabilirler.

Onarım uygulaması aşağıdaki belgeleri kapsayan bir ön çalışma ardından başlatılmalıdır:

- Fotoğrafla belgeleme
- Yapılması öngörülen onarımın kapsamını ve öngörülen yapım tekniklerini kapsayan bir rapor. Bu raporda, onarımda kullanılması öngörülen malzemeler ve kaynaklarının dökümü, uygulamayı gerçekleştirecek kişi veya kurumların isimleri belirtilecektir.
- Uygulama bittikten sonra Koruma Kurulu'nda arşivlenmek üzere ikinci kez fotoğrafla belgeleme.

Projenin uygulamasına geçilmeden önce Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'ne sunulması ve bu kurumdan onay alması gerekmektedir. Aynı şekilde uygulama bitene kadar yapı ilgili kurumlarca denetim altında tutulacaktır.

4.2.4.5. Restorasyon

Restorasyonu bir binanın belirli bir dönemdeki haline geri döndürülmesi olarak tanımlanabilir. Bu müdahalenin mahiyeti, binaya geçmişte yapılmış müdahalelere ve varsa binadaki hasar durumuna göre değişir. Çoğu zaman binalara, işlev gereği bazı ekler yapılır. Bunlar binanın özgün niteliklerini zedelemeyen, uyumlu; veya binanın özgün niteliklerini olumsuz yönde etkileyen; uyumsuz ekler olabilirler. Binanın doğal devinimini belgeleyen ve çoğu zaman kendileri de sanat eseri olan uyumlu eklerin korunması gerekir. Ancak binanın strüktürünü olumsuz yönde etkileyen, kendileri sanatsal değer taşımayan, derme çatma eklerin kaldırılması önerilebilir.

Restorasyon, anıt ve uyumsuz ekler barındıran geleneksel değere sahip binalardan %0-%80 hasar görmüş olanları için önerilmektedir. Bu binalar Osmanlı, Avusturya-Macaristan veya 1918 sonrası döneme ait olabilirler. Genellikle ahşap, taş veya tuğla malzemedен inşa edilmişlerdir. Özel, kamu veya vakıf ülkiyetinde olabilirler.

Restorasyon uygulaması aşağıdaki belgeleri kapsayan detaylı bir ön çalışma ardından başlatılmalıdır.

- 1:50 ölçekli rölöveler, 1:20, 1:10, 1:5 ölçekli detaylar, savaş sırasındaki hasarların ayrıntılı şekilde işlendiği 1:50 ölçekli hasar paftaları
- Fotoğrafla belgeleme

- Yapının savaş öncesindeki durumunun detaylı araştırması, tarihî fotoğraflar doğrultusunda olabildiğince farklı dönemlere ait restitüsyon çizimleri
- Depreme karşı güvenlik hesapları

Yapının 1:20, 1:10, 1:5 ölçekli detayları da kapsayan 1:50 ölçekli restorasyon projesi, yapım tekniği ve malzeme tanımları, uygulama detayları.

Projenin uygulamasına geçilmeden önce Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'ne sunulması ve bu kurumdan onay alması gerekmektedir. Aynı şekilde uygulama bitene kadar yapı ilgili kurumlarca denetim altında tutulacaktır.

4.2.4.6. Yeni işleve uyarılama (*Rehabilitation*)

Bazı tarihî binaların özgün işlevleri günümüzde geçerliliğini yitirmiştir. Bu işlev yitimi kimi zaman sosyal değişikliklerden (örneğin eğitim sisteminin değişmesiyle medreselerin çağ dışı kalmaları), kimi zaman ise teknolojik değişikliklerden (örneğin geleneksel yöntemlerle un üreten bir değirmenin artık kullanılmaması) kaynaklanmaktadır. Her ne şekilde olursa olsun, işlevini yitiren bir bina, onu hayatta tutacak süreli bakımdan yoksun kaldığı için eskimekte, metruk hale düşmektedir.

Tarihî bir binaya yeni işlev önerirken, önerilen işlev binanın mekansal düzenine uygun olmalıdır. Tek mekanlı binalara, hücre planlı işlevler önerilmemeli, benzer şekilde hücre planlı binalara tek mekanlı planlar önerilmemelidir.

Yeni işleve uyarılama (*rehabilitation*), anıt ve geleneksel değere sahip binalardan %0-%80 hasar görmüş olanları için önerilmektedir. Bu binalar Osmanlı, Avusturya-Macaristan veya 1918 sonrası döneme ait olabilirler. Genellikle ahşap, taş veya tuğla malzemedен inşa edilmişlerdir. Özel veya kamu mülkiyetindedirler, vakıf mülkleri genellikle dini binalar olduklarından işlevleri devam etmektedir ve yeni işleve uyarlanmaları genellikle söz konusu değildir.

Yeni işleve uyarılama uygulaması aşağıdaki belgeleri kapsayan detaylı bir ön çalışma ardından başlatılmalıdır.

- 1:50 ölçekli rölöveler, 1:20, 1:10, 1:5 ölçekli detaylar, savaş sırasındaki hasarların ayrıntılı şekilde işlendiği 1:50 ölçekli hasar paftaları
- Fotoğrafla belgeleme
- Yapının savaş öncesindeki durumunun detaylı araştırması, tarihî fotoğraflar doğrultusunda olabildiğince farklı dönemlere ait restitüsyon çizimleri
- Depreme karşı güvenlik hesapları

Yapının 1:20, 1:10, 1:5 ölçekli detayları da kapsayan 1:50 ölçekli restorasyon projesi, yapım tekniği ve malzeme tanımları, uygulama detayları.

Projenin uygulamasına geçilmeden önce Mostar Kültürel, Tarihî ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'ne sunulması ve bu kurumdan onay alması gerekmektedir. Aynı şekilde uygulama bitene kadar yapı ilgili kurumlarca denetim altında tutulacaktır.

4.2.4.7. Sıhhileştirme

Tarihî ve mimari niteliği olmayan binaların çevrenin bütünlüğünü ve kalitesini olumsuz yönde etkilemeyecek düzeye getirilmesini amaçlayan müdahaleleri kapsayan terimdir. Müdahalenin öncelikli olan cephe sıhhileştirme aşamasında, doluluk boşluk oranları, pencere ve kapı boyutları ve malzemeleri, çatı şekli ve çatı kaplama malzemesi, sıva rengi gibi unsurların düzeltilmesi söz konusudur. Plan sıhhileştirme aşamasının ise yapının tesisat, mekan düzeni ve mekan sağlığı açısından sağlıklı yaşama koşullarına olanak sağlaması ve modern ihtiyaçlara cevap verebilmesi için yapılması gereken müdahaleleri kapsar.

Çevreye uyumsuz yeni binaların %0-%50 hasar görmüş olanları için önerilmektedir. Bu binaların malzemesi genellikle betonarme veya karışık malzemedir. Genellikle 1918 sonrası dönemde inşa edilmişlerdir ve özel mülkiyettedirler.

4.2.4.8. Kısmi veya tümüyle yıkım

'Restorasyon' ve 'Yeni işleve uyarılma' başlıkları kapsamında gerek görülen kısmi yıkımları ve çevrenin bütünlüğünü ve kalitesini olumsuz yönde etkileyen binaların ortadan kaldırılması için yapılacak yıkımları içerir.

Çevreye uyumlu yeni binaların %50-%100 hasar görmüş olanları için; ve çevreye uyumsuz ile değersiz binaların herhangi bir hasar derecesine sahip olanları için önerilmektedir. Bu binaların malzemesi genellikle betonarme veya karışık malzemedir. 1918 sonrası dönemde inşa edilmişlerdir ve özel veya kamu mülkiyetindedirler.

4.2.4.9. Çevreye uyumlu yeni bina

Kent merkezine çok yakın bir konumda yer alan Özel Planlama Alanı'nda mevcut boş parsellerin değerlendirilmesi ve bu parsellere yeni yapıların inşa edilmesi uygun gerekmektedir. Bölgede yapılan zonlama gereğince yeni yapıların bazı esaslara uyması ön görülmüştür. Bu esaslar arasında kat yüksekliği, parsele yerleşim düzeni, yapım şekli ve malzemesi, doluluk boşluk oranları, çatı şekli ve çatı kaplama malzemesi gibi unsurlar yer almaktadır.

Yeni binaların inşa edilmesi, ya da kamuya ait açık alanların düzenlenmesi, konut alanlarında günümüz standartlarınca öngörülen donatıyı sağlayabilmek için.

4.2.4.10. Müdahale Biçimlerinin Dökümü

Çizelge 4.2. Müdahale biçimlerinin dökümü

Rekonstrüksiyon	Tipolojik Rekonstrüksiyon	Restorasyon	Onarım	Yeni İşleve Uyarılama	Sihhileştirme	Sürekli Bakım	Kısmi/tümüyle Yokum	Çevreye Uyumlu Yeni Bina
B1/8	B1/15	B1/10	B1/14	B8/1	B1/13	B1/1	B1/11a	B1/17
B1/11	B3/25	B3/47	B1/18	B8/14b	B1/16	B1/12	B1/11b	B3/20
B2/1	B3/29	B3/49	B1/22	B8/14c	B1/16a	B1/19	B1/15	B3/20
B2/2	B3/32	B8/2a	B1/23	B8/14d	B1/20	B1/1a	B1/8	B3/26
B2/21	B3/36	B8/2b	B10/1	B8/15a	B1/21	B1/7	B1/8a	B3/26
B2/22	B3/37	B9/19	B2/0	B8/1a	B1/3	B1/9	B8/14e	B3/35
B2/23	B4/33		B2/13	B8/1b	B1/4	B2/12	B8/21	B3/42
B3/52	B8/1		B2/14	B8/31a	B1/5	B2/18	B8/22a	B3/43
B3/53	B8/16		B2/15	B8/33a	B1/6	B2/18a	B8/25a	B3/6
	B8/24		B2/16	B8/40c	B3/49a	B2/19	B8/42a	B3/7
	B8/29		B2/17	B8/48a	B8/19	B2/20	B8/48a	B8/30
	B8/35		B2/7	B8/49a	B8/21	B2/3	B9/1c	B8/32a
	B8/36		B2/8	B9/2a	B8/22	B2/4	B9/26a	B8/34
	B8/37		B3/14	B9/60	B8/25	B2/5	B9/28a	B8/40
	B8/42		B3/15	B10/5a	B8/26	B2/6	B9/28b	B8/40a
	B8/46		B3/16	B13/14b	B8/50	B2/9	B9/9a	B8/41a
	B8/46a		B3/17	B13/20a	B8/51	B3/1	B12/1	B8/45
	B8/47		B3/24	B13/20b	B9/1	B3/22	B12/15	B9/10
	B12/27		B3/28		B9/11	B3/38	B12/15a	B9/16
	B12/28		B3/3		B9/12	B3/38a	B12/17b	B9/17
	B12/28a		B3/30		B9/1a	B3/38b	B12/20a	B9/1b
	B12/46		B3/31		B9/1b	B3/44	B12/4	B9/25
	B12/46a		B3/33		B9/2c	B3/44a	B12/41b	B9/28
	B12/46b		B3/8		B10/2	B3/46	B13/1	B9/7a
	B13/10		B8/1		B10/4	B3/47	B13/12a	B10/27
	B13/11		B8/16		B10/7	B3/47a	B13/13	B10/8
	B13/12		B8/18		B10/7b	B3/47b	B13/13b	B12/1
	B13/4		B8/18		B12/1	B3/48	B13/15a	B12/14
			B8/20		B12/10	B3/50	B13/16	B12/17
			B8/23		B12/11	B3/50b	B13/18a	B12/18
			B8/26a		B12/12	B3/51	B13/20b	B12/18b
			B8/27		B12/1a	B3/54	B13/20c	B12/19
			B8/28		B12/22	B3/55	B13/4	B12/1b
			B8/31		B12/22a	B4/32		B12/20
			B8/33		B12/23	B8/13		B12/21
			B8/41		B12/24	B8/14		B12/21b
			B8/43		B12/25a	B8/14a		B12/25
			B8/44		B12/2a	B8/15		B12/26
			B9/13		B12/3	B8/16		B12/29
			B9/14		B12/39a	B8/2		B12/30
			B9/15		B12/39b	B8/3		B12/31
			B9/18		B12/39c	B8/38		B12/32
			B9/2		B12/39d	B8/39		B12/33
			B9/20		B12/39e	B8/48		B12/34
			B9/21		B12/41	B8/49		
			B9/4		B12/41a	B9/15		

Rekonstrüksiyon	Tipolojik Rekonstrüksiyon	Restorasyon	Onarım	Yeni İşleve Uyarılama	Sihhileştirme	Sürekli Bakım	Kısımlı/tümüyle Yokum	Çevreye Uyumlu Yeni Bina
			B9/5		B12/42	B9/22		
			B9/7		B12/43	B9/23		
			B9/8		B12/44a	B9/24		
			B9/8a		B12/45a	B9/26		
			B9/9		B12/5	B9/27		
			B10/13		B12/6	B9/27b		
			B10/14		B12/7	B9/2d		
			B10/26		B12/8	B9/2e		
			B10/3		B12/9	B9/3		
			B12/36		B12/745	B9/6		
			B12/40		B13/1	B10/1		
			B12/40a		B13/15	B12/37		
			B12/40b		B13/16	B12/37a		
			B12/44		B13/17	B12/37b		
			B13/11a		B13/18	B12/38		
			B13/11b		B13/19	B12/38a		
			B13/20		B13/2	B12/39		
			B13/3		B13/21	B13/14		
					B13/22	B13/14a		
					B13/23	B13/3		
					B13/6	B13/8		
					B13/6a	B13/9		
					B13/6b	B13/9b		
					B13/6c			
					B13/6d			
					B13/6e			
					B13/7			

4.3. Ekonomik Boyut

Tarihî çevrenin korunabilmesi için çözülmesi gereken başlıca sorun, konunun ekonomik boyutudur. Ekonomik model oluşturulurken, koruma programının uygulanması sonucu elde edilecek gelirin (kira gelirleri (reklam panolarının kiralanması, cafelerden alınan kaldırım işgal kirası), turizm geliri v.d.), istihdam olanaklarının v.d.nin makro-ekonomik düzeyde ele alınması gerekir.

Bir koruma programının, çevre sakinlerinin arzusu ve işbirliği olmaksızın gerçekleştirilmesi düşünülemez. Çevre sakinlerine, koruma programının amacının mülkiyet haklarının kısıtlanması ve mülklerinden ekonomik şekilde faydalanmalarının engellenmesi olmadığının anlatılması gerekmektedir.

Koruma için gerekli fonların oluşturulması ve elde edilen paranın mal sahiplerine dağıtılması (teşvikler) için çeşitli yöntemler önerilmektedir. Fonların oluşturulması için önerilen yöntemler aşağıdaki gibidir:

4.3.1. Kamu mülkiyetindeki binaların korunabilmesi için fon oluşturulması

4.3.1.1. Bayındırlık hizmetlerini üstlenmiş kamu idarelerinin bütçe kaynaklarının koruma amacına yönlendirilmesi

Esas konusu kültür değerlerine sahip çıkmak olmasa dahî bayındırlık hizmetleri ve inşaat faaliyetlerinde bulunmak durumunda olan kamu idareleri kendi mülkleri olan ya da kendi amaçları doğrultusunda kullanabilecekleri bina veya bina gruplarını satın aldıktan sonra restorasyon yoluna gitmektedir.

Görülen diğer bir uygulama ise, bakanlıklar ve diğer kamu idareleri bütçelerine tarihî ve mimari değeri olan binaların alımı ve onarımı için ayrılmış olan payların yıl sonunda kullanılmayan kısmının koruma amacı ile kurulan ayrı bir fona aktarılması olarak görülmektedir.

Bu uygulamalar hernekadar koruma amacı ile kullanılabilen kaynakları arttırmakta ise de, uygulama sonuçları itibarıyla bazı sakıncalar da içermektedir. Kimi zaman bina mülkiyetlerinde sorunlar çıkmakta, kimi zamansa da onarım işlerini üstlenen teknik kadronun ehliyetsiz veya deneyimsiz olması tarihî değerlerin tahribine neden olabilmektedir. Bu sakıncayı ortadan kaldırmak amacıyla bu tür projelerin başında mutlaka bir uzmanın yer almasına özen göstermek gerekmektedir.

4.3.1.2. Kamu fonlarının oluşturulması ve işletilmesi

1980’li yıllardan başlayarak korumaya ayrılan mali kaynaklar konusunda , finans biçimleri köklü bir değişikliğe uğramıştır (Eke, 1988). Kamu idareleri bütçelerinden ayrılan paylarla veya özerk kaynaklara sahip olarak oluşturulan fonlar yeniKamu idareleri bütçelerinden

ayrılan paylarla veya özerk kaynaklara sahip olarak oluşturulan fonlar yeni bir işletmecilik anlayışı ile örgütlenmektedir. Örneğin Hollanda'da faaliyet gösteren Ulusal Restorasyon Fonu, Kültür Bakanlığı'nın bünyesinde oluşturulmuştur.

Restorasyon maliyetlerinin yaklaşık %80'i fondan %5 faizle kredilendirilir ve gerek anaparaya ve gerekse faizlere vergi indirimleri uygulanmaktadır. Ayrıca eğer mülk sahibi tarafından ve kredi talebinde bulunulmadan restorasyona girişilmesi halinde, fon gelecekte yapılacak katkıları da gözeterek restorasyon maliyetinin % 30'unu bir kerede ve en baştan öder.

Ulusal Restorasyon Fonu devlet bütçesi ve ipotek kaynakları kullanılarak oluşturulmuştur. Yerel yönetimlerin bu konuda gösterecekleri faaliyetler için gereken tutar ise imar ile ilgili bakanlıkların bütçelerinden yapılan transferler ile oluşup, Kültür Bakanlığı'nca belirlenen tutarların belediyelere transferi yoluyla sağlanır.

İngiltere'de hazırlanan Evlerin Restorasyonu İçin Ekonomik Yardım Planı (*Economic Aid Plan for Restoration of Housing*) bireysel restorasyon çabalarına öncelik vermek üzere hazırlanmıştır. Bunun ilk gerekçesi kullanıcıların koruma faaliyetlerine etkin katılımının sağlanması, ikincisi ise kamu sektörünce yürütülen bu tür çalışmaların pratik ve gerçekçi bulunmaması olmaktadır.

Fonca karşılanan katkılar çeşitlidir. İlki bina restorasyonunun toplam maliyetinin en çok % 65'inin faydalanıcılara ödenmesi biçimindedir. Bu krediler için belirlenen faiz oranları ilk iki yıllık kredi döneminde % 1, bunu izleyen dört yıl için % 5 ve diğer yıllar için % 1 olarak tespit edilmiş olup, 15 yıl içinde geri ödenir.

Restore edilecek binanın yükleneceği fonksiyon, yeri ve konumuna göre Kentsel Merkez Düzenleme Planı'nca toplam maliyetin % 45'ini geçmemek üzere gerektiğinde ek kredi olanakları da koruma amacı ile sağlanabilmektedir.

4.3.1.3. Bireysel girişimler - özel fonların kurulması ve işletilmesi

Bütçe içi ve dışı koruma amaçlı fonların oluşturulması ve fonlar aracılığıyla kaynak yaratılması özellikle İngiltere örneğinde son derece yararlı sonuçlara ulaşmıştır. Koruma amaçlı özel girişimleri desteklemek üzere hazırlanan bu tür fonlar, kamu veya özel fonlar olabilmektedir.

İngiltere’de tarihî mirasın korunması halkın yakın ilgisine konu olmaktadır. Örneğin İngiliz Ulusal Vakfı (*British National Trust*) sayısız bireyin üyeliği ile oluşmuş bir vakıf olup yalnızca yıllık aidat gelirleri 1.5 milyon Pound Sterlin civarında olmaktadır. Bu vakıf ve pek çok benzerleri mimari mirasın korunması konusunda kamuoyu yaratma faaliyetlerinin yanısıra restorasyon ve tarihî binaların işletilmesi konusunda, bireysel girişimler için kredi olanakları ve teknik yardım sağlamakta, bu binaların kiralanma, satış ve işletilmesinde yardımda bulunmakta, böylece vakıf hem bina sahiplerinin yararlanacağı vergi indirim miktarlarının tespitinde kamu kesimine, hem de mali kaynakların sağlanması ve işletilmesi konusunda bireylere yardımcı olarak birey ile devlet arasında etkin bir akış sağlamaktadır.

İsviçre’de de sayısız derneklerin yanında özel olarak tarihî mirasın korunması ile ilgilenen 11.500 üyeli İsviçre Sanat Tarihi Derneği (*Swiss History of Art Society*), ülkedeki tarihî eserlerin dökümü ve tanıtımı için faaliyet göstermektedir. Gene 25 000 üyeli İsviçre Ulusal Miras Cemiyeti (*Swiss National Heritage League*) kamuoyu yaratmak, teknik danışmanlık ve bireysel restorasyon çabalarına destek mali kaynaklar yaratmak gibi faaliyetler göstermektedir.

Fransa’da tarihî eser niteliğindeki mülk sahiplerince oluşturulan birliklerce mülk sahiplerinin vergi indirimlerinden yararlanması gözetilmekte ve bu binalarda kamuya açık kullanımlara yer vererek eğitici ve yaratıcı katkılarda bulunmaktadır. Örneğin bu amaçla kurulan Tarihî Konutlar (*Demeure Historique*) 2000 tarihî bina sahibinin bir araya gelmesiyle oluşturulmuş olup, bu mülk sahiplerinin geliştirdikleri kamuya açılabilir çabaları sonucu birliğe tescilli tarihî eserler yılda ortalama 8 milyon kişi tarafından gezilmektedir.

Ayrıca bireysel inisiyatifler sonucu oluşturulan vakıflar yolu ile belirli bazı mülk veya abidelerin sürekli bakım ve onarımları sağlanmaktadır. Örneğin Senlis'teki Cziffra Vakfı Frambourg Kilisesi'nin bakımını ve işletilmesini üstlenmektedir ve bu tür vakıflar Fransa'da çok yaygın biçimde faaliyet gösteren fonlar yaratmaktadır.

Birlik ve vakıfların mali kaynak yaratıcı etkilerinin yanısıra kamuoyu yaratarak dolaylı desteklerin sağlanmasında da etkin bir rolü olmaktadır. Nitekim Fransa'da binlerce genç dernekler yolu ile örgütledikleri gönüllü koruma çabaları için 1985 yılında 130.000 iş günlük karşılıksız çalışma yapmıştır (Eke, 1988).

4.3.1.4. Koruma projeleri yolu ile istihdam olanakları

Daha önce Avrupa Konseyi'nin entegre koruma anlayışı uyarınca tarihî mirasın korunmasını toplumsal ve ekonomik hayatın bir türevi gibi görerek konuya mekan işletmeciliği ve çok yönlü bir toplumsal kaynak olarak yaklaştığından söz etmiştik.

İşsizlerin tarihî bölgelerin korunması amaçlı toplumsal hizmetler yolu ile istihdamı ve istihdam olanaklarının artması nedeniyle artan genel refah olgusu, bu yeni yaklaşımda koruma amaçlı çabaların reel maliyetlerini düşürücü bir etmen olarak görülmektedir. Bu amaçla başlatılan entegre koruma faaliyetleri için ayrılan mali kaynakların artırılması yalnızca kültürel değil aynı zamanda sosyo-ekonomik sonuçlara ulaşan bir çaba olmaktadır.

4.3.1.5. Bölgesel ekonomiyi destekleyici genel süreçler içinde korunmuş binaların kendi kendine yeten faaliyetlerde kullanımı

Entegre koruma plan ve politikaları restorasyon ve düzenleme çalışmalarına hazırlanırken, özel sektörün bu alanlarda faaliyet göstermesini sağlayıcı fuar, panayır, vs. benzeri etkinliklerin de düzenlenmesi için öneriler taşımakta ve bireysel girişim ve derneklerin bölge ekonomisini kalkındırmayı amaçlayan her türlü yaratıcı fikir ve katkısı ile

oluşturulmaktadır. Bu alanlarda yerleşim ve faaliyet göstermeyi özendirici çeşitli vergi indirimlerinin yanısıra ticari işletmeler için çekici alanlar yaratabilmek amacıyla bazı ülkeler normal katma değer vergisini bu alan ve bina kullanıcıları için üçte bir oranında düşürmekte, bu yolla bölgenin ekonomik ve sosyal hayatının canlandırılması amaçlanmaktadır.

Ayrıca konut kullanımları için ayrılmış binalarda yaşam kalitesinin yükseltilmesi ve yüksek gelir grupları için çekici hale gelmesi için kamuoyu yaratma faaliyetleri bazı ülkelerde kullanım dışı olan bu tür alanların konut stokuna katılarak ekonomik fayda yaratır hale gelmesini sağlamaktadır.

4.3.2. Özel ve tüzel kişilerin mülkiyetindeki binalarda koruma kararlarını teşvik

Tescilli veya sit alanında mülkü bulunan bir şahısın ya da tüzel kişinin görevlerini yerine getirebilmesi amacıyla bir dizi teşvik bulunmalıdır.

Aşağıdakiler, değişik derecede başarı sağlamış teşviklerdir:

4.3.2.1. Bina sahibine hükûmet yardımı

1. Koruma yardımı (mimari), sıhhileştirme yardımı (su, tuvalet, v.s.), binanın bir bölümünün turistik kullanıma açılması için yardım.
2. Adilane dağıtılan cüzi, yıllık bir ödeneğin çok faydası olabilir. İngilterede, çok az şartla dağıtılan yardımlar vardır. Genellikle şartlar, binanın yardımı veren kurumun koyduğu standartlara göre onarılması ve binanın bazı kısımlarının halk ziyaretine açılmasıdır. Yardım dağıtılacak bina sayısı çok olduğundan miktar genellikle azdır. Yardımlar hiçbir zaman gerekli tamiratın maliyetinin %50'sinden fazlasını kapsamaz ve çoğu zaman bu miktarında epey altındadır. Farkı bina sahibi üstlenmek durumundadır.
3. Genellikle, binanın korunması için yapılacak yardımların merkezi yönetim, tamirat için yapılacak yardımların yerel yönetim, binanın bir kısmının turistik kullanıma açılması için yapılacak yardımların turizm bakanlığı tarafından yapılması iyi sonuç verir.

4.3.2.2. Vergi muafiyeti

Binaya yapılacak müdahale giderlerinin vergiden muaf tutulması, süreli bakım giderlerinin vergiden muaf tutulması veya emlak vergisi muafiyeti gibi değişik biçimlerde olabilir.

Emlak vergisi muafiyetinin temelinde, mal sahibinin emlak vergisi olarak ödeyeceği parayı, süreli bakım giderlerini karşılamak amacıyla kullanacağı varsayımı yatar. Ancak çoğu zaman bu para değişik amaçlar için kullanılır ve bina bakımsız kalır. Bu sorunun önüne geçmek amacıyla emlak vergisi toplanmalı, ancak tümü koruma alanındaki binaların bakımından sorumlu bir vakfa bağışlanmalıdır.

4.3.2.3. Tarihî çevredeki ticaret potansiyelinden faydalanan kurumların vergilendirilmesi

Havayolu sahipleri, turizm acentaları, kongre düzenleyen kurumlar, oteller, dükkanlar ve turizmden gelir elde eden diğer kurumlardan toplanan gelir vergisi ve katma değer vergisinin bir kısmının binaların korunması için ayrılması.

4.3.2.4. Mal sahiplerine uzun vadeli/düşük faizli kredi sağlanması (*soft loan*)

Mal sahiplerine, sahibi buldukları tarihî eserlere gerekli müdahaleyi yapabilmeleri için ucuz kredi sağlanması öngörülmektedir.

4.3.2.5. Malzeme yardımı

Malzeme yardımı, tarihî binaların süreli bakımlarının yapılmasını sağlamak amacıyla etkili bir araçtır, ancak bağışlanan malzemenin amacına uygun kullanıldığıının denetlenmesi, mal sahibi tarafından satılarak paraya çevrilmediğinden emin olunması gerekir.

4.3.2.6. İmar haklarının transferi

Tescilli veya sit alanında mülkü bulunan şahısın, binayı yıkamadığı için kullanamadığı imar hakları (daha yüksek KAKS), gelişme alanlarındaki bir arsaya transfer edilebilir. Ancak bu işlem, şehir planlama otoritesi tarafından denetlenmelidir.

4.3.2.7. Çapraz sübvansyon

Yüksek gelir gruplarına yapılan mülk satışlarından elde edilen gelirin, düşük gelir gruplarının kiralarını sübvansyon etmesi şeklinde özetlenebilir.

4.3.2.8. Yerel yönetimin doğrudan müdahalesi

Altyapı iyileştirmesi veya önemli binaların satın alınıp onarılmasıyla.

4.3.2.9. Teknik yardım

Mal sahiplerinin tarihî binalara yapacakları müdahaleler konusunda danışabilecekleri teknik bürolar kurulmalıdır. Bu bürolar Mostar Kültürel, Mimari ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü'ne bağlı olarak veya bünyesinde çalışabilir.

Yurt çapında, çıraklık ilkesine dayanan bir inşaat ustası yetiştirme programı başlatılmalıdır. Böyle bir programı kuracak kurum için en iyi aday, genellikle anıtlar veya arkeoloji kurullarıdır. Bu kurullar gerekli deneyime sahiptirler. Ancak yetiştirilen ustaların, sadece anıtların veya arkeolojik bulguların tamirinde değil, tüm yapı sektöründe çalışması çok önemlidir.

4.3.3. Ekonomik Model

Çizelge 4.3. Ekonomik teşviklerin dökümü

Uluslararası yardım	Kamu fonlarından kaynak	Kamulaştırma ve kamu fonlarından kaynak	Hükümet yardımı ve uluslararası yardım	Vergi Muafiyeti	Uzun vasele kredi	İmar haklarının transferi	Belediye hizmetleri
2864	2897	3407/1	2857	2842	3185	2848	3194
3195	3211	3463	2866	2849	3240	2855	3363
3213	3212	3468	2885	2850	3260	3409/2	
3264	3226	3471	2886	2851	3261	3419	
3342	3233		3157	2852	3341	3423	
3347	3235		3159	2853	3349	3428	
3368	3343		3163	2891	3364	3434	
	3360		3186	2893	3365	3435	
	3380		3188	3162	3366	3436	
	3669		3196	3201	3370	3437	
			3198	3203	3374	3438	
			3200	3205	3482	3440	
			3210	3207	3484	3448	
			3222	3208	3537	3451	
			3225	3218		3452	
			3236	3219		3456	
			3239	3220		3457	
			3242	3223		3460	
			3244	3227		3538	
			3245	3247		3548	
			3249	3275		3549	
			3251	3276		3566	
			3253	3277		3567	
			3254	3335			
			3258	3351			
			3259	3357			
			3338	3358			
			3339	3381			
			3340	3382/1			
			3348	3388			
			3353	3390			
			3361	3393			
			3371	3394			
			3372	3404			
			3376/1	3406			
			3377/1	3410			
			3378	3412			
			3381/1	3413			
			3384	3414			
			3385	3417			
			3386	3426			
			3389	3427			
			3395	3441			
			3401	3442			
			3407/2	3446			
			3430	3447			
			3433	3449			

Uluslararası yardım	Kamu fonlarından kaynak	Kamulaştırma ve kamu fonlarından kaynak	Hükümet yardımı ve uluslararası yardım	Vergi Muafiyeti	Uzun vasilî kredi	İmar haklarının transferi	Belediye hizmetleri
			3464	3454			
			3465	3455			
			3473	3459			
			3475	3462			
			3476	3467			
			3478	3470			
			3485	3479			
			3492	3480			
			3495	3486			
			3500	3493			
			3502	3512			
			3504	3525			
			3506	3527			
			3507	3528			
			3508	3529			
			3510	3532			
			3515	3533			
			3523	3535			
			3526	3536			
			3531	3633			
			3534	3634			
			3541	3660			
			3544	3667			
			3546				
			3547				
			3564				
			3565				
			3630				
			3631				
			3659				
			3668				

4.4. Yasal ve Örgütsel Boyut

Tarihî çevrenin korunması ve sıhhileştirilmesi için önemli bir aşama, yasal fonun hazırlanması ve her türlü uygulama sırasında söz sahibi olacak örgütsel yapının tanımlanmasıdır. Savaş öncesinde koruma bilincinin gelişmiş olduğu bir kent olan Mostar'da gerekli yasaların varlığından söz etmek mümkünken, savaş sonrası hızlı yapılanma ve denetimsizlik nedeniyle bu yasalar bugün tam olarak uygulanmamaktadır.

Bosna Hersek'te koruma planının geliştirilmesi için uyulması gereken sözkonusu yasal yapı, aşağıda belirtilen kanunlar çerçevesinde oluşturulmuştur:

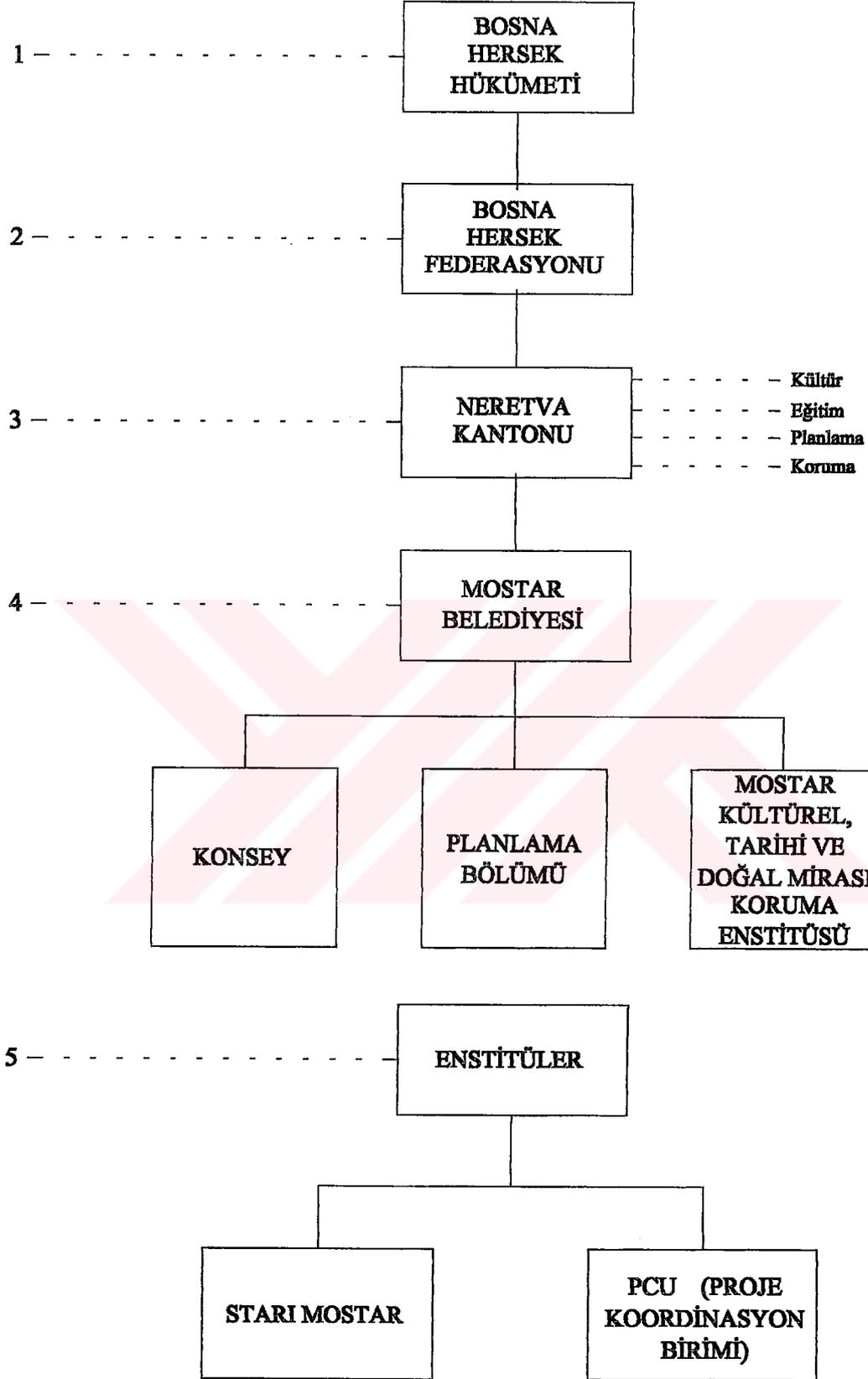
1. Kentsel düzenleme yasası (Resmi Gazete SR BiH 9/87)
2. Koruma ve kültürel , tarihî ve doğal mirasın korunması yasası (Resmi Gazete SR BiH 20/85)
3. Bölge imar ve nazım planları hazırlama ve uygulama metodları için açıklamalar (Resmi Gazete SR BiH 37/87)

Bu yasalarla birlikte aşağıda belirtilen, kongre bildirgesi ve öneri niteliğindeki ekler de yasal çerçevenin oturtulmasında önemli rol oynamıştır:

1. Savaş Durumunda Kültür Varlıklarının Korunması Kongresi (Resmi Gazete SFRJ BiH 9/87)
2. Dünya Doğal ve Kültürel Mirası Koruma Kongresi (Resmi Gazete SFRJ BiH 57/74)
3. Bölgelerin ambianslarının ve peyzajlarının korunmasına ilişkin öneriler, UNESCO, XII Genel kongre, 1962
4. Kültürel ve doğal mirasın ulusal boyutta korunmasına ilişkin öneriler, UNESCO, XXII Genel kongre, 1972
5. Kentlerin ve alanların korunmasına ve kent yaşantısına entegrasyonunun sağlanmasına ilişkin öneriler, UNESCO, XIX Genel kongre, 1976
6. ICOMOS, Uluslararası Tarihî Kentleri Koruma Bildirisi, (04.12.1986)

Tüm kent ölçeğinde geçerli olacak yeniden yapılanma yasaları, mülk sahipleri ve kiracıların yasal hakları ile ilgili sorunları çözümleyici nitelikte olmalıdır. Mülk sahiplerine, yeniden yapılanma ve restorasyon işlemleri sırasında etkin bir rol önerilmeli, ev sahibi ve kiracı arasındaki ilişki organize edilmelidir. Koruma bölgesi sınırlarının net olarak tespiti ve anıtsal yapıların kaydı yapılmalı ve tüm uygulamalar için ekonomik model sunulmalıdır. Tarihî çevrenin korunması amacıyla, denetleyici kurumun izni olmaksızın tamirat, eklenti, yıkım ve yeni yapı yapılması, yüksekliklerin sınırlandırılması, yapı elemanlarının tasarlanması gibi konularda kesin kararlar yasalarla düzenlenmelidir.

Bu yasaların savaş öncesi dönemde olduğu gibi yürürlüğe girmelerini ve işlemlerini sağlamak için gerekli örgütsel yapı dört aşamada incelenebilir (Şekil 4.3.). Şemanın birinci

Şekil 4.3. Mostar'ın idari yapısı

halkasını Bosna Hersek Hükümeti oluşturur. İkinci aşamada Bosna Hersek Federasyonu ve onu takiben Neretva Kantonu yer alır. Kentsel ölçekte, Mostar Belediyesi söz sahibidir. Mostar Kent Planlama Bölümü ve Kültürel, Mimari ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü, Mostar Belediyesi'ne bağlı olarak faaliyet göstermektedir.

Kültürel, Mimari ve Doğal Mirası Koruma Enstitüsü, Mostar'da tarihî bölgenin korunmasından sorumlu olan kurumdur. Bu kurum çeşitli kaynaklardan arşiv niteliğinde malzeme toplar ve tarihî bölge içerisindeki yapıları tespit ederek kayıtlarını tutar. Bu kurumun işlevi, projenin ön araştırma aşamasından, uygulama aşamasına kadar devam eder. Tarihî bölge içinde yapılacak müdahalelerin denetimi ve yeni yapı ruhsatlarının usule uygun verilmesi yine bu kurumun görevleri arasındadır. Kurum bünyesinde şu anda yönetici konumunda bir mimar, bir bilgisayar teknisyeni, bir avukat, bir grafiker ve bir sanat tarihçisi görev yapmaktadır. Kurumun üstlendiği önemli yükümlülüğü en iyi şekilde yerine getirebilmesi için kadrosunun genişletilmesi gerekmektedir. Bu amaçla enstitü bünyesinde görev yapan mimar sayısının artırılması, şehir bölge plancısı, ekonomist gibi farklı meslek dallarından kişilerin kadroya katılması, çeşitli üniversitelerle işbirliği yapılarak danışman bir kadronun oluşturulması önerilmektedir.

Örgütsel yapının ve yasal çerçevenin uygulamaya sağlıklı bir biçimde geçirilmesi için halkın bu sistemin odak noktası olması gerekmektedir. Halk ile devlet arasındaki ilişkiyi sağlayan kurum Mostar Belediyesi olacaktır.

Mostar'da savaş sonrası başlayan yeniden yapılanma sürecini hızlandırmak amacıyla bazı enstitüler kurulmuştur. Bunlardan biri, 18 Haziran 1996 tarihinde kurulan Stari Mostar Enstitüsü'dür. Koruma, kültür, eğitim, ekonomi, turizm gibi bir çok konuda faaliyet gösteren kurum, uluslararası bağlantıları sağlayarak, kentin yeniden yapılanmasına katkıda bulunan kuruluşlarla iletişim kurarak, maddi yardımların organizasyonunu sağlar. Diğer bir enstitü, 1998 yılında kurulan Proje Koordinasyon Birimi'dir (PCU). Bu kurum da üç ayrı projenin teknik koordinasyon görevini üzerine almıştır.

Dünya Mirası Listesi'nde yer alan Mostar kentinin yeniden yapılanması ancak uluslararası kuruluşların yardımları ile mümkün olacaktır. Katkıda bulunan kurumlardan olan Dünya

Bankası, Tarihî Köprü'nün çevresindeki doku ile birlikte rekonstrüksiyonunu üstlenmiştir. Tarihî köprü ve çevresi, tarihî dokuda yer alan anıtsal yapılar ve tarihî doku olmak üzere üç bölümden oluşan projenin yatırım maliyeti 15 milyon dolar civarındadır. Bunun yanı sıra Ağa Han Vakfı, UNESCO, Dünya Anıtlar Fonu (WMF), IRCICA gibi kurumlar çeşitli projelerle kentin yenilenmesine katkıda bulunmaktadır.

Her ne kadar kentin rekonstrüksiyonu hem yerel hem uluslararası kuruluşların ortak çalışması olsa da, önceliğin yerel kurumlara verilmesi şarttır. Böylece halkın hem doğrudan katılımı sağlanacak hem de işsizlik sorununa bir ölçüde çözüm getirilecektir.

4.5. Kentsel Tasarım Önerisi

Kent dokusundaki değişimi gözleyebilmek için en elverişli aracın doğu-batı yönündeki düşey kesitlerle inceleme yapmak olduğuna değinilmişti. Planlama alanını doğu-batı yönünde kesen en önemli aks, Neretva Nehri'nden başlayarak sırasıyla Bišćevića Sokağı, Braće Fejića Sokağı ve Drage Palavestre Sokağı'ndan geçen akstır. Bu üç sokak içinde en uzun Drage Palavestre Sokağı olduğundan, metinde söz konusu sokaklar grubu Drage Palavestre Sokağı olarak atfolunacaktır.

Yaklaşık 310 m. uzunluğundaki sokağın üzerinde Bišćević Evi, Belediye Binası, Şain Evi gibi önemli binalar yer almaktadır. Çalışma alanı, hatta tüm Mostar'ın en önemli anıtlarından biri olan Karadžozbegova Camii de kentsel tasarım çalışması alanına dahil edilmiştir. Vezir-i Azam Rüstem Paşa'nın kardeşi Karagözbey tarafından 1557'de inşa ettirilen cami, Mostar'ın en önemli camisidir. Medresesi ve haziresi ile birlikte Mostar'ın en büyük külliyesini teşkil eder. Caminin ilkyapımdaki arazisi, çeşitli müdahalelerle küçültülmüş, yollar geçmesi sonucu bölünmüş ve büyük ölçüde kullanılmaz hale gelmiştir.

Savaş sonrasında, şehit sayısındaki artış da göz önünde bulundurularak, caminin haziresi ve güneyindeki yeşil alanın şehitlik olarak değerlendirilmesi önerilmiştir. Braće Fejića Caddesi'ndeki yoğun yaya trafiği göz önünde bulundurularak Karadžozbegova Camii'nin güneyindeki yeşil alanda satış birimleri önerilmiştir. Yeşil alanın çevredeki cafeler'in masa yerleştirebileceği, canlı bir alan olması da hedeflenmiştir. Yeşil alanın doğu kenarına şehit

listelerinin bulunduğu duvar yerleştirilmiştir. Bu duvarın hemen batı yönünde ise, türbe biçiminde tasarlanmış şehit anıtı bulunmaktadır. Bu anıt, caminin kuzeyindeki mezarlıkta bulunan Osmana Đikica Türbesi'nin benzeri, ve bu türbede başlayan aksın sonlanma elemanı olarak tasarlanmıştır. Bosna-Hersek'te mezarlıklar, Türk geleneğinin aksine, sessiz, ve dünyadan soyutlanmış alanlar olmadıklarından anıtın çevresini, ve genel olarak tüm mezarlığın canlı bir alan olması amaçlanmıştır.

Kentsel tasarım alanının geri kalanı için, belirlenmiş müdahale yöntemlerine (Bkz. bölüm 4.2.4.) uygun öneriler geliştirilmiştir.

Sokağın Osmanlı Dönemi'nde basamaklı olduğu tahmin edilmekteyse de, söz konusu tarihte çekilmiş fotoğraf bulunmadığından bu konu belirsizdir. Ancak sokağın hemen kuzeyindeki Osmana Đikica Sokağı'nın o tarihte, güneydeki Bajatova Sokağı'nın ise halen basamaklı oluşu bu tahmini kuvvetlendirmektedir. Her halükârda, 3474 numaralı parselde bulunan B8/43 kodlu binanın girişine bakıldığında, sokağın zemin kotunun yükselmiş olduğu anlaşılmaktadır. İmar planı ve kentsel tasarım önerilerinde sokağın kotunun Osmanlı Dönemi'ndeki kotuna indirilmesi ve tekrar basamaklanması öngörülmektedir. Basamaklanmasıyla birlikte sokak yalnız yaya trafiğine hizmet eder hale gelecektir.

Tespitlerde 'çevreye uyumsuz yeni bina' olarak sınıflandırılmış, ve müdahale biçimlerinde yıkılıp yerine yeni bina yapılması öngörülmüş B8/45, B9/9a ve B9/7a referans numaralı binalar için, yeni yapılaşma hükümlerine uygun öneriler getirilmiştir.

B1/8 referans numaralı Belediye Binası rekonstrüksiyonu önerilmiş, ancak batsındaki Sosyalist Dönem eklerin kaldırılması öngörülmüştür.

B2/5 ve B3/1 referans numaralı, Sosyalist Dönem mimarisi örnekleri olan binalar, çevreye uyumlu olmasalar da, yıkılmaları savaş sonrası ekonomisinde kabul edilemeyeceğinden aynen korunmaktadırlar. Kütle ve gabarileriyle çevredeki dokuya uyum sağlayamayan binalara, cephe giydirme, dikkat çekmeyecek renklere boyama, bitki örtüsü ardına gizleme gibi, gerçekte binayı gizlemeyen, ve mimarlık mesleğini sahne dekoru üreten meslek dalları seviyesine indiren uygulamalardan kaçınılmıştır. Yapılmış bir yanlışın yine bir

yanılışla örtülmesi doğru bulunmamaktadır. Bu binaların hizmet verebilecekleri süre için aynen korunmaları, sonra da yıkılarak yerlerine çevreye uyumlu binalar inşa edilmesi öngörülmektedir.

B8/1 referans numaralı Şain Evi, önemli bir Osmanlı Dönemi sivil mimarlık örneğidir. 1991-95 Balkan Savaşı'nda yoğun hasar almasına karşın binanın restorasyonunun yapılması mümkündür.

İlk yapıldıklarında tuvalet işlevi gören müştemilâtların çoğunun yeni işleve uyarlanması (*rehabilitation*) öngörülmektedir. Günümüz yaşam koşullarında bu binaların üstlenebilecekleri en uygun işlev depodur. Büyüklükleri itibarıyla bu binaların yaşam mekanları olarak düzenlenmelerine izin verilemez, ancak çamaşırlık, kalorifer dairesi, hidrofor dairesi gibi işlevler için kullanılmaları mümkündür. Özellikle ana binaya yerleştirilmesi sakıncalı, dinamik yükler yaratan klima türü teknik donanımın bu binalarda, zeminle doğrudan ilişkili olarak konumlandırılması çok uygundur.

B3/55 ve B3/54 referans numaralarını taşıyan Bišćević evi, yalnız çalışma alanı değil Mostar genelinde önem taşıyan bir Osmanlı evidir. Savaş sırasında hasar görmemiş bina yapısal olarak iyi durumdadır, ancak korunması masraflı bir iştir. Halen üstlendiği müze işlevi, korunabilmesi için iyi bir temel hazırlamaktadır, çünkü müze giriş ücretleri binanın korunması için kullanılabilir. Ayrıca ulusal koruma kanunları uyarınca, kamuya açık binalar daha kolay hükümet yardımı alabilmektedirler.

5. SONUÇ

Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Şehir ve Bölge Planlama Yüksek Lisans Programı çerçevesinde ele alınmış bu çalışmada, 1991-1995 Balkan Savaşı sırasında hasar gören Brankovac Mahallesi'ndeki fiziksel hasarın giderilmesi ve tarihi miras yönünden zengin olan mahallenin korunması, fiziksel, sosyal, ekonomik ve yasal yönleriyle ele alınmıştır.

Daha önce de değinildiği gibi Brankovac Mahallesi (özellikle Prvi Maj Meydanı'nın çevresi olarak tanımlanabilecek Atik Mahalle) kentin en eski mahallelerindendir. Bu nedenle mahalle Mostar'ın geçirdiği tarihsel dönemlerin tümüne tanıklık etmiştir. Mahalle sınırları içinde her döneme ait binalara rastlamak mümkündür. Ayrıca kent dokusu olarak Osmanlı dokusunun üzerine empoze edilmiş ızgara kent dokusunun ilginç bir örneğini sergilemektedir. Bölgenin doğusunda yer alan sert topğrafyaya sahip bölgede ise, gelişme alanları gözlenmektedir. Bu özellikleriyle çalışma alanı, küçük sayılabilecek bir alan içerisine, hem farklı kültürlere ait kentsel dokuyu, hem de gelişme alanlarını sığdırmaktadır.

Fiziksel sorunlara değinen her çalışmada olduğu gibi bu çalışmada da ilk adım arazi tespitlerinin yapılması idi. Temmuz 1997'de, üçüncüsü yapılmakta olan *Mostar 2004 Workshop*'u sırasında bölge ile ilgili fiziksel ve sosyal tespitler gerçekleştirilmiş, arazide edinilemeyen bilgiler Mostar Belediyesi ve Brankovac Mahallesi Muhtarlığı arşivlerinden tamamlanmaya çalışılmıştır.

Yapılan tespitler haritalara dökülmüş, ve bölgenin fiziksel özellikleri ortaya çıkartılmaya çalışılmıştır. Ayrıca yapılan tespitler hemen *workshop* sırasında yüzde hesabına tabî tutularak arazi kullanış, yapım malzemesi, inşaat tarihi gibi verilerin oransal ağırlıkları hesaplanmıştır. Ancak metrekare bazında değil, yapı birimi bazında yapılan bu hesaplamalar, daha sonra aynı hesaplar metrekare bazında yapıldığında iki hesap arasında önemli farklılıklar olduğu göze çarpmıştır. Bunun başlıca sebebi, çalışma alanı içinde binaların metrekare açısından büyük farklılıklar göstermesindedir. Alanın doğusunda yer alan düşük metrekareli konutlar, Marşala Tita ve Braće Fejica caddeleri üzerinde yer alan

büyük binalarla karşılaştırıldığında, genellikle 1:10 mertebesinde oranlar bulunmaktadır. Buradan çıkartılabilecek sonuç, Brankovac Mahallesi gibi bina büyüklüklerinin geniş bir yelpaze içinde dağıldığı örneklerde, hesapların metrekare bazında yapılması gerektiğidir.

Planlama önerileri getirebilmek amacıyla savaş sonrasında karşılaşılan sorunlar, kent ve mahalle ölçeğinde incelenmiştir. Yapıların %29 oranında kullanılamaz durumda olması, savaş sonrası fiziksel ve demografik yapıdaki hızlı değişim, geleneksel yapılara yapılan yeni ekler, yasal olmayan inşaatlar, büyük binaların hasarlı olmalarından dolayı kullanılamaması gözlenen sorunlardır. Bunun yanı sıra sosyolojik anketler yapılarak, sosyo-kültürel yapı analiz edilmiştir.

Mahalle genelinde hem sıhhileştirme hem de tarihi fiziksel çevreyi koruma amacıyla öneriler getirilmiş, koruma derecelerine göre alan değerlendirilerek bölgelere ayrılmış, önemli odak noktaları belirlenmiştir. Drage Palavestre Sokağı ve Karadžozbegova Camii çevresi kentsel tasarım çalışması yapılacak alan olarak tanımlanmış ve bu bölgedeki binalar daha detaylı incelenmiştir.

Kent sokaklarında yürüyen bir kişinin ilk algıladığı çevresindeki binaların cepheleri olduğundan silüetler çıkartılmış, gerekli müdahaleler belirlenmiştir. Buna göre binalara 'rekonstrüksiyon', 'tipolojik rekonstrüksiyon', 'restorasyon', 'restorasyon', 'onarım', 'yeni işleve uyarılma', 'sıhhileştirme', 'sürelî bakım', 'kısmî veya tümüyle yıkım', ve 'çevreye uyumlu yeni bina' biçiminde müdahale önerileri getirilmiştir. Savaş sonrası ekonomik sıkıntı içinde olan kentin bu bölgesinin kısa zamanda geliştirilebilmesi için finansal açıdan da 'uluslararası bağışlar', 'hükümet yardımı', 'vergi muafiyeti', 'uzun vadeli faizsiz kredi', 'imar haklarının transferi', 'malzeme yardımı ve teknik yardım', 'kamulaştırma' gibi yöntemler ön görülmüştür.

Bölge, işlevsel açıdan incelenmiş, yeniden canlandırılması için bazı binalara farklı işlevler verilmiştir. Mostar halkı konunun odak noktası kabul edilmiş, kentin gerçek kullanıcısının istekleri ortaya çıkartılarak, tüm öneriler halkın yüksek yaşam standartlarına ulaşabilmesi için düşünülmüştür. Tarihi ve kültürel mirası korumak, sürekliliğini ve bütünlüğünü sağlamak amacıyla yapılacak müdahalelere ışık tutmak için gözlemler ve tipolojik

araştırmalar doğrultusunda plan notları hazırlanmıştır. Çalışma kapsamında dış mekanların da sıhhî olmasına dikkat edilerek, sokaklara özel önem gösterilmiş, açık alanlara işlevler önerilerek, bu alanların kente hem ekonomik katkı sağlaması hem de canlılık getirmesi amaçlanmıştır.

Bu noktada karşılaşılan önemli bir sorun, demografik değişiklikler sonucu, kentte bulunan kırsal kökenli nüfusun kimi zaman koruma olgusuna hiç sıcak bakmadığıdır. Savaş ncesi Mostar'ın koruması, uzun yıllar Mostar'da yaşayan ve kentini seven, kentli bir nüfus ile mümkün olmuştur. Savaş sonrasında girişilecek koruma çalışması, demografik açıdan çok farklı koşullarda gerçekleşecektir. Bu gerçek, getirilecek yasal düzenlemenin fazla esnek bırakılamaması sonucunu doğurmaktadır. Bilinmektedir ki gerçek anlamda koruma, yasaklarla, halkın arzusu ve katılımı olmaksızın gerçekleşemez. Ancak halkın katılımının sağlanabilmesi halkın bilinçlendirilmesi ile mümkündür. Eğitimle mümkün olan bilinçlendirme, uzun vadeli bir politika gerektirir. Koruma bilincinin genç nesillere aktarılması gerekmektedir. Ancak bir kez yitirildikleri taktirde yeniden yapılmaları mümkün olmayan tarihi eserler, halkın bilinçlenmesi konusunda yol alınana değin korumasız bırakılamazlar. Bu durumda, halkın, zorlamalar olmaksızın yerine getirmesi gereken görevler, geçici bir süre için yasaklar ile sağlanmaya çalışılmaktadır.

Kapsamlı bir yasal düzenleme, yasaları uygulayan kurumlara önemli bir malî yük getirmektedir, çünkü yasaklar, yaptırımları uygulanmadığı taktirde tümüyle faydasız oldukları gibi, yasaları uygulayan kuruma olan güveni sarsar. İleride çıkacak kanunların uygulanmasını güçleştirir. Bu sebeple, getirilen yasal düzenlemenin takibini mümkün kılacak işgücünün sağlanması ve gerekmektedir.

Yasal düzenlemelerle ilgili bir diğer sorun suistimale açık olmalarıdır. Özellikle halkın ekonomik sıkıntı çektiği bir dönemde rüşvete rağbet etmesini engellemek çok zordur. Bunu engellemek de yine eğitimle mümkündür, dolayısıyla uzun vadeli bir çözümdür.

Kimi zaman malî teşvikler, koruma konusunda yasaklardan daha etkili olabilir. Özellikle halkın ekonomik sıkıntı çektiği bir dönemde, cazip teşviklerle tarihî mirasın korunması sağlanabilir. Tabî bu çözümün uygulanması, hkmetin de ekonomik sıkıntı çektiği bir

dönemde mümkün olamayabilir. Ancak malî teşviklerle ilgili, uluslararası yardım alınması olasıdır.

Yine demografik değişiklikler sonucu, mülkiyet sorunu karşımıza çıkmaktadır. Girişilecek herhangi bir müdahalede ilk olarak çözülmesi gereken sorun mülkiyet sorunudur. Bu sorunun çözülebilmesi çoğu zaman plancıların gücünün dışında, politik kararlara bağlıdır. Kenti terketmiş etnik gruplara ait mülklerin doğrudan satışa çıkartılması; hazine mülkiyetine geçtikten sonra kente yeni gelen nüfusa, artık ülke sınırları dışında kalmış topraklardaki diğer mülklerine karşılık olarak dağıtılması; hazine mülkiyetine geçtikten sonra satışa çıkartılması; veya yine hazine mülkiyetine geçtikten sonra devlet tarafından işletilmesi çeşitli seçenekler arasındadır. Ancak Mostar'da kapsamlı bir planlama çalışmasının yapılmasını engelleyen sebepler arasında sayılanların tümü (politik belirsizlik, Mostar'ın bölünmüş bir kent olması vd.), mülkiyet sorununa çözüm bulunmasını da engellemektedir. Buradan çıkacak sonuç, savaş felaketinin ardından ivedilikle çözüm aranacak ilk sorunlardan biri mülkiyet sorunudur. Çünkü çoğu zaman binaların onarımı salt mülkiyet sorunu yüzünden engellenmektedir. Uluslararası yardım kuruluşlarının sağladıkları finansman, mülkiyet belirsizliği yüzünden kullanılamamaktadır.

Planlama açısından önemli bir sorun teşkil eden belirsizlik, planlama adına yapılabilecek tüm işlerin ilerki tarihlere ertelenmesine yol açmaktadır. İçinde bulunulan durum görmezden gelinmekte, kentin tekrar birleşeceği gün beklenmektedir. Ancak kimi zaman acı gerçeğin kabul edilmesi gerekir. Berlin örneğinde olduğu, ya da halen Lefkoşe'de yaşandığı gibi, kimi zaman bir kent uzun yıllar bölünmüş olarak mevcudiyetini sürdürmek zorunda kalabilir. Bu durumda, kentin birleşme umudunu tabîki yitirmeden, bölünmüş olarak da işleyebileceği senaryolar üretmek gerekebilir. Mostar'da, ateşkesin ardından geçen üç yılda somut sonuçların elde edilememiş olması, bu seçeneği gündeme getirmektedir.

“Amaç” başlığı altında da belirtildiği gibi 16. yüzyıl Osmanlı mimarisinin en önemli eserlerinden sayılan ‘Tarihî Köprü’nün savaş sırasında yıkılması, Mostar'ın bir bakıma kötü, bir bakıma da iyi talihi olmuştur; çünkü tarihi köprü yıkılmadan, uluslararası kamuoyunun dikkati bu denli Mostar'a yönelmezdi. Uluslararası kuruluşlar Mostar'a

yardım etmek için adeta yarışmaktadırlar. Böyle bir ortamda, yapılan her akademik çalışma yardım kuruluşlarının dikkatini çekmekte, cazip bulunan öneriler uygulanacak ortam bulmaktadır. Bu tez çalışmasının da uygulanabilir düzeyde olması çalışma süresince göz önünde bulundurulmuştur.

Yapılan çalışma, savaş sonrası hasar görmüş bir kentte, konut, idari, kültürel ve ticari işlevlere sahip bir bölgenin, kent halkı isteklerine ve koruma ilkelerine göre yeniden yapılanmasına ve canlandırılmasına ilişkin bir örnektir.

KAYNAKLAR

- Adams, T. (1935), *Outline of Town and City Planning*, Russel Sage Foundation, New York
- Ahmed, N. (1994), "Mostar 2004: Economic Aspects", Mostar 2004 Pilot Workshop Raporu, İslam, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul
- Ahunbay, Z. (1996), *Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- Akın N., Zeren N., vd. (1991), *Manisa İli Kula İlçesi Koruma Amaçlı İmar Planı Açıklama Raporu*, İstanbul
- Akın, N. (1988), "Türkiye'de Tarihi Çevre Koruma, Örnekler ve Sorunlar", *Mimarlık Dergisi*, Sayı 228, sayfa 40-43
- Asatekin, N.G., Madran, E. (1988), "Kuşadası-Kaleiçi Sağlıklaştırma-Yenileme Projesi", *Mimarlık Dergisi*, sayı 228, sayfa 52-56
- Aysu, M.E. (1976), *Eski Kent Mekanlarını Düzenleme İlkeleri*, Doktora Tezi, İ.D.M.M.A. Mimarlık Bölümü, İ.D.M.M.A. Baskı Atölyesi, İstanbul
- Ayverdi, E. H. (1956), "Yugoslavya'da Osmanlı Mimari Eserleri", *Vakıflar Dergisi*, sayı:3, s:187-190, Ankara
- Ayverdi, E. H. (1981), *Avrupa'da Osmanlı Mimari Eserleri*, Yugoslavya, cilt:2, İstanbul
- Baransu, B. (1978), *Türkiye'de Şehirsel Yenileme Planlamasında Uygulanabilecek bir Yöntem Araştırması*, Doktora Tezi, İTÜ Mimarlık Fakültesi (yayınlanmamış)
- Bektaş, C. (1992), *Koruma Onarım*, Yapı Endüstri Merkezi Yayınları, İstanbul
- Bonelli, R. (1966), "Principles of Architectural and Urban Restoration and Conservation", *Encyclopaedia of World Art*, cilt 12, sayfa194.
- Cantacuzino, S. (1990), "Conservation in a Local Context", *Architecture & Urban Conservation in the Islamic World*, Papers in Progress, cilt 1, Aga Khan Trust for Culture, Cenevre.
- Çolakoğlu B. (1990), *Kentsel Koruma Kapsamında Bosna Hersek'ten Örneklemeler*, Yüksek Lisans Tezi, YTÜ Fen Bilimleri Enstitüsü (yayınlanmamış)
- Eke, F., Özcan, Ü. (1988), "Tarihi Dokunun Korunması ve Uluslararası Deneyimler", *Mimarlık Dergisi*, sayı 228, sayfa 34-36

- Erder, C. (1971), Tarihi Çevre Kaygısı, ÖDTÜ Mimarlık Fakültesi Yayın No: 18, Ankara
- Erder, C. (1975), Tarihi Çevre Bilinci, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Yayını No: 24, Ankara
- Eruzun, C. (1988), "Kütahya Kentsel Sit Planlaması", Mimarlık Dergisi, sayı 228, sayfa 45-51
- Feilden, B.M. (1982), Conservation of Historic Buildings, Architectural Press, Oxford
- Fitch, J.M. (1982), Historic Preservation. Curatorial Management of the Built World, McGraw-Hill, New York
- Görgülü, Z. (1993), "İmar Planlama, Koruma ve Planlı İlişkileri Üzerine Bir Değerlendirme", Yapı Dergisi, sayı: 137, sayfa: 35-39
- Görgülü, Z., Aysu, E., Yalçın, Ü. (1986), "Yeni Yasalar-Uygulamalar ve Sorunlar", 2. Türkiye Şehircilik Kongresi, Kasım 1986, Ankara
- Günay, R (1983), "Japonya'da Kültür Değerlerinin Korunması"; TAÇ Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı Yayını, cilt: 1, sayı: 4, sayfa: 29
- Handzić A. (1992), "Bosna Hersek; XVI Yüzyılda Bosna'da Osmanlı Şehirlerinin oluşumuna Bir Bakış", Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayını, İstanbul
- Hasandedić, H. (1968), "Mostar'ın Türk Devri Kültürel ve Tarihi Anıtları", Vakıflar Dergisi, sayı:7, s:214-234, İstanbul
- ICOMOS (1966), The Venice Charter, International Charter for the Conservation and Restoration of Monuments and Sites, Paris
- ICOMOS (1987), Washington Charter for the Conservation of Historic Towns and Urban Areas, ICOMOS Information Dergisi, sayı: 88, sayfa 12-16, Paris.
- IRCICA (1994), Mostar 2004 Pilot Workshop Report, İslam, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul
- IRCICA (1995), Architectural Heritage Today, İstanbul- Süleymaniye, Mostar 2004 Program Raporu, İslam, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul
- IMG (1996), Mostar Periodic Report, International Management Group, Saraybosna
- Keleş, R. (1961), Şehir ve Bölge Planlaması Bakımından Şehirleşme Hareketleri, Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayını, Ankara
- Korn, A. (1953), History Builds the Town, Lund Humphries and Co. Ltd., Londra
- Kuban, D. (1968), "Anadolu-Türk Şehri Tarihi Gelişmesi, Sosyal ve Fiziksel Özellikleri Üzerinde Bazı Gelişmeler", Vakıflar Dergisi, sayı:7, s:52-73, İstanbul

Kuban, D. (1971), "Modern Restorasyon İlkeleri Üzerine Yorumlar", Vakıflar Dergisi, Sayı 8, İ.T.Ü. Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesinde çoğaltılmış ayrı baskı, İstanbul

Küçükerman, Ö. (1992), "Danimarka'da Çok Değişik Bir Müze, Lejre Tarih-Arkeoloji Araştırma Merkezi", Tasarım Dergisi, sayı 30, sayfa 92-95

Manji, A. S. (1994), "Rebuilding Mostar: An Economic Overview", Mostar 2004 Pilot Workshop Raporu, İslam, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul

Mumford, L. (1939), The Culture of Cities, Harcourt Brace and Co., New York

Özdeş, G. (1962), Şehirciliğe Giriş ve Toplum Mikyası, İTÜ Matbaası, İstanbul

Pašić A. (1994), Islamic Architecture in Bosnia and Hercegovina, İslam, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul

Pašić A. vd. (1990), 1990 Tarihli Mostar Tarihî Kent Koruma Planı (*Regulacioni Plan Starog Grada u Mostaru, 1990*), Mostar

Pašić, D.(1987), "Conservation of Mostar Old Town, Yugoslavia,1979", Mimar-Architecture in Development Dergisi, sayı:24, s:40-43, Singapur

Saarinen, E. (1943), The City, Its Growth, Its Decay, Its Future, Reinhold Publishing Corp., New York

Serageldin, İ. (1989), Space for Freedom. The Search for Architectural Exelence in Muslim Societies, Ağa Han Mimarlık Ödülü, Butterworth Architecture Yayınları, Singapur.

Shankland, G. (1975), "Why Trouble With Historic Towns?", The Conservation of Cities, UNESCO, The Croom Helm, London, The UNESCO Press Paris.

Sitte, C. (1945), The Art of Building Cities, Reinhold Publishing, 1945

Tekeli, İ. (1988), "Kentsel Korumada Değişik Yaklaşımlar Üzerine Düşünceler", Mimarlık Dergisi, sayı 228, sayfa 57-58

Uluengin, M.B., Özilkiz, P. (1997), "Rehabilitaton of the Brankovac Mahala", Mostar 2004 Workshop '97 Raporu, İslam, Kültür ve Sanat Araştırma Merkezi (IRCICA), İstanbul

EK 1. MOSTAR TARİHİ BÖLGE TESPİT FORMU

MOSTAR TARİHİ BÖLGE YAPI TESPİT FORMU

TESPİT TARİHİ:	TESPİTİ YAPAN:
VAZİYET PLANI 1/500	FOTOGRAFLAR

MAHALLENİN İSMİ:	ADA NO:
ADRES:	PARSEL NO:
SAHİBİNİN İSMİ:	PAFTA NO:
KİRAÇININ İSMİ:	KADASTRO NO:
	İNŞA TARİHİ:

PARSELDE YAŞAYAN KİŞİ SAYISI:
PARSELDE ÇALIŞAN KİŞİ SAYISI:

1) MÜLKİYET	
☐ Şahıs	☐ Resmî
☐ Vakıf	☐ Diğer

2) MEVCUT KULLANIM		
☐ İkamet	☐ Sanayi (belirtiniz)	☐ Kurumsal (belirtiniz)
☐ Ticari (belirtiniz)	☐ Hizmet (belirtiniz)	☐ Boş
☐ Karşık Kullanım (ikamet ve ticari)	☐ Dini	☐ Diğer (belirtiniz)

3) TEKNİK VERİLER		
3.1) BOYUTLAR		
Toplam Parsel Alanı:	KAKS:	
Toplam İnşaat Alanı:		
Kat Adedi:		
☐ Bodrum	☐ 1. Kat	☐ 3. Kat
☐ Zemin Kat	☐ 2. Kat	☐ 4. Kat +

3.2) YAPIM	
TAŞIYICI SİSTEM	
☐ Yığma	☐ Betonarme Karkas
☐ Ahşap Karkas	☐ Diğer (belirtiniz)

ÇATI MALZEMESİ		
☐ Ardaz	☐ Kiremit	☐ Diğer (belirtiniz)
ÇATI ŞEKLİ		
☐ Düz	☐ Tek eğimli	☐ Kıvrma
☐ Yarı-beşik	☐ Beşik	☐ Diğer (belirtiniz)

4) TARİHİ VE MİMARİ DEĞERİ

(Lütfen binada bulunan değerli mimari eleman ve süslemeleri ve/veya dış görünüşü tarif ediniz.)

(Bu bilgilere dayanarak lütfen binayı değerlendiriniz. Tesbit sırasında doldurmayınız.)

Anıt

Geleneksel (Osmanlı)

Geleneksel (Avusturya)

Çevreye Uyumlu Yeni Yapı

Çevreye Uyumsuz Yeni Yapı

Değersiz

5) YAPIM DÖNEMİ

Osmanlı

Avusturya-Macaristan

1900 - 1950

1950 Sonrası

6) HASAR DURUMU

%0-%20

%20-%50

%50-%80

%80-%100

7) DEĞİŞİKLİKLER

Kat(lar) İlavesi

Duvar Malzemesi Değişikliği

Pencere / Kapı Değişikliği

Geniştirme

Çatı Malzemesi Değişikliği

Diğer (belirtiniz)

8) TAVSİYE EDİLEN MÜDAHALE ŞEKLİ

(Lütfen tesbit sırasında doldurmayınız)

Bakım

Sihbileştirme

Acil Tamirler

Rehabilitasyon

Koruma

Diğer (belirtiniz)

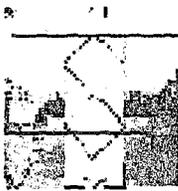
Restorasyon

9) NOTLAR

EK 2. GELENEKSEL YAPIM DETAYLARI

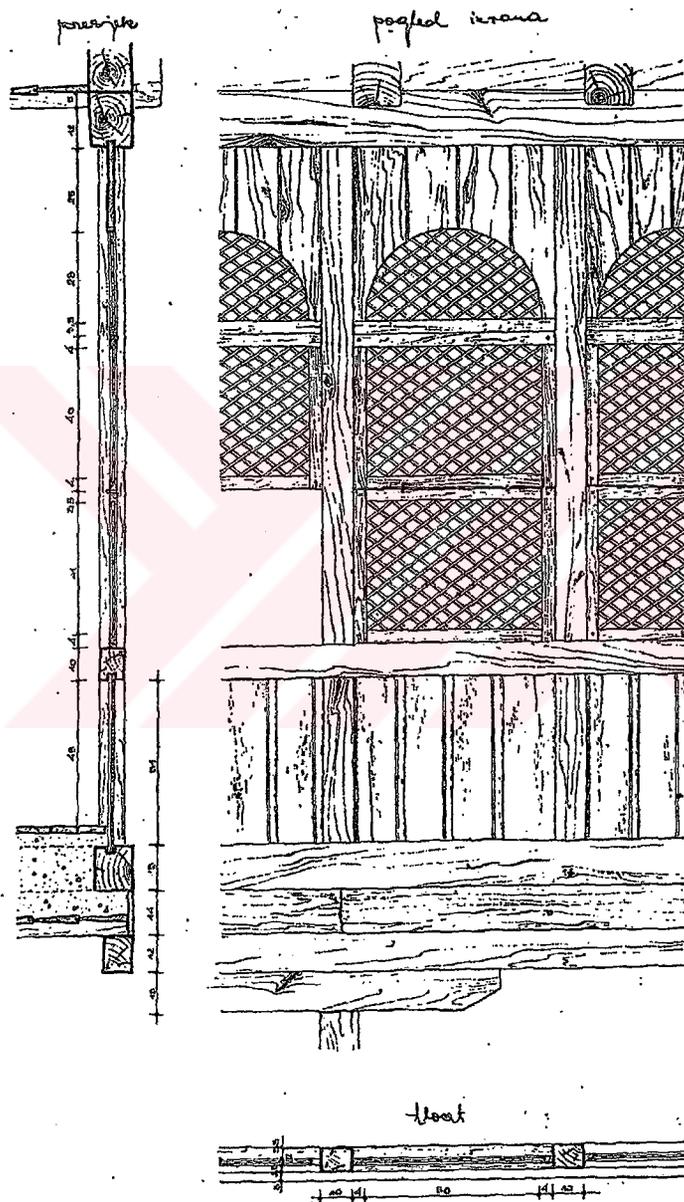

GRADSKI ZAVOD ZA ZASTITU KULTURNO
ISTRIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEDA MOSTAR
MOSTAR KÜLTÜREL, TARİHİ VE DOĞAL MİRASI
KORUMA ENSTİTÜSÜ

01.01.1999

GELENEKSEL YAPIM DETAYLARI

NO: 0026

*Muricbak • Cizunica kupa •
Krežovo jula 1957*

KAFES PENCERE SİSTEM DETAYI

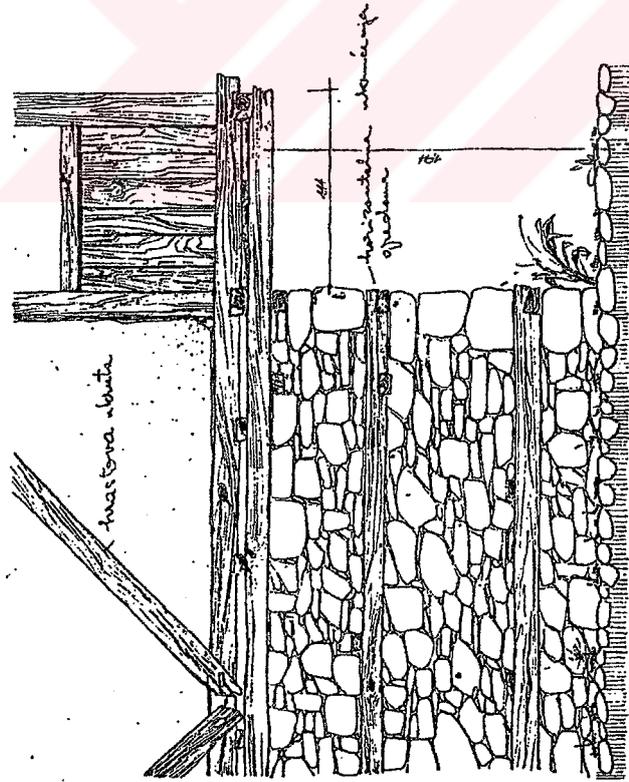
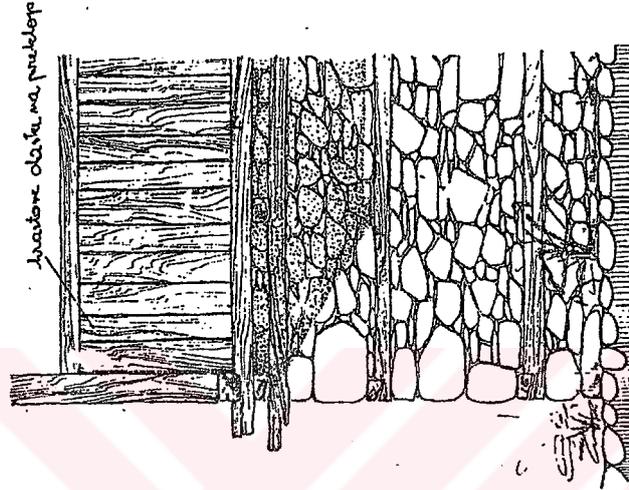

GRADSKI ZAVOD ZA ZASTITU KULTURNO
ISTRIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEDA MOSTAR
MOSTAR KÜLTÜREL, TARİHİ VE DOĞAL MİRASI
KORUMA ENSTİTÜSÜ

01.01.1999

GELENEKSEL YAPIM DETAYLARI

NO: 0027

AHŞAP HATILLI TAŞ DUVAR ÜZERİNE AHŞAP ÇIKMA DETAYII

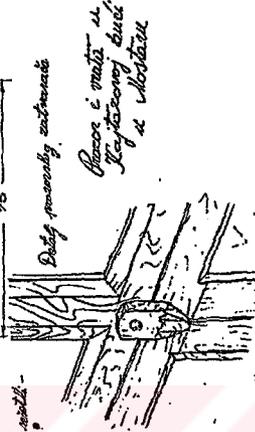
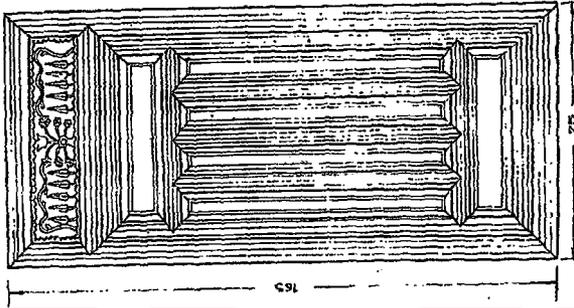
GRADSKI ZAVOD ZA ZASTITU KULTURNO
ISTRIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEDA MOSTAR
MOSTAR KÜLTÜREL, TARİHİ VE DOĞAL MİRASI
KORUMA ENSTİTÜSÜ

01.01.1999

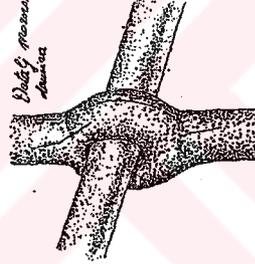
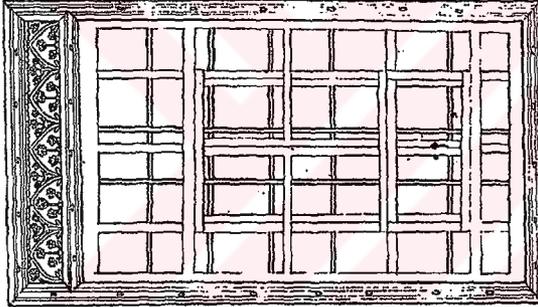
GELENEKSEL YAPIM DETAYLARI

NO: 0028

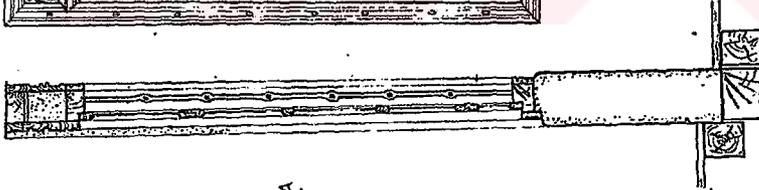
Prata - pogled iznutra

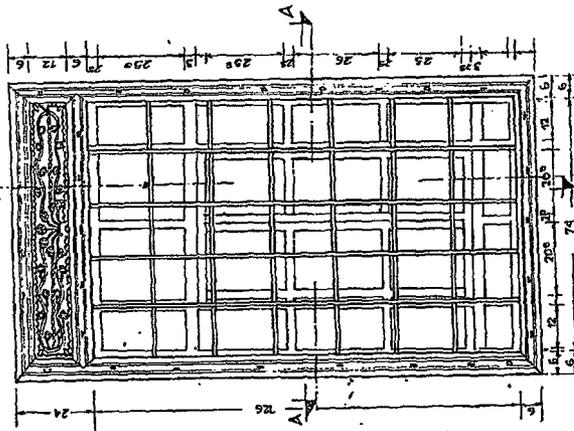
Pogled izvana

Profil B-B

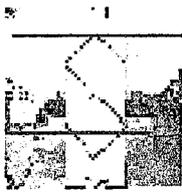
Profil A-A

R 1/10

0 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10

DEMIR PARMAKLIKLİ PENCERE VE DOLAP DETAYLARI

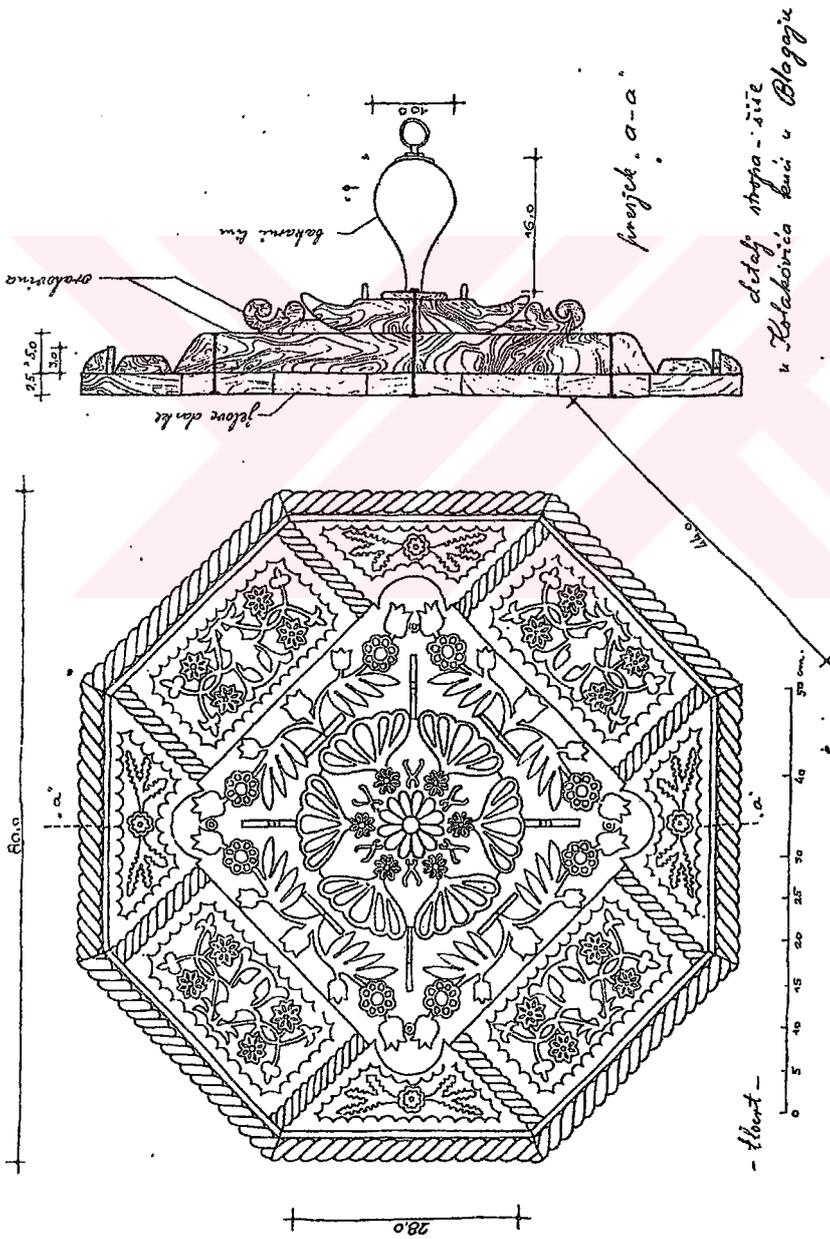

GRADSKI ZAVOD ZA ZASTITU KULTURNO
ISTRIJSKOG I PRIRODNOG NASLJEDA MOSTAR
MOSTAR KÜLTÜREL, TARİHİ VE DOĞAL MİRASI
KORUMA ENSTİTÜSÜ

01.01.1999

GELENEKSEL YAPIM DETAYLARI

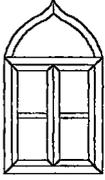
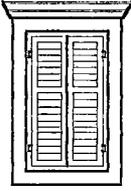
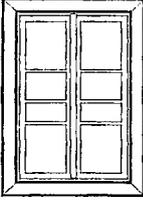
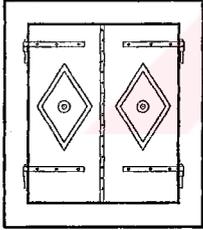
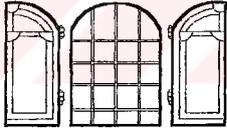
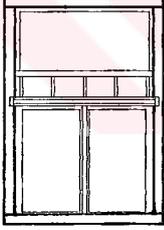
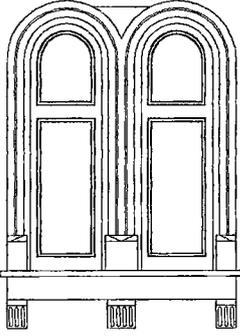
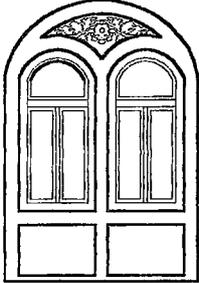
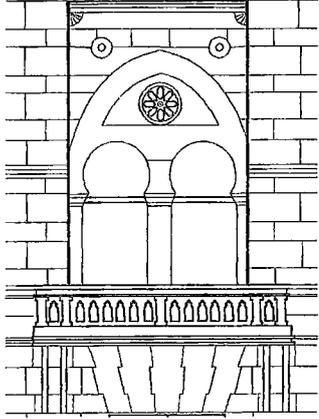
NO: 0029

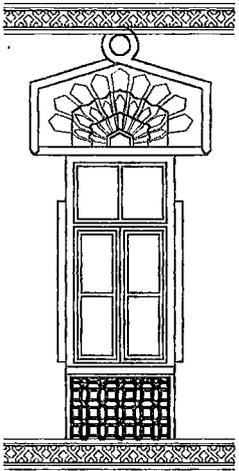
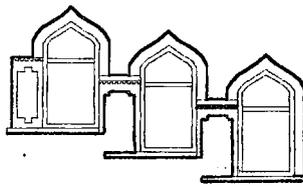
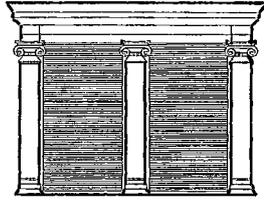
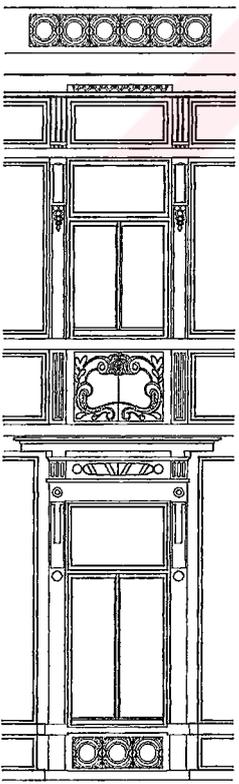
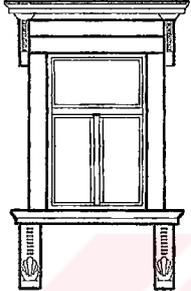
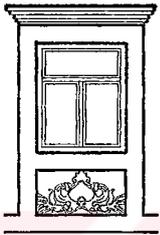
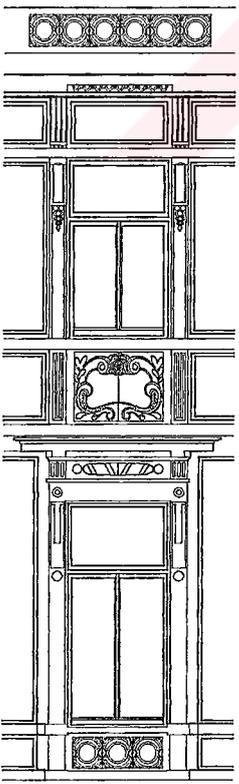
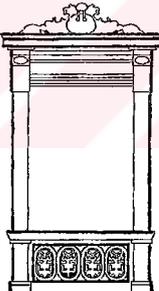
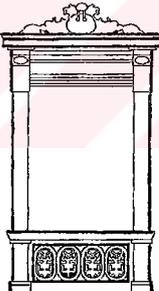

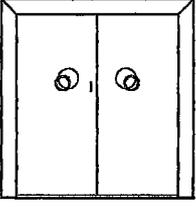
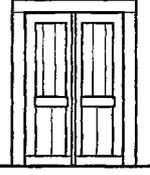
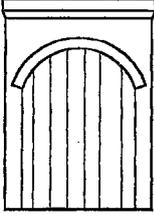
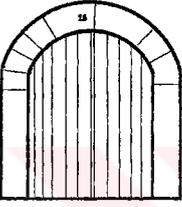
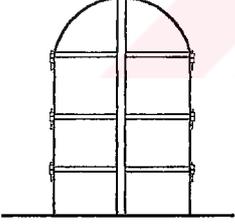
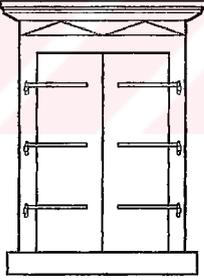
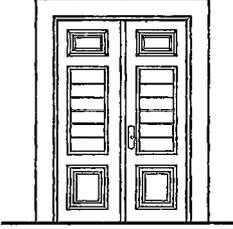
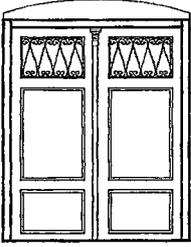
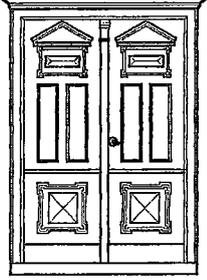
TAVAN GÖBEĞİ DETAYI

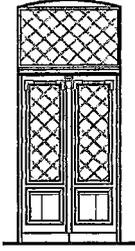
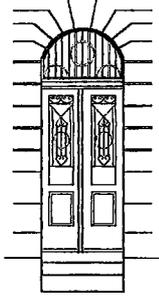
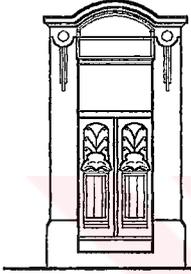
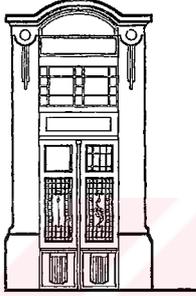
EK 3. MOSTAR PENCERE VE KAPI TİPOLOJİSİ

			<p>Osmanlı Dönemi</p>
			
			<p>Geçiş Dönemi</p>
			<p>Avusturya- Macaristan Dönemi</p>

			<p style="text-align: center;">Avusturya-Macaristan Dönemi</p>
			
			

			<p style="text-align: center;">Osmanlı Dönemi</p>
			
			<p style="text-align: center;">Geçiş Dönemi</p>
			<p style="text-align: center;">Avusturya- Macaristan Dönemi</p>

			Avusturya-Macaristan Dönemi
			

EK 4. PAFTALAR

1. Drage Palavestre Sokağı Kuzey Silueti (mevcut) 1:200
2. Drage Palavestre Sokağı Kuzey Silueti (öneri) 1:200
3. Drage Palavestre Sokağı Güney Silueti (mevcut) 1:200
4. Drage Palavestre Sokağı Güney Silueti (öneri) 1:200

5. Karadzozbekova Camii ve Çevresi Kentsel Tasarım Önerisi Plan 1:200
6. Karadzozbekova Camii ve Çevresi Kentsel Tasarım Önerisi Siluet 1:200
7. Karadzozbekova Camii ve Çevresi Kentsel Tasarım Önerisi İzometrik Perspektif 1:200

ÖZGEÇMİŞ

Doğum tarihi	09.05.1974	
Doğum yeri	İstanbul	
Lise	1986-1991	Özel Amerikan Robert Lisesi
Lisans	1991-1996	Mimar Sinan Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü
Yüksek Lisans	1996-devam ediyor	Yıldız Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Şehir ve Bölge Planlama Anabilim Dalı Şehir ve Bölge Planlama Programı
Çalıştığı Kurum	1996-devam ediyor	Uluengin Mimarlık Ltd. Şti